133.820

PETNAESTA KORDUNAŠKA BRIGADA

ignjatije perić

133.820

Ignjatije Perić

PETNAESTA KORDUNAŠKA NOU BRIGADA

RATNA PROŠLOST NAŠIH NARODA

KNJIGA STO DRUGA

KNJIGA DEVETA

MONOGRAFIJE

JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

UREĐIVAČKI ODBOR

general-potpukovnik BOŠKO ĐURIČKOVIĆ, general-potpukovnik BRANKO BOROJEVIĆ, general-major ALEKSANDAR VOJINOVIĆ, general-major BRANKO PEROVIĆ, general-major FABIJAN TRGO, general-major u penziji MESUD HOTIĆ, general-major u penziji MILUTIN PEJANOVIĆ, pukovnik AHMET ĐONLAGIĆ, pukovnik VIKTOR KUČAN, potpukovnik u penziji LAZA BOGESKI, pukovnik VLADO STRUGAR, odgovorni urednik

UREDNIK REDAKTOR

RADOMIR PETKOVIĆ

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

CENTRALNA VOJNA BIBLIOTEKA
INV. BR. 133820

Ignjatije Perić

PETNAESTA KORDUNAŠKA NOU BRIGADA

CENTRALNA VOJNA BIBLIOTEKA

BEOGRAD 1969.

Glava I

FORMIRANJE BRIGADE I PRVE NJENE BORBE

— decembar 1942—mart 1943 —

Uslovi za formiranje brigade

Razvitak narodnooslobodilačke borbe na Kordunu u 1941. godini može se podeliti na tri vremenska perioda:

Prvi: — Od 27. jula do polovine septembra. To je period formiranja prvih partizanskih odreda jačine od 15 do 40 partizana, naoružanih uglavnom lovačkim puškama, kordunaškim kuburama, pištoljima i po nekom pravom vojničkom puškom. Prve borbe ovih odreda karakteristične su po izvođenju diverzantskih akcija, zatim po zasedama na neprijateljske patrole i manje grupe vojnika, kao i po manjem broju većih akcija. Početkom septembra teritorija Korduna podeljena je na četiri rejona. U svakom rejonu formirano je vojno i partijsko rukovodstvo. To je bio i prvi oblik vojne organizacije partizanskih jedinica.

Drugi period odnosi se na drugu polovinu septembra do konca novembra. U ovom razdoblju izvodile su se i složenije akcije. Formiran je i veći broj partizanskih odreda, koji su imali po novoj organizaciji vodove i čete. Umesto ranijih rejona formirani su štabovi bataljona, a imenovan je i štab NOP odreda za Kordun i Baniju. S ovom reorganizacijom stvoren je viši oblik vojne organizacije partizanskih jedinica. Sem toga na čitavom terenu formirani su rezervni partizanski odredi i partizanske straže.

Treći period — obuhvata decembar 1941 — februar 1942. godine. Karakterističan je po porastu broja boraca

i naoružanju partizanskih jedinica, pa je bilo moguće poduzeti ozbiljnije napade na jače neprijateljske posade i garnizone na Kordunu. Tada su oslobođena mnoga naseljena mesta od ustaško-domobranskih posada i razbijena je i čuvena ustaška ofanziva na teritoriji severno od železničke pruge Karlovac — Glina do reke Kupe. Od druge polovine decembra 1941. do 20. marta 1942. godine oslobođeno je više mesta: s. Vojišnica, ž. st. Utinja, s. Krnjak, s. Krstinja, s. Šćulac, s. Perjasica, s. Veljun i kotarsko mesto Vojnić. Uništena je železnička pruga Karlovac — — Topusko, te komunikacije Karlovac — Vojnić, Vojnić — Velika Kladuša i Karlovac — Slunj, a na komunikaciji Ogulin — Slunj oslobođena su mesta Primišlje i Tounjski Tržić, pa i ovu komunikaciju okupator nije mogao više koristiti. U drugoj polovini februara 1942. oslobođena je i Velika Kladuša.

U ovim borbama neprijatelj je imao preko 100 mrtvih, zarobljena su 2 italijanska i 13 domobranskih oficira, 22 ustaška i 53 italijanska vojnika i 703 domobrana.

Zaplenjeno je 15 pištolja, 729 pušaka, 6 puškomitraljeza, 9 mitraljeza, 4 minobacača 81 mm sa 39 mina, preko 100.000 puščane i mitraljeske municije, oko 500 ručnih bombi i dosta druge ratne opreme i materijala. Tako je krajem marta 1942. skoro čitav Kordun bio oslobođen. Neprijatelj se nalazio u nekoliko većih mesta.

Ovi uspesi partizanskih jedinica imali su ogroman značaj za dalje jačanje i širenje narodnooslobodilačke borbe (NOB) na Kordunu i susednim rejonima. Zaplenjenim oružjem naoružani su novi borci i tako ojačane postojeće, a formirane su i nove partizanske jedinice. U vremenu između 1. i 7. februara 1942. godine, od dotadanja četiri partizanska bataljona, koliko ih je bilo na Kordunu i od tri novoosnovana bataljona, formirana su dva partizanska odreda: *Prvi kordunaški partizanski odred* (1. KPO), jačine četiri bataljona, i *Drugi kordunaški partizanski odred* (2. KPO), jačine tri bataljona. Prvi KPO dejstvovao je u širem rejonu Vojnića, zatim ka Topuskom, Glini, Karlovcu i Dugoj Resi. 2. KPO nalazio se na južnom delu Korduna i dejstvovao u pravcu železničke pruge Karlovac — Ogulin i Plaški — Vrhovine. Jačina partizanskih jedinica Korduna u to vreme brojala je oko 2.113 naoružanih

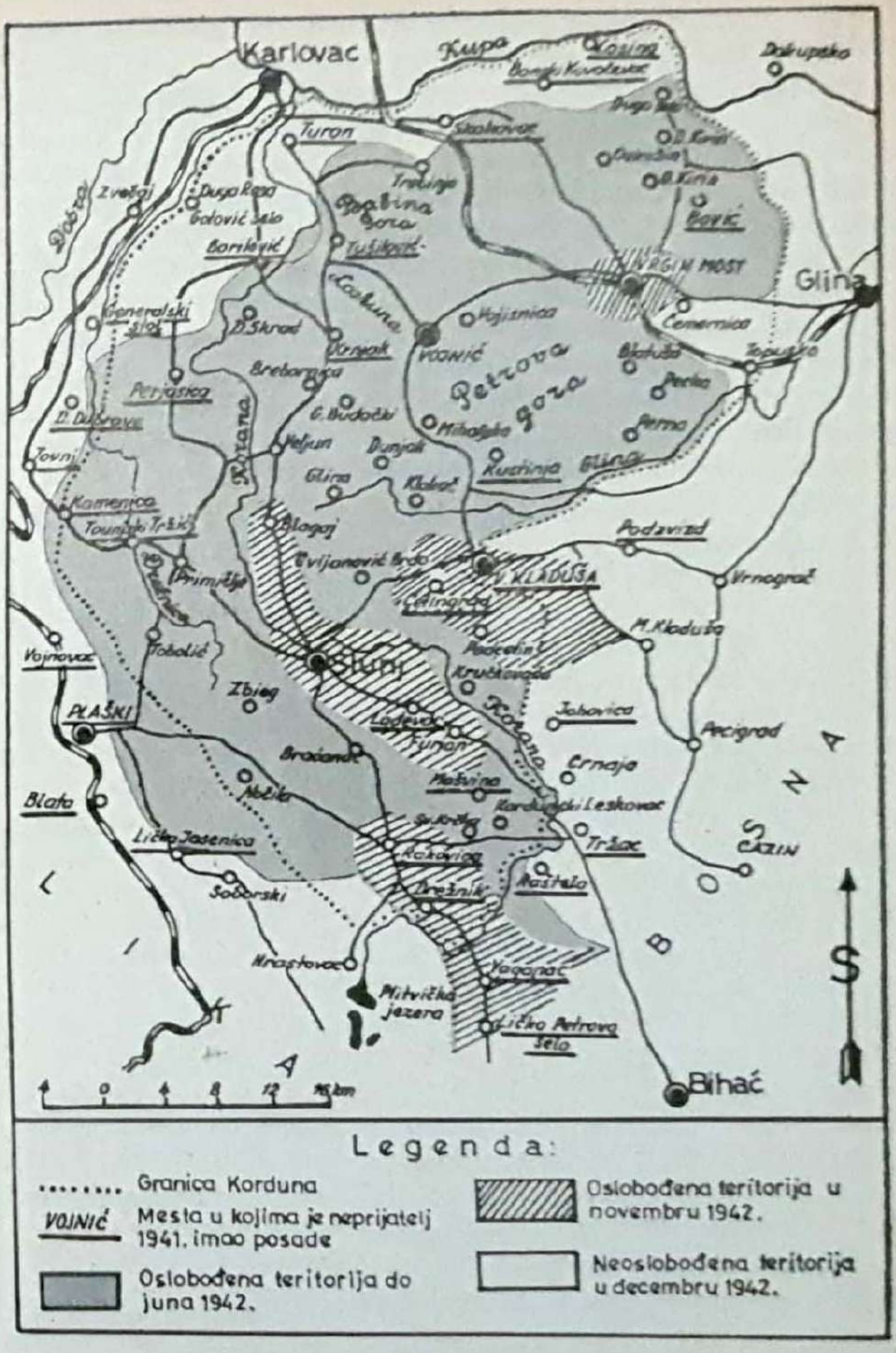

Pregled vojne situacije na Kordunu u drugoj polovini 1942. godine.

boraca i toliko nenaoružanih koji su se nalazili u rezervnim partizanskim odredima.

Uporedo sa razvojem partizanskih jedinica, razvijali su se i narodnooslobodilački odbori (NOO). Prvi seoski NOO na Kordunu formirani su već krajem septembra i početkom oktobra 1941. godine, i oni su već tada predstavljali organe narodne vlasti. Posle seoskih NOO-a, još 1941. formirani su u oslobođenim mestima i prvi opštinski NOO-i, a koncem decembra i sreski NOO-i i to: sreski NOO za srezove Vrginmost, Vojnić, Veljun i Slunj, kao i Okružni NOO za Karlovac, sa sedištem u Vojniću. U martu 1942. Okružni NOO za Karlovac prebačen je u rejon s. Gornji Budački dublje u slobodnu teritoriju Korduna, i tu ostao sve do oslobođenja zemlje.

Pored narodnooslobodilačkih odbora, na oslobođenoj teritoriji postojali su i sreski komiteti Komunističke partije Hrvatske (SK KPH) za srez Vrginmost, Vojnić, Veljun i Slunj. Početkom 1942. Okružni komitet KPH za okrug Karlovac (OK KPH) prebačen je iz Karlovca na slobodnu teritoriju Korduna. Kruna svih uspeha narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) na slobodnoj teritoriji bila je 2. okružna partijska konferencija OK KPH Karlovac koja *je održana 12. marta* 1942. u Velikoj Kladuši.[1] Na njoj je pretresana vojnopolitička situacija od početka ustanka naroda Hrvatske, pa do marta 1942. Analizirani su uspesi i propusti i određene nove smernice za dalji razvoj NOP-a u okrugu Karlovac. U zaključcima je naročito podvučena nužnost prenošenja plamena ustanka sa oslobođenog Korduna na neoslobođene krajeve, nastanjene hrvatskim i muslimanskim stanovništvom. U duhu ovih zaključaka, već u drugoj polovini marta 1942. godine, po direktivi OK KPH za Karlovac, upućene su sa Korduna u okolinu Karlovca i na Žumberak po jedna grupa partizana, a nešto kasnije još jedna grupa u Pokuplje i na Kalnik. Ove grupe već prekaljenih boraca i istaknutih rukovodilaca pomogle su u razvoju i jačanju NOB-e u tim krajevima.

Naglo širenje ustanka i stvaranje velike slobodne teritorije u neposrednoj blizini jakog neprijateljskog gar-

---

[1] Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u, tom 5, knj. 30, dok. br. 38, str. 98. (U daljem tekstu samo *Zbornik.)*

nizona u Karlovcu, zadavalo je još u početku ustanka 1941. godine mnogo briga okupatorsko-ustaškim planovima. Da bi likvidirao slobodnu teritoriju i sprečio dalje širenje NOP-a u tim krajevima, neprijatelj je u drugoj polovini marta 1942. godine formirao Utinjski zdrug[2] koji je preduzeo ofanzivu na slobodni severoistočni deo Korduna, tj. prema širem rejonu Petrove gore. U toku dvadeset dana, koliko je ofanziva trajala, neprijatelj je uspeo da prokrstari ovim delom Korduna, prođe i kroz Petrovu goru i ponovo uspostavi svoje garnizone u Vojniću, ž. st. Vojnić, ž. st. Utinja, s. Krnjak, s. Tušilović, s. Perjasica i u Velikoj Kladuši. Iz ovih mesta neprijatelj je posle upadao u pojedina oslobođena sela, pljačkajući i ubijajući nevino stanovništvo. U početku ofanzive naše snage nanosile su neprijatelju gubitke i postepeno se povlačile prema Petrovoj gori. Na domaku Petrove gore, partizanski bataljoni izvršili su manevar i zaobišli neprijatelja i ubacili se u njegovu pozadinu u kojoj su izvršili mnoge uspele akcije i diverzije. Zbog neuspeha Utinjskog ustaškog zdruga ustaški stan u Zagrebu smenio je komandanta zdruga, domobranskog pukovnika Zgagu, i na njegovo mesto postavio ustaškog potpukovnika Antu Moškova[3], koji je do tada bio komandant Pavelićeve telesne garde. Zdrug se ojačao još sa nekoliko elitnih ustaških bataljona, sa ciljem da okruži Petrovu goru, da je sistematski pretraži i likvidira glavninu partizanskih snaga sa štabom grupe odreda za Kordun, i partizanske ustanove koje su se tamo nalazile. Cilj ove akcije bio je da se unište naše snage i parališe dalji razvoj NOP-a na Kordunu, kao i da se stvore povoljniji uslovi za likvidaciju i ostalih partizanskih jedinica na teritoriji Korduna. Posle petodnevnih borbi u Petrovoj gori, šestog dana partizanske jedinice uspele su da se probiju iz trostrukog obruča i da se prebace na slobodnu teritoriju.

I pored toga što je neprijatelj uspeo da u Petrovoj gori opkoli izvesne partizanske jedinice, on nije postigao nikakav značajniji uspeh. Prilikom proboja naše jedinice

---

[2] Utinjski zdrug nazvan je po selu Utinja, odakle su ustaše otpočele svoju prolećnu ofanzivu prema Petrovoj gori.

[3] Uhvaćen sa grupom križara po završetku rata, izveden pred narodni sud, osuđen na smrt i streljan.

su neprijatelju nanele velike gubitke u ljudstvu i tehnici. Partizanski bataljoni i čete, naoružani su novim naoružanjem i snadbeveni municijom koju su zaplenili od neprijatelja, a uz to stečeno je veliko iskustvo. Pored ovog, znatno je porastao i borbeni duh prvenstveno kod boraca, pa i kod civilnog stanovništva koje je masovno sarađivalo sa NOP-om.

Posle proboja obruča na Petrovoj gori, 14. maja 1942, partizanske jedinice Korduna prelaze u protivnapad i u toku proleća i leta ponovno oslobađaju: Perjasicu, Krnjak, Vojnić, ž. st. Vojnić, ž. st. Utinju, Vrginmost i druga mesta. Pored ovog one izvode i više drugih uspelih akcija na železničkim prugama i putevima.

Jedino što je neprijatelj postigao jesu masovna ubistva nevinog stanovništva Korduna i velika pljačka stoke, žita i ostalog. Samo u prvoj polovini 1942. u rejonu Petrove gore ubijeno je oko 2.000 lica. U selima Rujnica ubijeno je 1.015 osoba. U selu Toboliću 250 ljudi, žena i dece, među kojima i 90 dece ispod 15 godina.

Narodnooslobodilački odbori vrlo snažno su potvrdili opravdanost svoga postojanja kada su u proleće 1942. pod vrlo teškim uslovima, u jeku najveće ustaško-domobranske ofanzive, dobro organizovali i uspešno izveli prolećnu setvu kako na slobodnoj tako i na poluoslobođenoj teritoriji. Kada je neprijatelj koncem maja i početkom juna proteran sa većeg dela Korduna, NOO-i razvijaju još veću delatnost i postižu nove uspehe. Potpuno su uspeli da organizuju žetvu, vršidbu, i sklanjanje žita u solidno izgrađene podzemne magazine. Formirani su dečji domovi, u koje su smeštena deca bez roditelja i deca čiji su se roditelji nalazili u NOV i POJ. Proširena je mreža bolnica i pojačani kapaciteti smeštaja bolesnika i ranjenika u već postojećim bolnicama. U ranu jesen 1942. godine počeli su da rade za potrebe fronta i pozadine prvi partizanski mlinovi, pilane, ciglane, kožare i neka druga preduzeća. Ova partizanska preduzeća, mada su imala male kapacitete i skromna tehnička sredstva za dobivanje finalnih produkata, bila su vrlo značajna i bez njih bi život stanovništva i vojske na oslobođenoj teritoriji bio vrlo težak.

Postignuti rezultati u toku proleća i leta 1942. ojačali su partizanske jedinice i uticali na brže formiranje prvih

U proleće 1942. ustaše su pljačkom i paljenjem kordunaških sela ostavljali iza sebe pustoš i zgarišta

partizanskih brigada na Kordunu. Tako je, 18. avgusta 1942. formirana 4, a 16. septembra 5. kordunaška brigada. 4. brigada je odmah po formiranju krenula na dugi marš, popularno nazvan marš „Bratstva i jedinstva". Brigada je za mesec dana prešla Kordun, Pokupsko, Žumberak, Belu krajinu u Sloveniji, i preko Bosiljeva ponovo došla na Kordun. Na ovom maršu ona je imala vrlo uspelih akcija, među kojima se naročito ističe oslobođenje Jastrebarskog na domaku Zagreba, kojom prilikom je, pored ostalog, spaseno od sigurne smrti nekoliko stotina dece što su ih ustaše pohvatale u Bosanskoj krajini za vreme njihove ofanzive na Kozaru juna 1942. Po prelasku brigade na teritoriju Slovenije, u zajednici sa slovenačkim partizanskim jedinicama ona je izvela nekoliko uspelih akcija, među kojima se naročito ističe borba brigade protiv italijanske okupatorske vojske u rejonu Tančke gore. Skoro sve zaplenjeno naoružanje i materijal na pređenom putu podeljen je tamošnjim partizanskim jedinicama.

Novoformirane kordunaške brigade i postojeći kordunaški partizanski odred uspešno su sadejstvovali sa ostalim jedinicama NOV i PO Hrvatske i Bosanske krajine u čuvenoj jesenjoj ofanzivi NOV i POJ protiv neprijateljskih jedinica stacioniranih u dolini reke Une, Cazinskoj krajini[4] i južnim delovima Korduna. U toj ofanzivi, koja je trajala od 5. do 15. novembra 1942. godine, oslobođen je Bihać, čitava Cazinska krajina, Ličko Petrovo Selo, Vaganac, Drežnik-Grad, Rakovica, Slunja i Cetingrad. Nakon oslobođenja Drežnik-Grada, Rakovice, Slunja i Cetingrada i nekih drugih okolnih sela, čitav Kordun, sem Topuskog i izvestan broj sela na desnoj obali reke Kupe, bio je oslobođen. Ova slobodna teritorija Korduna služila je otada kao partizanska baza NOV i PO Hrvatske, na kojoj je, pored raznih ustanova okruga Karlovac i vojnoteritorijalnih jedinica Korduna, bio smešten Glavni štab narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske (u daljem tekstu GŠH) i Centralni komitet komunističke partije Hrvatske (CK KPH).

Posle naših velikih uspeha u jesenjoj ofanzivi, dolazi do još snažnijeg razvoja NOB-a i jačanja NOV i POJ.

[4] Cazinska krajina je područje Bosanske krajine koje se nalazi na levoj obali reke Une.

Usled velikog priliva boraca, koji su pretežno bili naoružani oružjem i opremom zaplenjenim u tim borbama, Vrhovni štab NOV i POJ (u daljem tekstu VŠ NOV i POJ) naredbom broj 95 od 17. novembra 1942. godine odlučio je da se formira 8. kordunaška divizija, u koju su ušle 4. i 5. kordunaška brigada, te 6. primorsko-goranska brigada, koja je bila samo privremeno u sastavu divizije.

Uporedo sa 8. divizijom, formirane su 6. i 7. divizija NOV Hrvatske i 1. NOU korpus u koji su ušle 6, 7. i 8. divizija. Ovim je naša revolucija dobila vrlo jake vojne snage koje su bile u mogućnosti da izvode operacije većeg obima i da zadaju još snažnije udarce okupatoru i njegovim slugama — ustašama i četnicima.

Formiranje brigade

Pošto je uskoro posle formiranja divizije doneta odluka da se 6. primorsko-goranska brigada[5] iz operativnih razloga isključi iz sastava 8. divizije, Glavni štab NOV i POH usmeno[6] je naredio štabu 1. NOV korpusa Hrvatske da se od 3. i 4. bataljona 1. udarne brigade Hrvatske i Udarnog bataljona 1. KPO formira 15. NO brigada Hrvatske, koja će po završenom formiranju ući u sastav 8. divizije, kao 3. brigada te divizije. U vezi s ovim naređenjem GŠH, štab 1. korpusa izdao je potrebna uputstva štabu 8. divizije za formiranje 15. brigade.

Po prijemu naređenja, štab divizije je 4. decembra 1942. godine[7] doneo odluku da politički komesar divizije Artur Turkulin[8] pođe u Veliku Kladušu, gde su se već nalazili 3. i 4. bataljon 1. hrvatske brigade i određeni rukovodioci za novu brigadu. 4. decembra[9] 1942. godine, u Velikoj Kladuši, formirana je brigada, iako 1. KPO do tada još nije bio uputio svoj udarni bataljon u sastav brigade. Brigada je dobila naziv 15. NARODNOOSLOBODILAČKA BRIGADA HRVATSKE.

---

[5] Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 27, tačka 5.

[6] Naredba GŠH o formiranju brigade izdata je pod br. 30 od 11. decembra 1942; t. 5, knj. 10, dok. br. 27.

[7] Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 8 i dok. br. 16, str. 58.

[8] Umro u Beogradu 1945. godine.

[9] Prema izjavama nekih drugova sam čin formiranja brigade obavljen je 5. decembra 1942. godine.

Politički komesar divizije saopštio je, članovima štaba 1. i 2. bataljona odluku o formiranju brigade i naredbu štaba divizije o postavljenju komandnog kadra u štabovima bataljona i u štabu brigade. Zamenika komandanta brigade Milisava Dakića[10], (pošto komandant brigade još nije bio stigao u Vel. Kladušu) upoznao je sa neposrednim zadacima brigade. Predviđena svečanost nije održana jer svi bataljoni nisu bili na okupu i zbog hitnosti zadatka koji je brigada dobila da krene prema s. Banski Kovačevac i Lasinju koji se nalaze na desnoj obali reke Kupe.

Treći bataljon 1. hrvatske brigade postao je 1. bataljon 15. brigade, a 4. bataljon kao 2. bataljon brigade, dok je Udarni bataljon iz 1. KPO postao 3. bataljon. Formacijski sastav brigade bila su samo ova njena tri bataljona, više drugih jedinica nije formirano, sem što je pri štabu brigade osnovano kurirsko-stražarsko odeljenje. Ostale formacijske jedinice, na primer, čete za vezu, inžinjerijske čete, sanitetske čete i druge nisu formirane zbog nedostatka ljudstva i opreme.

Naredbom su postavljena rukovodstva: — u štabu brigade:

komandant brigade Nikola Vidović, dotadanji komandant 4. brigade 8. divizije;

vršilac dužnosti političkog komesara brigade Branko Bekić[11], dotadanji politički komesar 2. bataljona 5. brigade 8. divizije;

zamenik komandanta brigade Milisav Dakić, dotadanji komandant 3. bataljona 1. udarne brigade Hrvatske;

zamenik političkog komesara brigade Anton Toni Vidović;

operativni oficir brigade Rade Milojević[12], dotadanji komandant 4. bataljona 1. udarne brigade Hrvatske;

intendant brigade Mile Trbojević, dotadanji intendant 1. bataljona iste brigade;

---

[10] Poginuo 21. februara 1943. godine kod Vrhovina i posle rata proglašen za narodnog heroja Jugoslavije.

[11] Poginuo 22. januara 1943. u borbi sa 7. SS divizijom u s. Budačka Rijeka kod Krnjaka.

[12] Poginuo 1944. godine. Posle rata proglašen za narodnog heroja Jugoslavije.

Stab 15. brigade u Vojniću 1. januara 1943. sleva nadesno: Stanko Gabrić, komandant bataljona 5. brigade, Milisav Dakić, zamenik komandanta 15. brigade, Anton Vidocić, zamenik komesara brigade, Branko Bekić, komesar brigade, Miliš Dejanović, oficir pri štabu brigade, Nikola Vidović, komandant brigade i Anka Skorupan.

referent saniteta brigade Bogdan Gaćeša, do tada referent saniteta 1. bataljona;

higijeničar brigade Dušanka Krajinović;

— *u 1. bataljonu:*

komandant bataljona Miško Breberin[13];

politički komesar Mile Ratković, koji je 14. decembra 1942. za vreme napada na domobransku posadu u s. Čemernici kod Topuskog bio teže ranjen, a mesto njega po-

[13] Teško ranjen u borbi kod Vrhovina 1943. i od zadobijenih rana umro u koreničkoj bolnici.

stavljen je Milić Napijelo, dotadanji komesar čete istog bataljona;

zamenik komandanta bataljona Mile Ljepović, koji je na ovoj dužnosti ostao svega oko mesec dana i posle toga postavljen je za komandanta 3. bataljona 15. brigade umesto Miće Pavića, koji je zbog bolesti upućen u bolnicu na duže lečenje;

operativni oficir bataljona Gliša Božić, ubrzo posle formiranja brigade premešten je sa ove dužnosti i postavljen za komandira mitraljeske čete brigade;

oficir pi štabu bataljona Miloš Trbojević Periša[14];

obaveštajni oficir bataljona Jovan Vučetić[15];

intendant bataljona Mile Eremić, do tada zamenik intendanta istog bataljona;

referent saniteta bataljona Simo Dokić;

komandri 1. čete Đuro Martinović[16], a politički komesar Milan Sibinčić, dotadanji komesar 2. čete istog bataljona;

komandir 2. čete Miloš Čorda[17], a komesar čete Branko Mamula, dotadanji komesar 1. čete istog bataljona;

komandir 3. čete Dmitar Vujić, dotadanji zamenik komandira iste čete, a politički komesar Branko Trkulja;

— *u 2. bataljonu:*

za vršioca dužnosti komandanta bataljona Đuro Karapandža, politički komesar Stanko Kreča; za zamenika komandanta bataljona Stevo Menićanin, za operativnog oficira bataljona Milan Rajković; ostali kadar bio je isti kao i za vreme dok se bataljon nalazio u sastavu 1. udarne brigade Hrvatske[18];

---

[14] Umro posle rata.

[15] Teže ranjen 14. decembra u Čemernici i nakon dva dana umro.

[16] Poginuo kao komandir čete u toku rata.

[17] Poginuo prilikom napada na Čemernicu 14. decembra 1942.

[18] Bataljon je 22. decembra 1942. izašao iz sastava 15. brigade i ušao u sastav 16. brigade 7. divizije. Zbornik, t. 5, knj. 11, dok. br. 9, tačka 3, str. 41.

— *u 3. bataljonu:*

komandant Mićo Pavić[19];

politički komesar bataljona Simo Livada;

dužnost zamenika komandanta bataljona vršio je komandir 1. čete Simo Kozlina;

zamenik komesara bataljona Božo Rkman;

operativni oficir Janko Sabljić;

obaveštajni oficir Drago Vukić[20];

intendant bataljona Miloš Smoljanović;

referent saniteta Mile Crnković;

komandir 1. čete Simo Kozlina, politički komesar Janko Martinović; zamenik komandira čete Đuro Bolić, zamenik političkog komesara Janko Vujašković;

komandir 2. čete Simo Škaljac, politički komesar Ratko Butković;

komandir 3. čete Simo Zatezalo Škerić, politički komesar Vaso Roknić.

Brojno stanje brigade oko 800 boraca i starešina. Po socijalnom sastavu od ukupnog brojnog stanja bilo je oko 80% seljaka, a ostalo radnici, intelektualci i zanatlije[21].

Brojno stanje brigade svakim danom se povećavalo iako je brigada već prvih dana po formiranju krenula u borbe u kojima je imala i gubitaka. Iz pregleda brojnog stanja vidi se da je krajem januara 1943. brigada imala nešto preko 1.000 boraca, a 20. aprila 1943. godine[22] 1.414 boraca i starešina. Prema broju boraca brigada je stalno išla u korak sa ostalim brigadama 8. divizije, ali je naoružanje 15. brigade bilo znatno slabije a naročito prvih nekoliko meseci posle njenog formiranja osećao se nedostatak automatskog naoružanja, posebno minobacača i pt-topova.

---

[19] Poginuo u borbi protiv ustaša u leto 1943. kod s. Skakavca.

[20] Umro posle rata od posledica ranjavanja u toku NOR-a.

[21] Podatke o nacionalnom i socijalnom sastavu brigade dao je njen bivši komandant Nikola Vidović.

[22] Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 89.

CENTRALNA VOJNA BIBLIOTEKA
INV. BR. 133820

U početku su samo delimično postojale neke službe: obaveštajna, sanitetska i intendantska.

Obaveštajna služba bila je formirana u štabovima bataljona i u štabu brigade. U svakom bataljonu postojao je obaveštajni oficir, a u štabu brigade ovu dužnost pored redovne privremeno je vršio operativni oficir brigade. U sastavu obaveštajne službe bila je i kontraobaveštajna služba sve do početka 1944. godine.

Intendantska služba je bila takva da je u svakoj četi postojao ekonom čete i 1 do 2 kuvara sa potrebnim kazanima i jednim dvoosovinskim kolima. U štabu bataljona postojali su intendanti bataljona koji su se brinuli o snabdevanju četa, samostalnih vodova i štabova bataljona. U svakom bataljonu postojala je i bataljonska trupna komora u kojoj su se čuvale rezerve u hrani, odeći, obući i municiji. Slična organizacija postojala je i pri štabu brigade, s tim što je brigadna trupna komora bila veća i što su rezerve u brigadnoj komori bile veće. Pored toga u brigadne komore nalazile su se i trupne intendantske radionice: radionica za opravku odeće, obuće i 1 do 2 majstora bravara ili kovača koji su se starali o ispravnosti naoružanja i ostalih tehničkih sredstava u brigadi. Rezerve u hrani, obući, odeći, municiji i ostalom materijalu, kako u bataljonskim trupnim komorama, tako i u brigadnoj komori nisu bile normirane niti su uvek bile jednake, s obzirom na to što ni izvori za snabdevanje nisu bili stalni, a i utrošak materijala je zavisio od borbenih dejstava, godišnjeg doba i ostalih okolnosti.

Artiljerijsko-tehnička služba je još od početka bila u sastavu intendantske službe kako kod jedinica na Kordunu, tako i kod ostalih partizanskih jedinica NOV Hrvatske. Tek negde u drugoj polovini 1944. godine art. tehnička služba izdvojena je iz okvira intendantske službe, jer je u to vreme snabdevanje naoružanjem i municijom bilo organizovanije i bolje, a i rezerve u ovom materijalu bile su tada znatno veće.

Sanitetska služba je organizovana tako što je u svakoj četi postojao četni bolničar sa dva nosioca ranjenika i jednim nosilima za ranjenike. Četni bolničari najčešće su bile devojke, a nosioci ranjenika muškarci. U štabu ba-

taljona postojao je referent saniteta bataljona sa četiri nosioca ranjenika, a u štabu brigade referent saniteta brigade. Pri štabu brigade trebalo je formirati sanitetski vod, no, pošto se osećala oskudica u ljudstvu, to su pri štabu brigade u početnom periodu bila samo četiri bolničara i jedna dvoosovinska konjska kola za potrebe brigadnog saniteta.

Prilikom formiranja brigade formirane su i partijske ćelije KPJ u jedinicama. Tačno brojno stanje članova KPJ i članova Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) na dan formiranja brigade nije se moglo utvrditi. Međutim, u arhivi Instituta za izučavanje radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu nalazi se originalan pregled brojnog stanja članova Partije, SKOJ-a, i nepartijaca, nacionalnog i socijalnog sastava brigade (vidi prilog broj 2, koji datira od 16. januara 1943. godine), što znači da je taj pregled sastavljen mesec i jedanaest dana posle formiranja brigade. Iz navedenog pregleda vidi se da je 16. januara 1943. u brigadi bilo 121 član KPJ, 73 kandidata za člana KPJ i 114 članova SKOJ-a. Verovatno da je približno brojno stanje članova i kandidata Partije i članova SKOJ-a bilo i na dan formiranja brigade, pošto se u navedenom vremenskom razmaku u brigadi nisu desile krupnije promene u pogledu brojnog stanja.

Najveći broj članova KPJ i SKOJ-a imao je 1. bataljon i to: 51 član i 29 kandidata za člana KPJ i 54 člana SKOJ-a. Ovako veliki broj organizovanih u ovom bataljonu objašnjava se time što je bataljon više od pola godine bio u sastavu 1. udarne brigade Hrvatske i za to vreme njegovo ljudstvo prošlo je kroz mnoge teške borbe širom Hrvatske, kroz koje su se kalili borci i starešine ovog bataljona. Broj članova Partije i SKOJ-a u ostalim bataljonima bio je znatno manji u odnosu na 1. bataljon, i zato je 1. bataljon skoro u svim akcijama dobivao složenije i teže zadatke.

S obzirom na ovoliki broj članova Partije u brigadi, bilo je moguće da se još prilikom osnivanja brigade u svakoj četi formira po ćelija KPJ. Pri svakom štabu bataljona i pri štabu brigade formirane su štapske ćelije. Sekretar četne ćelije bio je zamenik političkog komesara čete, on je ujedno bio i član partijskog biroa bataljona.

Zamenik političkog komesara brigade bio je sekretar štapske ćelije brigade, uz to on je bio i odgovoran za partijski rad i za stanje Partije u brigadi. Zatim, zamenik komesara brigade bio je i partijska veza između partijskih biroa bataljona i divizijskog komiteta KPJ.

Organizacijsko stanje SKOJ-a u brigadi: sekretari skojevskih bataljonskih komiteta bili su u 1. bataljonu Mićo Lovrić, u 2. Branko Breberina, u 3. Mojsije Novković i u 4. bataljonu, koji je formiran nešto kasnije, bila je Mira Trkulja-Skorupan, a kasnije Mićo Matijević.

Najbrojnija skojevska organizacija bila je u 1. bataljonu koja je imala 54 člana, 2. bataljon 20 članova, 3. 30 i 4. bataljon 21 člana.

Zahvaljujući ovom brojnom stanju članova SKOJ-a, kao i iskusnim skojevskim rukovodiocima u bataljonskim i brigadnom komitetu rad omladine u celoj brigadi bio je vrlo dobar još od početka formiranja brigade.

Partijske i skojevske organizacije u brigadi može se reći da su od prvog dana formiranja brigade razvile plodnu partijsko-političku saradnju i aktivnost najširih razmera i postigle velike političke i partijske rezultate. Ove organizacije preko svojih članova bile su nosioci i inicijatori celokupnog života i rada u jedinacama brigade u najtežim borbenim situacijama. Komunisti i skojevci su nosili najveći teret i oni su bili ti koji su se nalazili na čelu jurišnih odeljenja i prvi u svim drugim situacijama.

Na obezbeđenju napada na Skakavac, Banski Kovačevac i Lasinju

Polovinom novembra 1942. godine Kordun je bio oslobođen izuzev Topuskog, zatim sela Čemernice kod Topuskog i nekih sela na desnoj obali reke Kupe. Glavni štab NOV i POH odlučio je da jedinice 8. divizije i Kordunaški partizanski odred* u drugoj polovini novembra i u decembru 1942. izvrše sledeće zadatke: u prvoj fazi da napadnu

---

* U ovo vreme od Prvog i Drugog kordunskog NOP odreda formiran je „Kordunaški NOP odred".

i oslobode selo Skakavac, ž. st. Skakavac, s. Vukmanić, s. Banski Kovačevac, Lasinju, s. Čemernicu i Topusko, a u drugoj — da oslobode s. Saborski kod Plitvičkih jezera i Ličku Jesenicu. Oslobođenjem Saborskog i Ličke Jesenice čvršće bi se povezala slobodna teritorija Like i Korduna, a likvidacijom ustaško-domobranskog uporišta u Saborskom obezbeđen bi bio put Slunj — Plitvička jezera, koji je bio neobično važan za saobraćaj i snabdevanje jedinica NOV i POJ na teritoriji Like i Korduna.

Posle formiranja brigade, i u duhu opšteg plana operacija GŠH, štab 8. divizije izdao je zapovest[23] kojom je:

— 4. brigada dobila zadatak da napadne i razoruža inžinjersku domobransku četu u s. Banski Kovačevac, a po zauzeću Kovačevca produži sa napadom na ustaško-domobransku posadu u Lasinji;

— 5. brigada, ojačana tenkovima i artiljerijom, dobila je zadatak da likvidira domobransko-žandarmerijsku posadu u s. Skakavac, a po zauzeću Skakavca produži sa napadom na domobransku posadu u ž. st. Skakavac;

— 15. brigada bez . bataljona[24], ojačana sa dva voda 3. čete 1. bataljona KPO, dobila je zadatak da sa dve čete blokira s južne strane ž. st. Skakavac, a sa ostalim jedinicama da postavi osiguranje prema Karlovcu, s. Rečici i s. Vukmaniću, te upornom odbranom spreči neprijatelju pokret prema Skakavcu ili Banskom Kovačevcu. Dva voda iz KPO trebalo je da u početku napada 5. brigade na s. Skakavac izvrše demonstrativni napad na neprijateljsku posadu u selu Vukmaniću i tako vežu neprijatelja za prvobitni položaj.

Uz borbenu zapovest za napad na Skakavac i Banski Kovačevac, politički komesar divizije uputio je 6. decembra pismo političkim komesarima brigada[25]. U njemu su date političke direktive za pripremu boraca i starešina za ulazak u hrvatska sela i za politički rad sa hrvatskim stanovništvom posle oslobođenja Skakavca, Vukmanića, Banskog Kovačevca i Lasinje. U pismu je naglašeno da pored vojničke pobede nad neprijateljem isti značaj ima i to ka-

---

[23] Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 20, str. 88.

[24] 3. bataljon je ušao u sastav brigade 10. decembra 1942. god.

[25] Zbornik, t 5., knj. 10. dok. br. 19, str. 85.

kav će odnos imati naši borci pri ulasku u ta mesta i kako će se borci i starešine ophoditi prema stanovništvu koje je zbog izuzetno aktivne ustaške propagande bilo vrlo malo upoznato sa ciljevima NOB-a. S obzirom na ovu činjenicu u pismu su data uputstva komesaru brigade, komesarima bataljona i četa kako politički pripremiti ljudstvo za ovaj važan zadatak.

Razmatrajući dobivene zadatke od štaba divizije i vojnu situaciju na terenu, štab brigade je utvrdio da u svom prvom borbenom zadatku treba da postavi osiguranje prema Karlovcu, železničkoj stanici Skakavac i Vukmaniću. Pošto se ova dva mesta i grad Karlovac nalaze u jednom trokutu i na međusobnom odstojanju od oko desetak kilometara, pred štab brigade se postavio važan problem kako samo sa dva bataljona i dva voda iz KPO obezbediti da neprijatelj ne probije odbranu brigade i uputi svoja pojačanja svojim posadama u s. Skakavcu i Banskom Kovačevcu.

Na osnovu odluke štaba divizije, štab 15. brigade izdao je usmenu zapovest za obezbeđenje akcije na Skakavac i Banski Kovačevac kojom je:

— 1. bataljon dobio zadatak da sa 2. i 3. četom posedne položaje severno od zaselka Zinaje — Šijanovići sa ciljem da blokiraju neprijatelja u železničkoj stanici Skakavac sa južne strane i u 5. časova da izvrše demonstrativni napad;

— 2. bataljon da posedne položaje u s. Gor. Trebinje sa zadatkom da zatvori puteve koji vode od Karlovca prema Skakavcu i Vukmaniću. Ujedno da bataljon isturi jedan vod ka koti 113 koja se nalazi na železničkoj pruzi južno od reke Kupe za oko 1,2 km sa ciljem da osmatra železnički most na reci kao i neprijateljske pokrete oko mosta. Zatim da jedan vod iz bataljona posedne položaje na južnoj ivici Knež — Gorica sa zadatkom da u zajednici sa vodovima KPO kod Vukmanića, posle početka napada 5. brigade na Skakavac, demonstrativno napadne neprijateljsku posadu u Vukmaniću i onemogući neprijatelja da pritekne u pomoć svojim posadama u Skakavcu i Banskom Kovačevcu;

— 1. četa 1. bataljona bila je određena u brigadnu rezervu u severnom delu s. Knež — Gorica.

Komandno mesto štaba brigade nalazilo se u rejonu s. Knež — Gorice.

Kad su otpočele borbe u Banskom Kovačevcu i Skakavcu, iz Karlovca je ujutro 9. decembra krenuo nekompletan jedan bataljon domobrana i ustaša prema Skakavcu. Po dolasku u s. Popović-Brdo, neprijatelj je formirao dve napadne kolone i sa jednom krenuo putem prema Skakavcu, a drugom prema s. Trebnju, Knež-Gorici i Vukmaniću, sa ciljem da se spoji sa posadama u Vukmaniću i u ž. s. Skakavac, odakle bi krenuli u pomoć posadama u selu Skakavcu i Banskom Kovačevcu. Po izlasku iz Popović-Brda obe ove kolone bile su dočekane snažnom vatrom predstražarskih delova 2. bataljona 15. brigade i prisilile ih na razvijanje za borbu. Oko 10 časova u severnom delu sela Gor. Trebinje došlo je do vrlo oštrih sukoba. Posle jednočasovne borbe, neprijateljskoj desnoj koloni, koja je nastupala prema Skakavcu, pošlo je za rukom da zauzme položaje koje je branila 3. četa 2. bataljona. Na taj način neprijateljska glavnina ugrožavala je levo krilo i bok ostalih jedinica bataljona. Štab bataljona je odlučio da izda naređenje za povlačenje jedinica prema centru s. Trebinja. Neprijatelj se nije zadržavao na zauzetim položajima već je nastavio sa nastupanjem. Oko 11 časova u Gor. Trebinju došlo je do još žešćih borbi. Tom prilikom jedna i druga strana izvršile su po dva uzastopna juriša, ali su neprijateljske jedinice, koje su nadirale putem Karlovac — — Popović — Brdo — Gor. Trebinje, uspele da odbace jedinice 2. bataljona prema s. Knež-Gorica. Pošto je pretila opasnost od daljeg neprijateljskog prodora kroz položaje naše brigade i mogućnosti spajanja sa posadom u Vukmaniću i ž. st. Sakakavac, pa bi time bila dovedena u kritičan položaj dejstva 5. brigade na s. Skakavac a možda i napad 4. brigade na Banski Kovačevac, štab 15. brigade je doneo odluku da u borbu uvede jednu četu 1. bataljona, koja je vršila blokadu ž. st. Skakavac, i četu iz brigadne rezerve. Oko 13 časova 2. bataljon, ojačan 1. i 3. četom 1. bataljona, izvršio je protivnapad. Osobito žestoka borba bila je u severnom delu sela Knež-Gorice. Neprijatelj je bio prisiljen na povlačenje. I na ostalim pravcima neprijatelj je nateran na odstupanje. Ovim uspehom 15.

brigade stvorila se povoljna mogućnost za uspešnija borbena dejstva 4. i 5. brigade.

Dok su trajale borbe oko sela Trebinja nastala je uzbuna kod domobranske posade u Vukmaniću. Izgleda da su domobrani bili u neizvesnosti šta se to tamo događa. Ocenili su da je to napad na Vukmanić, jer su neki manji delovi 15. brigade u blokadi držali ovo mesto. Zbog toga je ova posada pobegla prema Karlovcu. Ovim je bilo likvidirano i poslednje neprijateljsko uporište južno od Karlovca. I 4. brigada je oslobodila Banski Kovačevac u kome je zarobila celu posadu.

Po oslobođenju Vukmanića 15. brigada je ponovno blokirala neprijateljsku posadu u ž. st. Skakavac. Blokadu je izvršila jedna četa 1. bataljona, a u toku 9. decembra trebalo je u ovaj rejon da stigne i 5. brigada, koja bi, u zajednici sa 15, izvršila napad na ž. st. Skakavac. Međutim, neprijatelj je pre dolaska 5. brigade iskoristio prvi sumrak i neposednute položaje zapadno od stanice, pa se neopaženo izvukao u s. Rečicu, gde se nalazila jedna ustaško-domobranska jedinica na obezbeđenju mosta na reci Kupi. Na položajima oko stanice i na samoj stanici ostale su sve neprijateljske rezerve u hrani, odeći i municiji. Ovim je bio izvršen i prvi deo zadatka divizije[26]. Odmah je štab divizije naredio da:

— 15. brigada noću 9/10. decembra 1942. poruši što više železničke pruge između Karlovca i Skakavca i da minira železnički most na reci Kupi kod s. Rečice. U zoru 10. decembra da krene prema s. Čemernici kod Topuskog, sa ciljem da posedne položaje u rejonu s. Podgorja kod Vrginmosta — položaje Prnjavor — Žute lokve i da ne dozvoli neprijatelju prodor od Topuskog i Čemernice prema Lasinji. Ujedno ovaj raspored brigade bio je pogodan i za predstojeći napad 15. brigade na neprijateljsku posadu u Čemernici;

— 5. brigada osigura položaje 4. brigade od pravca sela Bučice u kome se nalazilo nešto oko 200 ustaša, domobrana i žandara, ojačanih haubičkom baterijom;

— 4. brigada 10. decembra rano ujutro izvrši napad na ustašku posadu u s. Lasinji, u kojoj se nalazilo oko 250 ustaša i žandara.

---

[26] Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 61. str. 240.

Noću 9/10. decembra 1. bataljon 15. brigade uništio je železničku prugu između Skakavca i sela Rečice u dužini od oko 500 metara. Ujedno 2. bataljon brigade bio je određen da napadne i likvidira ustašku posadu kod ž. mosta na Kupi, a potom da minira most i uništi ga. Kad su jedinice bataljona došle do posade neprijatelj ih je blagovremeno otkrio i otvorio jaku puščanu i puškomitraljesku vatru. Svi pokušaji bataljona da se ućutkaju neprijateljske vatrene tačke ostali su bez uspeha, tako da se bataljon nakon jednočasovne borbe morao povući.

Rano ujutro 11. decembra, jedinice 15. brigade stigle su u rejon Vrginmost i posele određene položaje radi osiguranja 4. brigade i priprema za napad na Čemernicu.

4. brigada uspela je u toku 10. i 11. decembra da slomi otpor neprijatelja i da oslobodi Lasinju. Neprijatelj se većim delom izvukao prema s. Gradac, koje se nalazi na levoj obali Kupe.

Čemernica je oslobođena

Prvi napad na selo Čemernicu izvršila je 4. brigada 23. novembra 1942. godane. Punih 24 časa brigada je upornim napadima nastojala da slomi neprijateljsku odbranu. Međutim, svi pokušaji brigade da oslobodi Čemernicu ostali su bez uspeha. Pošto ni nakon 24 časa borbe neprijatelj nije likvidiran, brigada je morala da odustane od daljih napada.

Posle ovog neuspelog pokušaja likvidacije neprijatelja u Čemernici, štab 8. divizije doneo je odluku[27] da izvrši novi napad na ovo uporište. Za napad je određena 15. brigada sa ojačanjem, dok su 4. i 5. brigada imale zadatak da vrše osiguranje prema ž. st. Topusko, mestu Topusko i Glini.

U Čemernici se nalazila 3. domobranska četa 10. domobranskog bataljona koja je bila dobro obučena i sa dobrim borbenim moralom. Četa je bila naoružana lakim minobacačima 45 mm, 4 puškomitraljeza i sa nekoliko automata i pušaka. Pored toga u ž. st. Topusko, koja je udaljena od Čemernice oko 2—3 km, nalazila se jača ustaška

[27] Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 35, str. 137.

posada. U Topuskom i Glini, koji su udaljeni oko 12 km, nalazilo se preko hiljadu ustaša, domobrana i žandara, a oni su mogli da brzo priteknu u pomoć posadi u Čemernici. Za napad na Čemernicu bio je određeń 1. i 2. bataljon sa jedinicama ojačanja[28]. Odnos snaga bio je 5 : 1 u korist 15. brigade. Neprijatelj je bio dobro utvrđen. Imao je izrađene bunkere, rovove, saobraćajnice i zgrade od tvrdog materijala uređene za odbranu. Očekivao se jak otpor. U zapovesti štaba 8. divizije od 13. decembra 1942. godine, 15. brigadi postavljen je zadatak da sa dva bataljona napadne i razoruža neprijateljsku posadu u Čemernici. Pravac glavnog napada određen je duž puta Vrginmost — Topusko. Ovim pravcem zabija se klin u sistem neprijateljske odbrane u selu i cepa neprijatelj na dva dela. Jednim bataljonom brigada će demonstrativno napasti Topusko sa jugoistočne strane i od Musafina-polja i Vranovinske glavice. Naši topovi su bili postavljeni pored puta Vrginmost — Čemernica, zapadno od kote 187, sa zadatkom da tuku neprijatelja u zgradama i bunkerima u Čemernici. Bacači mina postavljeni su nešto ustranu i ispred topova sa istim zadatkom kao i topovi. Tenkovi su bili raspoređeni da dejstvuju putem Vrginmost — Čemernica. Komandno mesto štaba brigade nalazilo se u rejonu kote 187 u blizini artiljerijskih položaja.

Na osnovu borbene zapovesti štaba divizije, štab 15. brigade odlučio je da napad na Čemernicu izvrši po sledećem:

— 1. bataljon dobio je zadatak da sa 3. četom napada sa južne strane sela od pravca Stubanj (k 164), 1. četa, ojačana sa dva laka tenka trebalo je da napada duž puta Vrginmost — Čemernica, dok je 2. četa određena u bataljonsku rezervu, i kretala se za levim krilom 1. čete. Opšti zadatak bataljona bio je da što pre prodre kroz sistem neprijateljske odbrane i upadne u školu koja se nalazi na raskrsnici Vrginmost — Topusko i Vrginmost — Glina, u kojoj se nalazila glavnina neprijateljske posade i neprijateljsko komandno mesto;

— 2. bataljon brigade napadao je jednom četom u zahvatu puta Glina — Čemernica i drugom takođe putem

[28] Jedinice ojačanja brigade sačinjavali su: vod minobacača 81 mm, vod brdskih topova i vod lakih tenkova.

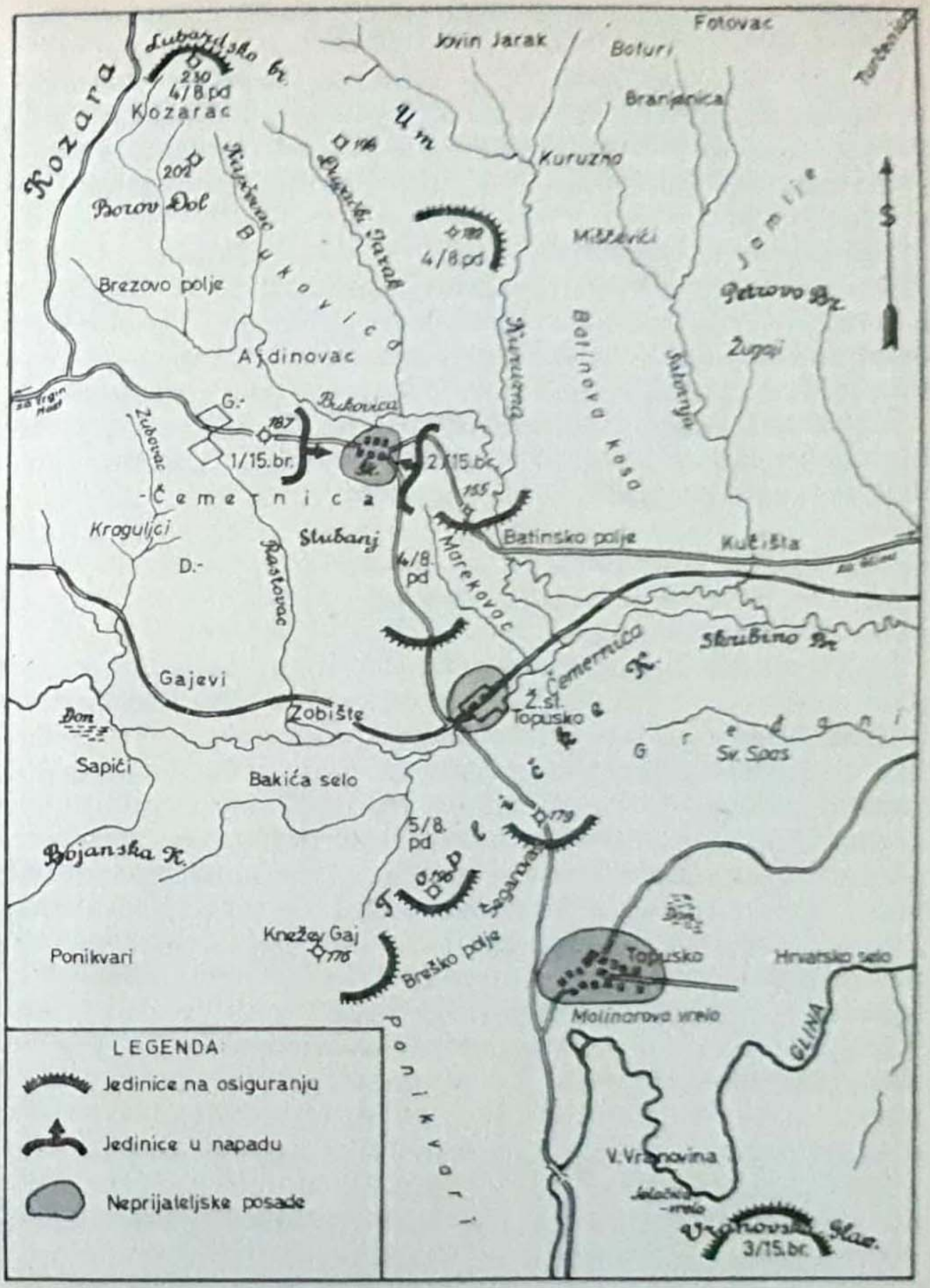

Raspored 15. brigade pri napadu na mesto Cemernicu kod Topuskog

Topusko — Čemernica. 3. četa bila je u bataljonskoj rezervi;

— 3. bataljon imao je zadatak da posedne položaje Vranovinska glavica, istočno od Topuskog, i Musafino polje, južno od Topuskog, s tim da u početku napada na Čemernicu izvrši demonstrativni napad na Topusko od pravca s. Vranovina.

Zadatak 4. brigade bio je da sa dva bataljona postavi osiguranje prema neprijateljskoj posadi u ž. st. Topusko i ustaško-domobranskom garnizonu u Glini. Ostala dva bataljona zadržana su u brigadnoj rezervi. 5. brigada trebalo je da osigura jedinice 15. brigade od pravca Topuskog.

Početak napada predviđen je za 14. decembar u 15 časova. Signal za početak napada bio je dve ispaljene granate na neprijateljsku posadu u Čemernici.

Tok napada

Napad 15. brigade počeo je 14. decembra kao što je planom štaba divizije bilo predviđeno[29]. Čitav dan padala je kiša. Teren je bio pritisnut gustom maglom. To je dobro došlo jer su jedinice mogle da izađu na polazne položaje. No, magla je ograničavala vidljivost i brzi pokret jedinica. Napad je bio silovit. Neprijatelj se počeo kolebati. Međutim, ovu slabost naše jedinice nisu na vreme uočile tako da to nije iskorišćeno za jači i energičniji pritisak, što bi uticalo na njegovu bržu likvidaciju. Pored toga, i u našim redovima došlo je do vidnih nedostataka koji su se ogledali u slaboj saradnji pešadijskih jedinica sa tenkovima i artiljerijom i što pokret jedinica nije bio praćen odgovarajućom vatrom, te je pokret bataljona bio brzo zaustavljen. Što je vreme više odmicalo, neprijatelj se sve više sređivao i davao organizovaniji otpor. Tako je propala pogodna prilika da brigada u kratkom roku brzo dođe do pobede. U toku noći 14/15. decembra brigada je bez artiljerijske, minobacačke i tenkovske podrške izvršila tri juriša na neprijateljske utvrđene položaje, ali su svi pokušaji ostali bez uspeha, jer se neprijatelj grčevito branio.

---

[29] Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 42, str. 156 i dok. br. 57, str. 216.

Ovde je poginuo komandir 2. čete 1. bataljona. Teže je ranjen komesar 1. bataljona i komandir 3. čete ovog bataljona pa je sve to znatno uticalo na borbeni moral naših boraca, naročito na borce 1. bataljona koji je imao glavni zadatak u napadu na Čemernicu. Nedostajalo je sadejstvo četa 1. i 2. bataljona, kao i sadejstvo pridatih jedinica artiljerije i tenkova. Ta je slabost bila odraz još nedovoljnog iskustva i uigranosti pešadije sa ostalim rodovima koje smo već tada imali u našim jedinicama.

Ujutro 15. decembra ponovo je izvršen napad na glavno neprijateljsko uporište koje se nalazilo u školi, ali bez uspeha. Tada je štab brigade odlučio da se odmah održi sastanak sa komandantima i komesarima bataljona na kome je trebalo da se dogovore o daljim dejstvima. Zaključeno je da se topovi i minobacači privuku što bliže neprijateljskim bunkerima, za neposredno gađanje, a da tenkovi vrše neposrednu podršku 1. čete 1. bataljona koja je imala zadatak da i dalje napada duž puta Vrginmost — — Topusko. U toku dana manje isturene jedinice brigade održavale su tesan kontakt sa neprijateljem dok su ostale jedinice bile na odmoru i vršile pripreme za napad koji je trebalo da otpočne u sumrak 15. decembra. Međutim, nešto pre početka napada, neprijatelj se probio iz obruča i neočekivano počeo da odstupa prema susednoj posadi u ž. st. Topusko. Jedinice brigade otkrile su namere neprijatelja tek kada je njegova glavnina izašla iz Čemernice. Štab brigade nije na vreme organizovao plansko gonjenje neprijatelja, jer nije očekivao da će se neprijatelj povući bez borbe. Ali zahvaljujući samoinicijativi četa i vodova neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke. Prema podacima, svega oko tridesetak domobrana, i to mahom ranjenih, uspelo je da se spase.

U toku 15. decembra iz Gline ustaše i domobrani tri puta su pokušali da se probiju prema Čemernici ili bar do ž. st. Topusko. Međutim, svi ti pokušaji ostali su bez uspeha. Prema izveštaju 2. pešadijskog domobranskog puka[30] od 16. decembra, neprijateljske jedinice koje su pokušavale prodor prema Čemernici imale su 3 mrtva i 18 ranjenih.

---

[30] Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 137, str. 449.

U sumrak 15. decembra 1942. godine oslobođena je Čemernica. Neprijateljska posada iz Čemernice imala je prema izveštaju štaba brigade 40 mrtvih i ranjenih. Zarobljeno je 60 domobrana, među kojima i komandir domobranske čete, koji je dobrim delom bio glavni krivac za upornu odbranu sela. Brigada je imala 9 mrtvih, među njima komandira 2. čete Miloša Čorde, komandira čete Đura Martinović, komandira voda Milana Jančića, komandira voda Jova Miljenovića i delegate voda Nikolu Krivokuću i Lalu Bjelovuka. Među ranjenim nalazio se politički komesar 1. bataljona Mile Ratković, obaveštajni oficir istog bataljona Jovo Vučetić, koji je posle dva dana umro od zadobivenih rana, i komandir 3. čete Dmitar Vujić.

O rezultatima napada 15. brigade na domobransku posadu u Čemernici zapovedništvo 1. dombranskog zbora poslalo je 15. decembra depešu[31] glavnom štabu domobranstva sledeće sadržine:

U Čemernici su zaplenjeni 1 minobacač 45 mm, 3 puškomitraljeza, 60 pušaka, 3 automata, preko 5.000 puščanih i puškomitraljeskih metaka, oko 60 pari vojničkih odela i izvesna količina živežnih namirnica, i ostalog materijala.

Prvi put naše jedinice oslobodile su Čemernicu, u kojoj je u leto i jesen 1941. nastradalo od ustaša preko 50% muškaraca u poznatom ustaškom zločinu u glinskoj crkvi ili na pragovima svojih kuća. Iako je brigada imala veće gubitke, oni nisu bili uzaludni, jer više nikad neprijatelj nije koristio ovo selo za svoje uporište*.

Posle oslobođenja Čemernice, 16. decembra u 6,35 časova, 4. brigada izvršila je napad na neprijateljsku posadu u ž. st. Topusko, dok je 5. brigada bila na osiguranju prema Topuskom i Glini, a 15. brigada u divizijskoj rezervi. Napad 4. brigade na železničku stanicu nije uspeo zbog vrlo jakog otpora neprijatelja i zbog brze intervencije neprijateljskih pojačanja od Topuskog i Gline, pa su 17. decembra 4. i 5. brigada krenule na drugi zadatak, a 15. brigada

---

[31] Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 129, str. 420.

* Od leta 1944. godine u Čemernici je postojao prvi aerodrom koji je korišćen u ovom kraju Hrvatske za dovoz oružja, municije i opreme od saveznika za jedinice NOV i POH i za otpremanje težih ranjenika, bolesnika i iznemogle dece na lečenje u savezničkim bolnicama u Italiji i Africi.

se radi odmora razmestila u selima Perna, Malička i Podgorje kod Vrginmosta. Brigada je dobila zadatak da isturi izviđačke patrole prema Topuskom radi kontrole pokreta neprijateljskih jedinica na putu Topusko — Vel. Kladuša i Topusko — Glina.

U rejonima s. Perna — s. Malička — s. Podgorje brigada je ostala od 17. do 30. decembra 1942. godine. Za ovo vreme, izvršene su neke formacijske izmene pa i formiranje nove jedinice i to: 2. (banijski) bataljon po naređenju GŠH prekomandovan je iz 15. brigade u novoformiranu 16. brigadu[32] 7. divizije. Mesto njega brigada je dobila drugi bataljon iz sastava KPO. Komandni sastav bataljona uglavnom je bio popunjen iz jedinica brigade i to: komandant bataljona Nikola Basara, politički komesar Branko Mamula, dotadanji komesar čete u 1. bataljonu iste brigade; zamenik komandanta Petar Perica Vukobratović, zamenik političkog komesara Branko Trkulja, do tada komesar čete u 1. bataljonu; obaveštajni oficir Milan Mrkonjić, operativni oficir Mirko Srdić,[33] intendant bataljona Milan Bekić[34], referent saniteta Miloš Božić; komandir 1. čete Veljko Blažević, politički komesar Stanko Tarbuk; komandir 2. čete Milan Krneta, politički komesar Marko Mrđenović[35]; komandir 3. čete Ljuban Bućan, politički komesar Nikola Matijević[36].

Mitraljeski vodovi koji su do tada bili u formacijskom sastavu bataljona izdvojeni su i od njih je formirana mitraljeska četa brigade. Ovom reorganizacijom mitraljeskih vodova dobivena je nova organizacijska jedinica — mitraljeska četa, koju je štab brigade mogao lakše i bolje upotrebiti u toku borbe.

Mitraljeska četa imala je dva voda. Svaki vod po tri mitraljeska odeljenja, a u svakom odeljenju bio je po jedan mitraljez. U četi je bilo 56 boraca i starešina, 6 mitraljeza i ostalo puške. Za komandira mitraljeske čete po-

---

[32] Zbornik, t. 5, knj. 11, dok. br. 9, str. 41, tač. 3.

[33] Poginuo 14. februara 1943. u borbi protiv Italijana kod G. Lapca.

[34] Poginuo u toku NOB-a.

[35] Poginuo 12. decembra 1943. u borbi protiv Nemaca u s. Živković-Kosa.

[36] Poginuo 18. februara 1943. u borbi protiv Italijana kod Gor. Lapca.

stavljen je Glišo Božić, do tada na dužnosti operativnog oficira 1. bataljona, a za političkog komesara čete Jovan Jovo Kresović[37]; za zamenika političkog komesara Dmitar Kosić. Dužnost zamenika komandira čete vršio je komandir 1. voda Ninko Maćešić.

U vezi sa naredbom štaba 8. divizije broj 2 od 17. decembra 1942. godine[38] u brigadi je formirana četa za vezu brigade. U pomenutoj naredbi bilo je predviđeno da se formira vod za vezu, ali se od ovog uz saglasnost štaba divizije, odstupilo, jer je brigada imala dosta boraca i uz to najpotrebniji broj tehničkih sredstava i naoružanja da se umesto voda može da formira četa za vezu.

Četa je imala dva voda i to: 1. vod telefonski, a 2. vod signalni. Za komandira čete postavljen je Rade Savić[39]; dotadanji komandir voda u 1. bataljonu brigade; za političkog komesara početkom februara 1943. god. postavljen je Mirko Maćešić.

Privremeni odmor iskorišćen je za održavanje prvih partijskih sastanaka članova KPJ i članova SKOJ-a. Na ovim sastancima članovi Partije i SKOJ-a upoznati su sa organizacionom šemom partijske i skojevske organizacije brigade. Pored toga bilo je govora i o nekim slabostima koje su uočene kod članova Partije i SKOJ-a za vreme poslednjih borbi kod Karlovca i Čemernice.

Oslobođenje Saborskog i Ličke Jesenice

Prvog januara 1943. godine prema naređenju štaba divizije 15. brigada je krenula iz rejona Vrginmosta, preko Vojnića, Veljuna, Slunja u rejon Saborskog kod Plitvičkih jezera. Za nepuna tri dana marša brigada je prešla oko 70 km, gazeći dubok sneg od oko jednog metra i 3. januara stigla na cilj. U isto vreme tamo je stigla i 5. brigada. Odmah po dolasku 15. brigada je dobila borbenu zapovest štaba 8. divizije za napad na neprijateljsku posadu u Saborskom[40].

---

[37] Umro posle rata.

[38] Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 49, str. 188.

[39] Rade Savić poginuo je 1966. kao pukovnik jedinica za vezu u jednoj saobraćajnoj nesreći.

[40] Zbornik, t. 5, knj. 11, dok. br. 12, str. 50.

Jačina neprijatelja bila je 150 domobrana, 15 žandara i oko 20 naoružanih građana neka vrsta milicije. Neprijatelj je raspolagao sa jednim lakim minobacačem, 4 puškomitraljeza i ostalo puškama, a smestio se u školi i kućama oko škole i crkvi. Tu je ujedno i bilo težište njegove odbrane. Oko Saborskog izgrađeni su bunkeri, a na nekim uzvišenjima nalazila su se puškomitraljeska gnezda koja su služila za zaštitu prilaza Saborskom. Borbeni moral neprijateljske posade nije bio na zavidnoj visini.

Na železničkoj pruzi Plaški — Lička Jesenica — Javornik nalazile su se još i italijanske snage: 1. bataljon 1. pešadijskog puka divizije „Kralj" (Re), 1. bataljona 121. peš. puka divizije „Macerata", 8. baterija 7. art. puka divizije „Lombardija", jedna četa za zaštitu ž. pruge i preko 300 četnika.

Za izvršenje napada na Saborski bile su određene 5. i 15. brigada. Ljudstvo obe brigade bilo je premoreno od dugog marša, a i vremenske prilike bile su veoma loše. Sneg je bio visok, a temperatura do —30°C.

Zadatak brigada bio je da:

— 15. brigada, ojačana sa dva laka tenka, dva brdska topa i jednim minobacačem 81 mm, napada i likvidira neprijateljsku posadu u Saborskom;

— 15. brigada: 3. bataljon, ojačan jednim vodom mitraljeza, dobio je zadatak da posedne položaje i to mitraljeski vod u rejonu kote 697, a jedinice bataljona „Točak" — južne padine Borovi trh (t 712) — s. Vukelić Poljana, s tim da mitraljeski vod sa kote 697 u saradnji sa mitraljeskim vodom 5. brigade sa polažaja k. 735 i k. 644 neutrališe neprijateljske otporne tačke i vatrene izvore i da svojom vatrom spreči manevar neprijateljskih jedinica u Saborskom. Pored ovoga glavni zadatak bataljona bio je da blokira mesto sa južne strane, i da napadne i likvidira jednu četničku grupu koja se nalazila u s. Vukelić Poljana;

— 1. bataljon 15. brigade, ojačan drugim mitraljeskim vodom, imao je zadatak da posebne Borov vrh, koji se nalazi zapadno od Saborskog, sa ciljem da osigura izvođenja napada od pravca Ličke Jesenice. Osim toga bataljon je sa slabim snagama trebalo da vrši pritisak na Saborski sa zapadnog dela sela i da omogući 5. brigadi lakši prodor u selo.

2. bataljon nalazio se u brigadnoj rezervi, severno od s. Vukovići, s tim što je jedna njegova četa bila isturena prema reci Jesenici i šumi Kapelj radi osiguranja pozadine 15. brigade od pravca ž. st. Lič. Jesenice i železničke pruge. Početak napada predviđen je za 5. januar 1943. godine u 14 časova.

Tok napada

Petog januara 1943. u 14,45 časova počeo je napad na Saborski. U 16,45 časova jedna četa 5. brigade zauzela je k. 644. Na ostalim delovima fronta nije postignut nikakav značajniji uspeh. U 18,10 štab divizije naredio je štabu 15. brigade da sa 3. bataljonom, koji se nalazio na južnim padinama Borova vrha, krene u napad i da zauzme grupu kuća u zapadnom delu Saborskog, u kojima je bila jedna grupica domobrana. Po prijemu ovog naređenja štab brigade je naredio štabu bataljona da ovaj zadatak izvrši sa svojom jednom četom što je i učinjeno. U 18,30 časova ova četa 3. bataljona spustila se u selo, a pre nego što je ona tamo stigla neprijatelj se ispred nje izvukao i pobegao u sastav svoje posade. U 19 časova 5. brigada uz sadejstvo 3. bataljona i mitraljeske čete 15. brigade likvidirala je spoljnu odbranu Saborskog, posle čega se neprijatelj koncentrisao u centar sela, oko škole i crkve, i odatle davao žilav otpor. Tada počinju pregovori između štaba 8. divizije i komandanta neprijateljske posade. Sa pregovorima neprijatelj odugovlači zato što nastoji da stvori pogodno vreme za izvlačenje posade iz Saborskog. Naime, dok su se vodili pregovori domobrani i žandari su se presvlačili u civilna odela i tako kamuflirani koristeći vremenske nepogode, jarke i pošumljeno zemljište bežali iz Saborskog. Zahvaljujući ovoj lukavosti neprijatelja i nebudnosti jedinica brigada, većina domobrana i žandara uspela je da pobegne i da se skloni kod najbliže italijanske posade u ž. st. Lička Jesenica, dok su neki pobegli u Otočac.

Oko 21,30 časova štabovi brigada primetili su da se neprijatelj evakuiše iz Saborskog. Odmah posle toga 5. i 15. brigada svaka u svom pravcu otpočela je sa odlučnim napadom na Saborski, ali je sve bilo kasno, jer je do tog vremena većina neprijateljskih vojnika izašla iz mesta i u

Saborskom su se tada nalazile samo manje grupe domobrana koje su održavale vatreni dodir sa brigadama dok su se ostali domobrani i žandari izvlačili iz obruča. Pred naletom jedinica 5. i 15. brigade domobranska zaštitnica je zarobljena i nešto pre 22 časa 5. januara 1943. godine Saborski je bio oslobođen.

U borbi za Saborski 5. i 15. brigada zarobile su 24 domobrana i žandara. Zaplenile 1 puškomitraljez, 31 pušku, 3 pištolja, 7.000 metaka, 20 ručnih bombi, 5.000 kg kukuruza i oko 20 pari vojničkih uniformi. Međutim, ovo nije bio sav plen, s obzirom na to što su brigade u narednim danima prilikom pretresa kuća u Saborskom i okolini zarobile još desetak domobrana sa oružjem[41].

U istoj borbi neprijatelj je imao desetak mrtvih i ranjenih, dok su jedinice 5. i 15. brigade imale 2 mrtva i 6 ranjenih.

Nakon oslobođenja Saborskog štab divizije je izdao naređenje[42] da 15. brigada u toku 7. januara i noću 7/8. januara poruši što više železničke pruge i instalacija između ž. st. Blata i Ličke Jesenice. U isto vreme 5. brigada imala je zadatak da uništi prugu između Ličke Jesenice i ž. st. Javornik. Cilj rušenja pruge bio je da se ona onesposobi za duži vremenski period i tako prekine železnička veza između Zagreba i Dalmacije.

Za izvršenje ovog zadatka 15. brigada mobilisala je oko 50 civila. S obzirom na značaj ove akcije, kao i na veličinu radova koje je svaka brigada trebalo da izvede na svojoj deonici pruge, bilo je planirano da se brigade blagovremeno obezbede potrebnim alatom i materijalom za rušenje. Međutim, do polaska brigade na izvršenje akcije, obezbeđen je samo osnovni alat, kao: makaze za sečenje telefonskih žica, pijuci, sekire i nekoliko težih čekića za lomljenje zavrtnjeva kojima su spojene železničke šine. Eksploziva je obezbeđeno vrlo malo, tako da se rušenje i uništenje pruge i objekata na njoj moralo vršiti isključivo ljudskom radnom snagom. Posle podne 7. januara 15. brigada je stigla na određeni deo pruge i odmah se pristupilo poslu, s tim što je pre početka rada 1. i 2. bataljon sa po jednom četom postavio osiguranja i to 1. bataljon prema

[41] Zbornik, t. 5, knj. 11, dok. br. 23, str. 78—81.
[42] Isto, t. 5, knj. 11, dok. br. 32, str. 97—100.

neprijateljskoj posadi u ž. st. Lička Jesenica, a 2. prema ž. st. Blata. Akcija na pruzi počela je oko 17 časova 7. januara i trajala je skoro celu noć 7/8. januara. Slab i primitivan alat, te niska temperatura, koja je u toku noći u Kapeli kroz koju je prolazila pruga dostigla do —35°C, ometali su rad. Ako se tome doda da je ljudstvo brigade bilo slabo obučeno, a još slabije obuveno, rezultat rada bio je iznad očekivanja. Rušenje nasipa i propusta bilo je, takođe, otežano zbog jako smrznute zemlje koju je bilo vrlo teško kopati. No, bez obzira na sve ove poteškoće, zadatak brigade uglavnom je izvršen. Pruga je uništena na dužini od 5 km, dok je 5. brigada uništila prugu u dužini od 7 km.

U toku noći promrzlo je preko 20 boraca i starešina brigade koji su odmah po povratku sa akcije prevezeni u bolnice na lečenje. Pored promrzlih boraca izvestan broj ljudi zadobio je ozlede po rukama. Ova ranjavanja bila su rezultat vrlo niske temperature. Naime, prilikom hvatanja šina golim rukama delovi kože ostajali su prilepljeni uz zamrznuto železo.

Za celo vreme rada na rušenju pruge, pijani četnici, koji su u to vreme slavili božićne praznike, pri nailasku jedinica sklanjali su se na sigurnija mesta iza žice i u bunkere italijanske okupatorske vojske, odakle su celo vreme urlikali, dobacivali pogrdne reči na račun NOB-a i našeg rukovodstva i pripucavali u pravcu naših jedinica koje su izvodile naporne radove na rušenju pruge.

Obe brigade su 8. januara bile na odmoru u širem rejonu Saborskog. 15. brigada sa 1. i 2. bataljonom nalazila se na položajima Borov vrh, a 3. bataljon bio je na odmoru u Saborskom. Nešto pre podne četnici su, jačine oko 400 naoružanih ljudi, iz Ličke Jesenice i od Otočca napali jedinice 15. brigade u Saborskom i na Borovu vrhu. Borci brigade neispavani i umorni od akcije koju su izveli prethodne noći na železničkoj pruzi ceo dan su davali sve od sebe da zaustave pijane četnike i da im ne dozvole ulaz u Saborski. Svi pokušaji druge četničke kolone, koja je nastupala od Otočca prema Borovom vrhu i Točku, ostali su bez uspeha, mada je četničke napade intenzivno potpomagala jaka artiljerijska vatra iz italijanske posade u ž. st. Lička Jesenica. Za ovu akciju četnička komanda za Liku

prebacila je iz šireg rejona Vrhovina i Otočca nekoliko stotina četnika koji su sadejstvovali četnicima iz Blata i Ličke Jesenice. Cilj ove četničke koncentracije i zajedničkog napada na jedinice 8. divizije bio je da se 5. i 15. brigada odbace iz rejona Saborskog i Plaščanske doline[43] i time obezbedi železnička pruga od daljeg uništenja, a ujedno da se osiguraju italijanske posade u ovom kraju.

Četnici su 9. i 10. januara ponovili napade na položaje 5. i 15. brigade u rejonu Saborskog. Za ova dva dana 15. brigada u zajednici sa 5. brigadom izdržala je snažne napade četnika. Mada su četnici i ovih dana bili pijani i dobro nahranjeni ipak im to nije pomoglo, pa su trećeg uzastopnog dana doživeli svoj prvi veći neuspeh. 10. januara posle podne jedan četnički napad pretvoren je u panično odstupanje od Saborskog prema Ličkoj Jesenici. Za vreme odstupanja u stopu ih je gonio 1. i 3. bataljon 15. brigade, pa su se četnici jedva spasili bežeći u svoj garnizon u Ličkoj Jesenici. Međutim, ni tu nisu ostali, jer su već noću 10/11. januara 5. i 15. brigada izvršile napad na ovo mesto.

Raspored 15. brigade u toku napada na Ličku Jesenicu bio je sledeći:

— 3. bataljon napadao je u zahvatu puta Plitvička jezera — Lička Jesenica. Desno od njega napadao je bataljon 5. brigade. Zadatak 3. bataljona bio je da što pre upadne u centar odbrane koji se nalazio u školi i crkvi jer su tamo bile smeštene glavne četničke snage;

— 1. bataljon kretao se pozadi 3. bataljona sa zadatkom da, čim 3. bataljon pređe na desnu obalu r. Jesenice, proširi uspeh 3. bataljona, te zajedno s njim i jedinicama 5. brigade koje su napadale duž puta Plaški — Lička Jesenica likvidiraju ovu četničku grupaciju;

— 2. bataljon brigade za vreme napada na Ličku Jesenicu vršio je blokadu italijanske posade u ž. st. Lička Jesenica koja se nalazila vrlo blizu četničke posade, sa ciljem da ne dozvoli Italijanima ispad iz stanice i pružanje pomoći četnicima.

Komandno mesto štaba 15. brigade bilo je u rejonu okuka puta Lička Jesenica — Plitvička jezera.

U toku noći 10/11. januara nije bilo ozbiljnijih borbi u Ličkoj Jesenici, jer su jedinice posedale polazne položaje

---

[43] Plaščanska dolina je deo šire teritorije Plaškog u Lici.

za napad. Oko 6 časova ujutru 11. januara brigade su prešle u napad na četnike. Prvi napad nije bio uspešan pošto je vreme bilo maglovito, pa nije mogla da dođe do potpunog izražaja naša artiljerija i minobacačka vatra. Nešto oko podne počela se magla razilaziti, tada je nastao pogodan momenat za dejstvo divizijske artiljerije. Precizna vatra divizijske artiljerije stvorila je veliku zabunu u četničkim redovima, pa je uskoro došlo do rasula četnika. Četnički oficiri nastojali su da srede svoje pokolebane redove, ali u tome nisu uspeli jer je panika dostigla svoj vrhunac i mnogi četnici počeli su da beže ili da se predaju našim jedinacama. Ovu četničku demoralizaciju iskoristila je 15. brigada, pa je njen 3. bataljon odlučnim jurišem uspeo da pređe na desnu obalu reke Jesenice dok su u isto vreme jedinice 5. brigade krenule na juriš. Za kratko vreme je Lička Jesenica bila oslobođena.

U trodnevnim borbama oko Ličke Jesenice zarobljeno je oko 200 četnika, ubijeno preko 50 i ranjeno isto toliko. U dnevnom izveštaju komande italijanskog 5. armijskog korpusa broj 878 od 21. januara i br. 953/op od 22. januara 1943. godine[44] italijanske jedinice u borbama od 8. do 11. januara imale su 2 mrtva od toga 1 oficir i 3 ranjena vojnika. 5. i 15. brigada zaplenile su 5 minobacača 45 mm sa 100 mina, 7 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 253 puške sa oko 30.000 metaka, 200.000 kuna i dosta živežnih namirnica i ostalog materijala.

Jedinice brigada imale su 1 mrtvog, 10 ranjenih i preko 20 promrzlih boraca i starešina.

Za izdržljivost i požrtvovanost u borbi u Lič. Jesenici štab 8. divizije pohvalio je 3. bataljon 15. brigade[45] i jedinice 5. brigade.

Posle oslobođenja Ličke Jesenice 15. brigada je razmeštena radi odmora u širem rejonu Ličke Jesenice, dok je 5. brigada prebačena radi odmora u rejon Saborskog.

12. januara 1943. godine nekoliko italijanskih bombardera bombardovalo je Ličku Jesenicu i njenu okolinu[46]. Jedna bomba pala je na školu u kojoj su se nalazili zarobljeni četnici. Od eksplozije je poginulo 14 četnika, 18 ra-

---

[44] Zbornik, t. 5, knj. 11, dok. br. 165 i 167.
[45] Zbornik, t. 5, knj. br. 11, dok. br. 55, str. 161.
[46] Isto.

njeno, dok je 10 četnika iskoristilo uzbunu za vreme avionskog napada i pobeglo iz zatvora. Ranjena su 2 borca 15. brigade koji su bili na straži kod četnika u zatvoru. Istog dana je 5. brigada, po naređenju štaba divizije, krenula u pravcu Vojnića na drugi zadatak, dok je 15. brigada ostala i dalje u rejonu Ličke Jesenice i Saborskog.

15. januara italijanske snage potpomognute četnicima iz Plaškog napale su 15. brigadu koja se nalazila na položajima oko Ličke Jesenice. Cilj neprijateljevog napada bio je da odbaci jedinice brigade iz Ličke Jesenice i da ponovo uspostavi četničku posadu u mestu. Lička Jesenica bila je vrlo važna za italijansku okupatorsku vojsku. Pre svega, četnici bi osiguravali put Plaški — Plitvička jezera i železničku prugu Plaški — Vrhovine. Uz to su četničke jedinice služile kao predstraža italijanskom garnizonu u Plaškom i njihovim posadama u selu Blata i ž. st. Lička Jesenica. Pored toga postojanjem četničke posade u Jesenici okupator je želeo da razbije NOP u tom kraju, koji je svakim danom bio sve masovniji i tako pretio raspadu četništva u Plaščanskoj dolini. Toga su se Italijani bojali, jer su im četnici bili najodaniji saveznici u sprovođenju okupatorske politike.

Jedinice 15. brigade potmognute delovima 6. primorsko-goranske brigade, koja je po odlasku 5. brigade 8. divizije prebačena sa teritorije Gorskog kotara u rejon Ličke Jesenice, pružile su žilav otpor. Neprijateljska pešadija bila je vrlo efikasno potpomognuta artiljerijskom vatrom i eskadrilom bombardera, pa je 15. brigada nakon dvočasovne borbe morala napustiti Ličku Jesenicu i odstupiti prema Saborskom. Italijani i četnici stigli su i uspostavili svoje posade.

Prema izveštaju štaba brigade neprijatelj je 15. januara imao oko 30 mrtvih i ranjenih, dok su jedinice 15. brigade imale 5 ranjenih. Zaplenjen je 1 pt-top 45 mm. 17. januara brigada je, po naređenju štaba divizije, krenula iz rejona Saborskog prema Slunju. Tamo su je očekivale velike borbe, jer je neprijatelj pripremao svoju čuvenu zimsku ofanzivu na slobodnu teritoriju „VAJS — 1“.[47]

---

[47] Neprijateljska operacija „vajs“ poznata je kod našeg naroda kao 4. neprijateljska ofanziva.

Odstupanje brigade od Krnjaka do reke Une

Pre početka neprijateljske operacije „vajs-1“, jedinice 15. brigade našle su se u širem rejonu sela Cvitovića oko 5 km severno od Slunja. Brigada se tek razmestila za odmor a od štaba divizije stiglo je naređenje za pokret od Cvitovića za s. Budačku Rijeku kod Krnjaka, gde je trebalo da dobije konkretno naređenje.

Noću 19/20. januara brigada je provela na maršu. 20. januara u zoru, dok su jedinice brigade marševale prema Krnjaku, čuli su se neprijateljski topovi oko Tušilovića i Skakavca. Naknadnim ispitivanjima utvrđeno je da se radi o pokretu delova 7. SS divizije „Princ Eugen“, ojačani ustaško-domobranskim jedinicama koji su krenuli iz s. Skakavca, s. Vukmanića i s. Barilovića prema slobodnoj teritoriji Korduna. Motorizovane jedinice ove divizije pošle su u napad iz Karlovca u 11 časova 20. januara. Neprijatelj je iz pomenutih mesta krenuo u četiri napadne kolone i to:

— *prva kolona* Karlovac — ž. st. Skakavac — s. Utinja;

— *druga kolona* Karlovac — s. Vukmanić — Mandić Selo;

— *treća kolona* Karlovac — Tušilović — s. Brezova Glava i

— *četvrta kolona* Karlovac — Barilović — Krnjak.

Jačina svake kolone bila je po jedan bataljon pešadije, ojačan artiljerijom, dok je četvrta kolona bila ojačana još i sa jednim do dva eskadrona konjice. Treća kolona bila je najbrojnija i ona je pored pešadije imala u svom sastavu i oklopna vozila.

Delovi Kordunaškog partizanskog odreda i jedinice 5. brigade koji su se nalazili na položajima prema Skakavcu, Vukmaniću i Bariloviću nisu uspeli zadržati neprijatelja, pa je on negde oko 20 časova 20. januara izbio na liniju Vojnić — s. Knežević Kosa — Krnjak.

20. januara oko 20 časova 15. brigada stigla je usiljenim maršem iz s. Cvitovića u s. Budačku Rijeku. Još za vreme pokreta prema Budačkoj Rijeci štab brigade bio je obavešten od stanovnika ovog sela o rasporedu neprija-

telja u rejonu Krnjaka i Budačke Rijeke. Prema tim obaveštenjima, koja su uglavnom bila tačna, neprijateljska glavnina koja je nastupala pravcem Karlovac — Tušilović— Krnjak i Karlovac — Barilović — Krnjak zanoćila je 20. januara u rejonu Krnjaka. Njegova prethodnica obrazovala je predstražarske položaje na liniji brdo Čukur — zaselak Sipići u Budačkoj Rijeci — Blagojević-brdo (t. 220). Po dolasku u Budačku Rijeku u rejon zaseoka Martinovići i Maćešići brigada je zaustavljena radi malog odmora i procene situacije. Nakon kratke pripreme brigada je u dve kolone krenula prema Krnjaku. Desnokrilna kolona, koju je sačinjavao 1. bataljon od zaseoka Martinovići, trebalo je da nastavi pokret prema k. 206 — zaselak Sipići — raskrsnica puteva Krnjak — Slunj i Krnjak — Vojnić, a u tome rejonu se očekivao sukob sa neprijateljem. Levokrilna kolona (3. bataljon) trebalo je da krene od zaseoka Maćešića prema Blagojević-brdu, na kome je očekivan sukob sa Nemcima. 2. bataljon i mitraljeska četa brigade bili su u brigadnoj rezervi i oni su nastupali putem Veljun — — Krnjak. Štab brigade i prištapske jedinice nalazile su se iza 2. bataljona.

Kretanje 1. i 3. bataljona bilo je otežano zbog visokog snega i opreznosti od mogućeg iznenađenja. Prvi kontakt sa neprijateljem uspostavila je 1. četa 1. bataljona koja se nalazila u prethodnici bataljona u zaseoku Sipići. Na nju je iznenadno otvorena jaka pešadijska vatra sa položaja oko raskrsnice puteva u s. Budačka Rijeka. Ovom prilikom poginula su četiri naša borca. Za kratko vreme četa se sredila, izvršila juriš i neprijatelja proterala.

3. bataljon, koji je nastupao levo od puta Veljun — Krnjak, naišao je na neprijateljsko istureno predstražarsko odeljenje, jačine jednog voda pešadije, na Blagojević-brdu. Pošto je prethodnica bataljona na vreme otkrila neprijatelja, zaustavljen je pokret, a štab bataljona izdao je naređenje za napad. Prema tome naređenju dve čete su izvršile napad na Blagojević-brdo. Neprijatelj se nakon prvog naleta bataljona povukao prema raskrsnici puteva u s. Budačkoj Rijeci. Štab brigade je noću 20. januara oko 21.30 časova sa 1. i 3. bataljonom napao na neprijatelja koji se nalazio na k. 132 i raskrsnici puteva Krnjak — Slunj i Krnjak — Vojnić. Jačina neprijatelja na ovim položajima

iznosila je od jedne do dve čete pešadije, ojačane sa nešto minobacača i nekoliko pt-topova. Nemci su u ovom rejonu uglavnom zaposeli seoske kuće i zidine izgorelih zgrada odakle su vrlo snažnom pešadijskom vatrom davali ogorčen otpor. Pošto 1. a ni 3. bataljon, nakon polučasovne borbe, nisu postigli određene uspehe, štab brigade je odlučio da se prekine sa daljim napadima i da se 1. bataljon povuče u zaselak Martinovići radi odmora. 3. bataljon povučen je na odmor u zaseoke Maćešići i Mrkići, koji se nalaze zapadno od puta Karlovac — Slunj. 2. bataljon, štab brigade i prištapske jedinice razmeštene su u zaseoku Sljepčevići i zaselak Maćešići, koji se nalazi na zapadnim obroncima šume Debela kosa.

U borbama koje je brigada vodila u s. Budačka Rijeka neprijatelj je imao 15 mrtvih i ranjenih. Brigada je imala 5 mrtvih i isto toliko ranjenih.

Noću 20/21. januara jedinice 15. brigade zauzele su za odbranu sledeće položaje:[48]

— 2. bataljon s. Svinjarica, 1. bataljon zaselak Martinovići i 3. bataljon u s. Breborina — s. Padaženi;

— 1. bataljon 4. brigade[49], koji je bio pridodat 15. brigadi, poseo je položaje na levom krilu brigade u rejonu sela Podgorja i Ponorca.

Desno od 15. brigade bila je 5. brigada koja je zatvarala komunikacije Krnjak — Vojnić i Vojnić — Velika Kladuša. Raspored naših i neprijateljskih snaga na dan 21. januara vidi se iz skice.

Zadatak 15. brigade bio je da zatvori glavnu komunikaciju Karlovac — Slunj — Bihać, kojom je nastupala glavnina 7. SS divizije. Zadržati ili bar sprečiti neprijateljsko brzo nadiranje u dubinu slobodne teritorije Korduna i na taj način stvoriti potrebno vreme za blagovremenu evakuaciju vojnih i civilnih ustanova, dečjih domova, stanovništva, ugroženog od strane neprijatelja, i spremanje ranjenika iz nadzemnih u podzemne prostorije vojnih bolnica. Narodnooslobodilački odbori, komande mesta i Komanda Kordunaškog područja imale su pune ruke posla oko evakuacije i zbrinjavanja dece, civilnog stanovništva

[48] Zbornik, t. 5, knj. 12, dok. br. 90, str. 305.

[49] Ostale jedinice 4. brigade nalazile su se na teritoriji Zumberka.

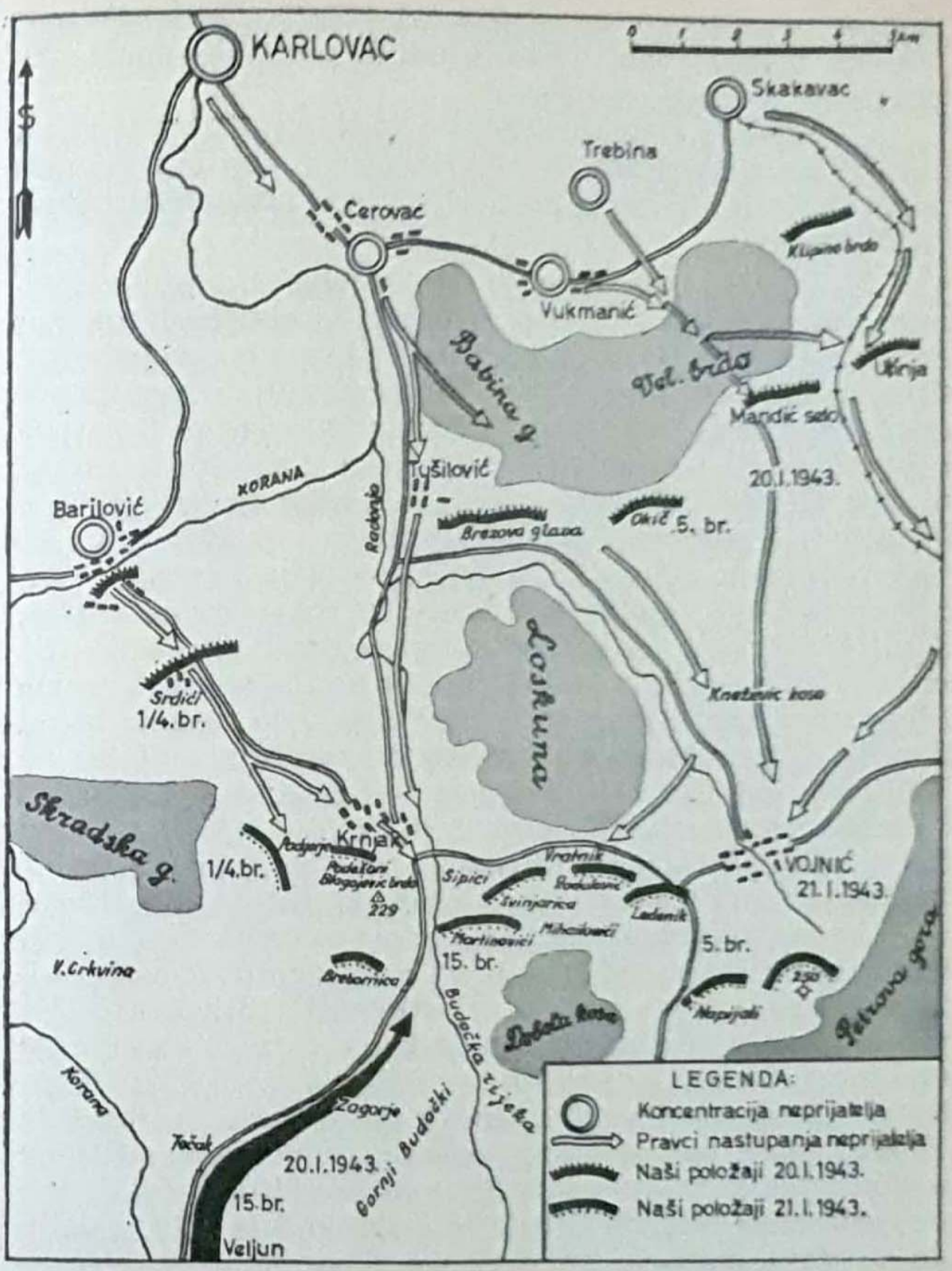

Koncentracija neprijatelja 19. januara 1943. i raspored i pokret jedinica 8. divizije 20. i 21. januara 1943.

koje je napuštalo svoje domove i koje se, pod zaštitom jedinica brigade, sklanjalo u šume ili povlačilo ispred neprijatelja prema Lici i Bosni.

U toku 21. januara nije bilo značajnijih promena na položajima, izuzev što su neprijatelju u Vojnić i Krnjak stigla iz Karlovca sveža pojačanja i neki pozadinski delovi 7. SS divizije.

22. januara neprijatelj je od Krnjaka rano ujutro krenuo prema Vojniću. Kod s. Vojnićki Grabovac Nemci su sačekani od strane jedinica 5. brigade i svi njegovi pokušaji da se u toku dana probije u Vojnić ostali su bezuspešni. Istog dana druge jedinice 7. SS divizije već u 8 časova ujutro krenule su, takođe, od Krnjaka u tri kolone prema Slunju. Glavna kolona nastupala je u zahvatu puta Krnjak — Slunj, a pomoćne kolone krenule su iz Krnjaka i to jedna prema s. Svinjarici, a druga pravcem Krnjak — zaselak Sipići — zaselak Martinovići i dalje prema s. Gor. Budački. Zadatak ovih kolona koje su nastupale bio je da odbace jedinice 15. brigade i nastave nesmetan marš prema Slunju i Bihaću. Oko podne razvila se vrlo žestoka borba između 1. i 2. bataljona brigade i nemačkih jedinica na liniji zapadni deo sela Svinjarice i zaseoka Martinovići. I pored svih nastojanja Nemaca da što pre probiju odbranu brigade to im nije pošlo za rukom, tako da su sve do podne 22. januara bili još u rejonu s. Budačka Rijeka. Oko 12 časova istog dana neprijatelj je dobio pojačanja u artiljeriji i minobacačima sa kojima je vrlo žestoko obasipao položaje 1. bataljona u zaseoku Martinovići i Sljepčevići. Za vreme ovog bombardovanja pala je jedna mina na komandno mesto štaba brigade koje se nalazilo u zaseoku Sljepčevići. Od eksplozije mine teže je ranjen komesar brigade Branko Bekić koji je ubrzo posle toga umro. Od iste mine poginuo je član politodela brigade Marko Lubarda, a ranjen je komandant brigade Nikola Vidović, koji je ostao i dalje na položaju, mada je bio ranjen u glavu.

Oko 13 časova Nemci su delom svojih snaga pokušali da obilaznim manevrom izbiju na desni bok brigade zbog čega je štab brigade doneo odluku da napusti položaje u rejonu s. Svinjarice i zaseoka Martinovići, da 2. bataljon iz Svinjarice povuče u rejon s. Gor. Budački, a 1. bataljon je upućen prema s. Zagorju kod Veljuna, radi sprečavanja

daljeg pokreta neprijateljske glavnine, koja je u to vreme prodrla između levog krila brigade i 1. bataljona 4. brigade i zauzela Zagorje.

Neprijateljska kolona koja je 22. januara u 8 časova krenula iz Krnjaka prema Veljunu napadnuta je od strane 3. bataljona. Iako je neprijatelj, pored pešadije, raspolagao i oklopnim kolima i artiljerijom, ipak je njegovo nastupanje od Krnjaka do Zagorja trajalo oko 5 časova. Za ovako usporeno kretanje neprijatelja zaslužni su najviše 3. bataljon 15. brigade i 1. bataljon 4. brigade, koji su stalnim bočnim napadima zadržavali neprijateljsku pešadiju i tako znatno usporili pokret čitave neprijateljske glavnine. Nemci nisu mogli brže napredovati i što su njihove dve pomoćne kolone, koje su se kretale istočno od puta Krnjak — Slunj bile zaustavljene od strane 1. i 2. bataljona. Pošto je po ulasku neprijateljske glavnine u s. Zagorje počela da se spušta noć, nemačka komanda odlučila je da zanoći u Zagorju i u Gornjem Budačkom. Na ostalim sektorima Korduna neprijatelj je u sumrak 22. januara izbio na liniju Vrginmost — selo Kuplensko, te Topusko — s. Čemernica. Italijanska grupa „Fabri“[50], koja je nastupala od Ogulina i Plaškog prema oslobođenoj teritoriji Korduna, ograničila se na čišćenje sela oko s. Tounja i Kamenice kod Oštarija.

U prva dva dana borbi jedinice 15. brigade stekle su dragocena ratna iskustva o novoj neprijateljskoj taktici. Naime, neprijatelj pri nastupanju nije svoje jedinice razvijao u strelce i polako se kretao napred. Jedinice 7. SS divizije nastupale su obično u više manjih napadnih kolona. Bataljoni brigade nenaviknuti na ovakav vid neprijateljskog nastupanja otvarali su vatru sa većih odstojanja, tako da ta vatra nije bila efikasna pa je neprijatelj i dalje produžavao pokrete što je negativno uticalo na moral boraca brigade. Ovo je dovodilo do prevremenog napuštanja položaja do strane jedinica 15. brigade.

U toku noći 22/23. januara po naređenju političkog komesara 1. NOU korpusa, 15. brigada sa 1. bataljonom 4. brigade trebalo je da izvrši napad na neprijatelja u s.

---

[50] Ova neprijateljska grupacija dobila je naziv po imenu komandanta generala Fabrija. Inače ova grupa se negde spominje i kao divizija „Lombardija“.

Zagorju. Međutim, tada je stiglo naređenje od štaba 1. NOU korpusa za smenu jedinica brigade. Naime, u rejon s. Veljuna u toku noći stigla je 6. primorsko-goranska brigada, koja je smenila 15. brigadu. 15. brigada, čije je ljudstvo bilo veoma iscrpljeno još ranijim borbama oko Saborskog i Ličke Jesenice, upućena je na kratak odmor u s. Cvitoviće kod Slunja. 23. januara brigada je bila u pokretu prema Cvitovićima i za vreme marša primila je naređenje od štaba divizije da nastavi marš prema Drežnik-Gradu kod Plitvičkih jezera radi odmora.

24. januara ujutro 15. brigada stigla je u Drežnik-Grad. Skoro na celom maršu ljudstvo je bilo izloženo kiši i vetru tako da su borci pokisli do gole kože. Brigada je ostala na odmoru, samo 24. i 25. januara. Za vreme odmora održane su četne vojničke konferencije na kojima su analizirane borbe brigade oko Saborskog, Ličke Jesenice i s. Budačke Rijeke. Na svim konferencijama posebno je istaknuta novina u neprijateljskoj taktici, koja se ispoljavala u smelim noćnim dejstvima, korišćenju jaruga i pokrivenog zemljišta za podilaženje i izvođenje bočnih napada, kao i iznenadnih upada u pozadinu jedinica brigade. Sem četnih vojnih konferencija i štab brigade je održao jedan sastanak sa štabovima bataljona i samostalnim jedinicama na kome je diskutovano o istim pitanjima kao i na četnim vojničkim konferencijama. Pored toga na sastancima ćelija KPJ i SKOJ-a prorađeno je pismo političkog komesara divizije, napisano povodom početka 4. neprijateljske ofanzive.[51]

Na svim ovim konferencijama i sastancima bilo je govora o cilju neprijateljske ofanzive, patnjama koje trpi naš narod i o razaranjima koja vrše okupatori i njegove sluge po slobodnoj teritoriji Korduna. U vezi s tim od boraca i starešina, od komunista i skojevaca brigade, traženo je da daju sve od sebe kako bi se neprijatelj zaustavio i kaznio za zlodela koja je činio nad golorukim narodom. Nakon ovih sastanaka, štab brigade došao je do zaključka da su ovi sastanci bili uspešni i da su podigli borbeni moral boraca brigade.

---

[51] Ovo pismo prorađeno je uz potrebne pouke sa svim borcima i starešinama kako 15. tako i ostalih jedinica 8. divizije.

Za vreme odmora 15. brigade, neprijatelj je sa linije s. Veljun — s. Miholjsko — Petrova gora, u zoru 23. januara izvršio napad uz avio-podršku na 6. primorsko-goransku brigadu i 1. bataljon 4. brigade 8. divizije u rejonu Veljuna. U teškim borbama, uz velike gubitke, neprijatelj je prisilio da naše jedinice odstupe prema s. Hrvatski Blagaj, koji se nalazi na putu Veljun — Slunj. Neprijateljska kolona koja je krenula iz Vojnića naišla je u s. Miholjsko na zasedu 5. brigade, ali je bila prisiljena da se vrati na polazne položaje. U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i ranjenih, zaplenjen je 1 puškomitraljez, 1 mitraljez, 4 automata, 7 pušaka i 4.000 puščanih i mitraljeskih metaka. U znak odmazde Nemci su potpuno uništili selo Miholjsko koje se nalazi na putu Vojnić — Velika Kladuša.

24. januara napuštena je odbrana Slunja, a istog dana do 17 časova neprijatelj je na pravcu Bihaća izbio na liniju: s. Nikšić (5 km severozapadno od Slunja) — s. Glinica — s. Maljevac kod Vel. Kladuše — Vel. Kladuša. 7. SS divizija sa svojim levim krilom izbila je u s. Pernu, južno od Topuskog, gde je uspostavila vezu sa 969. pukom 369. legionarske divizije, koja je operisala na Baniji.

Pošto je 5. brigada 24. januara po naređenju štaba 1. korpusa izašla iz sastava 8. divizije i privremeno pridodata 7. banijskoj diviziji, a 4. brigada bez 1. bataljona i dalje se nalazila na teritoriji Žumberka, to su tada u sastavu 8. divizije ostale samo 15. brigada i 1. bataljon 4. brigade sa prištapskim jedinicama divizije, koji su zajedno sa 6. i 14. brigadom 5. operativne zone i 3. bataljonom KPO operisali na pravcu Bihać — Slunj. Radi bolje koordinacije i lakšeg rukovođenja ovim jedinicama Glavni štab NOV i POH doneo je 25. januara odluku da se od njih formira operativna grupa[52] pod komandom operativnog štaba za Kordun.

Noću 25/26. januara 15. brigada je po naređenju Operativnog štaba za Kordun prebačena iz rejona Drežnik-Grada, severno od Rakovice, s tim što su 3. i 1. bataljon poseli položaje šuma Mašvina (k. 388) — k. 363 (sveta Petka) — zaselak Ćujići (k. 343), a 2. bataljon bio je u brigadnoj rezervi u s. Jovac, neposredno iza borbenih linija

---

[52] Zbornik, t. 5, knj. 11, dok. 88, str. 251.

brigade. Zadatak brigade[53] bio je da zaustavi brze pokrete neprijatelja od Slunja prema Rakovici i Bihaću i da u sadejstvu sa levokrilnom 14. brigadom onemogući spajanje nemačkih jedinica što su nastupale putem Slunj — Rakovica sa italijanskim trupama koje su se od pravca Ogulina i Plaškog približavale Slunju. Desno od 15. brigade nalazila se 5. brigada 8. divizije a levo 14. i 6. brigada.

26. januara oko 9 časova ujutro neprijateljske snage, jačine do jednog bataljona, 7. SS divizije, potpomognute jakom minobacačkom vatrom, počele su napad od pravca Slunja, s. Furjana i s. Lađevca. Usled jakog pritiska, 1. bataljon 15. brigade koji se nalazio na položajima šuma Mašvina — sv. Petka morao se povući nešto unazad i zaposesti za odbranu položaje na severnoj ivici s. Jovac. Oko 16 časova neprijatelj je izbio ispred položaja 15. brigade. Ovog puta on je pušten na odstojanje od 200 do 300 metara i tada je usledila plotunska vatra po njegovom streljačkom stroju a odmah iza toga izvršen je juriš. Juriš 1 .bataljona i jedne čete 3. bataljona brigade zbunio je neprijatelja da je on iznenadno počeo da odstupa prema Slunju. Da su jedinice koje su se nalazile na levom krilu 15. brigade iskoristile taj momenat za protivnapad, neprijatelj bi verovatno bio, uz velike gubitke u ljudstvu i tehnici, odbačen na liniju Slunj — Cetingrad. Međutim, zbog slabe saradnje, čemu je bio uzrok nepostojanje savremenijih sredstava veze pomoću kojih bi se na ovako velikom prostoru i širokom frontu mogla održavati tesna veza, uspeh 15. brigade imao je lokalni karakter. To je neprijatelj na vreme uvideo i, ubacivši u borbu svoje rezerve, uspeo da se posle povlačenja prema Slunju zadrži na položajima s. Gor. Furjan — s. Lađevac. Sredivši svoje jedinice neprijatelj je nešto posle 16.30 časova počeo ponovni napad na 15. brigadu. Pod pritiskom sa fronta i bokova, brigada se morala povući na položaje sv. Petka, k. 343, gde je ostala sve do pada mraka istog dana.

U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 30 mrtvih[54] od kojih je 15 ostalo na položajima. Zaplenjena su 2 mitraljeza, 6 pušaka, 10.000 metaka za puške i mitraljeze. Po-

---

[53] Zbornik, t. 5, knj. 12, dok. 90, str. 308.

[54] Zbornik, t. 5, knj. 12, dok. br. 90, str. 308.

tom još 6 konja, 3 dvoosovinska kola i nešto drugog materijala.

U 22 časa 26. januara pošto neprijatelj nije uspeo da se probije kroz položaje 15. brigade produžio je napad u zahvatu puta Slunj — Rakovica — Plitvička jezera koji su zatvarale primorsko-goranske brigade. Zbog nebudnosti ovih jedinica njemu je uspelo, koristeći se mrakom, jarugama i šumarcima, da se neopaženo provuče kroz borbene položaje, da se probije do s. Oštarski Stanovi kod Rakovice i na taj način iz pozadine ugrozi jedinice 15. brigade, štab 1. korpusa i Glavni štab NOV i POH koji su u to vreme bili u Rakovici. Zbog neprijateljskog iznenadnog prodora u dubinu slobodne teritorije, štab brigade je izdao naređenje da se bataljoni 26. januara u 23 časa povuku sa položaja, saviju u marševsku kolonu i da odstupnim maršem krenu pravcem: s. Kršlja — s. Lipovača — Drežnik-Grad — Vaganac.

Za vreme marša u zaštitnici brigade bio je 3. bataljon, a 1. i 2. bataljon u glavnini, s tim što je jedna četa 2. bataljona bila u prethodnici brigade.

U toku 26. januara divizija „Re“ ušla je u s. Vukmirovići, koje se nalazi 3 km zapadno od s. Plitvički Leskovac i na taj način ugrozila komunikaciju Rakovica—Drežnik-Grad — Bihać, kojom su se povlačile velike kolone izbeglica sa Korduna. Ujedno je pretila opasnost da italijanske jedinice sa ovog pravca preseku odstupnicu jedinicama 1. korpusa, koje su se povlačile prema Lici i Bihaću. Obzirom na iznenadno izbijanje italijanskih jedinica u rejon Plitvičkih jezera, na taj pravac je hitno prebačen iz sastava 15. brigade 1. bataljon 4. brigade koji je još uvek bio pod privremenom komandom 15. brigade. U isto vreme u rejon Plitvičkih jezera prebačene su 6. i 14. brigada sa ciljem da ne dozvole neprijatelju da se od pravca Plitvičkih jezera i Korenice spoji sa nemačkim jedinicama 7. SS divizije koja je nastupala preko Korduna ka Bihaću.

U zoru 27. januara 15. brigada je stigla u rejon s. Vaganca i Ličkog Petrovog Sela, gde se zadržala radi sprečavanja brzog prodora Nemaca prema Bihaću. Jedinice brigade posele su desnu obalu reke Korane i to: 1. bataljon od k. 347 pa zaključno sa Jerkovića-brdom (k. 360), koje se nalazi severozapadno od s. Donji Vaganac, 2. bataljon

poseo je položaje severno od s. Gor. Vaganac u zahvatu komunikacije koja izvodi iz sela i ide dalje prema Drežnik-Gradu, 3. bataljon zauzeo je položaje severoistočno od s. Smoljanac. Komandno mesto štaba brigade bilo je u rejonu Gor. Vaganca.

U toku prepodneva istog dana neprijatelj, jačine jednog bataljona, ojačan oklopnim vozilima i artiljerijom, uz snažnu podršku jedne eskadrile jurišnih bombardera tipa „štuka", pokušao je da se probije od Drežnik-Grada preko mosta na reci Korani i da zauzme Vaganac koji se nalazi na desnoj obali Korane kod Ličkog Petrovog Sela. Sem toga neprijatelj je, nakon dva neuspela napada, negde oko podne pokušao da forsira Koranu kod Cvetičkog Sela prema s. Smoljancu, gde se nalazio 3. bataljon brigade. Međutim, ni ovaj pokušaj prelaza Nemaca na desnu obalu reke nije uspeo, jer su jedinice 3. bataljona snažnom pešadijskom vatrom obasule neprijateljski desant koji je zbog gubitaka u ljudstvu morao da se povuče prema Drežniku. Oko 13 časova istog dana neprijatelj je uz snažnu podršku jedne haubičke baterije, i izvesnog broja minobacača i desetak bombardera otpočeo sa ponovnim desantom preko Korane u pravcu Smoljanca. Uz snažnu haubičku, minobacačku i avionsku podršku neprijateljska pešadija uspela je da pređe Koranu i da stvori mostobran na desnoj obali Korane u rejonu sela Smoljanca. 3. bataljon je bio prisiljen da se povuče južno od sela i zauzme položaje Lisinu (k. 553) — Višnjevaču (t. 698), gde je ostao do 18 časova. U to vreme bataljon je, pod zaštitom prvog mraka, izvršio napad na nemački mostobran koji su držale dve pešadijske čete 7. SS divizije. Napad bataljona nije uspeo jer je neprijatelju u međuvremenu stiglo pojačanje. Potpomagala ga je sopstvena minobacačka i artiljerijska vatra iz rejona Drežnik-Grada, što je još više otežavalo naš napad.

Celo popodne 27. januara položaje 15. brigade, a posebno 2. bataljona koji se nalazio u rejonu Vaganca bombardovala je i mitraljirala nemačka avijacija jačine jedne eskadrile jurišnih bombardera. U selu je od eksplozija avionskih bombi srušeno i zapaljeno nekoliko kuća.

Posle jednodnevnih borbi 28. januara 15. brigada se po naređenju štaba divizije povukla preko Ličkog Petrovog Sela u Zavalje kod Bihaća.

U vezi s naređenjem štaba 1. korpusa koje je izdato pri prolazu štaba kroz Ličko Petrovo Selo, 15. brigada je izdvojila svoj 1. bataljon i uputila ga prema s. Prijeboju sa zadatkom da zatvori put Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Korenica i da na tom pravcu spreči spajanje italijanskih jedinica koje su se nalazile u rejonu Plitvičkih jezera i jedinica 7. SS divizije.

Odbrambene borbe na levoj obali Une

Oko 14 časova 28. januara brigada je bez 1. bataljona stigla u rejon Zavalja kod Bihaća. Pošto su se već povukle sve naše jedinice NOV iz Bihaća, štab brigade je doneo odluku da posedne položaje i to 3. bataljon severozapadni deo sela Zavalja, dok je 2. bataljon bio na odmoru na južnoj periferiji sela. Štab brigade u to vreme nije imao nikakve veze sa drugim jedinicama, te je doneo odluku da se sa brigadom zadrži u rejonu Zavalja dok ne uhvati vezu sa štabom divizije ili dok ga neprijatelj ne prisili na povlačenje.

Delovi 7. SS divizije zauzeli su Vaganac i Ličko Petrovo Selo i tu se zadržali u toku dana. 6. primorsko-goranska brigada i 1. bataljon 4. brigade skoro čitav dan su vodili jake borbe sa jednim pukom divizije „Re", koji je nastojao da se od Plitvičkih jezera i s. Plitvički Leskovac probije prema s. Jezercu i s. Prijeboju. Pred zalazak sunca našim jedinicama ponestalo je municije i one su se povukle prema s. Farkašić i s. Bijelo Polje. Istog dana oko 16 časova jedna nemačka kolona prodrla je od s. Vaganca preko Ličkog Petrovog Sela prema Prijeboju, napala na 1. bataljon 15. brigade, koji se nalazio na položajima oko s. Prijeboja, sa ciljem da ga odbaci prema šumi Plješevici, a zatim da se spoji sa italijanskim snagama koje su nadirale od pravca Plitvičkog Leskovca. Posle višečasovne borbe neprijatelj je ovladao položajima 1. bataljona. U ovoj borbi on je imao oko 45 mrtvih i 3 esesovca su zarobljena od jedinica 1. bataljona 15. brigade. Zaplenjen je 1 puškomitraljez, 3 automata i 7 pušaka.

Pre podne 29. januara štab 15. brigade uputio je patrole prema Bihaću sa zadatkom da uhvate vezu sa 7. ba-

nijskom divizijom, koja se u toku prethodne noći prebacila na desnu obalu reke Une kod Bihaća. Međutim, od jedinica ove divizije nije bilo nikoga u gradu, a most je bio srušen, tako da se nije mogla uspostaviti veza sa našim jedinicama na teritoriji Bos. krajine i tako je brigada i dalje ostala bez ikakve veze sa jedinicama NOV i pretpostavljenim štabovima.

Oko 14 časova istog dana prednji delovi 7. SS divizije ušli su u Bihać od pravca Cazina i Ostrošca.

Noću 29/30. januara, 15. brigada ostala je u selu Zavalju, sa obezbeđenjima isturenim u pravcu Bihaća i Ličkog Petrovog Sela. Oko 22 časa neprijatelj, jačine oko jednog bataljona, koristeći mrak i nebudnost 3. bataljona, uspeo je da se provuče pored bataljonskih osiguravajućih delova, da uđe u Zavalje, pa je štab brigade izdao naređenje o povlačenju jedinica prema s. Skočaju koje se nalazi na putu Bihać — Donji Lapac.

Te noći brigada je posela položaje i to: 2. bataljon k. 405, koja se nalazi severno od sela Mali Skočaj, — k. 790, južno od s. M. Skočaj i 3. bataljon poseo je položaje severozapadne padine Snajićeva vrha (t. 948) — k. 660, sa zadatkom da zatvori komunikaciju Bihać — Lapac i da ne dozvoli Nemcima da se probiju u Lapačku dolinu koja je u to vreme služila kao glavna baza za snabdevanje i zbrinjavanje jedinica NOV i POH u severnom delu Like. 1. bataljon brigade i dalje se nalazio u rejonu raskrsnice puteva Ličko Petrovo Selo — Korenica i Ličko Petrovo Selo — Vrhovine.

Rano ujutro 30. januara štab brigade je uputio jedan vod 2. bataljona u izviđanje u pravcu Bihaća i Zavalja. Oko 8 časova vod se vratio u sastav bataljona sa izveštajem da se prednji delovi neprijatelja, jačine do jednog bataljona pešadije, nalaze u severozapadnom delu sela Međudražja. Ispitivanjem meštana komandir voda je zaključio da legionari imaju nameru da još u toku dana produže nastupanje u pravcu položaja 15. brigade, sa zadatkom da se probiju u Lapačku dolinu i da se tamo spoje sa italijanskim trupama.

Na osnovu ovih i nekih drugih podataka, štab brigade je počeo da detaljnije ispituje situaciju i da proučava zemljište i komunikacije južno od Bihaća. Svestranom anali-

zom zaključeno je da neprijatelj iz rejona Bihaća može prodreti prema Drenovači i Lapcu pravcem Bihać — Golubić — Lohovska brda — i dalje prema jugu. Drugi pravac koji je takođe izvodio u Lapačku dolinu bila je komunikacija: Bihać — Drenovača — Nebljusi — Donji Lapac. Pošto je prvi pravac izvodio u pozadinu rasporeda jedinica brigade, štab brigade koji još nije imao veze sa štabom 8. divizije odlučio je da u sumrak 30. januara napusti položaje kod Skočaja, da izvrši pokret prema s. Nebljusi koje se nalazi na putu Bihać — Lapac i da u toku noći 30/31. januara u rejonu Drenovače zaposedne položaje za odbranu.[55] Iste noći negde oko 23 časa jedinice brigade stigle su u rejon Drenovače. Tu je štab brigade izdao usmenu zapovest štabovima bataljona. Prema toj zapovesti 3. bataljon, ojačan mitraljeskom četom, dobio je zadatak da posedne Drenovaču (t. 679) — Hrastik (k. 705), a 2. bataljon k. 690 — Lisinu (k. 626). Jedna četa 2. bataljona određena je u brigadnu rezervu. Pošto su položaji brigade dominirali nad komunikacijama koje su od Bihaća izvodile prema Drenovači, štab brigade je odlučio da na zaposednutim položajima zaustavi prodor neprijatelja prema Lici.

U toku 31. januara jedinice brigade izgrađivale su zaklone i saobraćajnice na svojim položajima. Put koji vodi od Bihaća prema Lapačkoj dolini bio je onesposobljen za saobraćaj. Na položajima su podignute šumske kolibe, da bar donekle zaštite ljudstvo od vremenskih nepogoda i jakih vetrova. Kod ljudstva brigade osećala se velika iscrpljenost i zamor od dugih marševa, neredovnog snabdevanja hranom, nespavanja i čestih borbi. Prosečna dnevna temperatura na položajima Vršak i Miletin vrh iznosila je oko —25°C. No i pored svih tih poteškoća moralo se izdržati, nije se smelo dalje odstupati, jer bi time bila dovedena u opasnost poslednja slobodna teritorija u Lici — Lapačka dolina, a komunikacija Bihać — Bosanski Petrovac bila bi i sa boka ugrožena od pravca Nebljusa i Srba. Istog dana u Malom Seocu koje se nalazi na putu Bihać — Srb, od boraca i starešina iz partizanskih straža i komandi mesta sa teritorije Korduna i Kordunaškog vojnog područja for-

[55] U vremenu od 28. do konca januara brigada nije imala nikakve veze sa štabom divizije, pa je štab brigade svoje odluke donosio samostalno.

miran je 4. bataljon 15. brigade. Za vreme neprijateljske ofanzive mnogi borci i starešine ovih ustanova povlačili su se ispred neprijatelja. U toku povlačenja, ovo ljudstvo priključivalo se kordunaškim brigadama i dalje sa njima učestvovalo u svim borbama koje su one vodile tokom ofanzive. S obzirom na to što je ovakvih boraca i starešina pri 15. brigadi bilo preko 100, to je štab brigade odlučio da od ovog ljudstva formira 4. bataljon i tako poveća svoje formacijsko brojno stanje.

U sastavu bataljona formirane su dve pešadijske čete od po 50 boraca naoružanih puškama i puškomitraljezima. 3. četa je formirana 18. maja od novomobilisanog ljudstva koje se nalazilo pri Kordunaškom vojnom području. Za komandanta bataljona postavljen je Ignjatije Perić, dotadašnji načelnik štaba Kordunaškog vojnog pdoručja, za političkog komesara Mojsije Novaković, zamenik komandanta bataljona Mile Trbojević[56], koji je na ovoj dužnosti kratko ostao, zamenik političkog komesara bataljona Drago Mrđenović, obaveštajni oficir bataljona Rade Vorkapić, intendant bataljona Lazo Dujić, referent saniteta bataljona Jovo Korać[57], komandir 1. čete Rade Lovrić, politički komesar Miloš Grković, zamenik komandira čete Simo Božić[58], zamenik političkog komesara čete Miloš Milašinović[59], komandir 2. čete Stevo Božić[60]. Dužnost pol. kom. čete vršio je zamenik političkog komesara čete Mirko Bogdanović. Zamenik komandira čete Ilija Romčević.

Prema naređenju štaba divizije[61], 5. brigada smenila je 1. februara rano ujutro 15. brigadu na Drenovači. Istog dana došao je u sastav brigade njen 1. bataljon, a potom je brigada upućena na kraći odmor. 3. februara brigada je dobila zadatak da posedne položaje na levoj obali Une u rejonu s. Nebljusa. U sumrak dana brigada je zaposela položaje i to: 1. bataljon ojačan mitraljeskom četom dobio

---

[56] Poginuo 14. februara 1943. kod Gor. Lapca u borbi protiv Italijana.

[57] Poginuo pred kraj rata kao referent saniteta istog bataljona.

[58] Poginuo 28. aprila 1943. kod Gospića u borbi sa ustašama.

[59] Poginuo u januaru 1944. kod Plaškog u borbi protiv Nemaca.

[60] Poginuo u martu 1945. kao komandant 4. bataljona u borbi protiv ustaša i legionara.

[61] Zbornik, t. 5, knj. 11, dok. br. 115, str. 289.

je zadatak da posedne položaje u rejonu s. D. Štrpci, sa zadatkom da spreči neprijatelju forsiranje reke Une od pravcu s. Doljana i ujedno da minira most na reci kod Kulen-Vakufa i tako onemogući neprijatelju prelaz iz Bosne u Liku preko ovog mosta. 3. bataljon je poseo položaje zapadno od s. Nebljusa odakle je imao dobar pregled i kontrolu komunikacije koja prolazi levom obalom Une. U slučaju prodora neprijatelja trebalo ga je zaustaviti i ne dozvoliti mu dalji pokret prema slobodnoj teritoriji Like. 2. bataljon poseo je položaje s. Veliko Seoce — s. M. Seoce sa zadatkom da kontroliše prelaze od Bosanske strane prema reci Uni. 4. bataljon bio je u brigadnoj rezervi u s. Kruge koje se nalazi južno od s. Nebljusa. Štab brigade nalazio se sa 4. bataljonom.

Neprijatelj, jačine oko 400 legionara, pokušao je 5. februara da forsira Unu kod s. Luke. Tu je bio napadnut od jedinica 1. bataljona. Za vreme borbe naročito se istakla mitraljeska četa koja se nalazila u rejonu položaja 1. bataljona. Neprijatelj je tukao naše položaje jakom artiljerijskom i minobacačkom vatrom koja baš nije bila precizna. Da bi paralisali neprijateljsku artiljerijsku vatru, artiljerija 8. divizije otvorila je vatru iz rejona Nebljusa po neprijateljskim artiljerijskim položajima i neutralisala njeno dejstvo. Posle dvočasovne borbe neprijatelj je primoran da odstupi. Postignuta nadmoćnost nad neprijateljem nije se mogla realizovati jer je između položaja neprijatelja i 1. bataljona bila nabujala Una. U prvi sumrak štab divizije na predlog štaba brigade uputio je u sastav 1. bataljona jedan brdski top koji je upravo stigao na položaj kada su se Nemci počeli povlačiti u s. Doljane. Ovaj top i mitraljeska četa tukli su neprijateljske jedinice u odstupanju, ali nisu postignuti željeni rezultati, jer je bila noć pa su ciljevi bili slabo uočljivi. U ovoj borbi neprijatelj je imao preko 10 mrtvih i nešto više ranjenih, dok su jedinice 1. bataljona imale 2 ranjena borca.

Oko 9 časova 6. februara neprijatelj, jačine jednog puka 7. SS divizije, ojačan artiljerijom i sa 5 tenkova, počeo je napad na položaje 5. brigade u rejonu Drenovače. Jedinice 15. brigade stavljene su u strogu pripravnost, s tim što su 2. i 4. bataljon hitno prebačeni bliže Drenovači, radi pojačanja 5. brigade ukoliko se ukaže potreba. Oko

11 časova neprijatelj je posle nekoliko uzastopnih juriša uspeo da ovlada nekim položajima 5. brigade. 1. bataljon 5. brigade, koji se nalazio na položaju Hrastik, potpomognut minobacačkom vatrom, izvršio je iznenadni juriš, napavši neprijatelja s boka i leđa. Ovaj sjajan manevar uneo je pometnju u neprijateljske redove, naneo mu osetne gubitke i prisilio ga na brzo povlačenje. U isto vreme 3. bataljon izvršio je protivnapad i zauzeo Drenovaču.

Ceo dan vodile su se žestoke borbe. Neprijatelj je uz pomoć pešadije i tenkova uporno navaljivao. Konačno, posle višečasovnih borbi, gde se nije samo pucalo nego se i tuklo kundacima i hvatalo za guše, izvojevana je pobeda. Neprijatelj je proteran u Bihać.

U borbi na Drenovači neprijatelj je imao preko 150 mrtvih i ranjenih. 5. brigada imala je 14 mrtvih i 43 ranjena. Zaplenjen je jedan tenk, 1 pt-top 37 mm sa 80 granata, jedan puškomitraljez i nešto druge ratne opreme.

Uspešnim borbama u rejonu Drenovače i s. Strbaca propali su pokušaji neprijatelja da ovlada komunikacijom Bihać — Lapac, da se 7. SS divizija spoji sa italijanskim jedinicama u rejonu Lapca i tako potisnu snage NOV iz naseljene Lapačke doline u brdovite predele planine Plješevice i Zuleševice, gde bi bile izložene velikoj zimi i gladi.

Napad na italijanske jedinice kod Gornjeg Lapca

Jedan puk divizije „Sasari", ojačan artiljerijom i sa 5 do 10 lakih tenkova i nešto četnika, prodro je 13. februara od Udbine u pravcu s. Mazin. U sumrak dana neprijatelj je posle žestokih borbi sa jedinicama 6. divizije uspeo da uđe u Gor. Lapac. U vezi sa tom situacijom, štab 8. divizije primio je naređenje GŠH[62] da odmah usiljenim maršem prebaci 15. brigadu iz rejona Drenovače i Nebljusa u s. Dnopolje kod D. Lapca, gde će dobiti konkretno naređenje za dalji rad. Oko 22 časa 15. brigada posle velikog napora, gazeći visok sneg stigla je u s. Dnopolje, gde je dobila naređenje od 6. divizije da odmah krene prema G. Lapcu. Komandant brigade Nikola Vidović postrojio

[62] Za vreme borbi oko Drenovače i Lapca 8. divizija je bila pod neposrednom komandom GŠH.

je jedinice i pred strojem pročitao borbenu zapovest za izlazak bataljona na položaje. U zapovesti je bilo predviđeno da 3. bataljon posedne položaje k. 584 — Bijeli brijeg, sa ciljem da zatvori put koji vodi od G. Lapca u Donji Lapac, a ostali bataljoni poseli su položaje i to:

— 4. bataljon u zahvatu seoskog puta koji vodi kroz s. Pavičiće,

— 2. bataljon u rejonu kote 602, i

— 1. bataljon na ivici sela Boričevac.

Zadatak brigade bio je da u sadejstvu sa 9. ličkom brigadom spreči dalji prodor italijanskim trupama komunikacijom G. Lapac — D. Lapac; G. Lapac — s. Boričevac — Kulen-Vakuf, i Gor. Lapac — Srb.

Neprijateljska avijacija počela je 14. februara od ranog jutra da bombarduje i mitraljira položaje 15. brigade. Tom prilikom najviše su tučeni položaji 2. i 4. bataljona. Uporedo sa dejstvom borbene avijacije i izviđački avioni su bili vrlo aktivni i skoro su celog dana izviđali položaje 15. brigade oko Gor. Lapca. Oko 15 časova pojavilo se više od 10 bombardera koji su izvršili vrlo snažan vazdušni napad na položaje brigade. Za vreme napada neprijateljskih aviona, italijanska pešadija, jačine do jednog bataljona, ojačan sa nešto četnika, provukla se kroz borbeni poredak 2. i 4. bataljona što je izazvalo zabunu kod naših jedinica i izvesno kolebanje, tako da je štab brigade izdao naređenje štabovima bataljona da se povuku severno od s. Vojvodići. Neprijatelj je nakon toga ušao u s. Pavičiće i u južni deo sela Vojvodići, počeo da pljačka i pali. Štab brigade oko 17 časova uočio je da neprijatelj nije sređen, te je to iskoristio da krene u protivnapad i italijanske jedinice ponovno odbaci u Gor. Lapac. U određeno vreme svi bataljoni krenuli su u napad. Čitava Lapačka dolina bila je uvijena u gust dim koji se stvarao od zapaljenih kuća u selima Vojvodići i Pavičići. Bataljonima 15. brigade uspelo je da se neopaženo privuku na blisko odstojanje i da ga jurišem izbace iz sela. Pri povlačenju, neprijatelj je ostavljao zaklane svinje, kokoške i guske. Gonjenje neprijatelja nije moglo biti efikasnije zato što je neprijateljska mitraljeska, minobacačka i artiljerijska vatra iz Gor. Lapca bila vrlo snažna, a ujedno su neprijateljski avioni štitili povlačenje svojih jedinica. Oko 18 časova brigada je ponovo zauzela

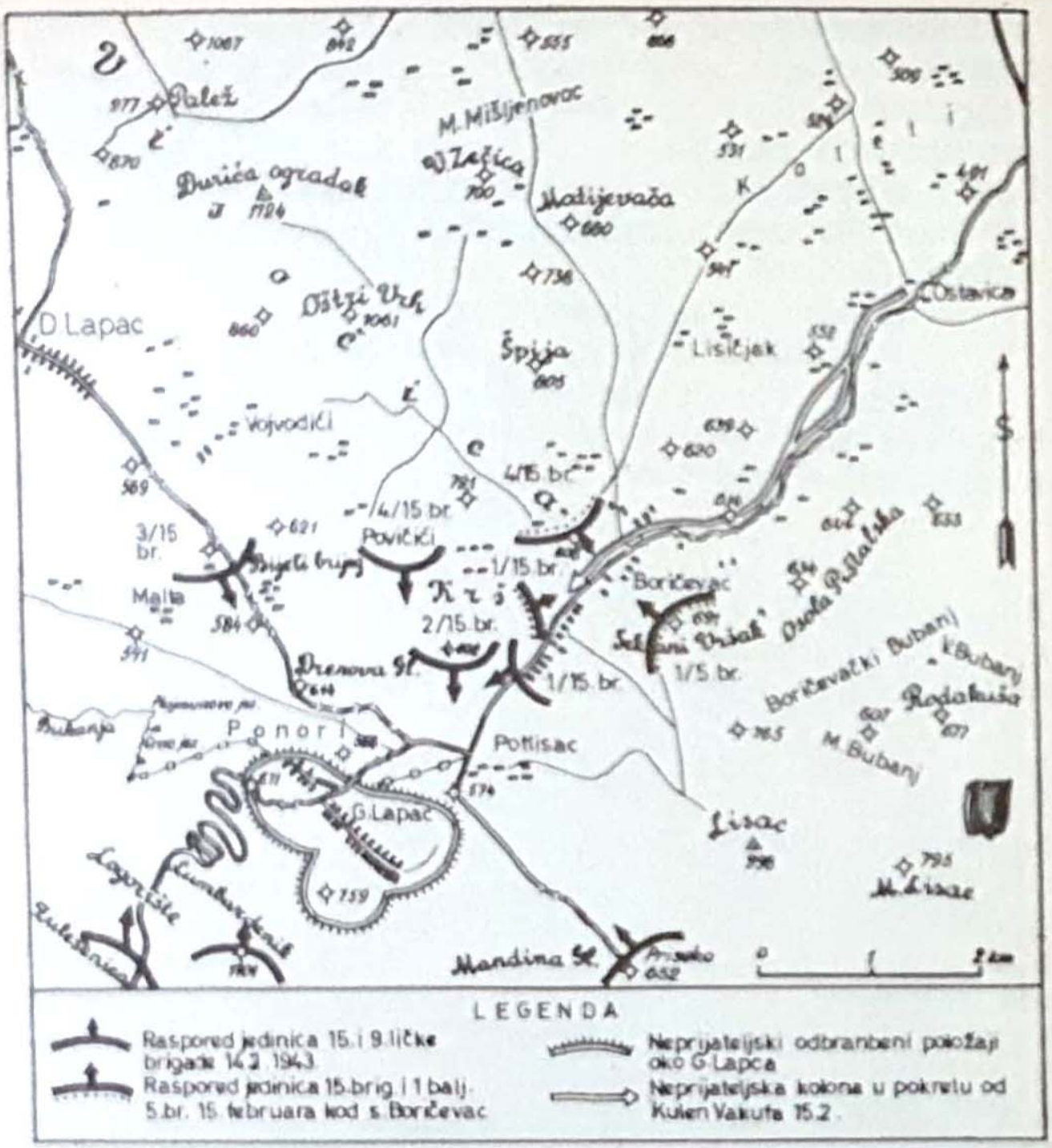

Raspored jedinica 15. brigade 14. februara 1943. u blokadi neprijatelja u Gor. Lapcu

privremeno izgubljene položaje. Ovim je neprijatelj u Gor. Lapcu opet bio opkoljen od jedinica 9. ličke i 15. kordunaške brigade.

U borbama koje je brigada vodila sa neprijateljem u selima Vojvodići i Pavičići imala je 8 mrtvih i 15 ranjenih[63]. Među poginulim bio je zamenik komandanta 4. bata-

[63] Zbornik, t. 5, knj. 12, dok. br. 90, str. 315.

ljona Mile Trbojević, operativni oficir 2. bataljona Mirko Srdić i vodnik voda 1. čete 4. bataljona Mile Hrstić. Među ranjenim nalazili su se Drago Mrđenović, zam. komesara 4. bataljona, komandir 1. čete 3. bataljona Simo Kozlina i dva komandira odeljenja. Neprijatelj je imao 30 mrtvih među kojima jednog oficira. Zaplenjena su 2 puškomitraljeza, 2 minobacača 45 mm sa 20 mina, 5 pušaka, 5.000 puščanih i puškomitraljeskih metaka, 30 mina za minobacač 81 mm. O ovoj borbi štab 18. italijanskog korpusa u dnevnom izveštaju[64] od 16. februara piše:

„Jučer, 14-og naša je četa, vršila čišćenje zone Bijeli Brijeg — bila napadnuta od partizanskih formacija procjenjenih na preko 600 ljudi koji su dolazili sa sjevera. Poslana u pomoć jedna četa brsaljera i jedna četa strelaca.

Na našoj strani poginuo poručnik fašističke milicije Nanetti i 6 vojnika, 8 ranjeno i 5 nestalo. Izgubljena dva puškomitraljeza i dva jurišna minobacača."

Ovaj izveštaj nije tačan, jer su naše jedinice svukle oko 20 vojničkih odela sa mrtvih i zarobljenih italijanskih vojnika. Neprijatelj u ovom izveštaju uopšte ne spominje izgubljene puške i municiju.

Na položajima u Lapačkoj dolini 15. februara nije bilo značajnijih promena. Raspored bataljona bio je sledeći: 3. bataljon i dalje je zatvarao put Gor. Lapac — D. Lapac, 2. bataljon nalazio se na položajima oko s. Pavičići, orijentisan prema neprijatelju u Gor. Lapcu, 1. bataljon nalazio se na položajima oko s. Boričevac, a 4. bataljon bio je u brigadnoj rezervi u s. Vojvodići.

Oko 19 časova 15. februara jedna italijanska kolona sastava: bersaljerski bataljon „Zara" i 26. bataljon, ojačani artiljerijom i tenkovima, krenuli su putem od Kulen-Vakufa ka Gornjem Lapcu. U susret ovoj italijanskoj koloni 5. brigada uputila je u rejon s. Boričevac svoj 1. bataljon, gde se već od ranije nalazio 1. bataljon 15. brigade. Oba ova bataljona imali su zadatak da izvrše napad na neprijateljsku kolonu i da joj spreče prodor u Gor. Lapac. Dobivši podatke o neprijatelju, ocenivši njegove namere, štab 15. brigade naredio je svom 4. bataljonu da se iz rejona s. Pavičića prebaci u Boričevac i da u zajednici sa ostalim

[64] Zbornik, t. 5, knj. 12, dok. br. 155, str. 467.

bataljonima napadnu neprijateljsku kolonu, i spreče prodor u Gor. Lapac. Oko 20.30 časova bataljoni su bili na polaznim položajima i u to vreme naišla je neprijateljska kolona od Kulen-Vakufa, koja je u s. Boričevac upala u zasedu naših jedinica. (Vidi skicu rasporeda jedinica u zasedi — Prilog br. 5.) Već u prvom naletu 1. i 4. bataljon 15. brigade, te 1. bataljon 5. brigade razbili su neprijatelja i u toku noći 15/16. februara 1. bataljon 15. brigade predvođen zamenikom komandanta brigade, Milisavom Dakićem i komandantom bataljona Miškom Breberinom izvršio je ponovni juriš i neprijatelja potpuno uništio. U ovom jurišu posebno se istakla 2. četa pod komandom komandira Miloša Periše Trbojevića, koja je upala u artiljerijski položaj i zaplenila dva brdska topa sa priborom i municijom. U toku noći rađani su naizmenični napadi na selo Boričevac, ali se neprijatelj grčevito i organizovano branio, nastojeći da sačuva svoju živu silu i da se probije u Gor. Lapac. Kako do 4 časa ujutro borba nije bila još završena i pošto se neprijatelj uz pomoć tenkova malo sredio, štab 15. brigade nameravao je da u borbu ubaci i 2. bataljon, dok se bataljon pripremao za pokret neprijatelj je uspeo da sredi svoje redove i da se probije iz Boričevca u Gor. Lapac.

U ovoj borbi gubici neprijatelja bili su skoro 50 mrtvih, od kojih je 20 ostalo na bojištu i preko 60 ranjenih. Ubijeno je 25 konja i mula. Zaplenjena su 2 topa 65 mm sa 72 granate, 25 pušaka, 7.000 puščanih metaka, 200 ručnih bombi, 50 mina za minobacač 81 mm, 120 mina za minobacače 45 mm, 8 mazgi sa samarima, preko 200 ćebadi a isto toliko i šatorskih krila i drugog materijala i živežnih namirnica.

Prvi i 4. bataljon imali su 1 mrtvog i 12 ranjenih boraca.

U ovoj borbi posebno su se istakli zamenik komandanta brigade Milisav Dakić, komandant bataljona Miško Breberina i komandir 2. čete 1. bataljona Miloš Periša Trbojević. Za ovu hrabrost sva trojica su pohvaljena.

U dnevnom izveštaju komande 5. italijanskog korpusa[65] od 17. februara 1943. godine o borbi kod Boričevca zapisano je sledeće:

---

[65] Zbornik, t. 5, knj. 12, dok. br. 161, str. 483.

„. . . Od dana 14-og na veče do dana 16-og brsaljerski bataljon „Zara" i XXVI bataljon, sa elementima pojačanja, izdržali su borbe između G. Lapca i Ostrvice (kod Kulen Vakufa) sa mnogo stotina partizana koji su delimično došli sa sjeverozapada a djelimično bili sastavljeni od rasturenih djelova 6-te ličke divizije.

Kolona je stigla u G. Lapac nakon što je neprijatelju zadala teške gubitke koji nisu mogli biti provjereni.

Na našoj strani poginula su 23 vojnika, ranjena 2 oficira i 88 vojnika."

Ako se uporede neprijateljski gubici prema izveštaju 15. brigade i neprijateljski gubici po izveštaju 5. ital. korpusa utvrdiće se da se oni ne podudaraju, ali da su ipak približno tačni.

Prema zapovesti GŠH[66], koji je neposredno rukovodio borbama oko Gor. Lapca, delovi 1. ličke brigade, zatim 9. lička i 15. kordunaška brigada, 18. februara u 5 časova ujutro trebalo je da izvrše napad na neprijateljsku grupaciju u Gor. Lapcu.

15. brigada je dobila zadatak da sa 4. bataljonom, koji je bio ojačan mitraljeskom četom, posedne položaje oko puta severno od Gor. Lapca. Zadatak bataljona bio je da vatrom potpomaže nastupanje ostalih bataljona 15. brigade. Prvi i 2. bataljon dobili su zadatak da napadnu na Gor. Lapac sa istočne strane, a 3. bataljon sa severozapadne, s tim da svojim levim krilom održava vezu na putu Gor. Lapac — Mazin sa jedinicama 9. ličke brigade koja je napadala sa zapadne i južne strane.

Jedinice brigade izašle su na polazne položaje sa izvesnim zakašnjenjem, pošto borbena zapovest štaba divizije nije primljena na vreme. 2. i 3. bataljon koji su imali da pređu mnogo duži put od ostalih bataljona, stigli su na položaj tek oko 7 časova, dok su 1. i 4. bataljon izašli na vreme. Za vreme pokreta neki bataljoni morali su savladati sneg dubine od oko 150 cm a pod temperaturom —30°S tako da je to pored savladavanja nagiba planine Zuleševice bio glavni razlog zakašnjavanja.

Zbog zakašnjenja ne samo jedinica 15. brigade već i ostalih jedinica napad nije otpočeo na vreme. Zatim, kada je napad već otpočeo nije bio energičan, nešto zbog neorganizovanosti, nešto zbog velike premorenosti ljudstva i

---

[66] Isto, knj. 12, dok. 56, str. 180—183.

zbog snažnog otpora koji je pružao neprijatelj iz rovova i zidanih kuća. Pored toga, oko sela je veliki brisani prostor koji se vrlo teško mogao savladati po danu. Negde oko 11 časova neprijatelj iz Gor. Lapca počeo je da se izvlači prema Mazinu. Tada je jedna četa 1. bataljona prodrla do prvih kuća u mestu. S obzirom na novonastalu situaciju, štab brigade je naredio 1. bataljonu da još energičnije produži sa napadom i da nastoji čim pre da prodre u Gor. Lapac i tako stvori zabunu kod neprijatelja. Međutim, svi pokušaji 1. bataljona da probije liniju odbrane ostali su bez uspeha, jer se neprijatelj iz bunkera, rovova i kuća vrlo uporno branio. Dok je 1. bataljon 15. brigade vodio borbe za prodor u Gor. Lapac dotle su 2. i 3. bataljon izbili kod najviše okuke puta severozapadno od sela na putu Gor. Lapac — Mazin. Tu su naišli na jače neprijateljske snage koje su već vodile ogorčene borbe sa jedinicama 9. ličke brigade jer je neprijatelj nastojao da se probije iz Lapca prema Mazinu. Nakon jednočasovne borbe 9. brigada je uz sadejstvo sa 3. bataljonom 15. brigade presekla italijansku kolonu na dva dela. Prednji deo kolone uspeo je da se probije i prođe za Mazin, jer se tamo nalazila jedna njihova jedinica kao zaštitnica i obezbeđenje komunikacije Lapac — Udbina. Ostali daleko brojniji deo neprijateljske grupacije ostao je i dalje opkoljen u Gor. Lapcu. U toku dana štab 6. divizije uputio je Italijanima poziv za predaju. Neprijatelj, iako je bio u vrlo teškoj situaciji, odbio je da se preda pa je nastavio da se i dalje još energičnije odupire i time produži svoj boravak u Lapcu sve dok mu ne stigne najavljena pomoć od pravca Udbine i Kulen-Vakufa. Posle neuspeha neprijateljskog prodora prema Mazinu 2. i 3. bataljon brigade poseli su položaje od k 1.101 prema koti 759 i polovini sela Gor. Lapac. 1. i 4. bataljon ostali su i dalje na starim položajima.

Na položajima oko Gor. Lapca 19. i 20. februara bila je i dalje 9. lička i 15. kordunaška brigada. Ovih dana na položajima nije bilo značajnijih promena, sem što je često dejstvovala neprijateljska avijacija. Transportni avioni snabdevali su italijanske jedinice sa životnim namirnicama. Dobar deo tih namirnica pao je u ruke 9. i 15. brigade, kojima su one i te kako dobro došle, a naročito kafa, so i šećer, jer ovih artikala mi u to vreme nismo uopšte imali.

Usled vrlo intenzivnog dejstva neprijateljske avijacije, štab brigade je bio prisiljen da pokrete pojedinaca svede na minimum, jer su dani bili potpuno vedri i sunčani, pa su neprijateljski izviđački avioni i bombarderi od svanuća pa do zalaska sunca, izviđali, mitraljirali i bombardovali položaje brigade. Ovakva aktivnost neprijateljske avijacije, pored ostalog, znatno je uticala na normalno snabdevanje brigade. Pre svega trupne komore brigade i bataljona nalazile su se na udaljenosti od oko 15 km od posednutih položaja. Snabdevanje je vršeno u toku noći. Tih dana borci su obično dobivali toplu večeru, a za doručak i ručak primali su suhu hranu. Mada je čitava Lika u to vreme bila pritisnuta od strane neprijateljskih jedinica, snabdevanje jedinica živežnim namirnicama i sanitetsko zbrinjavanje ljudi teklo je može se reći vrlo dobro, zahvaljujući pravilnom radu i velikom naprezanju NOO-a, komande vojnog područja i čitavog stanovništva na oslobođenoj teritoriji Like.

Komandant 1. pešadijskog puka sa prištapskim jedinicama i dva bataljona puka iz sastava divizije „Re“[67], koji su pre nekoliko dana bili prebačeni iz rejona Ploča u Gračac, a odatle krenuli pravcem s. Bruvno — Mazin, probili su se 21. februara vrlo rano kroz položaje 9. brigade u Gor. Lapcu. Za vreme pokreta 1. peš. puka jedna eskadrila bombardera sa tri izviđačka aviona potpomagali su njihov pokret. Zahvaljujući aktivnosti avijacije, te pomoći nekih ustaških i četničkih jedinica, delovi 1. peš puka uspeli su da se probiju do Gor. Lapca i time je bio otvoren put za evakuaciju delova divizije „Sasari“ iz Gor. Lapca. Odmah po dolasku ovih snaga iz pravca Udbine otpočela je intenzivna evakuacija neprijatelja iz Lapca. Izvlačenje neprijatelja štitili su avioni bombarderi i lovci, kao i sopstvena artiljerija iz rejona Mazina, koja je vrlo precizno i tačno tukla po kolonama jedinica 6. i 8. divizije, a ove su napadale neprijatelja u pokretu. Tako su naše jedinice, usled efikasnog dejstva neprijateljske avijacije, te ariteljerijske vatre i vatre iz okolnih vozila, često morale zastajati pa čak prelaziti i u odbranu. U 12 časova, da bi se osujetio neprijateljski pokret iz Gor. Lapca prema

---

[67] Zbornik, t. 5, knj. 12, dok. br. 173, str. 510.

Mazinu, štab 15. brigade izdao je naređenje svojim bataljonima i to:

— 1. i 4. bataljon da energičnim napadima nastoje da što pre upadnu u neprijateljski odbrambeni sistem u Gor. Lapcu, po mogućnosti da razbiju njegovu zaštitnicu koja se nalazi u jugoistočnom delu sela i time stvore mogućnosti za direktan napad na glavninu koja se savijala i kretala prema Mazinu i Udbini;

— 3. bataljon koji se nalazio oko k. 759 dobio je zadatak da krene prema okukama na putu Gor. Lapac — — Mazin, sa ciljem da se tamo spoji sa jedinicama 6. ličke divizije i da u zajednici s njima napada bočno na neprijateljsku kolonu koja se izvlači iz Lapca;

— 2. bataljon brigade ostavljen je u brigadnoj rezervi s namerom da ga štab brigade upotrebi kada bude najpogodnija situacija.

U borbu je prvi stupio artiljerijski divizion 8. divizije koji je odmah na početku formiranja neprijateljske kolone i početka njenog pokreta iz Lapca počeo efikasnom vatrom zasipati Italijane u pokretu. Negde oko 14 časova 3. i 4. bataljon stupili su u borbu. Napad ovih bataljona u prvom momentu nije bio efikasan zbog slabe međusobne veze i nepovezanosti akcija tih bataljona sa jedinicama 6. divizije, kao i zbog vrlo uporne odbrane neprijateljskih jedinica. Pored toga visok sneg, veliki brisani prostor, aktivnost neprijateljske avijacije i nedostatak tehničkih sredstava za održavanje veze doprinosili su da akcije jedinica 15. brigade budu umanjene, što je neprijatelju išlo u prilog i omogućavalo mu da se probija sve dalje i dalje prema Mazinu. No, i pored svih tih otežavajućih okolnosti, čete 1. i 4. bataljona uspele su nešto oko 15 časova da se probiju u Gornji Lapac. U to vreme i neprijateljska zaštitnica počela je da se povlači iz mesta. S obzirom na iznenadni ulazak naših bataljona u Gor. Lapac neprijateljski ostaci su bili prisiljeni da se brže povuku za Mazin ostavivši desetak ranjenika na nosilima i izvestan deo teškog naoružanja, nešto vozila i opremu. Za vreme odstupanja neprijatelja prema Mazinu vodila se vrlo žestoka borba na putu oko okuka i južno od njih. Jedinice 9. ličke brigade i 3. bataljon 15. brigade nastojali su da preseku neprijateljsku kolonu, da je razbiju i unište. Međutim, neprijatelj se

vrlo vešto branio i manevrisao, pa zahvaljujući tome i slaboj povezanosti naših jedinica, Italijani i četnici uspeli su da se probiju iz blokade i odstupe prema svom planu. U 15,15 časova, 1. i 4. bataljon 15. brigade ušli su u Gor. Lapac u kome više nije bilo nijednog neprijateljskog vojnika.

U toku dana neprijatelj je imao oko 40 mrtvih i više ranjenih. Jedinice 15. brigade imale su 3 mrtva i 2 ranjena borca. Zaplenjen je 1 tenk, 428 granata za brdski top, 1 minobacač 45 mm, 1 putnički automobil, 1 kamion, 6 motocikala i preko 100 vojničkih uniformi i isto toliko ćebadi i šatorskih krila.

U sumrak 21. februara jedna kolona Nemaca, jačine do jednog bataljona, ne znajući da su Italijani odstupili iz G. Lapca, probila se od Kulen-Vakufa sa zadatkom, pružanja pomoći italijanskim jedinicama u Gor. Lapcu. Kad je neprijatelj stigao do severnog dela s. Boričevca, štab brigade dobio je izveštaj o neprijateljskom pokretu, pa je izdao naređenje štabu 3. bataljona, koji se nalazio kod raskrsnice puteva Lapac — Srb i Lapac — Kulen Vakuf, da odmah krene u susret neprijatelju, da ga napadne i ne dozvoli dalji pokret prema slobodnoj teritoriji. U isto vreme štab brigade izdao je naređenje 4. bataljonu, koji se nalazio oko Gor. Lapca, da i on krene prema s. Boričevcu, gde će uhvatiti vezu sa 3. bataljonom i u zajednici sa njim proterati Nemce prema Kulen-Vakufu. Čim je štab 3. bataljona dobio naređenje za akciju, bataljon je maršírajući krenuo u susret neprijatelju. U južnom delu s. Boričevac prethodnica bataljona upala je u neprijateljsku zasedu. U toku sukoba koji je trajao 15 minuta, neprijateljska komanda brzo je došla do zaključka da su se Italijani probili iz Gor. Lapca pa su se vrlo vešto i brzo odlepili od 3. bataljona i pre dolaska 4. bataljona odstupili prema Kulen-Vakufu. Kako su 3. i 4. bataljon bili umorni od dugih borbi to se odustalo od daljeg gonjenja.

U ovoj borbi 3. bataljon imao je 2 mrtva. Prema izveštaju štaba bataljona neprijatelj je imao 15 mrtvih i ranjenih. Zaplenjen je minobacač od 50 mm sa desetak mina.

Ukupni gubici 15. brigade od 20. januara do 21. februara bili su 11. mrtvih i 37 ranjenih boraca i starešina. U istom periodu gubici neprijatelja bili su: zarobljeno je 13

vojnika, 125 ubijeno i oko 110 ranjeno. Ubijeno je 25 konja i mazgi a zaplenjeno 17 konja i mazgi.

U dnevnom izveštaju štaba 5. italijanskog korpusa stoji da je divizija „Sasari" i jedinice ojačanja u vremenu od 13. januara pa do 21. februara imala 911 mrtvih, nestalih i smrznutih vojnika, i to:

oficira				vojnika				
mrtvih	ranjen.	nest.	smrzn.	mrtvih	ranj.	smrzn.	nestalih	ukupno
14	37	1	1	155	619	42	42	911

U navedenom periodu jedinice 15. brigade zaplenile su: 33 puške, 3 automata, 3 puškomitraljeza, 2 mitraljeza, 4 laka minobacača sa 140 mina, oko 22.000 pušćanih i puškomitraljeskih zrna, 30 mina za minobacače 81 mm, 2 topa 65 mm sa 500 granata, preko 200 ručnih bombi, 2 laka tenka, 1 kamion, 6 motocikala, 4 dvoosovinska kola, 2 laka 100 vojničkih uniformi, više od 200 ćebadi i šatorskih krila i još dosta druge opreme i vojnog materijala.

U borbama od 22. januara do 21. februara[68] posebno se istakao 1. bataljon 15, brigade na čelu sa komandantom bataljona Miškom Brebernom i 2. četa ovog bataljona sa komandirom čete Milošem Perišom Trbojevićem, a od pojedinaca komandant brigade Nikola Vidović, koji je, iako je bio ranjen, ostao na dužnosti i zamenik komandanta brigade Milisav Dakić. Cela 15. brigada pohvaljena je naredbom štaba divizije i štaba 1. korpusa[69].

Razbijanjem neprijateljske ofanzive u dolini Lapca praktično je završena neprijateljska operacija „vajs — 1" na teritoriji Hrvatske. Posle ove ofanzive italijanska vojska, četnici i ustaše na celoj teritoriji Like počeli su se povlačiti u svoje polazne garnizone. Ustaške, domobranske i italijanske snage otpočele su da se utvrđuju u posednutim garnizonima na teritoriji Banije, Korduna i Like. Zadatak jedinica 8. i 6. divizije i 6. primorsko-goranske brigade, koje su se u to vreme nalazile na teritoriji Like, bio je da posle nekoliko provedenih dana na odmoru pređu u opštu ofanzivu u celoj Lici i da oslobode Liku od okupatora i njihovih slugu četnika i ustaša.

---

[68] Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 124, str. 512.

[69] Isto, knj. 12, dok. br. 90, str. 320—321.

Nakon razbijanja italijanske divizije „Sasari“ i njenog odbacivanja od Gor. Lapca u polazne garnizone, jedinice 8. divizije dobile su nekoliko dana odmora. Međutim, taj odmor bar za 15. brigadu nije postojao, jer su njeni bataljoni bili određeni da daju potrebnu pomoć kordunaškim i banijskim izbeglicama, koji su, nakon oslobođenja Gor. Lapca i zauzeća puta D. Lapac — Korenica — Plitvička jezera od strane jedinica NOV i POH, počeli u masama da se vraćaju iz Bosne preko Like za Kordun i Baniju. Pošto je sneg bio visok, a temperatura i dalje niska, mnoge starce, žene i decu, koji su zbog malaksalosti od gladi, jednomesečnog pešačenja po snegu i planinama Korduna, Like i Bosne, više ličili na aveti nego na ljudska stvorenja, trebalo je satima i satima nositi u naručju ili na ramenima boraca brigade sve dotle dok ih nisu u rejonu Korenice i Plitvičkih jezera preuzeli NOO-i i vojnopozadinski ograni. Pored toga jedinice brigade su i svoje poslednje zalogaje hleba i hrane davale tom izmučenom i napaćenom narodu mada i same nisu imale toga dovoljno. Sa hranom koju je narod dobivao od jedinica brigade nije se magao nahraniti, ali mnogi i mnogi gladni baš tim naoko malim količinama hrane bili su spaseni od sigurne smrti. Teško je opisati sve teškoće ovog ispaćenog naroda. Prizori koji su viđeni pri prolazu izbeglica pored jedinica, brigade i ono što su borci i starešine doživljavali sa njima, noseći ih i hraneći, prilično je psihički delovalo na ljudstvo brigade, jer je skoro svaki od njih imao po nekog svog među tim napaćenim ljudima, ženama i decom. Međutim, sve te patnje i stradanja naroda bile su još veći podstrek borcima za odlučniju borbu protiv okupatora i njegovih slugu. Pa neka i ovih nekoliko reči bude moj skromni prilog priznanja svima koji su se našli tamo.

U vremenu od 22. februara do 7. marta pri štabu brigade, štabovima bataljona i u četama održane su vojničke konferencije, te partijski sastanci na kojima je izvršena analiza uspeha i nedostataka koji su se ispoljili u toku borbi za vreme 4. neprijateljske ofanzive. Sve ovo imalo je za cilj da se kroz detaljnije analize uspeha i slabosti celokupno ljudstvo brigade upozna sa karakterističnim propustima, kako se oni u budućim akcijama ne bi više ponavljali, a sem toga da se kroz savetovanja i vojničke

konferencije izvuku i pozitivna iskustva koja bi se mogla preneti i na druge jedinice NOV i POJ.

24. februara održane su bataljonske vojničke konferencije na kojima je učestvovalo čitavo ljudstvo bataljona. Cilj ovih konferencija bio je da se borački i starešinski sastav bataljona upozna sa ciljevima neprijateljske ofanzive i da im se objasne novine iz taktike ratovanja koje je neprijatelj primenjivao za vreme ofanzive. Pored toga u diskusiji, koja je posle toga usledila, bilo je reči kako je koja jedinica parirala neprijatelju, da li je i gde bilo nepotrebnih neuspeha i zašto je do njih došlo. Pošto su konferencije dobro pripremljene, one su dobro i uspele.

25. februara održano je savetovanje u štabu brigade na kome su učestvovale starešine štabova bataljona i komande stamostalnih četa. Dnevni red savetovanja bio je:

1. Analiza borbi koje je brigada vodila od 21. januara do 21. februara 1943. i

2. Stanje starešinskog kadra u jedinicama i način popune upražnjenih mesta.

Ovom savetovanju prisustvovali su komandant, politički komesar i načelnik štaba divizije.

Komandant brigade je podneo referat u kome je istakao neke novine u načinu neprijateljskog ratovanja. U isto vreme podvukao je i slabosti koje su se ispoljile u borbi protiv okupatorske vojske.

Savetovanje je trajalo ceo dan i za to vreme vođena je vrlo živa diskusija o prvoj tački dnevnog reda. Osnovno što bi posebno trebalo istaći iz te diskusije bila je otvorena kritika i samokritika starešina, koji su kroz svoja izlaganja nastojali da što detaljnije i sažetije iznesu kako svoje slabosti i svojih jedinica tako i drugih jedinica brigade. Na osnovu takvog otvorenog i konstruktivnog izlaganja, štabu brigade nije bilo teško da po završetku rada po prvoj tački dnevnog reda izvuče pravilne zaključke i da na koncu dâ i određene zadatke za budući rad i borbe. Većina zadataka odnosila se na preduzimanje mera za stručno osposobljavanje boraca i starešina u toku borbi drže svoje jedinice u rukama i da njihovo komandovanje u borbi bude zasnovano na postojećim uputstvima i pravilima i stvarnoj situaciji na bojištu. Sem toga, dat je zadatak da ljudstvo

brigade upozna tehniku i naoružanje kojim rukuje i da tehniku pravilno koristi.

Po drugoj tački dnevnog reda još na savetovanju je odlučeno kada i kako će bataljoni biti popunjeni kadrom koji nedostaje.

27. februara brigada je prebačena iz rejona Lapca u rejon s. Krbavica, s. Vojnove Glave, s. Baljkuša, gde je ostala nekoliko dana na odmoru. Već 28. februara politički komesar brigade održao je sastanak sa svim komesarima i zamenicima komesara četa i bataljona. Na tom sastanku analiziran je rad organizacija KPJ i SKOJ-a njihovih jedinica za vreme ofanzive i držanje pojedinih članova Partije i skojevaca u toku borbi. U diskusiji o ovom pitanju zaključeno je da je sem nekih manjih propusta, rad ovih organizacija bio dobar. Pri završetku sastanka bilo je reči i o jačanju i učvršćivanju partijskih i skojevskih organizacija u četama, koje, s obzirom na skoro formiranje brigade, još nisu bile dovoljno jake i organizacijski učvršćene. Jedan od zaključaka ovog sastanka bio je da se u što kraćem roku održe sastanci ćelija KPJ i aktiva SKOJ-a, te da se na njima pretrese držanje komunista i skojevaca u teškim borbama, marševima i na drugim zadacima i da svaka ćelija izvrši analizu vojno-političke situacije u svojoj jedinici. Na kraju sastanka politički komesar brigade Aleksandar Backović[70] podvukao je potrebu što tešnje saradnje aktivista brigade u pružanju pomoći narodu koji je dao velike žrtve u toku neprijateljske ofanzive.

U vezi sa zaključccima sa savetovanja koje je održano 25. februara u D. Lapcu, štab brigade je doneo odluku da se 1. i 2. marta održi nastava sa starešinama brigade. 1. marta sakupljeni su svi komandiri odeljenja i vodova brigade i s njima su načelnik štaba brigade Nikola Grubor i zamenik komandanta brigade Milisav Dakić održali osam časova nastave o temi:

— osnovni zadaci komandira odeljenja i vodova u vaspitanju i stručnom obrazovanju boraca i

— pokazno zanimanje odeljenja — vod u napadu, odnosno odbrani.

---

[70] Kao komesar 8. divizije u proleće 1944. bio je teže ranjen i upućen u bolnicu u Liku na lečenje. Za vreme lečenja četnici su upali u bolnicu i tamo ga zaklali.

Cilj zanimanja bio je da se komandirima odeljenja i vodova ukaže na potrebu efikasnijeg rada u vaspitanju boraca i o značaju vojnostručne nastave. Kroz pokazno zanimanje, štab brigade je imao nameru da prisutnima pokaže jednu originalnu i dobro izvedenu vežbu odeljenje i vod u napadu, a zatim i u odbrani. Isto tako izvedena je vežba odeljenje — vod u napadu. Pošto su pripreme za zanimanje dobro izvedene i solidno materijalno obezbeđene, prisutni su bili zadovoljni onim što su čuli i onim što su naučili.

Kako je zanimanje sa komandirima odeljenja i vodova dobro uspelo, štab brigade je po istim metodama održao zanimanje sa svim zamenicima komandira četa, komandirima i komesarima četa. Težište rada bilo je na dvostepenoj vežbi četa u odbrani i četa u napadu. I jedna i druga vežba dobro je uspela.

Glava II

BORBE U GACKOJ DOLINI I OKO GOSPIĆA

— mart 1943—avgust 1943 —

Oslobođenje D. Babinog Potoka i Rudopolja

Krajem 1942. i početkom 1943. okupator je celu Gacku dolinu koja obuhvata širi rejon Otočca u Lici pretvorio u vojni logor. U svakom selu i kod svakog važnijeg objekta postavio je posadu. Ovako gusto postavljene posade bile su iz strateških razloga, jer je držanjem Gacke doline obezbeđivao komunikacije i veze koje su išle od Austrije i Mađarske preko Zagreba za Dalmaciju i Hrvatsko primorje.

U sklopu opšteg zadatka Glavnog štaba NOV i POH, 8. divizija, ojačana 6. primorsko-goranskom brigadom, dobila je zadatak da napadne i razoruža četničke posade u selima Crna Vlast i Donji Babin Potok,[1] koja se nalaze na pravcu Vrhovine — Plitvička jezera. Napad na ove posade imao je za cilj da se likvidiraju isturene neprijateljske predstraže Vrhovina u kojima se nalazio jači italijansko-četnički garnizon. Likvidacijom ovih posada stvorili bi se povoljni uslovi za dalje prodiranje u Gacku dolinu.

15. brigada, ojačana sa 2 brdska topa i 3 laka tenka, dobila je zadatak da razoruža četnike u s. D. Babinom Potoku u kome se nalazilo oko 120 četnika, naoružanih sa 6 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 2 minobacača 45 mm i puškama. Četnici su bili smešteni u 5 utvrđenih kuća, koje su ogradili petorednom bodljikavom žicom. Sem toga iz-

[1] Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 10, str. 48—53.

gradili su dva bunkera na brdu iznad mesta zvanog Metla i dva bunkera oko kuća.

6. brigada sa ojačanjima imala je zadatak da napadne i razoruža neprijatelja u Crnoj Vlasti.

Zadatak jedinica 15. brigade u napadu na Donji Babin Potok bio je:

— 2. bataljon, ojačan sa tri tenka i dva brdska topa, napada sa južne i jugoistočne strane sela;

— 1. bataljon poseda položaje od k. 920 do k. 970, a 3. bataljon na brdu Perušić sa zadatkom da onemogući eventualnu pomoć koja bi u toku napada na D. Babin Potok krenula od ž. st. Rudopolje i Vrhovina. 3. bataljon postavio je zasedu pored puta s. D. Babin Potok — Vrhovine, sa zadatkom da onemogući bekstvo četnika prema Vrhovinama ili s. Rudopolju, jer se i tamo nalazila jača neprijateljska posada;

— 4. bataljon sa jednom četom obezbeđuje naše topove na položaju, dok je jedna četa bila u brigadnoj rezervi. Tenkovi su bili u rejonu Čudina klanca, s tim da kad otpočne artiljerijska priprema krenu na polazne položaje za napad (1 km od D. Babinog Potoka). Po prestanku artiljerijske pripreme tenkovi kreću u napad, s tim da najpre poruše bodljikavu žicu i omoguće lakši prolaz pešadiji 2. bataljona u četničku odbranu, a potom da dejstvuju na pojedine vatrene tačke koje usporavaju nastupanje 2. bataljona;

— brdski topovi imali su zadatak da artiljerijskom pripremom omoguće podilaženje četa 2. bataljona, a u toku napada da na zahtev bataljona uništavaju pojedina neprijateljska gnezda i najisturenije vatrene tačke.

Komandno mesto štaba brigade u početku napada određeno je zapadno od k. 901, a u toku borbe kretaće se napred za jedinicama 2. bataljona.

Tok borbe[2]

Sve jedinice 15. brigade izašle su u određeno vreme na polazne položaje. Proteklog dana padao je gust sneg, nošen jakom burom, pa je već u toku noći 6/7. marta mestimično bio visok preko jedan metar. 6. marta sve ljudstvo

[2] Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 42, str. 170—178.

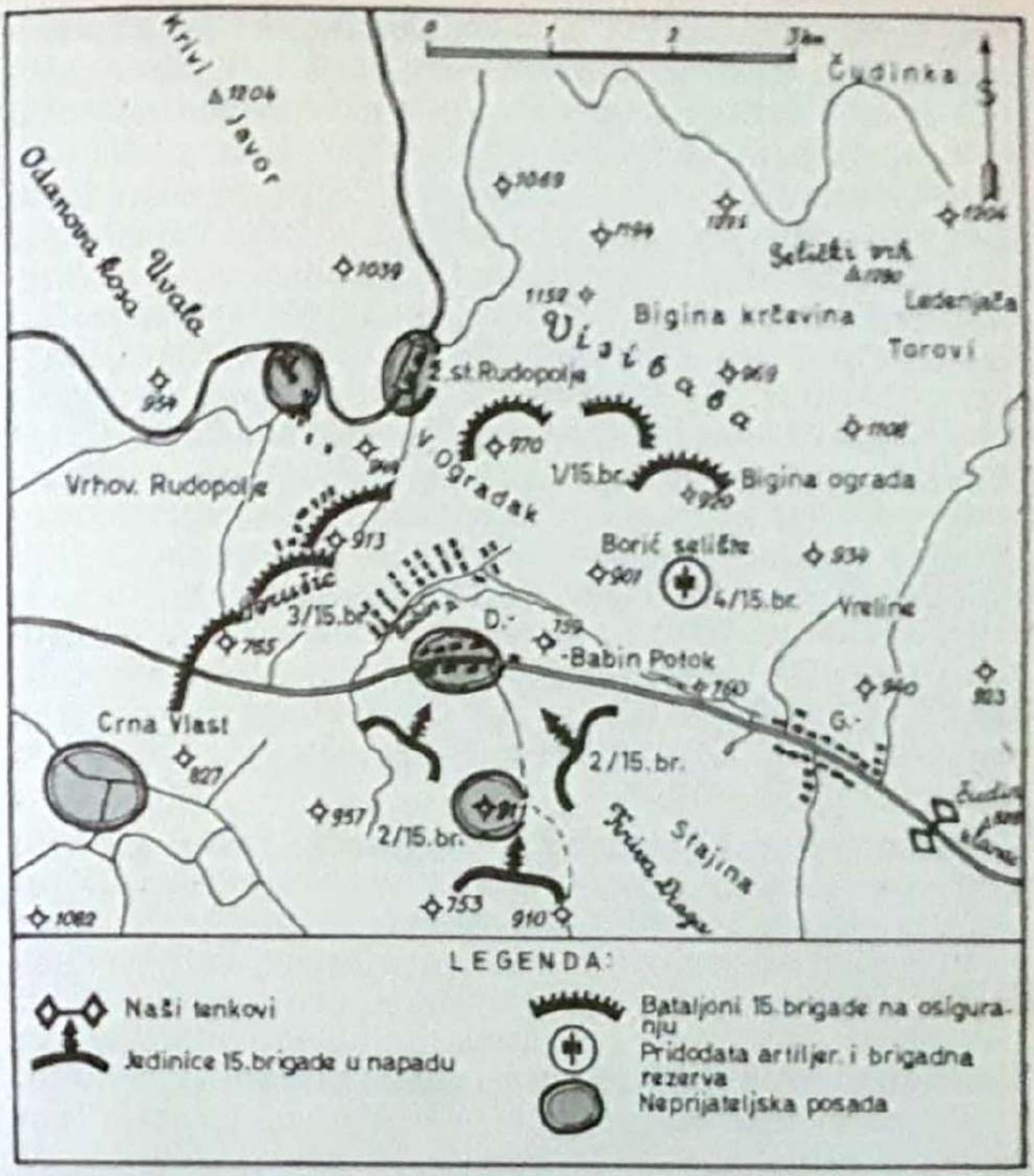

Raspored jedinica 15. brigade 6. marta 1943. za vreme napada na Donji Babin Potok.

brigade bilo je pelcovano protiv pegavog tifusa, pa su mnogi borci i starešine, usled reakcije injekcije, imali povišenu temperaturu i osećali opštu slabost. No, i pored svih tih poteškoća napad je počeo tačno u 3 časa 7. marta. Prvo je otpočela artilj. vatrena priprema, koja nije bila precizna jer je većina granata palo daleko od ciljeva. Zbog mraka i još neuspostavljene telefonske veze između 2. bataljona i art. položaja nije se mogla izvršiti blagovremena korek-

tura vatre. Tenkovi koji su po prestanku artiljerijske pripreme imali da krenu u napad nisu stigli na polazne položaje zbog visokog snega i kvarova na vozilima do kojih je došlo na putu od Čudina klanca do D. Babinog Potoka. Zbog toga su tenkovi, 2 časa nakon početka napada, stupili u dejstvo. Zato je sav teret borbi od početka napada pao na 2. bataljon koji nije mogao, bez artiljerijske i tenkovske podrške, da likvidira jako neprijateljsko utvrđenje. Bataljon je po planu krenuo u napad i do 9,30 časova likvidirao neprijateljske bunkere na brdu Metla. U borbama za Metlu posebno se istakao puškomitraljezac Stevo Macut koji je hrabro potpomagao svoj vod. Preciznom puškomitraljeskom vatrom zasipao je pojedine puškarnice i omogućavao jurišnoj grupi da se privuče do bunkera i u njih ubaci ručne bombe. Posle likvidiranja Metle, bataljon je uništio isturene četničke predstraže i nastojao da se probije do najutvrđenijih vatrenih tačaka koje su bile oko sela. Međutim, dalje nastupanje bez artiljerijske i tenkovske podrške bilo je onemogućeno, jer se oko ovih utvrđenja nalazio brisani prostor.

Oko podne 7. marta, štab brigade je poslao pismeni poziv četnicima za predaju. Na taj poziv četnici su odgovorili neodređeno jer su nastojali da se pregovori oduže kako bi stvorili pogodnu situaciju za svoje izvlačenje iz D. Babinog Potoka. U međuvremenu su stigli i naši tenkovi na polazne položaje i topovi su sa ranijih vatrenih položaja primaknuti bliže kako bi neposrednom vatrom lakše tukli. U 15 časova otpočela je ponovna vatrena priprema. Tom prilikom pala je jedna granata u četničku kuhinju i od njene eksplozije poginula su tri i dva četnika ranjena. Čim je prestala art. paljba, tenkovi su, praćeni pešadijom, krenuli u napad. U prvom naletu oni su uspeli da poruše žicu na nekoliko mesta, ali kada je izgledalo da će neprijatelj kapitulirati, četnici vrše protivnapad i bataljon je morao da se povuče na polazne položaje. U 17 časova izvršen je treći napad na četnike, ali i ovog puta bez uspeha. Oko 22 časa na četnički zahtev otpočeli su ponovni pregovori. Za vreme ovih pregovora sve jedinice brigade ostale su na svojim položajima. Noć je i ovog puta bila vrlo hladna, maglovita, a sneg je i dalje padao. Negde oko 23 časa neprijatelj se, koristeći se zatišjem i vremenskim nepogo-

dama, i nedovoljnom budnošću 2. i 3. bataljona, delimično izvukao iz sela i pobegao prema Vrhovinama, a jedan deo četnika, koji još nisu bili ogrezli u krvi, predao se.

Ujutro 8. marta izvršen je pretres kuća u D. Babinom Potoku i tom prilikom pronađeno je i zarobljeno još nekoliko naoružanih četnika. Istog dana posle podne jedna eskadrila bombardovala je položaje 6. i 15. brigade. Za to vreme komandant 15. brigade izdao je naređenje mitraljeskoj četi, te 3. i 4. bataljonu koji su se nalazili na položajima na brdu Perušiću i u podnožju njega da gađaju neprijateljske nisko-leteće avione koji su kružili iznad položaja brigade i obasipali vatrom njene jedinice. Jednim plotunom pogođen je bombarder tipa „savoja". Avion je još u vazduhu zapaljen i pao u Kapelu kod Krivog javorja. U olupinama aviona nađeni su izgoreli članovi posade i dva mitraljeza.

U borbi za s. D. Babin Potok zarobljeno je 50 četnika[3], među kojima su četvorica bili ranjeni. Četiri četnika nađena su mrtva, a ostali četnički zlikovci probili su se u Vrhovine i sklonili se kod svojih talijanskih gospodara. Zaplenjeno je 6 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, oko 70 pušaka, 2 minobacača 45 mm, preko 10.000 metaka, dosta hrane i nešto ostalog materijala. Oboren je 1 bombarder. Skoro čitavo naoružanje četničke posade palo je u ruke brigade.

Gubici brigade iznosili su 3 mrtva i 5 ranjenih. Jedan od ranjenih naknadno je umro.

Posle završene akcije na D. Babin Potok 2. i 3. bataljon otišli su na odmor u s. Gor. Babin Potok. 1. bataljon je i dalje ostao na položajima prema Javorniku i s. Rudopolje, a 4. bataljon na položajima brda Perušić radi osiguranja slobodne teritorije od Vrhovina i železničke pruge Lička Jesenica — Vrhovine.

Rano ujutru 8. marta četnička posada, jačine jedne ojačane čete iz s. Rudopolja, koja je bila smeštena u školi, izašla je verovatno zbog mera predostrožnosti na položaje koji su se nalazili iznad škole. Četnici su do mraka ostali na položajima. Komandant 4. bataljona organizovao je jurišnu grupu koja je imala zadatak da u školi napadne četnike.

---

[3] Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 42, str. 176.

Ova grupa predvođena drugaricom Marijom Ulemek[4] uspešno je izvršila zadatak. Ovaj podvig jurišne grupe 4. bataljona još je više učinio svečanijim 8. mart međunarodni praznik žena — koji su naše jedinice proslavile.

Osiguranje napada na Crnu Vlast

Pošto prethodna dva napada na četničku posadu u s. Crna Vlast nisu uspela, štab divizije doneo je odluku[5] da se 20. marta izvrši treći. Prema divizijskoj zapovesti 6. brigada sa ojačanjima dobila je zadatak da napadne i likvidira četnike u Crnoj Vlasti. 5. brigada sa dva bataljona imala je zadatak da osigura 6. brigadu od ž. st. Rudopolje i Vrhovina, dok je jedan bataljon bio u divizijskoj rezervi.

15. brigada, ojačana minobacačem 81 mm, dobila je zadatak da sa tri bataljona posedne položaje na visovima iznad Vrhovina, a jedan bataljon da ostavi u brigadnoj rezervi. Zatim da osigura 6. brigadu od pravca Vrhovina i Zalužnice, i ujedno da izviđa italijanske položaje u Vrhovinama. Ukoliko bi se osmotrilo da Italijani pripremaju pokret, brigada je odmah trebalo da pređe u napad na Vrhovine. Za izvršenje ovih zadataka jedinice brigade posele su ove položaje:

— 2. bataljon položaje od k. 1.030 do k. 869 i ima zadatak da spreči neprijateljsko nadiranje od s. Doljana i Brezovca;

— 3. bataljon postavio je zasedu od k. 744 prema k. 963 sa zadatkom da spreči neprijateljsko kretanje iz Vrhovina prema s. Zalužnici i obratno. Jedna četa ovog bataljona bila je postavljena na k. 802 sa zadatkom da vrši demonstrativni napad na Vrhovine i svojim dejstvom privuče neprijateljsku pažnju na sebe i tako olakša napad 6. brigade na Crnu Vlast;

— 1. bataljon zaposeo je položaje južno od k. 1019 sa zadatkom da vrši demonstrativni napad na Vrhovine, gde se nalazilo preko hiljadu neprijateljskih vojnika, i tako veže neprijatelja za sebe. Minobacač koji je bio pridodat

---

[4] Poginula u borbi protiv ustaša i Italijana kao komandir voda 4. bataljona u leto 1943. god. kod Barilovića.

[5] Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 79, str. 362—367.

ovom bataljonu imao je zadatak da tuče italijanske atr. položaje u Vrhovinama;

— 4. bataljon nalazio se u brigadnoj rezervi u rejonu k. 925.

Do 20 časova 20. marta jedinice 15. brigade bile su na određenim položajima. Oko 24 časa neprijateljska artiljerija i minobacači iz Vrhovina i sa k. 1.074 počeli su vrlo žestoko da bombarduju položaje brigade. Oko 2 časa 21. marta čete 1. i 3. bataljona izvršile su demonstrativni napad na Vrhovine. Neprijatelj je poverovao da su jedinice NOV otpočele sa pripremama za napad na Vrhovine. U zoru neprijatelj je jačim četničko-italijanskim snagama, uz snažnu artiljerijsku i minobacačku podršku, izvršio napad na položaje 1. i 4. bataljona. Za vreme art. pripreme, koja je prethodila napadu, poginuo je zamenik komandanta brigade Milisav Dakić, koji se u to vreme nalazio na komandnom mestu štaba 1. bataljona, i ranjeno je nekoliko starešina i boraca. Među ranjenim bio je i komandant 4. bataljona Ignjatije Perić, zamenik komandanta bataljona Glišo Božić, politički delegat voda Mićo Bokonjić, komandir voda Drago Vukobratović i politički komesar 1. bataljona Milić Napijelo. Težište neprijateljskog napada bilo je usmereno prema k. 1.019, gde je bilo i težište odbrane 1. bataljona. 1. bataljon dejstvovao je snažnom vatrom a potom izvršio silovit juriš te je neprijatelja odbacio natrag na polazne položaje. Naše jedinice imale su 6 mrtvih i oko 10 ranjenih.

U toku dana neprijatelj je vatrom tukao položaje brigade da bi oko 13 časova po drugi put pokušao da se jednim ojačanim bataljonom probije na k. 1.019, koja je dominirala ostalim terenom sa ciljem da naše jedinice odbaci prema s. Dugi Dol i tako stvori uslove za pružanje pomoći četničkoj posadi u Crnoj Vlasti. Ali je i ovaj napad odbijen. Ovom prilikom 1. bataljon sa dve čete uspeo je da uđe u zaselak Seoce, koje se nalazi severno od Vrhovina. U borbi je zarobljeno 5 četnika i zaplenjeno 5 pušaka. Oko 15 časova 6. primorsko-goranska brigada oslobodila je Crnu Vlast, čemu je puno doprinela i 15. brigada, koja je upornom odbranom sprečila neprijatelja iz Vrhovina da se probije u Crnu Vlast.

U 18. časova 21. marta borbe su se stišale. Neprijatelj u Vrhovinama bio je rešen da pošto-poto brigadu odbaci iz rejona Vrhovina. Štab 8. divizije naredio je štabu brigade da bataljone povuče u selo Dugi Dol na odmor, s tim da se obezbedi od pravca Vrhovina i s. Doljana.

Oslobođenje Vrhovina i Otočca

Posle oslobođenja Crne Vlasti italijanske jedinice uz učešće ustaša i četnika iz garnizona i posada u Gackoj dolini izvršile su u vremenu od 23. do 26. marta nekoliko uzastopnih jačih napada na jedinice 8. divizije koje su se privremeno nalazile na odmoru u selima D. i G. Babin Potok, Dugi Dol i Crna Vlast, sa zadatkom da odbace naše jedinice od Vrhovina i od ž. pruge Vrhovine — Plaški, kojom je trebalo da Italijani evakuišu svoje trupe i materijal iz Like u Istru i Hrvatsko primorje.

U vezi sa ovom situacijom štab 1. NOU korpusa izdao je direktivu Op. broj 47 od 30. marta[6] 6. i 8. diviziji i 6. brigadi za operaciju u Gackoj dolini. U direktivi je bila naznačena opšta situacija; podaci o jačini, naoružanju i razmeštaju neprijatelja na teritoriji Gacke doline; podaci o našim snagama; opšti i posebni zadaci pojedinih jedinica, a na kraju direktive predviđeno je da se od 9. ličke i 6. primorsko-goranske brigade formira operativni štab pod nazivom „Gacka“, koji je, u zajednici sa jedinicama 8. divizije, dobio zadatak da oslobodi Vrhovine, s. Zalužnicu, s. Škare i druga mesta u Gackoj dolini.

Na osnovu ove direktive štab 8. divizije naredio je da 3. aprila 4. brigada oslobodi selo Brlog, 5. brigada da napadne i likvidira neprijatelja u selu Kompolju, koje se nalazi na putu Otočac — Žuta Lokva. 15., 6. i 9. brigada imale su zadatak da izvrše osiguranje 4. i 5. brigade od pravca Ličke Jesenice, Vrhovina i Otočca, s tim što je 15. brigada imala još i da osigura bolnicu u selu Dabru u kojoj se nalazilo preko 300 boraca i starešina obolelih od tifusa.

Štab 15. brigade izvršio je raspored bataljona[7] tako što je 1. bataljon ostavljen u selu Dabru radi osiguranja

---

[6] Zbornik, t. 5, knj. 13, dok. br. 93, str. 425—430.
[7] Isto, knj. 14, dok. br. 5, str. 20.

bolnice. Ujedno da isturi jače patrole i to jednu prema Petrini Polju i drugu prema Ličkoj Jesenici radi obezbeđenja bataljona od neprijatelja u ž. st. Lička Jesenica. 2. bataljon razmešten je u rejon s. Škara, sa zadatkom osiguranja od pravca Otočca. 3. bataljon nalazio se u rejonu s. Doljana sa zadatkom da isturi patrole prema zaseoku Brezovac i jednu prema s. Vrhovinski Dugi Dol. 4. bataljon poseo je položaje u rejonu s. Zalužnice, s tim da isturi po jednu patrolu na k. 960, severno od Vrhovina, zatim na brdo Komarica (k. 744) i na brdo Panos (t. 900). Ova je imala i zadatak da održava tesnu vezu sa 6. i 9. brigadom koje su se nalazile u rejonu Vrhovina.

Napad na selo Brlog u kome je bila dobro utvrđena italijansko-četnička posada i s. Kompolje počeo je po planu. U prvom naletu 5. brigada likvidirala je jedno manje ustaško uporište u s. Kompolju, i oko 10 časova selo je bilo oslobođeno. 4. brigada je 4. aprila tek posle 26 časova borbi slomila neprijateljsku odbranu u s. Brlogu. Neprijatelj je ostavio na položajima oko 100 mrtvih. Zarobljen je 61 četnik i 11 italijanskih vojnika.

Ujutro 5. aprila italijanske posade iz ž. st. Ličke Jesenice, Javornika i Rudopolja napustile su položaje i povukle se u Vrhovine. 6. aprila u 6 časova ujutro Italijani i četnici počeli su da se evakuišu iz Vrhovina. Neprijateljsku glavninu koja se kretala putem Vrhovine — Otočac obezbeđivale su jake pobočnice, avioni, artiljerija i minobacači od pravca Otočca. Po izlasku neprijateljske glavnine iz Vrhovina Italijani i četnici su bili napadnuti od jedinica 15, 6. i 9. brigade. 15. brigada, koja se nalazila u širem rejonu puta Vrhovine — s. Zalužnica, napadala je sa pravca s. Uma i Jurjeve kose, koja se nalazi severno od s. Zalužnice i Brakusove čeline a severozapadno od Vrhovina. Jedan bataljon 6. brigade napadao je od pravca Vrhovina, a 9. brigada od s. D. Prozor.

Svi pokušaji brigada da dezorganizuju neprijateljske kolone bili su uzaludni jer su obezbeđujući delovi uspeli da odole svim našim napadima. Sem toga na najpogodnijim pravcima za naš napad nalazila se samo 15. brigada bez 1. bataljona te njene snage nisu bile dovoljne da zadrže neprijateljsku kolonu, jačine oko 1.500 dobro naoružanih vojnika. Neprijatelj se u toku dana, negde oko 13

časova probio od Vrhovina do s. Zalužnice i pokret nastavio dalje prema Otočcu gde se u sumrak 6. aprila ova neprijateljska kolona iz Vrhovina spojila sa tamošnjim snagama u Otočcu.

U borbama na komunikaciji Vrhovine — Otočac koje su vodile jedinice 15. brigade i delovi 6. i 9. brigade neprijatelj je prema našim podacima imao oko 50 mrtvih, 8 nestalih, i više ranjenih. Dok su prema neprijateljskim podacima ovi gubici iznosili 4 mrtva, među kojima poručnik Mario Mirabile iz 1. peš. puka i 67 ranjenih.[8] Zaplenjeno je 5 minobacača 45 mm sa 400 mina, 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, 36 pušaka, 47.000 metaka za puške, puškomitraljeze i mitraljeze i dosta druge opreme i materijala. Gubici 15. brigade iznosili su 3 ranjena, među kojima je bio i komandant Miško Breberina, koji je dva dana nakon ranjavanja umro.

Oslobođenjem Vrhovina bili su oslobođeni svi gradići i mesta u Gackoj dolini sem Otočca. U Otočcu se nalazilo nešto preko 3.000 italijanskih vojnika, uglavnom iz divizije „R e". Pored Italijana u Otočcu je bio 33. domobranski bataljon, delovi 9. ustaškog bataljona, jedna posadna četa, delovi 3. stražarskog bataljona i oko 600 četnika popa Momčila Đujića.[9] Pošto su postojali podaci da ove snage imaju nameru da se povuku iz Otočca, to je štab 1. NOU korpusa doneo odluku da se sačeka dok neprijatelj ne krene i tada ga napadati po kolonama. Za izvršenje ovog zadatka štab korpusa odredio je 8. diviziju, sastava 4. i 15. brigada, jedan bataljon 5. brigade, dok je ostatak ove brigade bio pod neposrednom komandom štaba korpusa. Pored ovih jedinica divizija je bila ojačana 9. brigadom 6. divizije i sa 4 laka tenka. Raspored brigada bio je sledeći:

— 15. udarna brigada, ojačana jednim topom 65 mm i sa 2 minobacača 81 mm, imala je zadatak da sa 1. i 3. bataljonom posedne položaje oko Kompoljskog vrha i brda Metla. Brigada je svoje položaje trebalo da drži u strogoj tajnosti sve do nailaska neprijateljskih kolona od pravca Otočca. Kada neprijateljska zaštitnica prođe pored kote 562, trebalo je odmah izvršiti napad na njegove pobočnice

[8] Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 130, str. 396.
[9] Isto, knj. 14, dok. br. 5, str. 19.

koje će se verovatno kretati desno od puta Otočac — Senj, s tim što će 1. bataljon napadati na kotu 562. Po izbijanju 1. bataljona na k. 562 trebalo je uspostaviti vezu sa jedinicama 9. brigade koje su se nalazile s leve strane puta Otočac — Senj i s njima produžiti energično gonjenje. 3. bataljon imao je zadatak da neprijatelja napadne u rejonu Kompoljskog vrha gde se nalazila jedna italijanska stalna pobočnica. Po likvidaciji ove neprijateljske pobočnice bataljon je trebalo da produži prema putu i s. Kompolju. 2. i 4. bataljon bili su u divizijskoj rezervi pozadi k. 469.

— 4. brigada ojačana sa 2 brdska topa i 2 minobacača nalazila se u produženju desnog krila 15. brigade sa zadatkom da u zajednici sa 15. i 9. brigadom napada neprijatelja koji se povlači od Otočca. Jedinice su posele položaje u toku noći 7/8. aprila.

Tok borbe[10]

Sve jedinice brigade nalazile su se 8. aprila na određenim položajima. U toku dana neprijatelj nije vršio pokrete od Otočca i Senja, sem što je u nekoliko navrata manjim izviđačkim odeljenjima izlazio iz Otočca prema s. Kompolju.

Oko 8 časova 9. aprila neprijatelj, jačine dva bataljona pešadije, ojačanih bacačima i artiljerijom, krenuo je iz Otočca prema s. Kompolju i počeo da zauzima pojedine visove i pogodne položaje duž puta Otočac — Žuta Lokva. Izvidnice 15, 4. i 9. brigade, koje su se nalazile na ovim visovima, neopaženo su se povukle u sastav glavnine ali su i dalje nastavile da prate neprijateljske pokrete. Italijanske jedinice pokušale su da zaposednu i ostale pogodnije položaje dalje od puta, na kojima su se nalazile manje jedinice 15. brigade. Od samog početka neprijatelj je nastojao da zaposedne Švički i Vlaški vrh koji su držale jedinice 9. brigade.

Uporedo sa napadom na Švički vrh neprijatelj je delovima desne pobočnice, jačine do jednog bataljona, otpočeo napad pravcem: Poljički vrh (k. 645) — k. 562 — Metla (k. 721) — Ostovica (k. 750) — Kompoljski vrh (k. 653).

[10] Zbornik, t. 5, knj. br. 14, dok. br. 65, str. 191—198.

Na ovim položajima nalazili su se 1. i 3. bataljon 15. brigade. Jedinice 15. brigade odstupile su na sledeće položaje nastojeći da u dubinu uvuku ove neprijateljske snage i stvore pogodniji momenat za napad na njih. Kad je neprijatelj izbio na kotu 750, štab brigade je naredio da jedinice izvrše napad. Napad su izvršili, 1. i 3. bataljon 15. brigade i to na kotu 721 i 750. Zahvaljujući energičnom dejstvu naših bataljona neprijatelj je oko 14 časova 9. aprila proteran sa kota 721 i 750 i na ovim položajima ostale su naše jedinice u toku dana i noći 9/10. aprila.

Kod 9. i 4. brigade 10. aprila pre podne nije bilo nikakvih promena. Naša 15. brigada već od 10 časova ujutro stupila je u borbu sa neprijateljem, koji je izvršio napad na položaje 1. bataljona s namerom da zauzme brdo Metla. Svi pokušaji ostali su bez uspeha, pa je oko 12 časova konačno odustao od svojih namera i povukao se na polazne položaje.

Na putu Otočac — Senj do 13 časova nije bilo naročitih pokreta neprijateljskih trupa. U nekoliko navrata primećena su kretanja neprijateljskih manjih odeljenja, a u 13,20 časova neprijatelj je jednom većom mešovitom transportnom kolonom, sastavljenom od automobila, konjskih kola i natovarenih mazgi, krenuo u pravcu Vratnika. Njegovo izvlačenje iz Otočca po ešelonima, uz jaku zaštitu stalnih bočnih osiguranja duž puta, uticalo je da je štab divizije doneo odluku da dalje ne čeka, već da se napad izvrši na ovu kolonu i na svaku drugu koja će se kasnije kretati u pravcu Senja. Već 10. aprila 1. i 3. bataljon 15. brigade napali su neprijateljsku kolonu, koja je napustila Otočac i to na koti 562 i Majerovoj glavici. Snažnom vatrom pešadijskog naoružanja, minobacača i art. vatrom po neprijateljskim položajima brigada je stvorila izvesnu pometnju u neprijateljskim redovima, te su Italijani počeli da odstupaju u pravcu s. Kompolja koje se nalazi na putu Otočac — Senj. Napad 15. brigade i izvesna dezorganizacija neprijateljskim osiguravajućim delovima stvorili su povoljne uslove 9. brigadi za prelazak u napad. U sadejstvu sa jedinicama 15. brigade, 9. brigada je izvršila napad na Švički vrh sa kojeg se neprijatelj brzo povukao. Zatim je 9. brigada nastavila sa napadom na italijanske položaje koji su se nalazili na Vlaškom vrhu i Rudinama.

Jedinice brigade su u snažnom naletu uz podršku minobacača i artiljerijske vatre zauzele ove položaje i nastavile sa gonjenjem neprijatelja. U prvi sumrak brigada je ovladala delom puta od crkve u s. Kompolju pa do Crkvina, gde je poginulo 50 neprijateljskih vojnika zaplenjeno dosta ratnog materijala i 2 brdska topa. U selu Orahovica spojile su se jedinice 9. i 15. brigade. Ali je neprijatelj iskoristio mali predah, sredio svoje jedinice i prešao u protivnapad, pa ponovo razdvojio jedinice 9. i 15. brigade. Tom prilikom zaposeo je neke ranije izgubljene položaje.

11. aprila u 13,45 časova neprijateljske slabije snage napale su položaje 15. brigade na Metli. Napad nije uspeo zbog uspešne odbrane 1. bataljona. 12. aprila oko 5 časova neprijatelj je počeo da napušta Otočac. Oko 9 časova prve kolone stigle su u s. Kompolje, na koje je izvršen napad od jedinica 15 i 9. brigade. Napad je uspeo i naše su jedinice pošle u gonjenje neprijatelja. Naša 15. brigada u prvo vreme bila je ojačana sa 2 laka tenka, a nešto kasnije ubačena su u borbu još dva laka i jedan srednji tenk. Upotreba tenkova u gonjenju bila je veoma efikasna, iako su tenkovi sa izvesnim zakašnjenjem stupili u borbu. Neprijatelj je davao žilav otpor, ali su naše jedinice 15. i 9. brigade, uz podršku tenkova, minobacača i artiljerije, uspele da ga razbiju, čak da stignu do začelja glavnih snaga. Tu se vodila dramatična borba jer je neprijatelj upotrebio tenkove i snažnu artiljerijsku i minobacačku vatru. Sem toga, njegove jedinice podržavala je i jedna eskadrila bombardera. Sve je to uticalo da je jenjavao tempo gonjenja i našeg napada. Neprijatelj je uspeo da vatrom pt-topova uništi jedan naš laki tenk u kome je poginuo vozač, proslavljeni junak Kordunaškog partizanskog odreda iz 1941. i 1942. godine Đuro Grudić i Božo Momčilović, mitraljezac tenka. I druga naša dva laka tenka bila su oštećena i privremeno izbačena iz upotrebe.

Oko 16 časova 12. aprila završena je borba na putu Otočac — Senj. U toku povlačenja neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke. U Otočcu su velike količine ratnog materijala pale u ruke našim jedinicama. Ne može se tačno utvrditi koliko je 15. brigada ubila, ranila i zarobila neprijateljskih vojnika i koliko je sama ona imala gubitaka.

Međutim, iz postojećih dokumenata[11] vidljivo je kakve je uspehe postigla 8. divizija i to:

zarobljena su 73 italijanska vojnika, nešto ustaša, četnika, domobrana i jedna kompletna domobranska muzika. Ukupan ratni plen bio je: 2 brdska topa sa 232 granate, 3 mitraljeza, 7 minobacača 45 mm, 4 puškomitraljeza, 828 pušaka, 1 automat, 600 ručnih bombi, 867 mina 45 mm, 1.471 mina 81 mm, preko milion puščane, puškomitraljeske i mitraljeske municije, 2 radio-stanice, 28 konja i mazgi, 2.747 ćebadi, oko 1.000 pari vojničkih odela, 283 šatorska krila, 46 buradi pekmeza i velike količine životnih namirnica, sanitetskog materijala i ostale vojne opreme.

U toku borbe neprijatelj je imao 273 mrtva i mnogo više ranjenih[12]. Naši ukupni gubici bili su 12 mrtvih i 55 ranjenih. Najviše gubitaka imala je 15. brigada.

Napad na Gospić

U borbama koje su vodile jedinice 6. i 8. divizije i 6. primorsko-goranska brigada od marta do druge polovine aprila 1943. oslobođena je skoro cela Lika sem Gospića i Gračaca. Posle uspešno završenih ofanzivnih borbi u Gackoj dolini i nakon oslobođenja Otočca, štab 1. NOU korpusa doneo je odluku da se izvrši napad na Gospić. U to vreme u gradu su se nalazile sledeće neprijateljske snage: štab 4. posadne brigade sa štabnom četom, 31, 32. i 34. ustaški bataljon, 4 brdska baterija, delovi 2. bataljona 12. pešadijskog puka, delovi 2. lovačkog bataljona, delovi 1. i 2. stražarskog bataljona i oklopna četa.[13]

Štab 1. korpusa izdao je 24. aprila pripremnu zapovest (avizo-zapovest)[14] za napad na Gospić. Ova zapovest je brzo izmenjena, jer se kasnijom analizom došlo do zaključka da

---

[11] Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 65.

[12] U izveštaju komande 5. ital. arm. korpusa od 13. aprila 1943. telegram br. 5193 izveštava: Pregled ukupnih gubitaka ... 55 mrtvih, od kojih 5 oficira (poručnik Muratori, pporuč. Palanzone, Solda, Rota, Veresio); ranjenih 65 od kojih 7 oficira; nestalih 85, od kojih 2 oficira (kapetan Nasazzi, p. por. Montanari). Podaci su još podložni izmenama. (Zbornik, t. 5, knj. 14.)

[13] Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 106, str. 304 i dok. br. 177, str. 372.

[14] Zbornik, t. 5. knj. 14, dok. br. 102, str. 286—296.

je neprijatelj u Gospiću vrlo jak i da direktan napad naših jedinica ne bi imao željene rezultate, pa je štab korpusa 26. aprila izmenio sadržinu avizo-zapovesti. Umesto direktnog napada na Gospić 6. i 8. divizija dobile su zadatak[15] da prvo napadnu spoljnu odbranu grada, a ujedno da se vrši aktivna blokada Gospića i prekine veza sa Karlobagom. 6. divizija dobila je zadatak da likvidira ustaške posade u Brušanima i Oštarijama na putu Gospić — Karlobag, a potom da vrši pritisak na Gospić od Velebita. Jedinice 8. divizije — bez 5. brigade, koja je prebačena u rejon Plaščanske doline radi malog predaha i obezbeđenja Plaškog i Korduna od pravca Tounja, Oštarija i Ogulina — dobile su zadatak da likvidiraju neprijateljske posade u s. Budak, severno od Gospića, i posadu koja se nalazila na obezbeđenju železničkog mosta na reci Lici, a potom da likvidiraju celu spoljnu odbranu severno od grada i stvore povoljne uslove za napad na grad.

15. brigada, pa moglo bi se to reći i cela 8. divizija, ušla je vrlo nespremna u borbe oko Gospića. Pre svega, brigada je u borbama od početka 1943. imala velike gubitke a u martu i aprilu harao je pegavi tifus, pa je veliki broj ljudstva izbačen iz stroja za duže vreme. Radi ilustracije ovoga potrebno je napomenuti da je 4. bataljon 15. brigade ušao u borbe sa svega 45—50 ljudi. Na dan 20. aprila broj boraca i starešina po spisku brigade iznosio je 1.417. Od tog broja 685 ili 48% nalazilo se u rashodu, što je predstavljalo veliki procenat odsutnih iz jedinica brigade.

Dok je vladao tifus u jedinicama mnoga su sela Like bila pretvorena u bolnice. Samo u selu Dabru početkom aprila ležalo je 300 boraca i starešina, pretežno iz 8. divizije. S obzirom na ovakvu situaciju kod 15. brigade a tako je slično bilo i u ostalim jedinicama divizije njihova borbena sposobnost bila je znatno umanjena, pa se u narednim akcijama nije ni mogao očekivati krupniji uspeh. Još u početku ofanzivnih akcija u Gackoj dolini u našim višim štabovima razmatrala se mogućnost da se cela 8. divizija stavi u karantin i tako spreči širenje tifusa i na ostale jedinice i stanovništvo Like. No, pošto je situacija bila vrlo pogodna za napadna dejstva širih razmera na teritoriji

[15] Isto, knj. 14, dok. br. 105, str. 301.

Like, to se nije moglo učiniti iako je tifus harao u svim jedinicama pa i u 15. brigadi. Upravo kad su se počela širiti ova oboljenja jedinice 8. divizije dobile su jedan od skoro najtežih zadataka od svog formiranja. U vezi sa avizo-zapovesti štaba korpusa, štab divizije izdao je naređenje za pokret jedinica iz rejona Otočca u rejon Ličkog Osika. 15. brigada, prateći bataljon i brdska baterija 8. divizije krenuli su iz Otočca 25. aprila u 20.30 časova i stigli su u rejon Ličkog Osika 26. aprila u 4.30 časova izjutra. Po dolasku brigada je odmah posela položaje: 2. bataljon u rejonu s. Mušaluka, 3. od s. Budaka do železničkog mosta na reci Lici. 1. i 4. bataljon razmešteni su u Ličkom Osiku kao brigadna rezerva. Cilj posedanja ovih položaja bio je da se napadne i likvidira ustaška predstraža u s. Budak, zatim uništenje ustaške posade kod ž. mosta na reci Lici. Neprijatelj je jako bombardovao položaje naše brigade. Gorele su kuće sela Budaka i Mušaluka. Čitav rejon bio je pokriven dimom i prašinom. Bilo je i naših žrtava. U vreme najintenzivnijeg neprijateljskog bombardovanja, brdska baterija 8. divizije, koja je bila pridodata 15. brigadi, otvorila je vatru iz rejona Lič. Osika na privremeni ustaški aerodrom severno od Gospića. Dva ustaška aviona koja su se nalazila na pisti uzletela su i otišla u pravcu Zagreba. U 16 časova jedna ojačana četa 3. bataljona, potpomognuta vatrom pt-topova i minobacača 81 mm, izvršila je napad na ustašku posadu koja se nalazila kod kamenog mosta u s. Budak. Dok su bombaši sa jurišnom grupom podilazili betonskim bunkerima, pt-topovi i mitraljezi tukli su otvore puškarnica. Ustaše su pobegle preko reke u pravcu Gospića. Po prelasku reke neprijatelj se zadržao na suprotnoj strani odakle je dejstvovao i onemogućavao da jedinice 3. bataljona upadnu u bunkere i iz njih izvuku zaplenjeni ratni materijal. Ipak je u prvi sumrak 3. bataljon zaposeo most i napuštene bunkere. U isto vreme dve čete 3. bataljona ojačane mitraljeskim vodom prešle su na levu obalu Like, napale ustaše koje su se nalazile na drugoj strani i proterale ih u Gospić. Zbog slabe veze sa ostalim jedinicama, čete koje su prešle reku Liku morale su se povući natrag u s. Budak.

27. aprila 1. bataljon, ojačan minobacačem 81 mm i mitraljeskim vodom, napao je ustašku posadu jačine jedne

slabije čete, koja je osiguravala železnički most na reci Lici kod Gospića. U 14 časova bataljon je izašao na polazni položaj. Pošto je zemljište oko posade bilo otkriveno i ravničasto sa mestimičnim manjim vrtačama, to je sa polaznog položaja otvorena minobacačka, mitraljeska i puškomitraljeska vatra. Pod zaštitom ove vatre čete su krenule u napad. Mada je zemljište bilo otkriveno, a oko bunkera i rovova postavljena petoredna bodljikava žica, jedna četa, pod komandom komandira Mile Šimunlije, uspela je da se približi žičanoj ogradi. Borci su na čelu sa svojim komandirom preskočili žičanu ogradu i bombama napali na ustaške bunkere a potom je jurišna grupa preko „mosta" od ćebadi prešla žičanu ogradu i jurišala na neprijateljske rovove. Ovde je nastala ogorčena borba, kundacima, noževima i ručnim bombama. Za ovo vreme ostatak čete upada u neprijateljski utvrđeni rejon, pa su se ustaše našle u teškom položaju. To je neprijatelja prisililo na povlačenje prema Gospiću. U sumrak 27. aprila likvidirano je neprijateljsko utvrđenje kod železničkog mosta, a potom je most onesposobljen za upotrebu. Pošto je desetak ustaša pobeglo i sakrilo se po obližnjim šumarcima, štab brigade izdao je naređenje štabu 2. bataljona da u toku noći 27/28. aprila pročisti zemljište od ž. mosta prema Gospiću. Ujedno su u noći 2. i 4. bataljon dobili zadatak da pročiste teren i to 2. bataljon levo od puta Budak — Gospić, a 4. bataljon desno. 3. bataljon zadržan je u brigadnoj rezervi južno od s. Budak, sa zadatkom da prihvati 2. i 4. bataljon ukoliko bi oni bili potisnuti. Bataljoni su uspešno izvršili postavljene zadatke.

29. i 30. aprila na položaju brigade nije bilo promena. Ovih dana jedinice 6. divizije likvidirale su neprijateljska uporišta na putu Gospić — Karlobag, zatim Lički Novi kod Gospića i brdo Oštru (k. 798), dominantnu tačku iza sela Smiljana. Likvidacijom ovih uporišta ustaše i domobrani sabijeni su u grad u kome su otpočeli da se utvrđuju i pripremaju za odsudnu odbranu. 30. aprila komanda ustaškog garnizona iz Gospića poslala je glavnom ustaškom stanu u Zagreb sledeći telegram[16]:

---

[16] Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 185, str. 531.

„Odbačeni smo u najužu odbranu. Moral podređenih opao. Grad pun izbeglica. Dužnost vaša je da nas pomognete, jer smo vašom krivicom dospjeli u ovaj položaj.

400/tajno

Zapoli"

Kao što se vidi situacija u ustaškom garnizonu Gospić na dan 30. aprila bila je vrlo kritična. Još za vreme borbi oko Otočca ustaška komanda iz Gospića predlagala je da se oni iz Gospića evakuišu. U toku 24. aprila poslali su višoj komandi u Zagreb i telegram:[17]

„I. bojna 12. p. pukovnije kod Medka raspršena. Situacija kod Gospića kritična pa predstoji potpuno opkoljavanje. Hrane imamo samo za 4 dana. Posada moralno nedorasla za uspešnu odbranu — u 18 sati izdaću nalog za evakuaciju stanovništva, a sutra 25. travnja napuštam sa četama Gospić.

Op. br. 351 tajno

Zapoli"

Na ovaj predlog ustaška komanda iz Zagreba odgovorila je negativno i tražila od komandanta garnizona da i dalje ostanu u Gospiću i da grad drže po svaku cenu.

Obzirom na ovu situaciju Štab 1. korpusa je 30. aprila izdao zapovest za napad na Gospić. U duhu te zapovesti 6. divizija imala je zadatak da sa svojim jedinicama izvrši glavni napad sa pravca smiljanskog puta i da postavi osiguranje u pravcu Karlobaga. 8. divizija trebalo je da sa 4. brigadom likvidira neprijateljsko uporište u Budačkoj ulici i levo prema reci Novčici, 15. brigada da blokira ž. st. Gospić i vrši pritisak na neprijatelja od pravca Žabičke, Jasikovačke i Bilajske ulice.

Na osnovu zapovesti[18] štaba 8. divizije za napad na Gospić, 15. brigada, ojačana jednim minobacačem 81 mm, izvršila je u prvi sumrak 2. maja napad na grad i to: 3. bataljon sa jednom četom blokirao je neprijateljsku posadu u ž. st. Gospić, a sa ostalim četama vršio pritisak ulicom koja vodi od ž. st. prema gradu. 2. bataljon, ojačan minobacačem 81 mm, vršio je pritisak na Gospić od šumice Jasikovac, preko pravoslavnog groblja prema gradu i 1. bataljon napadao je Žabičkom ulicom. Oko pola noći 2/3.

---

[17] Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 183, str. 508.

[18] Isto, knj. 15, dok. br. 1, str. 7—12.

maja 2. bataljon uspeo je da se probije na 20 metara pred žičanu ogradu koja je opasivala grad, a nešto kasnije uz pomoć inženjeraca minera bataljon je napravio dve breše u žičnoj ogradi. Međutim, u vreme dok je štab bataljona donosio odluku da se prebaci kroz žičanu prepreku neprijatelj je snažnom artiljerijskom vatrom zasuo otvore u žici i prisilio čete na povlačenje prema pravoslavnom groblju. Negde u isto vreme kada je 2. bataljon napravio breše u žičanoj prepreci i 1. bataljon je u toku svog napada uspeo da se na jednom mestu približi žičanoj ogradi i da je delimično poruši. Kroz taj otvor ni 1. bataljon kao ni 2. nije uspeo da prodre u grad, jer je neprijateljska rezerva, jačine dve čete do jednog bataljona, ojačana tenkovima i artiljerijom, vrlo energično intervenisala te je bataljon bio prisiljen da odstupi na visinu severne ivice šume Jasikovac. U zoru 3. maja jedinice 15. brigade, po naređenju štaba divizije, povučene su na liniju k. 579 — severna ivica šume Jasikovac — severoistočni deo sela Žabica radi sređivanja i kraćeg odmora.

Oko 14 časova 3. maja jedna ustaška jedinica, jačine 250—300 vojnika, ojačana sa dva tenka i uz artiljerijsku podršku, izvršila je napad na položaje 2. bataljona 15. brigade, koji su se nalazili u rejonu pravoslavnog groblja. Cilj ovog napada bio je da se bataljon prisili na povlačenje i tako stvore uslovi za napad na jedinice 3. bataljona. Svi pokušaji neprijatelja da odbaci 2. bataljon ostali su bez uspeha. Neprijatelj se morao povući u grad.

U ovom rasporedu brigada je ostala do 10 časova 4. maja kada je po naređenju štaba divizije obustavljen dalji napad na Gospić. Tada je brigada napustila položaje i krenula za Otočac, gde je stigla 5. maja pre podne. U Otočcu je ostala do 12. maja. U vremenu od 5. do 12. maja brigada je pored odmora izvela i nekoliko manjih akcija radi pronalaženja skrivenog oružja kod ustaških i četničkih simpatizera. Za vreme pretresa sela Švice u kome se rodio poznati ustaški zlikovac Jozo Francetić pronađeno je kod tamošnjih seljaka 1 puškomitraljez, 11 pušaka, 1.224 metka i izvesna količina ostale vojničke opreme. 4. bataljon izvršio je pretres sela Srpsko Polje i tom prilikom je pronađeno 5 pušaka.

U borbama oko Gospića zarobljeno je 5 ustaša, ubijeno oko 50 ustaša i domobrana i nešto više ranjeno. Naši gubici su bili 5 mrtvih, među kojima i zamenik komandira čete 4. bataljona Simo Božić i oko 15 ranjenih. Zaplenjena su 3 mitraljeza, 1 puškomitraljez, 20 pušaka, oko 30.000 metaka, 2 poljska telefona, nešto odeće, obuće i životnih namirnica.

Sleva nadesno: Ivan Vandrušek Vanjka, načelnik politodela brigade, Nikola Vidović, komandant brigade, Aleksandar Backović, politički komesar brigade i Vaso Jarić, sekretar komiteta SKOJ-a brigade. Snimljeno maja 1943. u Otočcu.

Obezbeđenje severnog dela Like

Iz Otočca je 12. maja 15. brigada, bez 2. i 3. bataljona, krenula prema Plitvičkim jezerima. Po dolasku u rejon Plitvičkih jezera 1. bataljon, ojačan mitraljeskim vodom i partizanskom stražom komande mesta Ličko Petrovo Selo, poseo je položaje s. Prijeboj — isključno s. Jezerce kod Plitvičkih jezera. 4. bataljon, ojačan jednom četom iz KPO poseo je položaje Plitvička jezera — s. Poljanak. Zadatak

bataljona bio je da zatvori komunikacije Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Korenica, komunikaciju koja vodi od Plaškog prema Plitvičkim jezerima i Slunj — Plitvička jezera. 2. i 3. bataljon, sa jednim mitraljeskim vodom, nalazili su se u divizijskoj rezervi na liniji s. Lička Jesenica — s. Blata.

Jedinice brigade su 13. i 14. maja rušile puteve koji izvode od neprijateljskih garnizona Bihać i Vaganac prema položajima 1. i 4. bataljona. 21. maja oko 300 legionara 373. leg. divizije iz Vaganca krenulo je putem prema Ličkom Petrovom Selu.[19] Neprijatelj je nastupao u dve kolone; jednom kolonom Ličko Petrovo Selo — s. Prijeboj i drugom Ličko Petrovo Selo — Rešetar — s. Jezerce, sa zadatkom da obuhvatom napadne 1. bataljon i odbaci ga sa položaja. Pokret neprijateljske pešadije potpomagala su 4 aviona bombardera i haubička baterija iz rejona Vaganca. Avioni su a naročito artiljerija obasipali vatrom desnokrilne jedinice 1. bataljona koje su se nalazile u rejonu s. Prijeboja. Međutim, ove jedinice ostale su na položajima i kad je naišla neprijateljska prethodnica na nju je otvorena jaka vatra. Od prvih plotuna palo je nekoliko legionara, među njima i jedan viši nemački oficir. Ostali su pod borbom malo odstupili i zaposeli pogodne položaje na kojima su ostali dva časa, odnosno sve dok im nije stigla pomoć iz Bihaća.

Pred mrak neprijatelju je stiglo pojačanje od oko 200 vojnika i dva tenka, pa su ove snage izvršile protivnapad na položaje 1. bataljona. Ovim je neprijatelj uspeo da pokupi mrtve i ranjene koji su se nalazili na međupoložajima a zatim odstupio u Vaganac, odakle se iz nepoznatih razloga povukao u Bihać.

U ovim borbama 1. bataljon imao je 5 ranjenih, a neprijatelj 34 poginula, među kojima i 1 višeg nemačkog oficira, i 15 ranjenih. Zarobljen je jedan legionar poreklom Francuz iz Alzasa. Zaplenjene su 3 puške, 1 pištolj, oko 1.000 puščanih metaka i 4 para vojničkih odela[20].

24. maja 2. bataljon izvršio je čišćenje šume Pištenika kod Ličke Jesenice. Za vreme ove akcije bataljon je imao

---

[19] Zbornik, t. 5, knj. 15, dok. br. 71, str. 222—226.
[20] Zbornik, t. 5, knj. 15, dok. br. 71, str. 222—226.

tri sukoba sa manjim grupicama četnika koji su zbog guste šume uspeli da pobegnu. Na ovom terenu otkriveno je jedno tajno četničko skladište naoružanja i municije. U skladištu su pronađena 4 mitraljeza, 10 pušaka, 11.000 puščanih i mitraljeskih metaka i nešto druge opreme i materijala.

Brigada je 1. juna bez mitraljeske čete, razmeštena na prostoriji Lička Jesenica — s. Blata. 2. juna u 21 čas iz tih rejona prebačena je južno od Plaškog i razmeštena u selima Plavča, Draga i Vera. U toku dana u brigadu je došlo 150 boraca koji su, nakon rasformiranja kordunaških bataljona u Unskoj operativnoj grupi, upućeni u brigadu radi njene popune. 3. juna u štabu brigade održan je sastanak sa komandantima i političkim komesarima bataljona u vezi sa formiranjem bataljonskih mitraljeskih četa. U toku marta i aprila jedinice 8. divizije vodile su ofanzivne borbe u Lici i tom prilikom razoružane su mnoge neprijateljske jedinice. Zaplenjeno je više mitraljeza i minobacača 45 i 50 mm. Pošto je do juna u brigadama 8. divizije postojala samo po jedna brigadna mitraljeska četa, po naređenju štaba korpusa[21] štab 8. divizije naredio je da se rasformira mitraljeska četa i da se formiraju nove mitraljeske čete koje će ući u sastav bataljona. Cilj ovog sastanka bio je da se pored saopštavanja odluke za formiranje mitraljeskih četa održi kratak instruktaž o zadacima i upotrebi mitraljeskih četa. Ovaj instruktaž bio je nužan zato što su se štabovi bataljona našli pred izvanrednim zadacima koje oni nisu mogli brzo rešiti i što je upotreba mitraljeskih jedinica nižem kadru bila nedovoljno poznata.

Komandni kadar i borački sastav za mitraljeske čete dala je postojeća mitraljeska četa brigade i primljeno ljudstvo iz Unske operativne grupe. Svaka mitraljeska četa imala je u proseku oko 45 ljudi, podeljenih u dva voda. Vodovi su imali po dva mitraljeska odeljenja, odnosno u svakoj mitraljeskoj četi bila su po 4 mitraljeza. Istovremeno je izvršena nova preraspodela minobacača 45 i 50 mm. Do tog vremena nije se vodilo računa o ravnomernoj popuni streljačkih četa ovim minobacačima, pa je u nekim četama bilo od dva do pet minobacača, a neke čete nisu ih

---

[21] Zbornik, t. 5. knj. 15, dok. br. 95, str. 289—290.

uopšte imale. Posle preraspodele svaka četa je imala 1 do 2 minobacača.

Formiranjem bataljonskih mitraljeskih četa i preraspodelom minobacača znatno je porasla vatrena moć i sposobnost bataljona u kasnijem izvođenju složenijih i težih borbenih zadataka.

DEJSTVA NA TERITORIJI KORDUNA I CAZINSKE KRAJINE

Oslobođenje Slunja

U toku januara 1943. godine ustaško-domobranske jedinice posele su i utvrdile se u nekim selima i mestima na Baniji, Kordunu i Cazinskoj krajini, sa ciljem da ponovo prošire i učvrste vlast NDH na tom području. Uspešnim razbijanjem italijansko-ustaških i četničkih snaga u Lici u februaru 1943. već početkom marta jedinice 1. korpusa NOV i POH prelaze u protivnapad i oslobađaju celu Liku, sem Gospića i Gračaca. Ovim ofanzivnim dejstvima jedinica 1. korpusa stvoreni su povoljni uslovi za čišćenje teritorije Banije, Korduna i Cazinske krajine od neprijatelja.

14. juna primljena je operativna zapovest štaba 8. divizije o napadu na Cetingrad, Veliku Kladušu i Slunj. U prvoj fazi 5. brigada je, ojačana jednim bataljonom 15. brigade, trebalo da napadne Cetingrad 16. juna u 24 časa. Za to vreme jedinice Unske operativne grupe[22] vršile bi aktivnu blokadu neprijateljske posade u Velikoj Kladuši. 15. brigada bez jednog bataljona, ojačana jednim bataljonom Plaščanskog partizanskog odreda, vršila bi blokadu Slunja. Nakon likvidacije neprijatelja u Cetingradu trebalo je da usledi druga faza napada. U ovoj fazi UOG i 5. brigada 8. divizije imale su da napadnu i likvidiraju neprijatelja u Vel. Kladuši, a 15. brigada da oslobodi Slunj i time bi bila završena borba za likvidaciju neprijateljskih posada u južnim delovima Korduna i Vel. Kladuše.

Brojno stanje i naoružanje neprijateljskih posada u ovim garnizonima bilo je:

---

[22] Unska operativna grupa sastava — 8. krajiška brigada, jedna banijska brigada i dva kordunaška bataljona.

Cetingrad: 9. i 11. četa 11. domobranskog peš. puka sa nešto žandara i naoružanih ustaša civila. Naoružani sa 10 puškomitraljeza, 2 automata i ostali puškama;

Vel. Kladuša: štab 11. domobranskog puka sa 2. bataljonom, 10. i 12. četom 3. bataljona, prištapske jedinice puka, nešto žandara i ustaša. Naoružanje: 4 pt-topa, 3 minobacača 81 mm, 5 mitraljeza i 16 puškomitraljeza;

Slunj: 1. bataljon 11. pešadijskog puka sa desetak žandara. Naoružani sa 2 pt-topa, 2 minobacača 81 mm, 6 mitraljeza, desetak puškomitraljeza, 5 automata i ostali puškama.

U ova tri garnizona neprijatelj je izgradio vrlo solidnu odbranu sa jakim fortifikacijskim objektima i dobro razrađenim planom vatre. O moralu kod neprijatelja i naših jedinica u operativnoj zapovesti za napad 8. divizije Op. br. 35 od 15. juna 1943. štab divizije je pisao:[23]

„Moral kod svih naših neprijatelja općenito je slab. Uzrok ovome je već očita premoć saveznika na svim frontovima, a u vezi sa ovim sve veći ustanci porobljenih naroda, koji unose očitu nervozu i zbrku u manevrovanju neprijatelja.

...

Naša Kordunaška divizija nakon dugih i teških, ali uspešnih borbi u Lici vratila se ponovno u svoje rodne krajeve. Vratila se ojačana u svakom pogledu: brojno, sa više oružja, i sa velikim borbenim iskustvom. Vratila se nakon oslobođenja od okupatora i njihovih pomagača mnogih sela i nekoliko gradova u Lici. Došavši ovdje stavili smo sebi u zadatak da zaštitimo usjeve i ostalu ljetinu našem narodu od onih zlikovaca koji su progonili i na njivama ubijali radni narod, ne davši im obrađivati svoja polja, a međutim ti isti zlikovci voljni su oduzeti narodu ono što je pod najtežim okolnostima i najvećim mukama spremio za sebe i za svoju vojsku. Divizija je došla i zbog toga da proširi naš oslobođeni teritorij i kazni pljačkaše i zlikovačke bande, te će nastojati da ih potpuno istrijebi i uništi svaki trag ovim plaćeničkim hordama."

Napad 5. brigade na Cetingrad otpočeo je noću 16/17. u 3 časa. U 5.20 časova 17. juna likvidiran je i poslednji otpor neprijatelja u Cetingradu i grad je bio oslobođen.

U borbama za Cetingrad neprijatelj je imao oko 60 mrtvih. Zarobljeno je 160 domobrana i 2 domobranska oficira. Jedinice 5. brigade imale su 13 mrtvih i 41 ranjenog. Zaplenjeno je 10 puškomitraljeza, 150 pušaka i drugog ratnog materijala.

---

[23] Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 62, str. 182.

Posle oslobođenja Cetingrada, štab divizije je zbog neočekivano velikih gubitaka kod 5. brigade, a zatim dobijeni su podaci da neprijatelj iz Slunja namerava da evakuiše grad, izmenio prvobitni plan napada na Vel. Kladušu i Slunj. Do ove promene došlo je jer se pre napada na Cetingrad smatralo da je moral kod neprijatelja relativno slab i da će on pri našem napadu pružiti slabiji otpor. Na osnovu ove procene štab divizije odlučio je da se umesto napada na Vel. Kladušu pređe u napad na Slunj jer je ovaj garnizon branjen od slabijih neprijateljskih snaga, a uz to bilo je lakše osigurati se od pritiska eventualnih neprijateljskih pojačanja i pokušaja deblokade Slunja.

Za napad na Slunj određena je 15. brigada, ojačana sa dva bataljona 5. brigade i jednim bataljonom KPO. Pored ovih snaga brigada je ojačana još brdskom baterijom i četom minobacača 81 mm.

Raspored i pravci napada jedinica 15. brigade i jedinica ojačanja bili su:

— 3. bataljon napadao je u četnim kolonama pravcem Melnica i dalje u zahvatu puta Rakovica — Slunj, sa zadatkom da što pre izbije na raskrsnicu puteva Plitvička jezera — Slunj i Ogulin — Slunj. Desno je trebalo da održava vezu sa 2. a levo sa 1. bataljonom;

— 1. bataljon, ojačan sa tri mitraljeza, dobio je zadatak da napadne na Slunj od pravca Plieša (t. 418), s tim da kao prvo likvidira neprijateljsko uporište koje se nalazi na koti 292 na zapadnoj periferiji grada, a potom glavni pravac napada usmeri prema crkvi i školi u kojima se nalazio izvestan deo neprijateljske posade;

— 2. bataljon poseo je položaje u s. Lumbardenik, sa zadatkom da sa desne obale r. Korane vrši pritisak na Slunj, a ujedno da ne dozvoli neprijatelju bekstvo iz Slunja ovim pravcem;

— 4. bataljon sa pionirskim vodom brigade vršio je osiguranje od pravca Rakovice i Bihaća, jer je prethodno onesposobio put za prolaz motorizacije a potom delom snaga postavio zasedu kod sela Čujići, a delom kod crkve sv. Petka, sa zadatkom da ne dozvoli prelazak neprijateljske pešadije od pravca Bihaća ka Slunju;

— jedan bataljon 5. brigade vršio je pritisak na Slunj, pravcem Karlovac — Slunj, preko mosta na reci Korani,

a drugi bataljon nalazio se oko s. Šturlića na osiguranju 15. brigade od pravca Cazina;

— jedna četa pridatog bataljona KPO bila je na položajima oko s. Primišlja, osiguravajući 15. brigadu od pravca Ogulina i Josipdola, a ostale dve čete nalazile su se u brigadnoj rezervi;

— brdska baterija postavljena je na položajima u rejonu s. Taborište, sa zadatkom da u pripremi napada neutrališe neprijateljske vatrene tačke na koti 292. Minobacači su se nalazili oko raskrsnice puteva Cetingrad — Slunj i Slunj — Karlovac, sa zadatkom da unište neprijateljske vatrene tačke oko reke Slušnice.

Napad je počeo u 20 časova 18. juna art. pripremom, koja je bila vrlo efikasna, pošto su ciljevi bili blizu i što je još bilo vidno radi bolje korekture vatre. Još za vreme art. pripreme mitraljezi iz sastava 1. i 3. bataljona otvorili su vatru sa položaja Plieša i brda Melnice. Pod zaštitom artiljerijske i mitraljeske vatre 1. i 3. bataljon krenuli su u napad. Napad pešadije bio je izvanredno usaglašen sa vatrom teških oruđa. Zahvaljujući tome već u prvi sumrak jedinice 1. i 3. bataljona uspele su da priđu na jurišno odstojanje. Oko 22 časa 1. bataljon je otpočeo sa čišćenjem rovova i bunkera, koji su se nalazili na koti 292. Borba 1. bataljona za ovu kotu trajala je do pola noći kada je Mile Šimunlija, komandir 1. čete, uspeo da se, pod zaštitom bombaškog odeljenja, privuče do jednog bunkera iz koga je domobranski puškomitraljez preciznom vatrom onemogućavao bataljonu dalje napredovanje. Jednim skokom uhvatio je usijanu cev puškomitraljeza i istrgao puškomitraljez iz neprijateljevih ruku. Ovo hrabro otimanje puškomitraljeza toliko je unelo zabunu među domobranima u bunkeru da su odmah napustili bunker u koji je upala 1. četa. Padom ovog bunkera, neprijatelj je iznenadno napustio položaje na koti 292. i povukao se u mesto. Međutim, ni u Slunju se domobrani nisu sredili da bi pružili solidniji otpor već su se prilično dezorganizovano povlačili. U takvoj situaciji jedinicama 3. bataljona uspelo je da se naglo probiju u grad, u kome su se sukobili sa neprijateljskom zaštitnicom, koja je nakon kratke borbe proterana i likvidirana. Po napuštanju Slunja domobrani su se povukli u Lumbardenik i zahvaljujući noći prošli pored po-

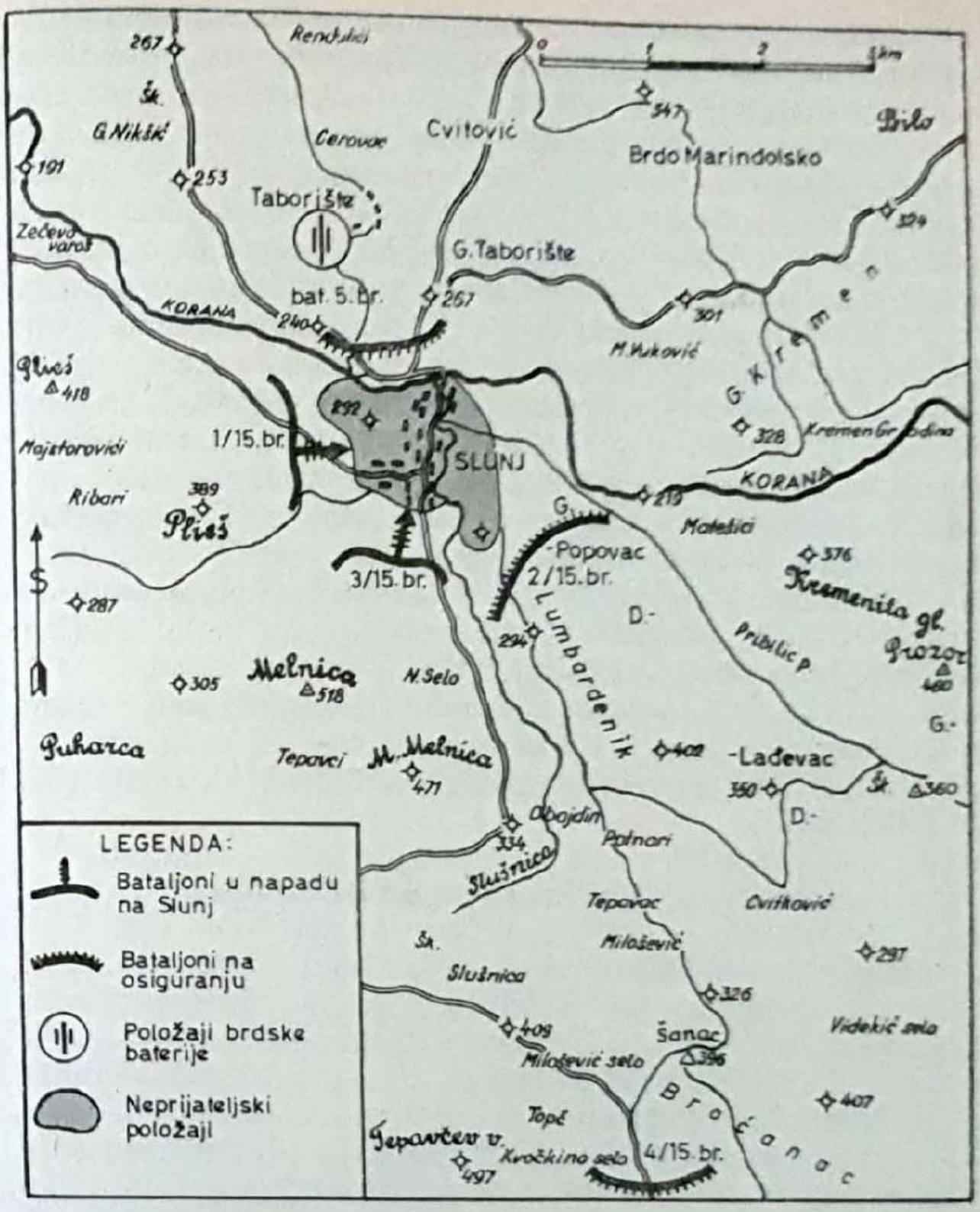

Raspored jedinica 15. brigade pri napadu na domobransku posadu u Slunju.

ložaja 2. bataljona i odatle u dve kolone odstupili i to jednim pravcem s. Lađevac i drugim prema s. Furjanu. Kolona koja je odstupala prema Furjanu bila je gonjena od jedinica 2. bataljona i nabačena na r. Koranu koju je morala da prepliva. Tom prilikom se jedan deo neprijateljskih vojnika koji nije znao da pliva podavio.

Oko 4 časa ujutro 19. juna Slunj je bio oslobođen. Za njegovo oslobođenje bila su presudna dva momenta. Prvi što je neprijatelj bio svestan da se neće moći odupreti našim snažnim napadima, zatim što je napad počeo u do tada neuobičajeno vreme, pred sam sumrak pa je po vidnom vremenu bilo moguće bolje uskladiti pokret jedinica sa planom vatre. Drugi — jer su naši borci energično jurišali još u toku dana pa je neprijatelja zahvatila prava panika.

U borbama za oslobođenje Slunja zarobljena su 3 oficira, 2 podoficira i 43 domobrana.[24] Pored toga neprijatelj je imao 15 mrtvih i veliki broj ranjenih i udavljenih u reci Korani. Zaplenjena su: 2 pt-topa 37 mm, 5 mitraljeza, 4 automata, oko 50 pušaka, preko 30.000 mitraljeskih i puščanih metaka i dva magacina puna odeće, raznog vojnog materijala i životnih namirnica.

15. juna sve brigade NOV Hrvatske dobile su nove brojne nazive. Umesto starih naziva, brigade u sastavu 8. divizije preimenovane su i to: 4. udarna brigada u 1. udarnu brigadu, 5. udarna u 2. udarnu brigadu i 15. udarna u 3. udarnu brigadu 8. divizije, pa je otada 15. udarna brigada NOP Hrvatske dobila naziv „3. UDARNA BRIGADA 8. DIVIZIJE".

Borbe oko Velike Kladuše i Cetingrada

Posle oslobođenja Slunja štab divizije izdao je zapovest za napad na Vel. Kladušu.[25] Prema ovoj zapovesti napad na Vel. Kladušu trebalo je da izvrši 2. brigada 8. divizije i 4. brigada Unske operativne grupe. Ostale jedinice UOG bile su na osiguranju od pravca Topuskog i Cazina. 3. brigada 8. divizije dobila je zadatak da posedne položaje Kantarevac (k. 270), severno od M. Kladuše — s. Zdralovo — s. Popinovac, sa zadatkom da spreči eventualnu neprijateljsku intervenciju od pravca Cazina i od Otoke preko Vranograča prema Vel. Kladuši.

Napad na Vel. Kladušu počeo je 20. juna u 20 časova. Oko 22 časa neprijatelj je bio izbačen skoro iz svih utvrđenja spoljne odbrane, a uskoro zatim zauzete su i prve kuće. U svanuće 21. juna neprijatelj se još nalazio samo

[24] Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 104, str. 288.
[25] Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 64.

u školi, crkvi i hotelu „Bosna". Ostali deo grada bio je oslobođen uz velike neprijateljske gubitke. Artiljerijska oruđa postavljena su bliže neprijateljskih položaja i uz njihovu podršku naše jedinice zauzele su školu i crkvu. Neprijatelj se još samo nalazio u hotelu „Bosna".

Ujutro 21. juna stigli su i prvi neprijateljski avioni izviđači a odmah iza njih i bombarderi, koji su bombardovali položaje 3. brigade. Istog dana u 4 časa Nemci i ustaše su po planu „Klara"[26] sa tri kolone krenuli prema Vel. Kladuši sa zadatkom da razbiju naše jedinice kod Kladuše i odbace sa tog pravca. Istovremeno neprijatelj je imao nameru da se probije do Slunja.

Jedna kolona, sastava 741. legionarski puk, koja se kretala jednim delom puta Cazin — Pećigrad — Velika Kladuša, a drugi deo kolone putem Cazin — s. Todorovo — Velića glava — s. Poljana na centralni deo položaja brigade.

Srednja kolona, sastava 721. legionarski puk, krenula je od Otoke preko Hajdarovca — s. Bužim — s. Jabukovca i Vranograča prema Vel. Kladuši.

Severna kolona nastupala je pravcem Glina — Topusko — Vel. Kladuša.

Neprijateljska pojačanja bila su vrlo brojna i naše jedinice 1. NOU korpusa, koje su se nalazile na osiguranju, nisu bile u stanju da zadrže prodor neprijatelja u Vel. Kladušu. Oko 8 časova ujutro legionari su izbili na liniju Pećigrad — Todorovo — Jabukovac i tako stvorili mogućnost za frontalni i obuhvatni napad na jedinice 3. brigade. Oko 12 časova 741. puk potpomognut sa 6 haubica i šest „štuka" otpočeo je vrlo snažan napad na položaje 3. brigade. Položaji brigade za vrlo kratko prekriveni su gustim dimom od snažne eksplozije. Štab brigade bio je svestan posledica ako neprijatelj uspe da prodre kroz naše položaje. Odlučeno je da se izvrši protivnapad sa ciljem da se neprijatelj zaustavi i prisili na povlačenje prema Cazinu. Međutim, svi pokušaji brigade ostali su bez uspeha pošto je i srednja neprijateljska kolona izvršila snažan pritisak na levo krilo brigade. Pošto se cela brigada našla u kritičnoj situaciji komandant brigade po odobrenju štaba divizije naredio je da se napuste položaji i da se bataljoni

[26] Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 180, str. 487.

povuku u pravcu s. Podcetin kod Cetingrada. Ovim povlačenjem brigade bio je otvoren put neprijateljskim pojačanjima za Vel. Kladušu, koju su već bili napustili 2. brigada 8. divizije i 4. brigada UOG.

3. brigada koja se nalazila na osiguranju bila je napadnuta brojnijim neprijateljskim snagama, koje su imale jaku i efikasnu artiljerijsku i avionsku podršku, te ona i pored svih nastojanja da zaustavi neprijateljski napad prema Vel. Kladuši to nije uspela. Uz cenu brojnih ljudskih žrtava brigada je ipak svojom upornom odbranom stvorila potrebno vreme za blagovremeno izvlačenje jedinica 2. brigade i delova UOG iz Vel. Kladuše.

Noću 21/22. juna 3. brigada nalazila se na odmoru u rejonu Cetingrada i s. Batnoge, 2. brigada u rejonu s. Buhače. Ujutro 22. juna neprijatelj je sa nepotpuna dva puka krenuo od Vel. Kladuše u pravcu Cetingrada. Pošto je nakon težih sukoba sa jedinicama 2. brigade ovladao s. Buhačom nastavio je dalja dejstva i oko 14 časova izbio na liniju Cetingrad — s. Podcetin. 3. brigada je prebačena u rejon s. Begova Brda a 2. brigada u s. Ruševicu. Posedanjem ovih položaja brigade su imale zadatak da zatvore komunikaciju Cetingrad — Slunj i da ujedno spreče dalji prodor neprijatelja prema slobodnoj teritoriji Korduna.

U 18 časova 22. juna neprijatelj sa četiri kamiona pešadije, jedan vod biciklista i dva srednja tenka krenuo je iz Cetingrada prema Begovu Brdu. Ovu neprijateljsku kolonu napali su delovi 1. i 4. bataljona 3. brigade. Posle kraće borbe neprijatelj je odstupio na polazne položaje ostavivši 9 mrtvih. Zaplenjena je 1 puška, 1 bicikl i 9 vojničkih uniformi.

U vezi sa novonastalom situacijom štab divizije izdao je naređenje da jedinice 2. i 3. brigade u toku noći 22/23. juna posednu sledeće položaje:

3. brigada: 4. bataljon poseo je položaje u rejonu s. Žalčeve Kose na putu Cetingrad — Slunj. Jedna četa ovog bataljona posela je Visoki vrh (t. 376) severoistočno od s. Ponor, 3. bataljon nalazio se u rejonu s. Begovo Brdo, 1. bataljon u produženju levog krila 3. bataljona i to od k. 239 do k. 265, a 2. bataljon u brigadnoj rezervi u s. Cetinska Varoš. Jedna četa ovog bataljona imala je zadatak da onesposobi pontonski most na r. Korani u Slunju.

2. brigada nalazila se na položajima levo od 3. brigade.

Ovakav raspored izvršen je zato što je bilo očito da neprijatelj namerava da se probije prema Slunju. 24. juna ujutro neprijatelj je krenuo[27] jačim snagama prema položajima 3. i 2. brigade. Desna pobočnica, jačine oko dve čete, prošla je kroz šumu Repušnjak i neopaženo izbila u šumicu Dugačku kosu gde se nalazio 4. bataljon 2. brigade, dok su se ostali bataljoni ove brigade nalazili na odmoru. Neprijatelj je uspeo da iznenadnim prepadom potisne 4. bataljon iz Dugačke kose pa je 2. brigada bila prisiljena da se povuče prema s. Klokoču. Posedanjem Dugačke kose neprijatelj je ovim izbio i na levi bok 3. brigade. Pojava legionara na boku 3. brigade izazvala je izvesne pometnje i kolebanja kod 1. bataljona, što je neprijatelj iskoristio i jačim snagama sa fronta i levog boka udario na jedinice 3. brigade. Našavši se u teškoj situaciji, štab brigade doneo je odluku da se 1. i 3. bataljon povuku na prihvatne položaje kako bi stvorili mogućnost protivnapada i odbacivanja neprijatelja prema Cetingradu. Povlačenje 1. i 3. bataljona izvršeno je po planu i u potpunom redu. Oko 13 časova uz žilavu odbranu 3. brigade tempo neprijateljskog napredovanja počeo je da malaksava i 2. brigada je krenula u protivnapad. Njene jedinice su, pošto su pregazile reku Glinu severno od s. Žrvnice, krenule kroz šumicu Dugačka kosa i na njenoj istočnoj ivici je došlo do iznenadne borbe. Tada su jedinice 3. brigade krenule u protivnapad sa ciljem da u sadejstvu sa bataljonima 2. brigade ovlada prvobitnim položajima. U ovom protivnapadu neprijatelj je imao prilično gubitaka u ljudstvu i u tehnici. Pored ostalog 2. brigada zaplenila je 1 brdski top, a 3. brigada 1 pav-top 28 mm koji je prvi put bio upotrebljen u borbi 24. juna. Ovim je neprijateljski plan „Klara" samo delimično uspeo. Pobedom jedinica naše divizije u rejonu s. Begova Brda i Dugačke kose stvoreni su uslovi za mali odmor jedinica 3. brigade i za nesmetano osiguranje žetve na Kordunu.

U borbama koje su vođene oko Vel. Kladuše i Cetingrada neprijatelj je prema izveštaju štaba 11. peš. puka

---

[27] U operativnom izveštaju 8. divizije stoji da je ovaj napad izvršen 25. juna. Međutim, u operat. izveštaju 2. brigade i u ratnom dnevniku koji je autor vodio stoji da je napad izvršen 24. juna 1943.

domobranstva[28] imao 60 mrtvih, među kojima 2 domobranska oficira, 100 ranjenih i 40 nestalih. Ukupni gubici prema jednom drugom izveštaju[29] iznosili su:

a) nemački: 19 mrtvih, 105 ranjenih i 2 nestala,

b) domobranski: 60 mrtvih, 105 ranjenih i 20 nestalih.

Gubici kod jedinica 3. brigade u vremenu od 17. do 24. juna brojali su 15 mrtvih, 56 ranjenih, među kojima 2 oficira[30] i 6 nestalih[31].

Žetva na Kordunu

Neprijatelj je nastojao da spreči ubiranje useva na oslobođenoj teritoriji. I zato su u vreme sazrevanja useva vođene teške borbe. Na oslobođenoj teritoriji žetvene radove trebalo je obaviti u što kraćem vremenu, nekad samo koristeći nekoliko noći sa mesečinom. U narodnooslobodilačkim odborima izrađeni su planovi žetve. Pod parolom „Ni zrna žita okupatoru" narodna vlast, Vojno područje i partijske organizacije vršile su mobilizaciju narodnih masa za žetvu, vršidbu i spremanje gotovog žita.

Jedinice 3. brigade koje su bile raspoređene na slobodnoj teritoriji Korduna imale su osnovni zadatak da osiguraju slobodnu teritoriju od upada neprijatelja kako bi stanovništvo u miru obavilo žetvu i vršidbu. Sem toga svaka jedinica koja nije bila angažovana u borbi ili nekom drugom zadatku bila je dužna da pruži pomoć meštanima u žetvi, vršidbi i prevozu žita. Narodu su borci svesrdno pomagali, sa konja su skidani samari, mitraljezi i minobacači, da bi konje upregli u kola natovarena žitom i senom. U selima oko Krnjaka i Tušilovića vodovi i čete odlazili su na ispomoć. Rezultati takvog rada i saradnje fronta i pozadine nisu bili mali, te su planovi žetve i vršidbe potpuno ostvarivani.

U sklopu opšteg zadatka obezbeđivanja Korduna u toku žetve koji je izrađen u štabu divizije, 3. brigada se od 2. jula nalazila na položajima i to: 3. bataljon zaselak Pod-

---

[28] Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 199, str. 531.

[29] Isto, knj. 16, dok. br. 205, str. 545.

[30] Isto, knj. 16, dok. br. 97.

[31] Šest boraca koji su mesec dana ranije prešli iz domobrana u 3. brigadu ponovo su se vratili ka neprijatelju.

krajci — Karamarkovići, 2. bataljon levo od 3. bataljona zaključno sa selom Kosijeri. Oba bataljona imala su zadatak da zatvore komunikaciju Barilović — Krnjak. 4. bataljon bio je u rejonu s. Tušilovića radi zatvaranja komunikacije Karlovac — Tušilović i 1. bataljon u rejonu sela Klip Brdo, kontrolišući neprijateljske pokrete posada u s. Vukmaniću i s. Skakavcu i zatvarajući pravac prema s. Bukovici i Vojniću.

U vremenu od 2. do 20. jula stanje na području Korduna bilo je bez većih promena i događaja, izuzev nekoliko pokušaja ispada ustaša iz Karlovca prema s. Utinji i s. Sjeničaku. Jedan takav ispad izvršila je jedna ustaška četa 12. jula. Ustaše su ovom prilikom pokušale prodor od Vukmanića kod Karlovca prema s. Utinji, ali kad su naišle na jaku vatru jedne čete 1. bataljona 3. brigade odmah su se vratile u Vukmanić.

16. jula formiran je u brigadi mitraljeski protivavionski vod. Vod je imao tri odeljenja. Prvo odeljenje bilo je naoružano pav-mitraljezom, a ostala dva sa po jednim puškomitraljezom. Za komandira voda postavljen je Marko Matijević, do tada komandir pešadijskog voda u 4. bataljonu brigade.

Ujutro 21. jula jedan ojačan italijanski puk i nešto ustaša stigli su iz Karlovca i Duge Rese u rejon s. Barilovića, s. Leskovca i Galović-Sela. Odmah po dolasku u Barilović italijanska okupatorska vojska forsirala je reku Koranu i izvršila napad na malobrojne snage 3. bataljona koje su se nalazile prema Bariloviću na desnoj obali Korane. Neprijatelj je uspeo da potisne naše snage i ovlada položajima 3. bataljona i uspostavi mostobran na desnoj obali Korane. U vezi sa ovom situacijom, štab 3. brigade, po naređenju štaba divizije noću 21/22. jula izvršio je novi raspored jedinica brigade i to: 2. bataljon poseo je položaje u rejonu s. Vukmanska Bukovica, 1. bataljon prebačen je u rejon s. Tušilovića, a 3. i 4. bataljon u s. Mlakovac i D. Skrad. U toku ove noći u rejon s. Dugi Dol stigao je štab brigade sa prištapskim jedinicama i jednom baterijom brdskih topova kao i baterijom haubica 105 mm. Ovakav raspored jedinica 3. brigade izvršen je s obzirom na ispoljene težnje neprijatelja da upadne u slobodni teritorij. Na osnovu sugestije štaba divizije, štab brigade je odlučio da u

toku 22. i 23. jula izvrši pripreme za napad, a u toku noći 23/24. jula napadne na italijanski mostobran na desnoj obali Korane, sa ciljem da se neprijatelj likvidira ili zaustavi njegov dalji prodor na slobodnu teritoriju Korduna. 23. jula italijanske jedinice ušle su u selo Koranski Brijeg. Istog dana u 13 časova neprijatelj je počeo tući artiljerijskom vatrom rejon s. Dugog Dola u kome se nalazio štab brigade i neke prištapske jedinice. Kako je neprijatelj svu svoju pažnju usmerio na tučenje ciljeva u pozadini brigade, štab brigade doneo je odluku da se taj momenat iskoristi za napad na deo proširenog mostobrana u s. Koranski Brijeg. Odmah zatim izdato je naređenje štabu 4. bataljona da se privuče neprijateljskim položajima u Koranskom Brijegu i na juriš zauzme selo. Po prijemu naređenja, štab 4. bataljona postupio je po primljenim uputstvima i iznenada napao neprijatelja koji je počeo naglo da se povlači prema s. Bariloviću. Odstupanje italijanskih jedinica iz Koranskog Brijega štitila je jaka mitraljeska, minobacačka i artiljerijska vatra s leve obale reke Korane. U međuvremenu pojavila se i jedna eskadrila bombardera pa naš 4. bataljon nije mogao otpočeti sa efikasnijim gonjenjem. Bataljon je poseo položaje Koranskog Brijega i tako znatno smanjio mostobran na desnoj obali Korane.

Štab brigade je 23. jula izvršio izviđanje neprijateljskih položaja i izradio plan napada na neprijateljski mostobran. Prema ovom planu napad je trebalo početi istog dana u 21 čas. Za izvršenje napada bili su određeni 3. i 4. bataljon, ojačani jednom brdskom baterijom. 3. bataljon imao je zadatak da glavni pravac napada usmeri putem Krnjak — Barilović, a pomoćni s. Vel. Kozinac — Kosijersko Selo — s. Karamarkovići. 4. bataljon trebao je napasti pravcem s. Mlakovac — s. Podkrajci, sadejstvujući levo sa 3. bataljonom. Brdska baterija sa položaja iz s. Dugi Dol (k. 199) imala je zadatak da svojom vatrom neutrališe neprijateljsku artiljeriju i minobacače koji su se nalazili u rejonu s. Leskovac.

Prema podacima koji su dobijeni izviđanjem, neprijatelj se na zauzetim položajima dobro utvrdio, a jedinice na mostobranu bile su ojačane automatskim oružjem. Plan odbrane i plan vatre bili su dobro postavljeni. Sem toga

severno od s. Barilovića neprijatelj je pored artiljerijskih jedinica imao ojačan bataljon pešadije, a ona je imala zadatak da podržava vatrom iz mitraljeza, minobacača i artiljerije svoje jedinice na mostobranu. Na osnovu podataka, štab brigade je još pri izradi plana za napad računao da neprijatelj neće lako napustiti položaje na desnoj obali Korane i da će nastojati da mostobran ne samo održi već da ga i proširi kako bi stvorio pogodnije uslove za dalje pokrete u dubinu slobodne teritorije.

Noću 23/24. jula u 21 čas, 3. i 4. bataljon krenuli su u napad. Mada je pao prvi mrak, neprijatelj je blagovremeno uočio pokrete bataljona još iz rejona koncentracije i otvorio na njih artiljerijsku i minobacačku vatru. Pošto je neprijateljska artiljerijska vatra bila prilično jaka, podilaženje bataljona bilo je usporeno. Kada je naša brdska baterija pokušala da ućutka neprijateljsku artiljeriju, ona je bila otkrivena i italijanska artiljerija brzo ju je neutralisala, pa je pešadija 3. i 4. bataljona ostala bez art. podrške. U 22 časa, 3. i 4. bataljon izbili su na jurišne položaje i pod zaštitom sopstvene pešadijske vatre jedinice su krenule na juriš. Međutim, čim su čete krenule sa jurišnih položaja neprijatelj ih je obasuo jakom i preciznom vatrom. Napad 3. brigade bio je zaustavljen. Posle pola noći napad je ponovljen, ali i ovoga puta bez uspeha. U zoru 24. jula štab brigade je doneo odluku da se 3. bataljon povuče na liniju k. 169 — Koransko Selo (t. 265), a 4. bataljon u s. Mlakovac, s tim da održavaju tesnu vezu sa neprijateljem i da upornom odbranom ne dozvole proširenje italijanskog mostobrana. Ceo dan neprijatelj je ostao na dostignutim položajima, a 25. jula povukao se sa desne obale Korane i vratio u Karlovac i Dugu Resu.

Oslobođenje Velike Kladuše

Iako su Nemci i domobrani u početku treće dekade jula bili sprečeni da prodru od pravca Cetingrada u Slunj, oni se nisu pomirili sa tom činjenicom, već su čekali povoljniju priliku da upadnu u Slunj i da ga ponovo zauzmu. Ovog puta neprijatelj se odlučio da iz Bihaća preko Vaganca i Rakovice upadne u Slunj. Za izvršenje ovog plana

bio je potreban prolaz preko većeg dela slobodne teritorije, te je to zahtevalo da se izabere pogodno vreme kada ovaj pravac bude donekle slobodan ili posednut našim slabijim snagama. 31. jula neprijatelj je jačom nemačko-domobranskom motorizovanom kolonom krenuo iz Bihaća, prošao bez borbe kroz Vaganac, Drežnik-Grad, Rakovicu i stigao do pred sam Slunj. Na tri kilometra pred gradom napadnut je od zaseda nekih jedinica 2. brigade 8. divizije. No, i pored gubitaka u ljudstvu i motornim vozilima, Nemci i domobrani uspeli su da odbace jedinice brigade prema selu Zbijeg, a potom su ušli u Slunj. Posle nekoliko dana Nemci su se iz Slunja vratili u Bihać, a u Slunju je ostala domobranska posada, jačine jednog bataljona 3. domobranske brigade. U to vreme Nemci su se povukli i iz Cetingrada i Vel. Kladuše, tako da je 4. avgusta u garnizonu Slunj, Cetingrad i Velika Kladuša ostalo dva do tri bataljona 3. domobranske pešadijske brigade, a njihov štab brigade bio je u gradu Vel. Kladuša.

Posedanjem Slunja neprijatelj je imao nameru da čvršće poveže svoje garnizone u krugu. Bihać — Ličko Petrovo Selo — Vaganac — Drežnik-Grad — Slunj — Cetingrad — Velika Kladuša — Cazin — Ostrožac. Ovim je želeo da osigura duži opstanak u pomenutim mestima i gradovima, i bolje i urednije snabdevanje ljudstva u ovim garnizonima. Uz to je neprijatelj želeo da spreči širenje ustanka na krajeve nastanjene muslimanskim i hrvatskim stanovništvom.

Tri dana posle ulaska neprijatelja u Slunj 3. brigada 8. divizije prebačena je iz centra Korduna u rejon s. Tatar-Varoši i s. Žalčeve kose, sa zadatkom da posedne položaje u rejonu Žalčeve kose i ovim preseče put Slunj — Cetingrad i manevarskom odbranom ometa ili potpuno spreči svaki saobraćaj na relaciji Slunj — Cetingrad i obratno. Već 4. avgusta jedna neprijateljska kolona, jačine jedne čete domobrana, pokušala je da izvrši prodor od Slunja prema Cetingradu. Pred Žalčevom kosom neprijatelj je dočekan vatrom jedinica 2. bataljona. Posle jednočasovne borbe neprijatelj je odstupio u Slunj. Pošto se neprijateljska posada u Slunju osećala usamljena i bez mogućnosti za pomoć odlučila je da se evakuiše i probije do najbliže posade u Cetingradu. 10. avgusta domobranska posada u

Slunju napustila je grad i neopaženo se provukla od Slunja u Cetingrad. Pošto je štab 3. brigade dobio izveštaj o napuštanju Slunja od strane neprijatelja doneo je odluku da se jedinice brigade još u toku noći 10/11. avgusta približe bliže Cetingradu i da se prikupe podaci o stanju neprijatelja u mestu, i ako se ukaže povoljan momenat da se izvrši napad na Cetingrad. U međuvremenu dobijen je izveštaj da su jedinice 3. domobranske brigade u toku noći napustile Cetingrad i povukle se u Vel. Kladušu. Povodom ove novonastale situacije štab brigade održao je sastanak na kome je analizirano vojno-političko stanje u Vel. Kladuši. Na sastanku su doneseni zaključci:

a) da se posle povlačenja domobrana iz Slunja i Cetingrada u Vel. Kladušu moral kod neprijatelja znatno poljuljao;

b) da će neprijatelj po svim predznacima u naredna dva ili tri dana evakuisati i Vel. Kladušu i povući se u Cazin ili u Otoku;

c) da se u garnizonu Vel. Kladuše nalazi 2 do 3 bataljona domobrana sa štabom 3. domobranske brigade, oko 20—40 žandara. Ukupno brojno stanje neprijatelja u Vel. Kladuši bilo je oko 650 do 750 ljudi.

Na osnovu ovih zaključaka štab brigade doneo je odluku:

1. Da se hitno izvrše pripreme za napad.

2. Da napad otpočne kada neprijateljska prethodnica napusti grad i kada počne izvlačenje glavnine iz Vel. Kladuše.

3. Da se za napad upotrebe sve jedinice brigade, sem 1. bataljona koji se tada nalazio u rejonu s. Perjasice i s. Svojiča kod Duge Rese na osiguranju slobodne teritorije od pravca Karlovac — Ogulin.

4. Posedanje položaja za napad izvršiti u rejonu između Male i Vel. Kladuše.

12. avgusta štab brigade dobio je sigurne podatke da će neprijatelj 13. avgusta evakuisati Kladušu i povući se prema Cazinu ili Otoci. Štab brigade preduzeo je hitne mere za napad, ali je bio u neizvesnosti da li će neprijatelj krenuti za Cazin ili Otoku. Mogućnosti za evakuaciju bile su i u jednom i u drugom pravcu.

Na osnovu procene situacije štab brigade izradio je plan napada, koji se sastojao u sledećem:

— da se 2. bataljon, ojačan vodom mitraljeza i jednim minobacačem 81 mm, i 3. bataljon prebace noću 12/13. avgusta u pozadinu neprijatelja i da posednu položaje i to jedan pešadijski vod 2. bataljona sa vodom mitraljeza i odeljenjem minobacača položaje u selu Nepeke, sa zadatkom da kad oseti da neprijatelj napušta Gradinu u Vel. Kladuši i bezimenu kotu koja se proteže od Gradine prema jugu, odmah pređe u napad i sa tih položaja otvori jaku vatru i da prisili domobrane da se brže izvlače iz Vel. Kladuše. Dve čete 2. bataljona položaje duž puta u rejonu sela Trn, sa zadatkom da neprijatelja napadnu bočno ukoliko krene prema Cazinu, a u slučaju da neprijatelj krene prema Vranograču, kao što su i bile pretpostavke tada da posednu položaje na Dizdarević-brdu i napadnu neprijatelja bočno. Dva voda ovog bataljona ostala su u bataljonskoj rezervi; 3. bataljon položaje Džeferović-brdo i kotu 229, sa zadatkom da ako neprijatelj krene prema Cazinu da zauzme položaje u selu Polje i Grahovo. Kad čelo neprijateljske kolone izbije u visinu seoskog puta koji vodi od ceste Vel. Kladuša — Cazin u s. Polje da na njega otvori jaku vatru. Ako neprijatelj krene prema Otoci da ga napadne sa položaja Džaferović-brda i kote 229; 4. bataljon položaje desno od s. Miljkovića, zaključno sa šumicom severno od Vel. Kladuše, sa zadtakom da kad osmotri da se neprijatelj povlači iz Vel. Kladuše, napadne i što pre upadne u mesto i uhvati vezu levo i desno sa susednim bataljonima a potom, u zajednici s njima, da ga goni.

U toku noći 12/13. avgusta jedinice su izvršile pokret i posele određene položaje. Zahvaljujući velikoj tajnosti one su ostale u toku celog dana neotkrivene. U 15.15 časova 13. avgusta stiglo je iz Velike Kladuše u selo Polje oko 60 neprijateljskih vojnika. Oni su poseli položaje u selu sa zadatkom da osiguraju izvlačenje domobrana iz Vel. Kladuše. Odmah po posedanju položaja u selu Polje, počela su se iz Vel. Kladuše prema Cazinu kretati konjska kola natovarena opremom. Tada je bilo jasno neprijatelj namerava da odstupi u Cazin. U isto vreme prošlo je iz Cazina za Vel. Kladušu 8 praznih kamiona. U 16.30 časova kamioni natovareni opremom, rezervnim naoružanjem i municijom

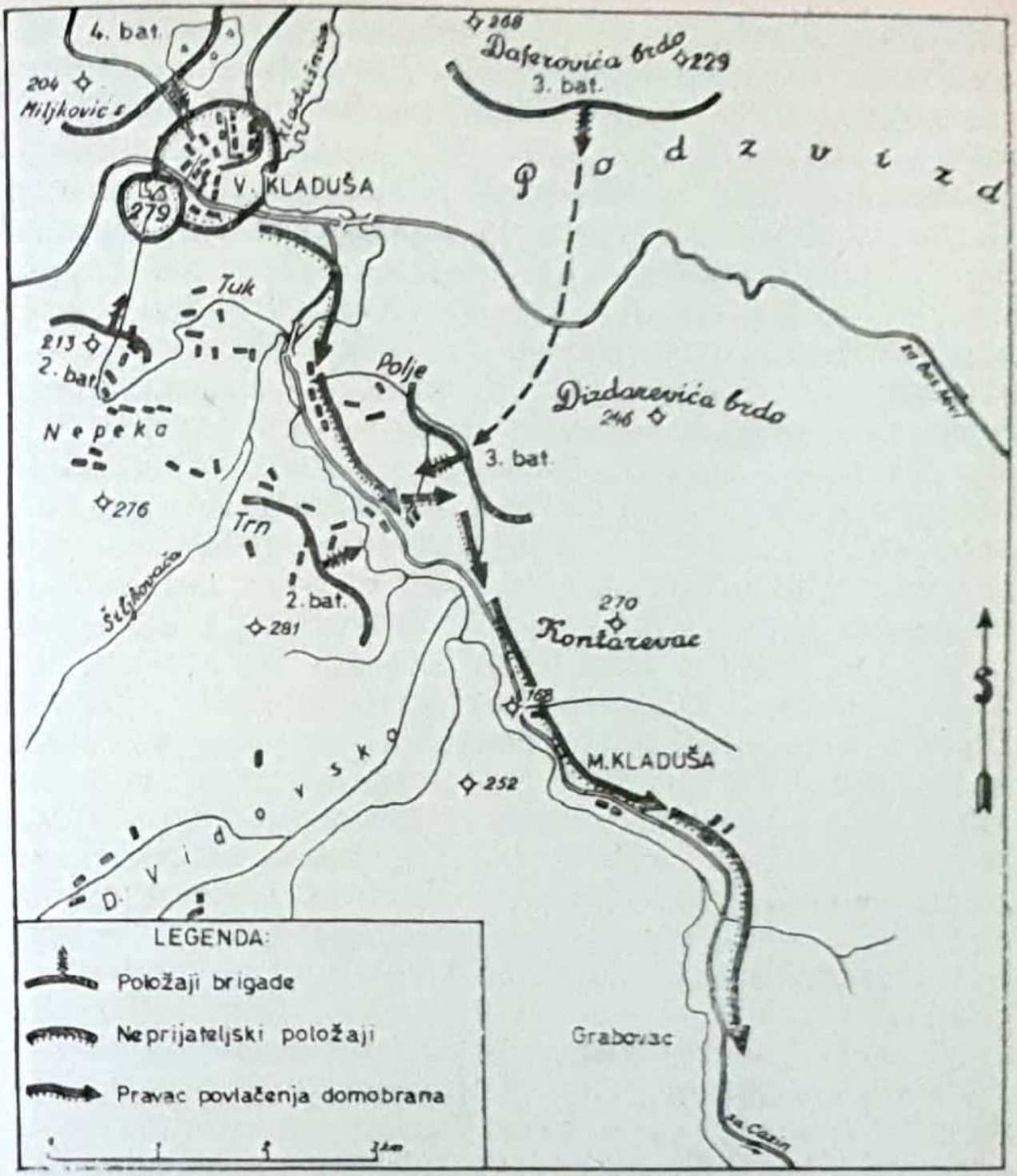

Raspored jedinica 3. brigade u zasedi 13. avgusta 1943. godine kod Velike Kladuše.

vratili su se natrag prema Cazinu. Kroz selo Polje prošlo je čelo kolone oko 80 natovarenih konjskih zaprega. Oko 17 časova krenula je neprijateljska pešadija u istom pravcu koja je ostavljala jaču zaštitnicu. Kad je čelo prethodnice izbilo na most kod rečice Kladušnice, jedna četa 4. bataljona, koja se nalazila u s. Miljkovići, energičnim napadom upala je u Veliku Kladušu. Tu je zarobljen deo neprijateljske zaštitnice dok je drugi sam napustio polo-

žaje. Ovo je stvorilo povoljnu mogućnost za napad jedinica 4. bataljona na domobransku glavninu koja se trenutno postrojavala u marševske kolone. Naš vod 2. bataljona, koji se nalazio na položajima u selu Nepeke, razbio je ostatak domobranske zaštitnice sa stare Gradine, zaposeo Gradinu i odatle dejstvovao na neprijatelja koji se povlačio. Jedinice 2. bataljona, koje su se nalazile na položajima u rejonu s. Trn, ostale su i dalje u tajnosti budno prateći neprijateljski pokret, iako je pored njihovih položaja već prolazila neprijateljska prethodnica. Ova prethodnica namerno je propuštena sa ciljem da se sačeka neprijateljska glavnina i dolazak 3. bataljona kako bi zajedničkim snagama izvršili napad. U trenutku nailaska čela glavnine neprijatelja u visinu levog krila zasede 2. bataljona izbila je i jedna četa 3. bataljona, koja je u trku došla sa položaja Džaferović-brda. U tom momentu otvorena je vatra. Neprijatelj se našao u dosta teškoj situaciji. Da je stigao ceo 3. bataljon ta situacija za neprijatelja bila bi bezizlazna. Pošto je neprijatelj blagovremeno ocenio da se na njegovom levom krilu nalaze slabije snage 3. bataljona počeo se rokirati sa puta ulevo i brže kretati prema Cazinu. Tada je još 4. bataljon vodio borbu sa ostacima neprijateljske zaštitnice koja je napuštala Vel. Kladušu. Trideset minuta od početka borbe sa neprijateljskom glavninom u rejonu sela Trna, stigle su i ostale čete 3. bataljona na predviđene položaje i odmah napale neprijateljsku levu pobočnicu. Posle kraće borbe pobočnica je zbačena s položaja i prisiljena da se spoji sa glavninom što je omogućilo 3. bataljonu da izvrši direktan napad na levi bok domobranske glavnine. Tada se neprijatelj našao pod udarom bliske unakrsne vatre. Ali, je već cela prethodnica, jačine oko jednog bataljona, bila dosta odmakla, a i deo glavnine probio se iz zasede. Usled pritiska naših snaga neprijatelj je iz običnog marša prešao u panično bekstvo prema Cazinu. Naša 3. brigada nije imala dovoljno snaga da neprijatelja goni do njegove potpune likvidacije. Gonjenje je nastavljeno samo do s. Male Kladuše. Nastavljeno je uništenje manjih neprijateljskih grupica koje su bile još ostale na putu od Vel. Kladuše i mestimično davale još otpor. Brojna jačina naše 3. brigade bila je slaba za jedan dalji organizovaniji napad, pa je zato većina četa bila angažovana na likvidiranju zao-

stalih neprijateljskih grupica i na prikupljanju ratnih zarobljenika i plena koji su bili rasuti na većoj prostoriji.

Nešto pre 19 časova prestale su borbe. Jedan deo domobranskih jedinica uspeo je da se probije a drugi je zarobljen. Sakupljenim zarobljenicima, politički komesar brigade održao je govor o ciljevima NOB-a. Potom su izdvojeni ranjenici, te su pošto im je ukazana lekarska pomoć, utovareni u kola i sa pratnjom 3. brigade odvezeni u blizinu ustaške posade u Topuskom i pušteni. Negde u sumrak istog dana, štab brigade je održao sastanak na kome je analizirana akcija 3. brigade u rejonu Vel. Kladuše. Tom prilikom donet je zaključak:

1. da u toku 14. avgusta 2. bataljon izvrši čišćenje rejona M. Kladuše, sela Pećigrada, Podzvizda i Todorova, sa zadatkom pronalaženja Huske Miljković[32] i njegove odmetničke grupe koja se nalazila na teritoriji Cazinske krajine.

2. — 3. bataljon, ojačan minobacačima 81mm i pt-topom 37 mm, dobio je zadatak da se 14. avgusta iz rejona Vel. Kladuše prebaci u rejon Topuskog. U toku noći 15/16. avgusta da izvrši demonstrativni napad na Topusko. Ukoliko uspe demonstrativni napad preći u napad na neprijatelja u gradu. U to vreme prema podacima štaba brigade, u Topuskom se nalazila 3. četa 11. ustaškog bataljona i 10—20 žandara. To su bile jake snage koje su mogle da daju dosta žilav otpor.

U borbi oko Kladuše brigada je imala male gubitke, dok su neprijateljski gubici bili znatno veći: — mrtvih: 1 oficir i 15 domobrana; — zarobljenih: 3 domobranska lekara, 6 oficira i 276 domobrana i podoficira; — ranjenih: 2 oficira i 8 domobrana. Međutim, broj ranjenih bio je daleko veći, jer su mnogi ranjenici uspeli da se probiju u Cazin. Zaplenjena su 2 minobacača sa 85 mina 81 mm, 8 mitraljeza s municijom i priborom, 4 minobacača 50 mm sa 19 mina, 21 puškomitraljez sa priborom, 185 pušaka, 7

[32] Huska Miljković prebegao je u proleće 1943. iz NOV na stranu neprijatelja. Nešto pre oslobođenja Vel. Kladuše izašao je iz grada gde je do tada bio i sa grupom muslimana domobrana odmetnuo se u šumu i skrivao se na teritoriji oko Vel. Kladuše. U jesen 1943. Miljkovićeva grupa narasla je na preko hiljadu dezertera domobrana, ustaša i legionara od kojih je formirao muslimansku miliciju.

automata sa 2.500 metaka, 25.000 metaka za puške i puškomitraljeze, preko 100 ručnih bombi, 19 konja i 2 ubijena, 230 pari vojničkih uniformi, 2 topovske kare, oko 100 vojničkih ćebadi, 4 dvoosovinska kola sa priborom i dosta druge opreme i životnih namirnica.[33]

U borbi se posebno istakao kurir 2. bataljona Uzelac koji je svojom dovitljivošću i hrabrošću uspeo da zarobi kompletno minobacačko odeljenje sa naoružanjem i priborom. Isto tako, istaklo se i 1. mitraljesko odeljenje 3. bataljona koje je u jeku najžešće borbe izvršilo juriš na jedan neprijateljski mitraljeski položaj i zarobilo dva mitraljeska odeljenja domobrana. Zaplenilo je 2 mitraljeza sa priborom i municijom.

Topusko je oslobođeno

Posle velikih uspeha u borbama oko Vel. Kladuše, štab brigade da stvori dojam vod posade u Topuskom o prisudomobrani, posle ukazane lekarske pomoći, prebace kolima do Topuskog, sa ciljem da oni tamo saopšte slom 3. domobranske brigade kod Vel. Kladuše. Već sama priča ranjenika o brzoj evakuaciji Slunja i Cetingrada, te veliki poraz domobrana kod Vel. Kladuše, trebalo je po mišljenju štaba brigade da stvori dojam pod posade u Topuskom o prisustvu naših jakih snaga na tom delu Korduna. Sve ovo po oceni štaba brigade trebalo je da bude dovoljno da se neposredno po oslobođenju Vel. Kladuše i izbijanju jedinica brigade pred sam Cazin, pojavi njena slabija jedinica pred Topusko, pa brzim upadom u grad i energičnim napadom prisili neprijatelja na povlačenje iz grada. Na ovakvu odluku štab brigade se rešio zato što je u to vreme bio slobodan samo njen 3. bataljon dok su ostali bataljoni bili angažovani na obezbeđenju slobodne teritorije Korduna od Karlovca, Duge Rese i Cazina.

Plan napada na Topusko bio je vrlo jednostavan:

— da se 15/16. avgusta noću oko 24 časa izvrši snažan demonstrativni napad na Topusko sa težnjom da se on pretvori u stvarni napad ako neprijatelj ne bi davao jači

[33] Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 138, str. 445—448.

otpor. Ako napad na Topusko uspe prelazi se u napad na neprijateljsku posadu na ž. st. Topusko;

— za ovu akciju bio je predviđen 3. bataljon, ojačan jednim pt-topom 37 mm i minobacačem 81 mm.

Raspored i zadaci jedinica u napadu:

— 1. četa se još u toku dana 15. avgusta prebacuje na desnu obalu r. Gline u s. M. Vranovinu. U sumrak treba da krene u pravcu Hrvatskog Sela. Po dolasku u selo jedan vod se ostavlja u selu sa zadatkom da se po početku borbe u Topuskom prebaci što bliže periferiji grada i od Hrvatskog Sela vrši pritisak na Topusko. Sa ostalim delovima četa poseda desnu stranu puta Topusko — Glina (severno od Hrvatskog Sela), te u slučaju povlačenja neprijatelja iz Topuskog udara bočno na njega;

— 2. četa prebacuje se u s. Gređane i u dato vreme napada neprijatelja na položaju u groblju. Ukoliko uspe da zauzme te položaje produžava napad na Nikolino brdo i centar grada. Jednu desetinu ove čete uputiti prema ž. st. Topusko da izvrši demonstrativni napad na neprijatelja u stanici i spreči eventualni dolazak pomoći;

— 3. četa ojačana, minobacačem i pt-topom, napada neprijatelja od sela Ponikvara, nastojeći da se što pre dohvati prvih kuća u mestu i pod zaštitom vatre iz topa i minobacača nastupa prema centru grada.

Noću 15/16. avgusta jedinice bataljona krenule su u napad. 3. četa, koja je nastupala od pravca s. Ponikvara, negde oko ponoći, uspela je da se neopaženo privuče na 50 metara do prvih neprijateljskih bunkera koji su se nalazili na zapadnom delu Topuskog. Pojava jedinica 3. bataljona neposredno pred bunkerima ustaše je toliko uplašila da su oni bez borbe pobegli u grad. Ovu paniku koristi komandant bataljona Simo Kozlina i brzo i smelo upada u Topusko. 3. četa prelazi u energičan napad. Ostale čete vrše vatreni pritisak. Bez obzira na nepredviđene poteškoće koje su nastale u toku borbe 3. četa još energičnije nastupa, zauzima kuću po kuću, bunker po bunker i smelo poseda pojedine delove Topuskog. Neprijateljska komanda je još na početku napada izgubila kontakt sa jedinicama i u ustaškim redovima se oseća dezorganizacija. Koliko je neprijatelj bio izgubljen i obezglavljen najbolje se vidi po tome što se posle napuštanja spoljne odbrane grada i od-

stupanja ka centru nije ni zadržavao u pojedinim otpornim tačkama koje su se nalazile u Topuskom. Ulaskom 3. čete u Topusko počela je neorganizovana borba sa naše i neprijateljske strane. No, 3. četa se brzo sredila, preuzela inicijativu u svoje ruke i otpočela sa energičnim napadom radi čišćenja Topuskog od neprijatelja. 2. četa, koja je nastupala od pravca s. Gređana, naišla je na snažan otpor ustaša na položajima oko groblja. Iako je borba za groblje trajala preko jedan čas, četa nije postigla skoro nikakav uspeh, sve dok se neprijatelj nije počeo planski povlačiti za svojom glavninom, koja je već bila napustila Topusko i odstupila prema Glini. 1. četa je trebalo da vrši pritisak na bok neprijatelja i time mu ometa normalno povlačenje iz Topuskog. Međutim, četa je u toku izlaska na položaje zbog slabih vodiča meštana, zalutala na terenu i nije uopšte izvršila postavljeni zadatak.

Oko 3 časa ujutro 16. avgusta neprijatelj je uspeo da se izvuče iz Topuskog i nastavi dalje brzo povlačenje prema Glini. Koliko je neprijatelj bio iznenađen pojavom bataljona pred Topuskom vidi se iz toga da je on napustio vrlo solidnu odbranu grada, mada je mogao računati na brzu pomoć iz Gline u kojoj se u to vreme nalazilo preko 500 dobro naoružanih ustaša i domobrana. Pored toga neprijatelj pri begu nije imao vremena ni da uzme lično naoružanje, tako da su čete 3. bataljona nalazile u kućama, rovovima i bunkerima ostavljene puške, fišeklije i municiju. Posle oslobođenja Topuskog neki meštani su pričali da je dolazak ranjenih domobrana iz Vel. Kladuše i njihov razgovor sa pojedinim ustaškim funkcionerima znatno uticao na slabo držanje ustaša u borbi.

Nakon oslobođenja grada održan je sastanak štaba bataljona, kojim je rukovodio Ignjatije Perić, operativni oficir brigade. Na sastanku je odlučeno:

1. Da se odmah nastavi sa blokadom neprijateljske posade na ž. st. Topusko, gde se nalazio jedan ojačan vod domobrana i ako se ukaže pogodan momenat, da se pređe u napad na ovo uporište.

2. Da se uputi jedna ojačana četa koja će zauzeti položaje u rejonu s. Gređana radi obezbeđenja Topuskog od pravca Gline.

3. Da se preduzmu hitne mere radi evakuacije plena iz Topuskog.

4. Da se odmah pošalje izveštaj štabu 3. brigade a ujedno i štabu 4. korpusa, koji se u to vreme nalazio u rejonu Petrove gore, o oslobođenju Topuskog i o merama koje je štab bataljona preduzeo za likvidaciju neprijateljske posade na ž. st. Topusko.

Za izvršenje ove odluke četama bataljona dati su zadaci:

— 1. četa, ojačana pt-topom i minobacačem 81 mm, upućena je u s. Gređane, sa zadatkom da posedne položaje desno od s. Skele, a levo zaključno sa seoskim putem koji vodi od Topuskog u s. Gređane. U slučaju pokreta neprijatelja od Gline ka Topuskom da ga napadne i da mu spreči ulazak u Topusko. A ako neprijatelj pođe jačim snagama prema četi, da stvori potrebno vreme za evakuaciju naoružanja, municije, hrane i ostalog materijala iz Topuskog u pravcu Petrove gore;

— 2. četa da se prebaci u rejon ž. st. Topusko, koja je udaljena od grada nešto preko 2 km, sa zadatkom da blokira neprijateljsku posadu u stanici, ne dozvoli joj prodor prema Topuskom, a u slučaju napuštanja posade i bega prema Glini da ga napadne i uništi.

— 3. četa u saradnji sa NOO-ima s. Katinovac i Perna da izvrši evakuaciju plena iz Topuskog na slobodnu teritoriju Korduna.

U 8. 30 časova 16. avgusta čete 3. bataljona bile su na svojim položajima. Svega dvadesetak minuta posle toga stigla je iz Gline do ž. stanice Topusko 2. četa 1. bataljona 5. planinskog puka sa dva tenka. Tu je došlo do borbe između neprijatelja i 2. čete 3. bataljona. Pošto ova četa nije imala zadatak a niti snaga da se odupre nadmoćnijem neprijatelju ona je napustila blokadu neprijatelja u ž. st. Topusko, a potom su posada i pristiglo pojačanje odstupili u Glinu. Negde oko 12 časova 16. avgusta oslobođena je i železnička stanica Topusko koja je zajedno sa posadom u gradu služila kao predstraža neprijateljskom garnizonu u Glini.

U napadu na Topusko i ž. st. Topusko 3. bataljon je imao 1 mrtvog, dok su neprijateljski gubici bili takođe 1 mrtav i desetak ranjenih. Zaplenjena je 31 puška, oko

45.000 metaka, 7,9 mm, 20 ručnih bombi, 10.600 litara benzina i nafte, 1 poljski telefon, 8 pisaćih mašina, 80.000 kuna, 115 vojničkih ćebadi, 55 šinjela, 36 bluza, 26 pari cipela, vagon pšenice, kukuruza i ječma, dosta kancelarijskog materijala i ostale vojničke opreme.[34]

Oslobođenje Slunja, Centingrada, Vel. Kladuše, velikog dela Cazinske krajine, Topuskog i ž. st. Topusko bilo je značajno za dalje širenje NOP-a ne samo na Kordunu i Baniji već i na teritoriji Cazinske krajine. Ovim uspesima bili su stvoreni povoljni uslovi za konačno oslobođenje Gline koja do tada nije bila oslobođena, mada je bilo nekoliko pokušaja da se ovaj grad oslobodi.

[34] Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 139, str. 451—453 i dok. br. 170, str. 550—551.

Glava III

KAPITULACIJA FAŠISTIČKE ITALIJE I VELIKI USPESI NOP U HRVATSKOJ

Sprečavanje prodora nemačkim trupama prema Dalmaciji i Hrvatskom primorju

Iskrcavanje Saveznika na tle Italije, dotadanji neuspesi italijanske fašističke vojske i njeni porazi, kao i sve veće slabljenje nemačke fašističke mašine i njeni neuspesi na istočnom frontu izbacili su Italiju iz osovine Rim — — Berlin. Kapitulacija italijanske vojske osećala se još nešto ranije. Nemačkoj Vrhovnoj komandi od ranije bilo je poznato da će italijanska ratna mašina brzo kapitulirati pa su u drugoj polovini avgusta 1943. preduzete mere za koncentraciju 114. lovačke divizije[1] na prostoriji Drežnik — Grad na Kordunu — Bihać — s. Vrtoče — Kulen-Vakuf kako bi se ove snage blagovremeno našle i posele prostoriju Like i Dalmacije.

Po naređenju štaba divizije 30. avgusta 3. brigada je krenula iz rejona Vel. Kladuše i Topuskog prema Lici. 2. septembra brigada je stigla u rejon s. Kamensko — s. Farkašić, gde se malo odmorila i sredila. Nemačka avijacija je celog dana bila vrlo aktivna u izviđanju i bombardovanju naših jedinica.

Od rane zore 4. septembra brigada je vodila upornu odbranu u zahvatu komunikacije koja prolazi od Bihaća kroz selo Nebljuse i ide dalje ka Lapcu i Srbu. Neprijatelj

---

[1] Zbornik, t. 5, knj. 18, dok. br. 130, str. 401.

je delovima 114. divizije, ojačanim artiljerijom i avijacijom, čitav dan napadao naše položaje, nastojaće da jedinice odbaci od puta i stvori slobodan prolaz kroz Liku za Dalmaciju. Ali i pored svih nastojanja neprijatelju nije pošlo za rukom da u toku dana potisne naše jedinice pa se u sumrak 4. septembra povukao na polazne položaje.

U toku 7. septembra brigada je smenjena i prebačena na odmor u s. Farkašić, a njene položaje posele su ličke partizanske snage uz ojačanje 4. bataljona koji je imao i zadatak održavanja veza sa susednim jedinicama. U toku 8. septembra nemačka eskadrila bombardera bombardovala je s. Farkašić. Od avionske bombe poginuo je član politodela brigade Vaso Jarić, a nekoliko drugova je bilo ranjeno, među kojima i obaveštajni oficir 3. bataljona Drago Vukić.

9. septembar protekao je u miru. U sumrak je štab brigade dobio obavest o kapitulaciji Musolinijeve Italije. U jedinicama brigade nastalo je veliko veselje. Održana su predavanja o vojnopolitičkom značaju kapitulacije. Tada je štab brigade primio od štaba divizije naređenje u kojem je bilo predviđeno da se brigada pripremi za pokret u pravcu Ogulina. 10. septembra rano ujutro cela brigada i njeno naoružanje ukrcano je u automobile i iz Farkašića je krenula preka Plitvičkih jezera i Plaškog u rejon Oštarija i Ogulina.

Dolaskom brigade u Josipdol kod Oštarija 2. i 3. bataljon 10. septembra posle podne upućeni su prema Generalskom Stolu, 1. bataljon prema Oštarijama, gde su se upravo vodili pregovori između štaba Plaščanskog partizanskog odreda i jednog domobranskog bataljona o predaji Oštarijske posade. 4. bataljon upućen je prema Ogulinu. Zadatak brigade, po dolasku na teritoriju Ogulina, bio je da izvrši razoružanje italijanskih posada koje su se nalazile na tom terenu, da prikupi njihovo ostavljeno naoružanje i municiju, a ujedno da obezbedi ovu teritoriju od brzog prodora Nemaca i ustaša od Karlovca prema Ogulinu i ka Hrvatskom primorju.

Na putu prema Generalskom Stolu 2. bataljon je po dolasku pred železnički most na reci Globornici naišao na ustaško-domobransku posadu. Štab bataljona pozvao je

neprijatelja na predaju, a pošto nije dobio nikakav odgovor otpočeo je sa 1. četom napad na neprijatelja. Ostale čete upotrebljene su za rušenje pruge i uništenje puta. 3. bataljon izvršio je napad na neprijateljsku posadu na ž. st. Gor. Dubrave. Napad nije uspeo, jer se neprijatelj grčevito branio iz armirano-betonskih utvrđenja koje je izgradila italijanska okupatorska vojska, a jedinice bataljona nisu imale nikakvih sredstava za uništenje bunkera. Osim toga bataljon nije izvršio nikakve pripreme za napad, već je iz marša prešao u napad.

U toku dana porušeno je oko 1,5 do 2 km železničke pruge, a telefonska linija pokidana je na dužini od 5 km. Ovom diverzijom onesposobljen je žel. saobraćaj između Karlovca i Ogulina za nekoliko dana.

U vremenu od 10. do 15. septembra brigada se nalazila na prostoriji Karlovac — Ogulin: 3. bataljon bio je u rejonu Generalskog Stola, 2. oko s. Tounja, 1. između Ogulina i Oštarija i 4. u širem rejonu Oštarija. Zadatak brigade bio je da posedanjem puta i železničke pruge Karlovac — — Ogulin uništi ove komunikacije i onesposobi ih za saobraćaj. Ujedno i da posedanjem pogodnih položaja spreči prodor nemačkim i ustaškim trupama od Karlovca ka Hrvatskom primorju. Jače neprijateljske snage zadržati što duže na prostoriji Ogulin — Duga Resa i tako stvoriti pogodne uslove za evakuaciju stanovništva, naoružanja, municije i ostalog materijala na slobodnu teritoriju Like i Korduna.

Za ovo vreme ustaška dva bataljona i 14. policijski puk 3. SS korpusa, ojačani sa oko 10 srednjih tenkova tipa „tigar", dva oklopna voza jedan iz Ogulina i drugi iz Duge Rese i oko 10 aviona bombardera napadali su jedinice 3. brigade, sa ciljem da je odbace od puta i pruge i time stvore pogodne uslove za izlazak na more. Najžešće borbe vođene su 11. septembra između Generalskog Stola i Tounja. Na ovoj prostoriji neprijateljska motorizovana kolona, jačine oko dva bataljona Nemaca, i jedna do dve čete ustaša napadali su na položaje 2. i 3. bataljona. Štabovi bataljona nastojali su da upornom odbranom zadrže neprijatelja, ali to im nije pošlo za rukom. Toga dana 2. bataljon došao je jednog momenta u vrlo tešku situaciju. U ovoj borbi bataljon je u jednom neprijateljskom jurišu izgubio

dva pt-topa, kojima je bio ojačan. Nešto kasnije bataljon je u sadejstvu sa delovima 1. brigade, koja je upravo stigla u rejon Tounja, izvršio protivnapad, zadržao dalji prodor neprijatelja i uspeo da povrati izgubljene topove.

13. septembra 3. bataljon je uspeo da uđe u Generalski Stol u kome su bila samo slabija ustaška stražarska odeljenja i nakon kratke borbe prisilio je neprijatelja na izvlačenje. Naše jedinice nastavile su sa evakuacijom naoružanja i municije u rejon Perjasice na Kordunu.

Posle petodnevnih borbi neprijatelj je ovladao prugom i putem Duga Resa — Ogulin, posle čega se brigada povukla u rejon s. Josipdola i Modruša kod Oštarija, posela komunikacije koje vode jedna u rejon Plaškog i druga prema Senju. Posedanjem ovih komunikacija brigada je presekla puteve koji najkraće izvode na more.

U ovim petodnevnim borbama brigada je imala 5 mrtvih i 20 ranjenih. Neprijateljski gubici nisu poznati. Porušeno je preko 5 km železničke pruge, preko 5 km telefonskih veza, zapaljena železnička stanica Oštarije i uništena železnička postrojenja na stanici. Uništen je jedan kamion a nekoliko je oštećeno. Zaplenjeno je 5 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 10 sanduka ručnih bombi, 1.000 mina 45 mm, nekoliko stotina granata za brdske topove 65 mm, 50.000 puščanih, puškomitraljeskih i mitraljeskih metaka i dva kamiona ostalog vojnog materijala.

2. septembra bilo je mirno, neprijatelj koji je 15. prodro u Ogulin i uspostavio vezu između Karlovca i Ogulina nije preduzimao dalje mere za prodor u Hrvatsko primorje. Ovo malo zatišje iskorišćeno je u brigadi za održavanje jedne male svečanosti. Komandant divizije Vlado Ćetković saopštio je da je naša 3. brigada u međubrigadnom takmičenju u okviru divizije postigla najbolje rezultate, zbog čega joj je on u ime štaba divizije čestitao i predao prelaznu zastavu. Na kraju govora komandant divizije je zaželeo ljudstvu brigade mnogo uspeha u daljim borbama i radu. Komandant brigade zahvalio se na ukazanom poverenju i zastavu predao 3. bataljonu jer je ovaj bataljon vojnika, zaplenio veliku količinu naoružanja i municije i vidno se isticao u ostalim delatnostima. Posle ove svečanosti nastalo je veliko veselje, koje je trajalo do kasno u noć.

U vremenu od 28. septembra do 11. oktobra brigada je u zajednici sa ostalim jedinicama 8. divizije vodila borbe oko Ogulina, Oštarija i Tounja sa jedinicama 14. SS nemačkog policijskog puka i 3. ustaške brigade. Neprijatelj je imao nameru da odbaci jedinice 1. korpusa NOV i POH sa ovog teritorija, dok su jedinice 8. divizije u sadejstvu sa 7. banijskom i 13. primorsko-goranskom divizijom imale zadatak da napadnu i likvidiraju neprijateljske posade duž železničke pruge Ogulin — Oštarije — Duga Resa. Pošto je neprijatelj pružio snažan otpor i već prvog dana uputio svojim posadama pomoć u ljudstvu, artiljeriji, tenkovima i avijaciji. Nakon petnaestodnevnih borbi neprijatelj je uspeo da se održi u okupiranim gradovima, pa je štab 1. korpusa odustao od daljih napada.

12. oktobra u 21 čas 3. brigada je po naređenju štaba 8. divizije krenula iz rejona s. Josipdol i Carevo Selo kod Oštarija na kraći odmor u rejon Saborskog i Ličke Jesenice. U svanuće 13. oktobra brigada je stigla na teritoriju Saborskog i Ličke Jesenice, dok su ostale jedinice divizije ostale i dalje kod Oštarija i Generalskog Stola. U toku dva dana, koliko je 3. brigada ostala na odmoru, brigadni sanitet u saradnji sa komandama četa izvršio je dezinfekciju odela i ćebadi boraca i starešina, kao i ostale mere lične higijene.

Tada je dobijeno dopunsko naređenje štaba divizije da brigada odmah krene prema Plitvičkim jezerima i posedne položaje: s. Prijeboj — s. Jezerce — Plitvička jezera — s. Poljanak, sa zadatkom da zatvori puteve koji vode iz Bihaća i s. Vaganca prema Korenici i Plitvičkim jezerima, jer je tih dana primećena koncentracija neprijateljskih jedinica u Bihaću.

Noću 15/16. oktobra brigada je krenula iz Ličke Jesenice i Saborskog prema Plitvičkim jezerima i 16. oktobra u 8 časova ujutro stigla u određeni rejon. Bataljoni su poseli sledeće položaje:

— 1. bataljon Tisov vrh (k. 1.107) — kota 800;

— 2. bataljon Mali palež (k. 680) — M. Živulja;

Zadatak 1. i 2. bataljona bio je da zatvore put: Ličko Petrovo Selo — s. Prijeboj — Korenica;

— 4. bataljon poseo je položaje šuma Medvedak (k. 772) — t. 884 — k. 801, sa zadatkom da kontroliše seoske i šumske puteve od s. Arapov Dol i s. Rastovače prema položajima bataljona;

— 3. bataljon zauzeo je položaje u rejonu s. Poljanak, koje se nalazi severozapadno od Plitvičkih jezera, i položaje na brdu Lisina (k. 789), zatvarajući put koji vodi od Vaganca i Drežnik-Grada prema Plitvičkim jezerima i Ličkoj Jesenici.

Komadno mesto brigade nalazilo se u s. Poljanak.

17. oktobra na položajima brigade nije bilo značajnijih događaja. U toku dana dobiveni su podaci da je u s. Vaganac stiglo oko 200 do 300 vojnika sa artiljerijom i 4—6 srednjih tenkova iz 373. legionarske divizije. Na osnovu ovih podataka štab brigade zaključio je da će neprijatelj u toku narednih dana preduzeti akcije u ovom pravcu. Još u toku dana skrenuta je pažnja štabovima bataljona na ove podatke i ujedno im je naređeno da pooštre mere bezbednosti i da održavaju stalan kontakt sa neprijateljskim posadama u Vagancu i Drežnik-Gradu.

18. oktobra legionarsko-ustaška posada iz Drežnik-Grada napustila je mesto i iz nepoznatih razloga deo posade smestila u s. Vagancu, a deo u Ličkom Petrovom Selu. Ovim su neprijateljske posade u jednom i drugom mestu ojačane, a ujedno su predstavljale i veću opasnost za slobodnu teritoriju Like i Korduna. Nakon neprijateljske evakuacije Drežnik-Grada, jedna četa 4. bataljona ušla je u selo gde je ostala na obezbeđenju Korduna od pravca Vaganca.

19. oktobra oko 9 časova ujutro stigli su iz Bihaća u Ličko Petrovo Selo naknadni delovi 373. leg. divizije, jačine oko 6 kamiona legionara i četiri srednja tenka. Odmah potom ova neprijateljska jedinica sa ustaško-legionarskim posadama iz Ličkog Petrovog Sela i Vaganca krenula je u napad prema položajima brigade. Još od linije Ličko Petrovo Selo — Vaganac neprijatelj je formirao tri napadne kolone i to:

— desnokrilna kolona bila je sastavljena od delova ustaško-legionarske posade iz Vaganca i krenula je pravcem: Vaganac — s. Rešetar — s. Arapov Dol — Zaklopača i dalje u pravcu k. 772 na kojoj se nalazio jedan vod 4.

bataljona. Srednja najjača kolona, koja je u svom sastavu pored pešadije imala oko 5 srednjih tenkova, bateriju haubica, nastupala je pravcem Ličko Petrovo Selo — Prijeboj, šireći se desno i levo od puta za oko 500 metara;

— levokrilna kolona koja je krenula iz s. Željave u pravcu položaja 1. bataljona, a delimično i prema desnom krilu 2. bataljona. Ova kolona još po izlasku iz sela Željave preformirana je u dve skoro podjednake manje kolone koje su i dalje nastupale i to jedna pravcem s. Željava — kota 401 — Cesarev kamen i dalje prema koti 680. Druga kolona, kad je izašla iz Željave, krenula je prema koti 401 i odatle dalje prema koti 800 i Tisovom vrhu.

Desnokrilna kolona koja je nastupala prema šumi Klokočevici, nesmetano je prošla kroz sela Rešetar i Zaklopaču, jer tamo nije bilo naših snaga 3. brigade. Neprijatelj je koristeći gustu šumu brzo napredovao u čemu su mu dosta pomagali meštani vodiči. Ova kolona vodila je kratku borbu na koti 772, sa jednim vodom 4. bataljona koji se tamo nalazio. Pošto su neprijateljske jedinice bile neuporedivo jače to je posle izbijanja na kotu 772 neprijatelj nastavio sa napredovanjem u pravcu Bobićeve krčevine i sela Matića Krčevine.

Srednjokrilna kolona, koja je nastupala putem Ličko Petrovo Selo — Prijeboj, blagovremeno je bila osmotrena od jedinica 2. bataljona. Štab bataljona odlučio je da ovu kolonu sačeka i da je potom napadne i prisili na povlačenje prema Ličkom Petrovom Selu. Kad je neprijatelj stigao na 50 do 100 metara ispred položaja bataljona tada su naši borci otvorili jaku vatru. Iako su ovu kolonu podržavala 4 srednja tenka tipa „tigar" ipak su naše jedinice uspele da ga zaustave čak i vrate na polazne položaje.

Mada je ova srednja najjača kolona bila prisiljena na povlačenje, njegova desnokrilna i levokrilna kolona nastavile su sa napadima. Iako su 1. i 4. bataljon imali mogućnost da u momentu uspeha 2. bataljona pređu u protivnapad i odbace neprijatelja na celom frontu, oni to nisu učinili usled slabih veza između štabova bataljona i komandi četa. Oko 10,30 časova krilne neprijateljske kolone uspele su bočnim napadima da odbace 1. bataljon sa kote 800 prema Tisovom vrhu. Povlačenje levog krila 1. bataljona uslovilo je neprijatelju uspešan napad na desno

krilo 2. bataljona, pa se i on morao povući prema s. Sorića Krčevina. 4. bataljon uglavnom je zadržao svoje položaje sem nekih njegovih delova koji su zaposeli nove rezervne položaje.

U 11 časova jedinice 1. i 2. bataljona, nakon povlačenja na pogodnije položaje i posle kratkotrajne pripreme, izvršile su protivnapad na levokrilnu neprijateljsku kolonu koja je u tom trenutku izbijala na kotu 800 i Mali palež. Posle jednočasovne borbe, u kojoj je bilo nekoliko juriša sa jedne i druge strane, neprijatelj je bio pobeđen i prisiljen na povlačenje prema s. Željavi. Za vreme povlačenja, podržavala ga je minobacačka i artiljerijska vatra iz Ličkog Petrovog Sela i Vaganca. U isto vreme šest nemačkih bombardera zasipalo je položaje 1. i 2. bataljona. Naši bataljoni nisu iskoristili pogodnosti koje im je zemljište pružalo pa su bili nedovoljno aktivni u gonjenju neprijatelja.

Kontakt sa desnokrilnom neprijateljskom kolonom bio je jedno vreme izgubljen zato je ova kolona najduže ostala na zauzetim položajima Klokočevice. Posle povlačenja neprijateljske srednjokrilne i levokrilne kolone, štab brigade naredio je štabovima 2. i 4. bataljona da uspostave dodir sa neprijateljem i da ga zajedničkim snagama unište ili odbace prema Ličkom Petrovom Selu. Izviđanje zemljišta trajalo je malo duže, pošto su jedinice kroz šumu bile jako obazrive i spore. Neprijateljske izviđačke patrole koje su sa položaja Klokočevice bile upućene prema položajima 2. i 4. bataljona na vreme su otkrile pokrete naših bataljona prema M. Živulji i Klokočevici. Neprijatelj je doneo odluku da položaje napusti i da se povuče u Vaganac.

Prema izveštajima štabova bataljona neprijatelj je u ovim borbama imao 35 mrtvih, od kojih je 2 podoficira i 5 vojnika ostalo na položajima. Ranjeno je 50 ustaša i legionara. Zaplenjena su 4 automata, 1 puška, 1 tromblon sa 10 mina, oko 2.000 puščanih metaka i drugog ratnog materijala. Brigada je imala 4 poginula i 13 ranjenih.[2]

Ujutro 20. oktobra Nemci i legionari, u jačini 800—900 vojnika, uz podršku 4 tenka, 6—8 haubica i 6 aviona bombardera tipa „dornijer", napali su jedinice brigade. I ovog puta kao i prethodnog dana neprijatelj je krenuo iz

[2] Zbornik, t. 5, knj. 20, dok. br. 131, str. 451—454.

s. Željave, Ličkog Petrovog Sela i Vaganca u tri kolone prema s. Prijeboj. Sada je nastupao daleko opreznije, sa jačim osiguravajućim delovima i tesno sarađujući sa artiljerijom, tenkovima i avijacijom. Naročito snažan pritisak izvršen je u zahvatu komunikacije Ličko Petrovo Selo — — Prijeboj — Korenica, gde su se nalazili 1. i 2. bataljon. Pod snažnom avionskom, artiljerijskom i minobacačkom vatrom 1. i 2. bataljon prisiljen je da se povuče na položaje južno od puta s. Prijeboj — Plitvička jezera. Pre povlačenja štab brigade ubacio je u borbu 4. bataljon koji se kao brigadna rezerva nalazio kod s. Sorića Krčevine. No, ni ovo pojačanje nije bilo dovoljno da se neprijatelj zaustavi, jer je on bočnim manevrima i prodorima na bokove i u pozadinu bataljona prisiljavao jedinice brigade na brzo povlačenje.

Na rezervnim položajima razvila se žestoka borba. Neprijateljski bombarderi snažno su mitraljirali položaje brigade, obasipali jedinice pešadijskim zapaljivim bombama, od kojih je jedno vreme čitav rejon oko s. Prijeboja bio u plamenu i dimu. Štab 4. bataljona pri odstupanju sa položaja nije uspeo da održi jedinice u svojim rukama, pa su se čete kretale u neredu. Mnogo bolje nisu odstupale ni ostale jedinice 1. i 2. bataljona i sva je sreća da to neprijatelj nije uočio i iskoristio za efikasnije gonjenje brigade prema Korenici, u kom slučaju bi brigada pretrpela teže gubitke.

Ovladavši linijom M. Palež — M. Živulja — Klokočevica neprijatelj je pokušao dalji prodor prema putu Plitvička jezera — s. Prijeboj, gde je bio dočekan pešadijskom i minobacačkom vatrom 3. brigade. U isto vreme 1. i 2. bataljon prešli su u protivnapad i pošto su legionari iscrpli svoje rezerve i nisu imali snage da zaustave protivnapad brigade, neprijatelj je oko 16,30 časova počeo da odstupa u Ličko Petrovo Selo. Gonjenje neprijatelja i ovoga puta bilo je sporo i neefikasno, tako da su legionari odstupili samo na polazne položaje.

Gubici neprijatelja nisu poznati, dok su gubici brigade iznosili 9 poginulih i preko 10 ranjenih.[3]

U sumrak 20. oktobra štab brigade, koji se nalazio u s. Jezerce kod Plitvičkih jezera, posetili su predstavnici sre-

[3] Podaci iz autorovog ratnog dnevnika.

skog NOO Korenica, predstavnici omladine, AFŽ-a i stotinjak seljaka iz okolnih sela. Oni su izrazili svoju veliku zahvalnost borcima i starešinama 3. brigade za njihovo hrabro držanje i žilav otpor jačem neprijatelju, koji je u toku 19. i 20. oktobra pokušao da se od pravca Ličkog Petrovog Sela i Vaganca probije prema slobodnoj teritoriji Like sa ciljem da odbaci brigadu od Vaganca, a da njegove jedinice prodru što dublje prema Korenici radi pljačke i uništavanja ličkih sela. Uporedo sa izjavama zahvalnosti predstavnici NOO-a Korenice doneli su poklone brigadi u odeći i obući. Pored ostalog doveden je jedan bik težak 5 metričkih centi, sav okićen peškirima, platnom i čarapama. Posle prijema poklona štab brigade je organizovao razgovor sa predstavnicima NOO-a i društveno-političkih organizacija, kao i sa stanovnicima sela Jezerca. Razgovori su se odnosili u objašnjavanju vojno-političke situacije u zemlji i u svetu i o stanju i borbama NOV i POJ. Posle završenog razgovora organizovano je narodno veselje koje je trajalo do kasno u noć.

U drugoj polovini oktobra dok se brigada nalazila oko Plitvičkih jezera formirana je inžinjerijska četa brigade. Jačina čete bila je oko 50 boraca i starešina. U toku formiranja čete trebalo je odmah formirati i jurišni vod pionira, no pošto nije bilo obučenog ljudstva i specijalne opreme vod je naknadno formiran. Zadatak čete bio je:

— opravka puteva i objekata na njima;

— miniranja i razminiranja na zemljištu;

— rušenje komunikacija na okupiranoj teritoriji;

— rušenje žičanih prepreka i izgrađenih neprijateljskih objekata u toku napada na utvrđene položaje i objekte.

Četa je bila naoružana pešadijskim naoružanjem, kao i ostale pešadijske čete, a od specijalnog naoružanja i opreme bila je snabdevena nagaznim minama, eskplozivom za rušenje, makazama za sečenje bodljikave žice, pionirskim alatom i tesarskim alatom. U toku 1944. inžinjerijska četa dobila je minodetektore i plamenobacače, pa su otada njeno naoružanje i oprema zadovoljavali potrebe naše savremene inžinjerije u izvršavanju složenih ratnih zadataka.

Čim je formirana inžinjerijska četa i postavljen komandni kadar, komandiri odeljenja i vodova upućivani su po planu štaba brigade na stručnu obuku koja je održavana pri štabu divizije.

Nekoliko dana nakon formiranja inžinjerijske čete organizovana je prateća četa brigade, sastava dva voda minobacača 81 mm i jedan vod pt-topova 37 i 47 mm. Brojno stanje čete iznosilo je 45 do 50 ljudi. Od oruđa četa je imala 2 pt-topa i 4 minobacača.

Komandir čete bio je Milan Graora[4], politički komesar postavljen je nešto kasnije.

Prvi sukobi sa muslimanskom milicijom Huske Miljkovića

Huska Miljković pobegao je u proleće 1943. godine na stranu neprijatelja. U leto Huska je za vreme boravka među domobranima u Vel. Kladuši zavrbovao neke domobrane, ustaše i legionare i početkom avgusta pobegao sa njima iz 3. domobranske brigade. Našavši se u šumi Huska je za vrlo kratko vreme sakupio nekoliko stotina dezertera iz domobranskih, ustaških i legionarskih jedinica. Pored vrbovanja ljudstva iz redova Pavelićeve kvislinške vojske i nemačkih legionarskih jedinica, Miljković je pristupio i prisilnoj mobilizaciji sposobnih muškaraca na teritoriji Cazinske krajine, pa se njegova milicija iz dana u dan naglo povećavala. Slučaj Huske Miljkovića zainteresovao je Nemce i oni odlučuju da sklope sporazum sa Huskom, s tim što mu je obećana svestrana pomoć, naročito u materijalu, naoružanju i municiji. On je to oberučke prihvatio, pa je na taj način došlo do sporazuma između nemačke komande u Bihaću i Huske Miljkovića o zajedničkoj akciji i saradnji u borbi protiv jedinica NOV i POJ.

Kako je Miljković ovim sporazumom dobio moralnu i materijalnu podršku nemačkog okupatora i njegovih slugu ustaša, prešao je na izvođenje akcija na slobodnoj teritoriji Korduna i Banije, i počeo sa napadima na jedinice NOV i PO Hrvatske. U ovim akcijama naročito se ističu one starešine koje su do dolaska u muslimansku miliciju služile u ustaškim i legionarskim vojnim formacijama. U

[4] Poginuo 1945. kao komandant bataljona u borbi protiv okupatora i ustaša.

drugoj polovini oktobra i prvoj polovini novembra 1943. Huskina milicija je sve više vršila upade na slobodnu teritoriju, naročito takozvani Tržački bataljon Muje Rizvića. Pošto je aktivnost muslimanske milicije u pomenutom vremenu dostigla vrhunac, štab 1. NOU korpusa doneo je odluku da se jedinicama 7. i 8. divizije i Cazinskim partizanskim odredom pređe u akcije, sa ciljem da se Miljković i njegova milicija likvidiraju. Ukoliko to ne bude moguće u tom slučaju da se učestalim akcijama jedinica korpusa spreči dalje povećanje brojnog stanja muslimanske milicije. 8. kordunaška divizija, u zajednici sa 7. divizijom i Cazinskim partizanskim odredom, u kratkom vremenskom razmaku izvršila je tri akcije čišćenja teritorije Cazinske krajine od muslimanske milicije, i to:

prva akcija čišćenja terena izvršena je od 6. do 15. novembra 1943, druga 19. decembra i treća od 22. do 27. decembra 1943. godine.

Po planu štaba korpusa, prvo čišćenje terena od muslimanske milicije Huske Miljkovića izvršeno je u dve faze: u prvoj fazi 3. brigada, ojačana 2. bataljonom Plaščanskog partizanskog odreda, imala je zadatak da u vremenu od 7. do 11. novembra očisti severni deo teritorije Cazinske krajine sve do linije: s. Tržac — s. Šturlić — s. Koprivna. U drugoj fazi 7. banijska divizija, ojačana Cazinskim partizanskim odredom, da napadne i razoruža ustaško-domobranski garnizon u Cazinu. Za to vreme 3. brigada, bez jednog bataljona, da izvrši čišćenje preostalog dela Cazinske krajine u širem rejonu Cazina, Ostrošca i Bihaća.

3. brigada sa bataljonom PPO u toku noći 6/7. novembra krenula je iz okoline Slunja prema Cazinskoj krajini. 2. bataljon Plaščanskog partizanskog odreda 7. novembra rano ujutro krenuo je iz s. Kordunski Ljeskovac, koje se nalazi na levoj obali reke Korane, prešao reku i ušao u s. Tržac, gde je ostao do daljeg naređenja. U zoru 7. novembra brigada je bez borbe izbila na liniju: 1. bataljon, koji se nalazio na levom krilu brigade, izbio u rejon s. Skokova, gde je naišao na jednu četu muslimanske milicije. Neprijatelj je na vreme primetio bataljon, pa je odmah počeo da odstupa prema Cazinu. U momentu kada je milicija počela sa povlačenjem, jedna četa 1. bataljona

krenula je u poteru za njim i nakon kratkog gonjenja, četa je došla u sukob sa Huskinom zaštitnicom, a glavnina je u panici pobegla u Cazin. U toku sukoba neprijatelj je imao nekoliko ranjenih i 6 zarobljenih. Zaplenjene su 4 puške sa priborom i municijom. 3. bataljon izbio je u rejon s. Liskovca, a 4. u selo Šturlić. 2. bataljon bio je na obezbeđenju štaba brigade.

Za vreme nastupanja 3. brigade kroz teritoriju Cazinske krajine radi posedanja položaja s. Tržac — s. Šturlić — s. Skokovi, muslimanske jedinice Huske Miljkovića, formirane u samostalne teritorijalne bataljone, odstupale su prema Cazinu i Ostrošcu, gde su očekivali okupatorsku i ustašku zaštitu. Za vreme pokreta brigade kroz Cazinsku krajinu nije došlo do sukoba između brigade i Huskine milicije. Bilo je vidljivo da Huska izbegava otvorene sukobe, težeći da sačuva svoje žive snage za iznenadne napade na isturene polažaje brigade i slične akcije u kojima treba da dođe do izražaja njegova unapred pripremljena taktika slična taktici partizanskog ratovanja.

Pošto su jedinice brigade negde oko 8 časova 7. novembra već bile posele određene položaje, štab brigade je doneo odluku da onesposobi komunikaciju koja vodi od Cazina prema Vel. Kladuši, a koju bi neprijatelj mogao iskoristiti za brz i iznenadan prodor. U vezi sa ovom odlukom štab brigade je uputio inžinjerijsku četu da izradi na putu nekoliko prekopa. Kada je četa počela da radi na jednoj okuci oko 4 km južno od Skokova, iznenadno ju je napala jedna četa muslimanske milicije. Inžinjerci su odmah prekinuli radove, poseli obližnje položaje za odbranu i odbili napad Huskine milicije, posle čega se ova povukla u Cazin, a četa je nastavila s radom. U prepadu muslimanske milicije inžinjerijska četa je imala jednog mrtvog i jednog lakše ranjenog borca. Neprijatelj je postigao delimičan uspeh, zahvaljujući nebudnosti komande čete, koja je počela sa radovima na rušenju puta, a prethodno nije obezbedila radilište niti se osigurala od iznenadnih napada Huskine milicije.

Brigada je 8. novembra ostala na istim položajima i na njenom sektoru nije bilo nikakvih promena. U toku dana pet političkih komesara četa i bataljona iz sastava brigade obišlo je obližnja sela i vodilo pojedinačne i gru-

pne razgovore sa meštanima. Svrha ovih razgovora bila je da se populariše NOB i Cazinski partizanski odred radi lakše mobilizacije sposobnih ljudi u redove odreda. Pored toga u razgovoru sa ljudima i ženama bilo je reči o štetnosti politike i akcija koje vodi Huska Miljković i njegova milicija. Za vreme tih razgovora narod je prećutno odobravao naše stavove, tu i tamo poneki čovek je javno istupio protiv Huske i njegovog terora nad narodom Cazinske krajine. Mnogi ljudi su bili voljni da kažu sve što misle o Huski i njegovoj nazovi vojsci, međutim nisu su usuđivali da to javno kažu, jer bi kasnije, kada se brigada povuče sa teritorije Cazinske krajine, bili izvrgnuti maltretiranju, a i težim kaznama od strane muslimanske milicije.

Noću 8/9. novembra 1. bataljon je izvršio čišćenje teritorije sela Kapići i Smrdana. Ulazeći u selo Smrdan bataljon je naišao na slabije delove 2. bataljona muslimanske milicije. Tom prilikom došlo je do kratkog puškaranja. U sukobu su ubijena 2 milicionera, a 2 zarobljena. Zaplenjene su 4 puške.

U toku 9. novembra dva bataljona muslimanske milicije izvršila su tri napada na jedinice 2. bataljona Plaščanskog partizanskog odreda u rejonu s. Pjanići. S obzirom na to što je ovim napadom bilo ugroženo desno krilo brigade, štab brigade je još ujutro istog dana poslao na položaje kod s. Pjanića 4. bataljon, a 2. bataljon PPO prebačen je u rejon s. Kula. Ovo pomeranje bataljona izvršeno je radi uvlačenja jedinica brigade u teritoriju koju je držala muslimanska milicija a time su naše jedinice dovedene u pogodniji položaj, odakle je bilo moguće izvesti lakši manevar na terenu južno od linije s. Tržac — Skokovi.

Muslimanska milicija, jačine 300 ljudi, napala je 11. novembra položaje 2. bataljona PPO u rejonu s. Kule. Pod pritiskom jačeg neprijatelja bataljon se nakon kratkotrajne borbe povukao prema s. Pjanićima, gde je bio prihvaćen od 4. bataljona 3. brigade. Neprijatelj je u stopu gonio bataljon PPO. Kod s. Pjanića 4. bataljon izvršio je protivnapad i manevrom jedne čete u bok i podazinu neprijatelja uspeo je da ga pokoleba, pa je neprijatelj nakon desetak minuta bio prisiljen da se brzo povuče prema Ostrošcu i Bihaću, odakle ga je uspešno potpomagala artiljerijska i minobacačka vatra nemačkih jedinica. U ovoj

borbi muslimanska milicija imala je preko 10 mrtvih i više ranjenih.

12. i 13. novembra nije bilo promena na položajima brigade. Jedino je muslimanska milicija u nekoliko navrata pokušala da ubaci u pozadinu brigade svoje slabije diverzantske delove, radi izvođenja sabotaža na komunikacijama i instalacijama za vezu. Međutim, svi ovi pokušaji ostali su bez rezultata, sobzirom na to što su neprijateljske namere bile blagovremeno uočene i zaustavljene.

Pošto su brigada i Cazinski partizanski odred, koji je operisao u rejonu s. Bužima i Vranograča, zaključno sa 13. novembrom, izvršili prvu fazu čišćenja terena Cazinske krajine od muslimanske milicije, štab korpusa doneo je odluku da noću 14/15. novembra napadne ustaško-domobranski garnizon u Cazinu. U isto vreme da se izvrši druga faza čišćenja terena oko Cazina, Ostrošca i Bihaća. U vezi sa ovom odlukom, u toku 14. novembra u rejon Cazina stigle su brigade 7. divizije koje su imale da izvedu glavni zadatak.

Napad na Cazin počeo je u svanuće 15. novembra. U napadu je učestvovala 2. i 3. brigada 7. divizije, dok su 1. i 4. brigada ove divizije bile na osiguranju i to: 1. prema Ostrošcu, a 4. prema Bos. Krupi i Otoci. 2. bataljon 3. brigade 8. divizije nalazio se u divizijskoj rezervi 7. divizije, a Cazinski partizanski odred dobio je zadatak da posedne položaje oko s. Šturlića u gotovosti za brze i iznenadne intervencije. 3. brigada 8. divizije, bez 2. bataljona, ojačana 2. bataljonom PPO, imala je zadatak da noću 14/15. novembra izvrši čišćenje terena oko Cazina, Ostrošca i Bihaća. Za izvršenje ovog zadatka 2. bataljon PPO i 4. bataljon brigade krenuli su u akciju pod komandom načelnika štaba Ignjatija Perića sa linije s. Gata — s. Vrsta, a 1. i 3. bataljon sa linije s. Mutnik — s. Pjanići.

Plan čišćenja terena od muslimanske milicije bio je dobro zamišljen i da noć nije bila suviše tamna sa čestim pljuskovima bio bi postignut izvanredan uspeh. Naime, prema borbenoj zapovesti brigade, dva bataljona nastupala su od Bihaća i s. Gate prema severu u pravcu Cazina. Druga dva bataljona krenula su od sela Mutnik i Tržac kod Cazina u pravcu Bihaća sa zadatkom da se spoje sa prva dva bataljona koja su nastupala od Bihaća kod sela Bre-

kovice. Poznato je bilo da se većina muslimanske milicije nalazi na teritoriji koja je bila predviđena za čišćenje. Štab brigade je računao da će Huska i ovoga puta, kao i u ranijim borbama, izbegavati sukobe, nastojati da izvuče svoje jedinice na teritoriju koja se nalazi pod ustaškom ili nemačkom okupacijom. On je stvarno i primenio taktiku manevrisanja i izbegavanja sukoba, težeći da se što pre odlepi od napadača. Za vreme nastupanja brigade došlo je do više sukoba sa Huskinom milicijom. Kako su vladale velike vremenske nepogode, a neprijatelj je dobro poznavao zemljište, to je, posle svakog kraćeg sukoba, vešto izmicao ispod udara jedinica brigade. Nakon dvočasovne borbe neprijatelj se odjednom našao u selu Brekovici, misleći da će na tom terenu ostati miran, jer je selo bilo blizu nemačkih posada, koje su mu nudile zaštitu. Međutim, Huskin plan bio je pogrešno sračunat, jer su bataljoni brigade već bili opkolili Brekovicu. U samom selu nastala je prava gužva. Mrkla noć, gusto poređane zgrade u dosta velikom selu i nepoznavanje terena otežavali su održavanje veze između štaba brigade i štabova bataljona. U ovoj situaciji jedina sredstva veze bila su signalni pištolji i kuriri od kojih nije bilo mnogo koristi. No, bez obzira na sve poteškoće jedinice brigade uspešno su stezale obruč oko sela i streljačkim strojevima i malim kolonama nastupale od kuće do kuće. Neprijatelj, koji je tek bio pristigao u selo, davao je neorganizovan otpor, s jedne strane, zato što nije očekivao tako brzi napad brigade na selo, a, s druge, što je Huskina milicija upala u selo u grupama i bez ikakvog reda pa njegov štab nije mogao da zavede red i drži komandu. Likvidirajući objekt po objekt, kuću po kuću, neprijatelj je pred zoru bio pritisnut na mali prostor, odakle je, zahvaljujući dobrom poznavanju zemljišta, uspeo da se probije iz obruča i u panici odstupi jednim delom snaga u Ostrožac, a drugim u Bihać. Mada brigada nije uništila glavninu Huskine milicije, ipak je uspela da joj nanese prve ozbiljnije gubitke. U toku borbi u selu Breskovici i sam Huskin štab bio je jednog momenta u kritičnoj situaciji, pa su se Huska i neke njegove starešine spasile iskakanjem kroz prozor kuće u kojoj se nalazio njegov štab. Ovde je zaplenjena Huskina arhiva i njegov jahaći konj.

U toku noći 14/15. novembra poginulo je 28 milicionara, među njima i zamenik komandanta Huskine milicije i jedan zamenik komandanta bataljona. Zarobljeno je 30 milicionara i 2 domobrana a ranjeno 25. Jedinice 3. brigade imale su 2 mrtva borca. Zaplenjeno je 5 puškomitraljeza, 32 puške, 2 pištolja, 10 ručnih bombi, oko 30 vojničkih odela i preko 3.000 metaka 7,9 mm[5].

Ukupni neprijateljski gubici i gubici jedinica 3. brigade u vremenu od 7. do 15. novembra iznosili su: ubijeno je 38, zarobljeno 40 i ranjeno 35 Huskinih milicionara. Jedinice brigade imale su 3 mrtva i 3 ranjena.

15. novembra jedinice 7. divizije, nakon višečasovnih borbi, likvidirale su neprijatelja u Cazinu. Cela posada je zarobljena. U velikom plenu bile su i 4 haubice sa priborom i municijom.

Oslobođenje Hrastovice

Štab 4. korpusa[6] izdao je 23. novembra zapovest za napad na Glinu i selo Gore na putu Glina — Petrinja. Napad je usledio istog dana u 15 časova. U vezi s tom zapovešću 7. divizija, ojačana korpusnom haubičkom baterijom i baterijom poljskih topova 8. divizije, izvršila je napad na Glinu koju su branile četiri čete nemačke SS „Nordland“ divizije 3. SS oklopnog korpusa „Germanija“, jedna četa ustaša i 60 žandara.

8. kordunaška divizija dobila je zadatak da sa 1. brigadom napadne neprijateljsku posadu u selu Gore, jačine 180 do 200 vojnika, takođe iz sastava nemačke SS „Nordland“ divizije. 2. brigada bila je na osiguranju 1. brigade od pravca Petrinje, a 3. je zatvarala pravac s. Hrastovica — s. Bačuga, sa zadatkom da spreči pokušaj neprijateljskog prodora od Petrinje prema Glini preko s. Hrastovice i s. Bačuge.

Pre podne istog dana jedinice 3. brigade posele su sledeće položaje: 2. bataljon Vučjak (k. 370), 4. bataljon

---

[5] Zbornik, t. 5, knj. 21, dok. br. 105, str. 390—397 i dok. br. 124, 1943. godine.

[6] 1. korpus NOV i POH preimenovan je u 4. korpus 7. oktobra 1943. godine.

Cepeliš (k. 415), 1. bataljon Tešnjak — k. 310 i 3. bataljon položaje severno i zapadno od sela Klinac koje je udaljeno od Petrinje oko 6 do 7 km. Komandno mesto štaba brigade bilo je u severnom delu sela Gor. Bačuga.

Pošto napadi jedinica 7. divizije na Glinu i 1. brigade 8. divizije na s. Gore nisu uspeli, štab korpusa je 24. novembra izdao naređenje za pregrupaciju jedinica 7. i 8. divizije radi izvođenja priprema za nove akcije. Razmatrajući novonastalu situaciju štab 8. divizije došao je do zaključka da bi bilo najpogodnije da se posle pomenutih neuspeha izvrši napad na s. Hrastovicu, koja se nalazi oko 5 km južno od Petrinje. Ovo selo bila je posela jedna četa „Denemark" puka[7] SS nemačke „Nordland" divizije, a oko 500 metara severno od sela kod mosta na reci Petrinjici nalazila se domobranska straža od 25 ljudi. Jedna i druga posada bile su naoružane sa 2 minobacača 81 mm, 10 puškomitraljeza, te puškama i automatima. Nemci su Hrastovicu pretvorili u vrlo jako utvrđeno uporište, koje je služilo za obezbeđenje Petrinje i Siska od eventualnih napada jedinica NOV i POJ, a i radi zaštite puta i žel. pruge Petrinja — Hrastovica — Glina.

Zbijene zgrade od tvrdog materijala i pojedine odvojene grupe zgrada, neprijatelj je uredio kao otporne tačke, sa uzajamnim flankiranjem i vatrenim dejstvom po prilazima, tako da im je bilo teško prići, naročito sa južne i zapadne strane sela. Sem zgrada podešenih za odbranu i opasanih preprekama, neprijatelj je oko mesta, tj. na prednjem kraju odbrane, kao i u njegovoj unutrašnjosti, izgradio veći broj lakih bunkera i međusobno ih povezao rovovima i saobraćajnicama. Izgrađeni fortifikacijski objekti i prepreke bili su tako vešto i brižljivo maskirani, da su se mogli uočiti samo iz neposredne blizine.

Pripreme i plan napada. S ozbirom na to što je napad na Hrastovicu trebalo izvršiti što pre, nisu se mogle izvesti ni najnužnije pripreme za napad. Sve što je učinjeno u pogledu priprema i organizacije napada bio je sastanak štaba brigade sa štabovima bataljona, na kome je komandantima i političkim komesarima bataljona dat zadatak po karti i što im je skrenuta pažnja na težinu i važnost za-

[7] Danski puk. Ljudstvo ovog puka bilo je prisilno mobilisano uglavnom sa teritorije Danske.

datka. Zbog brzine izostalo je izviđanje, proučavanje neprijateljske odbrane i formiranje jurišnih grupa (grupe boraca bombaša). Jednom reči, napad je preduzet posle ubrzane pripreme, tako da se nisu obavile sve radnje koje su u konkretnoj situaciji bile bitne za pravilnu organizaciju i tok napada.

Napad na Hrastovicu trebalo je da izvrši 3. brigada 8. divizije, sastava četiri bataljona, prateća četa, četa za vezu i inžinjerijska četa, ojačana sa 2 brdska topa. Napad je predviđen da bude iznenadan, brz i izveden sa tri pravca, a obezbeđivala ga je 2. brigada iste divizije, s tim što je njen 2. bataljon poseo položaje oko s. Cepeliš, radi sprečavanja eventualnog prodora neprijatelja od Petrinje prema Hrastovici. Ostali bataljoni 2. brigade bili su na odmoru u s. Pecka, s tim što su i oni bili spremni da u slučaju hitne potrebe odmah budu upotrebljeni u borbi.

Štab 3. brigade odlučio je da napad izvrši u jednom borbenom ešelonu, sa težištem dejstva prema južnoj strani sela na pravcu napada 3. bataljona. Štab brigade je računao da će, koristeći se iznenađenjem i brojnom nadmoćnošću, brzo likvidirati neprijatelja. Plan za napad bio je jednostavan i sve se zasnivalo na iznenađenju, brojnoj nadmoćnosti, brzom i smelom dejstvu.

U tom cilju bataljoni su dobili zadatak i to:

— 3. bataljon, koji se nalazio na glavnom pravcu napada, trebalo je da brzim naletom od polaznih položaja iz rejona kote 310 likvidira neprijateljsko spoljno utvrđenje, na brdašcu iznad južnog dela prvih kuća u Hrastovici, a potom da upadne u selo i što pre izbije na raskrsnicu puteva kod crkve i tako omogući 1. bataljonu lakši prodor u selo od pravca Tešnjaka. Posle posedanja raskrsnice obrazovati brigadnu rezervu;

— 1. bataljon u toku noći 24/25. novembra izaći će na polazne položaje na liniji Tešnjak — Cepeliš (t. 415) i izvršiti napad na jugozapadni deo sela, gde su bila jača utvrđenja neprijatelja i, sadejstvujući desno sa 3. bataljonom, da što pre izbije u rejon crkve u selu. Odatle da nastavi napad sadejstvujući sa 4. bataljonom, koji je napadao na Hrastovicu od pravca s. Sv. Duh;

— 4. bataljon sa polaznih položaja iz rejona Sv. Duh napada na zapadnu ivicu sela. Desno drži vezu sa 1. bata-

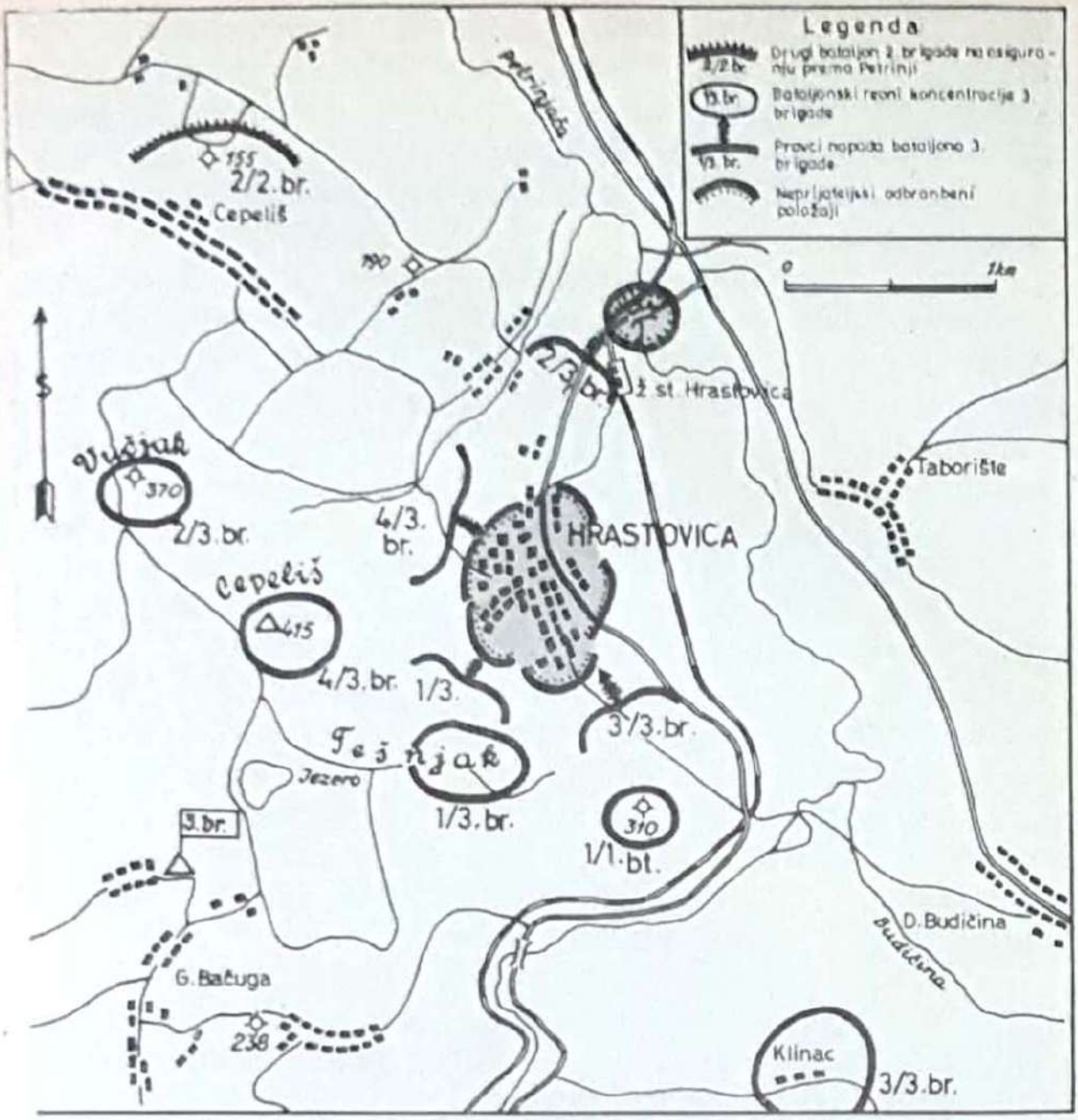

Raspored jedinica brigade za vreme napada na legionarsku posadu u s. Hrastovici kod Petrinje.

ljonom, a levo sa 2. bataljonom. Pored toga 4. bataljon imao je zadatak da ne dozvoli neprijatelju da iz Hrastovice upućuje bilo kakvo pojačanje domobranskoj posadi kod mosta koju je napadao 2. bataljon:

— 2. bataljon imao je zadatak da brzo i iznenadno zauzme i sruši most na r. Petrinjici i time spreči dolazak neprijateljske motorizacije od pravca Petrinje u Hrastovicu radi pomoći svojoj napadnutoj posadi. Po izvršenom zadatku bataljon poseda kotu 190 radi neposrednog osiguranja levog boka brigade od pravca Petrinje.

Kao što se vidi, štab brigade je u početku napada predvideo borbeni poredak u jednom ešelonu, bez rezerve, ali su zato štabovi bataljona dobili zadatak da formiraju svoje nešto jače rezerve i da njima pothranjuju borbu svojih četa u napadu. Na osnovu toga, štabovi bataljona zadržali su u svojoj rezervi od pola do cele čete. Ovakvim borbenim poretkom htelo se, pored ostalog, da se neprijatelj istovremeno napada sa tri pravca, kako bi se naterao na razvlačenje snaga, a time i na slabljenje odbrane. Grupisanje snaga na glavnom pravcu udara nije bilo izraženo nekom posebnom koncentracijom žive sile i vatrenih sredstava već kvalitetnijim i brojno najjačim bataljonom.

Neuspeli juriš na Hrastovicu. Pod zaštitom mraka, i u najvećoj tišini bataljoni su u toku noći 24/25. novembra zauzeli polazne položaje za napad. U svanuće su svi bataljoni jednovremeno krenuli u napad potpomognuti neposrednom vatrom pt-topova i minobacača. Za vreme bavljenja jedinica brigade na polaznim položajima, kao ni u toku nastupanja, neprijatelj nije otvarao vatru sve dok bataljoni nisu došli pred prednji kraj njegove odbrane. Tek kada su čete bile na jurišnom odstojanju neprijatelj ih je zasuo snažnom pešadijskom vatrom i uspeo da ih odbaci na polazne položaje. Iz ovog prvog neuspelog napada štab brigade izvukao je nekoliko pouka koje su mu dobrodošle za korekciju plana napada. Tako je, na primer, usled izostavljenog izviđanja, raspored neprijateljskih vatrenih tačaka ustanovljen tek u toku ovog napada. S druge strane, nedostatak jurišnih grupa učinio je da se u prvom jurišu nisu mogla neutralisati i uništiti neprijateljska žarišta otpora — bunkeri i pojedine utvrđene zgrade — koje su sačinjavale skelet njegove odbrane. Ovo, kao i drugi propusti za vreme pripreme, doprinelo je da se prvi napad i juriš bataljona 3. brigade završi bezuspešno i pored njihovog visokog borbenog morala, brojne nadmoćnosti i delimično postignutog iznenađenja.

Ali ovaj neuspeli juriš, treba istaći, ne samo da nije obeshrabrio jedinice brigade, već je naprotiv kod njih razbio onu neizvesnost koja je u početku napada vladala u pogledu rasporeda i jačine legionarskih snaga. Sem toga, omogućio je da se utvrdi tačan raspored neprijateljskih snaga i njegovih vatrenih sredstava, a ujedno im je poka-

zao da je neprijatelj u bliskoj borbi veoma žilav i da mu ne smeta naša brojna nadmoćnost. Dalje, uočeno je da neprijatelj pribegava čestim ispadima manjim delovima, iznenadno i u najkritičnijem momentu po jedinice brigade, tj. kada su se one odmakle od jurišnih položaja, a još nisu dostigle do prvih objekata napada. Isto tako, uočeno je da je vatrena podrška juriša bila nedovoljna i neprecizna. To je došlo zbog brzog pokreta bataljona, s jedne strane, a, s druge, kao posledica zamora, štednje municije i napeta borbene psihoze.

2. bataljon, koji je napadao domobransku posadu kod mosta, uspeo je u prvom naletu da zauzme neprijateljske položaje na levoj obali reke, a ostatak domobranske posade na desnoj obali pružao je i dalje slabiji otpor. Negde oko 8 časova, nakon završene naknadne pripreme i predaha, jedna četa 2. bataljona izvršila je juriš preko mosta i u prvom naletu prisilila neprijatelja na predaju.

U borbi kod mosta na reci Petrinjici 2. bataljon je zarobio jednog vodnika, jednog razvodnika i 24 domobrana.

Ponovni juriš na Hrastovicu. Pre početka ponovnog juriša, negde oko 9 časova, neprijatelj je iz Petrinje obasuo artiljerijskom vatrom položaje brigade oko Hrastovice. Ova neprijateljska intervencija artiljerijom omela je početak drugog juriša, ali su jedinice oko 10.20 časova, kada se neprijateljska vatra utišala, ponovo krenule u napad. Drugi napad na Hrastovicu bio je i organizovaniji i mnogo bolje pripremljen. Što je najglavnije svaka četa formirala je bombaško odeljenje (jurišnu grupu), sa ciljem da prvo one pod zaštitom vatre upadnu u neprijateljski prednji kraj odbrane i likvidiraju određene objekte, odnosno naprave prolaze kroz koje će se probiti ostali borci. Osim toga, artiljeriji i minobacačima dati su precizniji zadaci u podršci, za razliku od načina dejstva u prvom jurišu, kada su uglavnom dejstvovali na širokom frontu, više radi demoralizacije neprijatelja. Isto tako razmotrene su mere i načini za paralisanje neprijateljskih ispada, kao i za uspešno odbijanje njegovih protivnapada, koji su se očekivali za vreme borbe u unutrašnjosti odbrane.

Ponovni juriš već u samom početku dao je zadovoljavajuće rezultate. 3. bataljon, koji je krenuo u napad na kotu 310, uspeo je u prvom naletu da zauzme neprijatelj-

ske bunkere i saobraćajnice koji su se nalazili na čukama iznad južnog dela sela, a potom da upadne i u selo. Za vreme upada u prve kuće poginuo je operativni oficir bataljona Simo Čojle Zatezalo, koji se nalazio na čelu jurišne grupe 1. čete. Ovaj uspeh 3. bataljona doveo je do izvesne zabune u neprijateljskim redovima. Izgleda da se najviše uplašila komanda mesta. Komandir nemačke čete, zajedno sa jednim vodnim oficirom i dvojicom podoficira, seo je u konjska kola i pokušao da pobegne u Petrinju. Međutim, njega je kod mosta sačekao komandant 2. bataljona Rade Ivković sa nekoliko boraca i pozvao ih na predaju što su oni odbili. Nastala je kratka borba u kojoj je izginula komanda legionarske čete koja je branila Hrastovicu. Mada je rukovodstvo čete izginulo, najstariji podoficir čete preuzeo je komandu i produžio da daje vrlo žilav otpor. No, i pored toga, 3. bataljon uspeva da zauzme raskrsnicu puteva u selu kod crkve pa i samu crkvu iz koje je toga momenta neprijatelj snažnom vatrom obasipao jedinice 3. i 1. bataljona.

U toku borbe u samoj Hrastovici pokazalo se da neprijatelj ne raspolaže od ranije uzastopno organizovanim odbrambenim tačkama. Naime, u unutrašnjosti Nemci su se na svakom pravcu povlačili samo toliko koliko su ih na to prisiljavale jedinice brigade. Na čitavom prostoru oni su pružali žilav otpor tako da se selo moralo osvajati deo po deo, kuća za kućom. Možda je ovako žilavom otporu Nemaca donekle doprinela situacija stvorena uspehom 2. bataljona, koji je još u prvom naletu zauzeo domobransko uporište kod mosta i sam most porušio, čime su njihovi izgledi za povlačenje iz Hrastovice praktično bili isključeni.

Neprijatelj je oko podne dva puta pokušao da se probije prema Petrinji. Za vreme drugog protivnapada uspelo je jednom odeljenju legionara da probije obruč brigade i da pobegne prema Petrinji. Možda bi ih i više uspelo da pobegne da štab brigade nije na vreme u pravcu nemačkog proboja ubacio rezervu 4. bataljona koja je zadržala dalje neprijateljske nalete. Ovom intervencijom štaba brigade propale su i poslednje nade legionara za proboj iz okruženja.

Do 13 časova 25. novembra neprijatelj je imao preko 50% ljudstva izbačenog iz stroja, ali ostatak posade i dalje

se borio, verujući da će im uskoro stići pomoć iz Petrinje i osloboditi ih. S obzirom na osetno smanjenje ljudstva branioca, štab 3. brigade naredio je štabovima bataljona da još odlučnije krenu u čišćenje sela. Ne zna se da li su jedinice brigade žešće napadale ili je neprijatelj davao ogorčeniji otpor. Neprijatelj je gubio kuću po kuću, položaj za položajem i u 15 časova 25. novembra cela Hrastovica sem dve zgrade bila je u rukama jedinica brigade. Preostale dve kuće u koje se neprijatelj bio sklonio bile su sagrađene od cigle i kamena, a pored toga nalazile su se na potpuno ravnom zemljištu sa velikim brisanim prostorom. U jednoj zgradi zabarikadiralo se 18 a u drugoj oko 60 neprijateljskih vojnika. Oko 17 časova štabovi 1. i 4. bataljona krenuli su zajedničkim snagama u napad na ove preostale zgrade. Jedna grupa bombaša 4. bataljona u prvom naletu uspela je, pod zaštitom mitraljeske i puškomitraljeske vatre, da priđe zgradi i da u podrum ubaci svežanj upaljenog trotila. Od eksplozije trotila upaljena je zgrada iz koje je neprijatelj davao otpor sve dok i poslednji vojnik nije bio obuhvaćen plamenom i dok nije izgoreo. Ovaj primer najbolje pokazuje sa kakvom se žestinom neprijatelj borio i njegovu rešenost da istraje do poslednjeg čoveka, što je i te kako uticalo na visinu žrtava koje su dale naše čete brigade za vreme tridesetočasovne borbe u Hrastovici. 1. bataljon je dva puta pokušao da na juriš zauzme poslednju zgradu u koju se bio neprijatelj sklonio. Međutim, oba pokušaja ostala su bez uspeha. Negde oko 17.30 časova štab 1. bataljona pripremio je i treći napad na zgradu, ali u ovome je bio sprečen od strane štaba brigade, zato što je bataljon u prva dva pokušaja imao oko 10 mrtvih, među kojima i komandira 1. čete Gliša Živkovića, političkog delegata iste čete Ivanovića zvanog Ipoja i druge.

Kako je brigada u toku prvog dana borbe imala znatne gubitke, odlučeno je da slabije snage 1. i 4. bataljona blokiraju kuću u kojoj se još nalazio neprijatelj, dok je glavnina brigade 25. novembra u 22 časa povučena dublje u selo na odmor. U isto vreme 2. bataljonu 2. brigade naređeno je da i dalje ostane na dotadašnjim položajima, radi osiguranja 3. brigade od pravca Petrinje.

Rano ujutro 26. novembra neprijatelj, nepoznate jačine, izvršio je ispad iz Petrinje u pravcu s. Cepeliš, gde

se nalazio 2. bataljon 2. brigade. Posle vrlo kratke, ali žestoke borbe neprijatelj je bio prisiljen na povlačenje. Negde u isto vreme neprijatelj iz blokirane zgrade pokušao je iznenadnim ispadom iz zgrade i jurišem na položaje 4. bataljona da se probije prema Petrinji. Međutim, ovaj ispad na vreme je osujećen i pošto su legionari pred zgradom imali oko dvadesetak mrtvih odustali su od daljeg pokušaja proboja iz obruča. Oko 8 časova ujutro 6 nemačkih tenkova stiglo je iz Petrinje do porušenog mosta i odatle otvorilo vatru po položajima 4. bataljona. Ukratko posle toga jedan pt-top brigade iz Hrastovice otvorio je vatru po tenkovima, koji su se nalazili na ravničastom zemljištu, nakon čega su se tenkovi povukli u Petrinju. Pošto je opet zavladala tišina štab brigade je poslao na pregovore kod neprijatelja načelnika štaba brigade Ignjatiju Perića. S njim je pošao i Marko Lucić, oficir pri štabu brigade koji je inače dobro govorio nemački. Pregovori između delegacije brigade i predstavnika nemačke posade trajali su preko pola časa. Za celo vreme pregovora vladala je mučna situacija, jer je neprijatelj nastojao da nametne svoje uslove o kapitulaciji koji nisu odgovarali brigadi. Na kraju kad je neprijatelj uvideo da nema drugog izlaza sem bezuslovne kapitulacije, konačno su postavljeni uslovi predstavnika brigade prihvaćeni i neprijatelj je položio oružje. U 13 časova 26. novembra Hrastovica je nakon tridesetočasovne borbe bila oslobođena.

U borbi za Hrastovicu zarobljeno je: 1 domobranski vodnik, 1 razvodnik, 24 domobrana, 3 nemačka podoficira i 30 legionara raznih nacionalnosti, Danaca, Norvežana, Holanđana i Rumuna. Neprijatelj je u Hrastovici imao 92 mrtva, od toga 4 oficira i 4 podoficira.[8]

Zaplenjeno je: 10 puškomitraljeza, 2 minobacača 81 mm sa 144 mine, 104 puške sa oko 25.000 metaka, 20 pištolja, 12 automata, 6 poluautomatskih pušaka, 8 signalnih pištolja, 95 ručnih bombi, 1 radio-stanica, 1 poljska telefonska centrala, 5 poljskih telefona, oko 100 vojničkih uniformi, 150 ćebadi, 45 šatorskih krila, 130 vojničkih ranaca, 20 ručnih busola, 6 dvogleda, 1 vojnički bicikl i dosta drugog materijala i životnih namirnica.

---

[8] Zbornik, t. 5, knj. 21, dok. br. 156, str. 537—542.

Gubici jedinica 3. brigade iznosili su 18 mrtvih, među kojima operativni oficir 3. bataljona Simo Zatezalo, komandir 1. čete 1. bataljona Glišo Živković, 1 zamenik komandira čete, 1 politički delegat, 1 stariji vodnik i 1 mlađi vodnik. Brigada je imala i 43 ranjena, među kojima je bio i komandir čete 1. bataljona Mile Šumunlija, koji je od zadobivenih rana ubrzo umro, i komandir 2. čete 4. bataljana Vaso Božić. Ovo je bila prva akcija od formiranja brigade u kojoj je ona pretprela osetne gubitke. Međutim, gubici nisu mogli biti manji ukoliko se želelo da se pobedi žilav otpor neprijatelja, odnosno dobro izvežbana legionarska jedinica sa solidnim naoružanjem i dobrom popunom municije.

U napadu na Hrastovicu je, u punoj meri došla do izražaja korisna inicijativa ne samo starešina i jedinica, već i boraca. Oni su, ne čekajući mnogo na naređenja viših štabova, brzo primenjivali najpogodnije postupke i preduzimali najcelishodnije pokrete — manevre, usmeravajući ih na najslabija mesta neprijateljske odbrane i slabo branjene međuprostore. U suštini jedinice 3. brigade, prožete željom da po svaku cenu izbore pobedu, primenjivale su inicijativno razne postupke kojima su iz dotadanjih iskustava raspolagale ili su do njih dolazile u toku borbe. Tako je, na primer, nedostatak municije jedna jedinica rešila što je inicijativno napala objekt za koji je saznala da ima više municije, iako to nije bio njen neposredni cilj, zauzela ga i brzo podelila municiju ostalim najbližim jedinicama.

Neprijateljska operacija „panter“

Početkom decembra neprijatelj je koncentrisao snage oko slobodne teritorije Korduna, Banije i Cazinske krajine i to: na liniji Ogulin — Oštarije — Generalski Stol — —Karlovac 371. nemačku pešadijsku diviziju, koja je pre 14 dana stigla iz Italije[9]. Pored ovih snaga u ovim rejonima nalazili su se 3, 5, 10. i 33. ustaški bataljon. Na liniji Sisak — Petrinja — Glina bila je 1. kozačka divizija, a duž železničke pruge Sunja — Bihać 373. legionarska divizija

---

[9] Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br. 150, primedba broj 5, str. 714.

„Tigar". U rejonu Cazina i Bihaća nalazila se Huskina milicija, jačine oko 3.000 ljudi.

Ova koncentracija neprijateljskih snaga bila je u vezi sa širim strategijsko-operativnim planom 2. nemačke oklopne armije, koja je imala zadatak da posle posedanja jadranske obale obezbedi pozadinu, posebno komunikacije koje iz doline Save vode prema moru.[10] Sem ovoga, ove okupatorske i kvislinške jedinice imale su zadatak da razbiju jedinice NOV i POJ na teritoriji Korduna, Banije i Cazinske krajine, prisile ih na povlačenje prema Petrovoj gori i Šamarici, gde je trebalo da ih okruže i konačno unište. U toku ove operacije trebalo je pohvatati i odvesti u logove sve sposobne muškarce.

Raspored jedinica 8. divizije: na dan 6. decembra bio je sledeći:[11] 1. brigada nalazila se na odmoru na prostoriji s. Bučica — s. Taborište (na desnoj obali Kupe), 3. brigada u rejonu Lasinje i 2. brigada u okolini Vrginmosta, spremna za prebacivanje kamionima u Liku radi izvođenja akcija na komunikaciji Lapac — Mazin — Bruvno, dok su ostale jedinice divizije bile u očekivanju pokreta prema Pokuplju i Žumberku. Pošto su dobiveni podaci o početku neprijateljske operacije „panter", štab 8. divizije, bez 2. brigade koja je već krenula prema Lici, izdao je naređenje jedinicama:

— 3. brigada prebačena je na prostor s. D. i G. Sjeničak, sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciji Karlovac — — Sjeničak — Vrginmost i ne dozvoli neprijatelju prolaz ovim pravcem;

— 1. brigada prebačena je na severoistočne padine Petrove gore, odakle je mogla uspešno da dejstvuje na komunikacijama Vrginmost — Glina, Topusko — Vel. Kladuša i Vrginmost — Vojnić.

Neprijatelj, nepoznate jačine, krenuo je 6. decembra od s. Tounja kod Oštarija i u toku dana ušao u s. Tounjski Tržić, prešao reku Mrežnicu i otpočeo sa popravkom mosta na reci. Iz Karlovca je u toku dana krenuo 669. grenadirski puk 371. divizije, ojačan dopunskim bataljonom divizije, 3, 5. i 10. ustaškim bataljonom i sa 10 tenkova tipa

---

[10] „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije", knj. 2, str. 8 i 9.

[11] Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br. 123, str. 466.

„tigar" putem Karlovac — Vojnić — Petrova gora. Kod s. Tušlovačkog Cerovca, 1. četa 2. bataljona KPO napala je neprijateljsku kolonu i posle kraće borbe u kojoj su poginula 2 a ranjena 4 Nemca, četa je bila prisiljena da se povuče prema s. Vukmaniću. Ove neprijateljske snage zadržale su se u s. Tušlovačkom Cerovcu i tu su i prenoćile.

Rano ujutro 7. decembra neprijatelj iz Tušlovačkog Cerovca krenuo je dalje prema Vojniću i Skakavcu i još u toku dana 669. grenadirski puk sa motorizovanom kolonom ušao je u Vojnić, a 3, 5. i 10. ustaški bataljoni izbili su na liniju sela Kablar — Banski Kovačevac na desnoj obali Kupe. Zadatak ovih ustaških jedinica bio je da osiguraju levi bok 669. puka i ostalim neprijateljskim jedinicama koje su nastupale od Karlovca prema Vojniću i Petrovoj gori.

Noću 7/8. decembra jedinice 3. brigade stigle su na teritoriju sela Sjeničak. 8. decembra oko 9,30 časova, 50—60 ustaša pošlo je iz Sjeničaka preko zaseoka Krkljuši, prema zaseoku Mrkalji, sa ciljem paljenja i pljačke, dok su ostale ustaške jedinice iz s. Sjeničaka i sa položaja Padeško brdo vatrom štitili pokret ove ustaške grupe. U visini zaseoka Vujičići, ustaše su napadnute od 1. čete 3. bataljona koja se nalazila na desnom krilu bataljona. U toku borbe koja je trajala nešto oko jedan čas ustašama je stiglo pojačanje od oko dve čete. Tada je neprijatelj izvršio protivnapad na položaje 1. čete 3. bataljona, te se četa, morala povući iz zaseoka Kartalije prema zaseoku Jekići. Posle kraćeg vremena i neprijatelj se povukao u Sjeničak.

Oko 16 časova 8. decembra 2. i 3. bataljon 3. brigade, ojačani sa 3 minobacača 81 mm i jednim pt-topom, izvršili su napad na neprijatelja koji se utvrđivao u Sjeničaku.[12] U određeno vreme otpočela je minobacačka vatrena priprema, tada su jedinice 2. i 3. bataljona krenule u napad u tri kolone i to: prva kolona zaselak Kartalije — — Vujičići — Pruginići; druga se kretala od šume Muljci putem prema s. Sjeničaku i treća je nastupala od Mračaj-brda kroz zaselak Jurići u D. Sjeničaku i dalje prema zaseoku Lente i Čabraje. Kad su kolone podišle na 800—1.000 m primećeno je da se neprijateljska glavnina po-

[12] O borbama 3. brigade za vreme neprijateljske operacije „panter" vidi Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br, 90, str. 316—330.

vlači prema s. Skakavcu i s. Banskom Kovačevcu. U to vreme neprijateljska zaštitnica otvarala je snažnu vatru po našim kolonama koje su i dalje nastupale prema Sjeničaku. Kad su se 2. i 3. bataljon približili neprijatelju na 400—500 m, mitraljeske čete su otvorile vatru na neprijateljsku zaštitnicu. Tada je neprijateljska zaštitnica sa položaja Padeško brdo i groblja počela da odstupa prema Banskom Kovačevcu, a deo zaštitnice sa položaja u zaseoku Čabraje počeo se povlačiti prema Skakavcu. Međutim, u zaseoku Mrkalji jedna četa 2. bataljona sustigla je neprijatelja i tom prilikom došlo je do oštre i kratkotrajne borbe. Radi uspešnijeg odstupanja, ustaše pokušavaju protivnapadom da zaustave 2. bataljon, ali u tome nisu uspeli, već su otpočeli sa naglim povlačenjem prema Skakavcu i Karlovcu. Zahvaljujući prilično gustoj magli i sumraku, neprijatelj je uspeo da se ipak odlepi od 2. bataljona. U toku noći 8/9. decembra ustaše su se povukle u Karlovac.

Prema izveštajima jedinica 3. brigade neprijatelj je u toku dana imao 15 mrtvih (od kojih su trojica ostala na bojištu) i 12 ranjenih. Zaplenjena je veća količina materijala. Štab brigade je odlučio da se sav zaplenjeni materijal i stvari sakupe i predaju NOO-ima onih sela koja je neprijatelj bio zauzeo i u kojima je pljačkao. U isto vreme brigada je imala 2 lakše ranjena borca.

Nakon sprečavanja ustaškog prodora komunikacijom Karlovac — Skakavac — Vrginmost brigada je po naređenju štaba 8. divizije 10. decembra prebačena iz rejona Sjeničaka na komunikaciju Karlovac — Vojnić, i 11. decembra bataljoni su dobili zadatak da posednu položaje:

— 4. bataljon s. Utinja — s. Klipino Brdo, sa zadatkom da zatvori pravac Karlovac — Utinja — Vojnić i da obezbedi pozadinu brigade od iznenadnog napada neprijatelja od Skakavca i Utinje;

— 3. bataljon poseo je položaje na južnoj ivici šume Babina gora, u rejonu s. Cvijanović, sa zadatkom da obezbedi desni bok 1. i 2. bataljona. Jedna četa ovog bataljona prebačena je u šumu Loskunju, sa zadatkom da u saradnji sa 2. bataljonom tuče neprijatelja unakrsnom vatrom koji bi se eventualno kretao od Tušilovića prema Vojniću;

— 2. bataljon zauzeo je polažaje u rejonu s. Okiča;

— 1. bataljon poseo je položaje Mađerčića-brda — s.

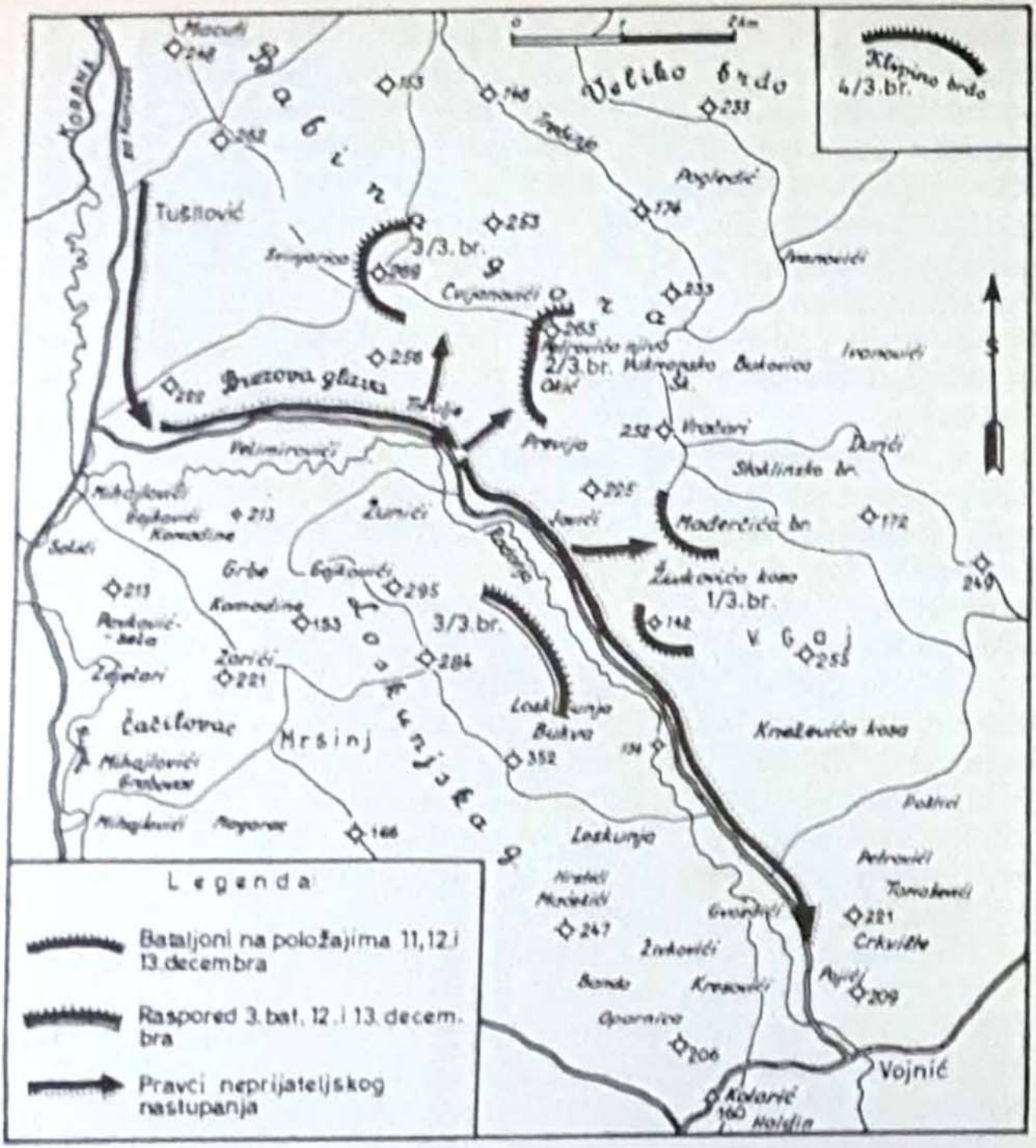

Raspored jedinice brigade 11, 12. i 13. decembra za vreme borbi sa okupatorskim trupama na putu Karlovac — Vojnić.

Živković-Kosa. Zadatak 1. i 2. bataljona bio je da u saradnji sa četom 3. bataljona sa položaja u Loskunji zatvori komunikaciju Karlovac — Vojnić.

U vreme posedanja položaja jedinicama 3. brigade, jedna četa 2. bataljona naišla je na neprijateljsku četu koja je držala položaje pored puta zaselak Trkulje kod Tušilovića — Živković-Kosa i na taj način osiguravala najugroženiji deo puta Karlovac — Vojnić. Pošto 2. bataljon

nije mogao posesti određene položaje pre nego što protera neprijatelja, između 2. bataljona i neprijateljskog osiguranja razvila se borba koja je trajala oko jedan čas. Oko 10 časova neprijatelju je stiglo pojačanje od jednog bataljona legionara. Neprijatelj koji je dolazio od Karlovca, po izbijanju u s. Tušilović, skrenuo je prema severu, ušao u s. Brezovu Glavu i odatle krenuo u pravcu desnog krila 3. bataljona. Još tada 2. bataljon je vodio borbu sa neprijateljem kod s. Živković-kose. S obzirom na brojnu nadmoćnost neprijatelja, 3. bataljon je bio prisiljen da se nakon kraće borbe povuče prema s. Cvijanović. U isto vreme kada je krenulo nemačko pojačanje iz Karlovca jedna njegova jedinica pošla je od Vojnića prema s. Živković-Kosi radi napada na levi bok brigade. Kako je do ovog napada došlo skoro istovremeno kad i napad na levi bok brigade i pošto su oba boka bila izložena vrlo jakim neprijateljskim napadima, cela brigada je bila prisiljena da se povuče prema severu i da zauzme položaje na liniji: s. Cvijanović — Petrovića njiva — kota 252 — Mađerčića brdo (k 231). Štab brigade je doneo odluku da se jedinice na ovim položajima utvrde i pripreme za novi napad na putu Tušilović — Vojnić. Međutim, legionarske jače snage iznenada su izbile u s. Okič i odatle nastavile sa nastupanjem prema položajima 2. i 3. bataljona. Maglovito vreme i nedostatak savremenijih sredstava veze otežavalo je komandovanje i održavanje veze između jedinica brigade. Neprijatelj je zahvaljujući toj činjenici lakše mogao preduzimati napade, jer mu je dobra i stalna veza omogućavala uspešno komandovanje unutar jedinica. Neprijateljski napadi na desno krilo bili su sve žešći i stalno su mu pristizala pojačanja što je uticalo na to da se povuče 3. bataljon i delovi 2. bataljona iz s. Cvijanovića i Petrovića njive prema selu Vukmanska Bukovica. Neprijatelj je nastojao da brigadu odbaci i dalje prema Utinji, ali upornom odbranom bataljona i protivnapadima, naročito onih koje je izvodio 2. bataljon, Nemci su bili prisiljeni da se povuku prema s. Brezova Glava i s. Živković-Kosa.

Negde oko 16 časova 11. decembra pritisak jedinica 3. brigade bio je toliki da se neprijatelj morao da povuče sa svih dominantnih visova severno od puta Tušilović — — Vojnić i da se samo zadrži na manjim brežuljcima, koji

se nalaze severno pored puta. Jedan deo neprijateljskih snaga koji je odstupao prema cesti, grupisao se oko zaseoka Jovići. Četa 3. bataljona, koja se nalazila u Loskunji, a bila udaljena od ove grupe vojnika svega oko 200 do 300 m, iskoristila je taj momenat za napad. Kad se skupila oko 150 legionara, četa je iz čitavog naoružanja otvorila iznenadnu brzu paljbu i od prvih plotuna ostalo je da leži na zemlji preko 20 što teško ranjenih što mrtvih neprijateljskih vojnika, dok su se ostali zaklonili iza obližnjeg drveća i kuća. Upravo u to vreme stiglo je još deset kamiona sa vojnicima kao pojačanje legionarima na obezbeđenju puta Vojnić — Tušilović.

Kurirsko odeljenje brigade. Najstariji borac imao je 17, a najmlađi 13 godina. Snimljeno u jesen 1943. godine u okolini Veljuna.

Po padu mraka štab brigade je odlučio da povuče bataljone u s. Vukmansku Bukovicu i s. Međeđak radi kraćeg odmora.

12. i 13. decembra i dalje su vođene borbe na putu Karlovac — Vojnić. U oba dana 3. bataljon, koji se nalazio na položajima u šumi Loskunji, dva puta je iznenadio ne-

prijateljske kolone i bliskom vatrom naneo im osetne gubitke. Pošto je put Karlovac — Vojnić, koji je služio kao glavna arterija između neprijateljske baze u Karlovcu i bojišne prostorije na Kordunu, bio stalno izložen vatrom jedinica 3. brigade, Nemci su ga morali napustiti. To je bio i završetak operacije „panter" na teritoriji Korduna.

U petodnevnim borbama 3. brigada uništila je oko 100, a isto toliko ranila neprijateljskih vojnika, dok su njene jedinice imale 15 mrtvih i ranjenih. Među ranjenim bio je komandir mitraljeske čete 1. bataljona Mile Trbojević i komesar čete Marko Mrđenović, koji je uskoro nakon ranjavanja umro. Zaplenjena su 3 kamiona sa obućarskim alatom i priborom za krpanje cipela, 2 puške, 1 automat i oko 1.000 puščanih metaka.

Borbe sa muslimanskom milicijom

Ujutro 19. decembra 2. brigada 8. divizije i Cazinski partizanski odred otpočeli su akciju čišćenja Cazinske krajine od muslimanske milicije Huske Miljkovića. Brigada je nakon izvesnih početnih uspeha bila žestoko napadnuta od jačih Huskinih snaga i prisiljena da se naglo povuče prema Cetingradu. U sumrak dana Huskina milicija ušla je u Veliku Kladušu koja je do tada služila kao baza NOV i POJ u tom kraju. U vezi s tom situacijom, štab divizije je naredio 3. brigadi koja se u to vreme nalazila na prostoriji s. Krnjak, s. Budačka Rijeka, s. Johovo i Miholjsko da sa jedinicama krene prema Vel. Kladuši, radi njenog oslobođenja. Oko 22 časa 2. bataljon pod komandom komandanta Rade Ivkovića[13] i načelnika štaba brigade krenuo je prema Vel. Kladuši i u zoru 20. decembra bataljon je izbio u s. Maljevac kod Vel. Kladuše, a njegova prethodnica ušla je u Vel. Kladušu iz koje su se nešto ranije povukli Huskini odredi. Oko podne stigle su u Vel. Kladušu i ostale jedinice 3. brigade, posle čega je 2. bataljon, ojačan jednom četom 4. bataljona i sa 2 minobacača 81 mm, upućen na izviđanje od Velike i Male Kladuše. Predveče

---

[13] Poginuo u toku NOR-a na teritoriji Karlovca kao komandant Karlovačkog partizanskog odreda.

je komandant bataljona podneo izveštaj komandantu brigade da na ovoj teritoriji nema neprijateljskih jedinica.

Štab 4. NOU korpusa doneo je 21. decembra odluku da 8. divizija i Cazinski partizanski odred 22. decembra otpočnu sa čišćenjem Cazinske krajine. To je bila poslednja akcija protiv Huskinih jedinica, jer je Huska neposredno posle ove akcije odlučio da stupi u kontakt sa štabom 4. korpusa radi sklapanja sporazuma o prelasku muslimanske milicije na stranu NOV i POJ.

Vojna situacija na teritoriji predviđenoj za čišćenje izgledala je ovako:

— Huskina milicija nalazila se uglavnom na celoj teritoriji Cazinske krajine, izuzev Velike i Male Kladuše koje su bile oslobođene. Glavnina muslimanske milicije nalazila se na teritoriji oko Cazina, selo Tržac i Ostrožac i Bihaća;

— U Bihaću, Ostrošcu, Cazinu i Otoku nalazile su se jače neprijateljeve snage, a držao je i Pećigrad sa posadom od 2 do 3 čete legionara, naoružanih minobacačima, mitraljezima, puškomitraljezima i puškama. Ova posada bila je smetnja za bržu likvidaciju Huskine milicije.

Raspored jedinica 8. divizije bio je:

— 3. brigada, ojačana Cazinskim partizanskim odredom i artiljerijskim divizionom 8. divizije, dobila je zadatak da nastupa putem Vel. Kladuša — Pećigrad — prema Cazinu. Po izbijanju u visinu Pećigrada jednim delom snaga blokira Pećigrad, a drugim delom produžava sa akcijom čišćenja do s. Skokova. Po izbijanju u Skokove i zauzimanju okolnih visova treba da zaposedne položaje s. Šturlić — s. Liskovac — s. Skokovi i da na toj liniji ostane do daljeg naređenja;

— 2. brigada čisti rejon s. Tržac i s. Mutnik;

— 1. brigada vrši pretraživanje terena na pravcu s. Podzvizd — Vranograč — s. Bužim.

U toku nastupanja trebalo je pretražiti i pročistiti sva sela, zaseoke, šumarke i sva sumnjiva mesta i objekte u kojima bi se mogli sakriti Huskini milicioneri. Starešinama bataljona i četa skrenuta je posebna pažnja na lep i čovečanski postupak prema zarobljenicima, a posebno prema mesnom stanovništvu. U komandantovom usmenom naređenju na kraju je rečeno da se po ovim pitanjima ne

sme desiti ni najmanji propust jedinica brigade koji bi kasnije mogao poslužiti Huski i ostalim neprijateljskim formacijama kao sredstvo propagande u borbi protiv NOV i POJ i narodnooslobodilačkog pokreta.

Oko 8 časova ujutro 22. decembra sve jedinice divizije i CPO krenule su po planu na izvršenje zadatka. Ceo dan bilo je kišno i dosta maglovito vreme. Gustina magle je s vremena na vreme bila takva da se nije videlo ni na pedesetak metara. Pored toga, padala je i jaka kiša, što je još više smanjivalo vidljivost, a samim tim i izvršenje zadatka. Oko 13 časova prethodnica 3. brigade (3. bataljon) izbila je na 1 km ispred Pećigrada. Na čelu prethodnice nalazio se načelnik štaba divizije Nikola Grubor i oficir pri štabu brigade Nikola Basara. Tada je iznenadno na čelo prethodnice otvorena žestoka pešadijska vatra od predstražarskih delova pećigradske posade. Od jednog mitraljeskog rafala lakše je ranjen 1 borac. Komandant brigade Momčilo Novković naredio je da se glavnina brigade razvije i da u streljačkom rasporedu krene na neprijatelja koji je bio zabarikadiran u pećigradskoj tvrđavi. U sumrak streljački strojevi jedinica pod vatrom neprijateljskog automatskog naoružanja izbili su pred zidine starog grada i tu su bili zaustavljeni vatrom. Dalje se nije moglo, jer su legionari pružali ogorčen otpor sa dobro utvrđenih položaja. Sem toga, jedna grupacija muslimanske milicije u jačini oko 1.000 ljudi nalazila se na položajima južno od Pećigrada, spremna da svakog momenta pritekne u pomoć ovim neprijateljskim snagama.

U toku noći 22/23. decembra 3. brigada i CPO zanoćili su na liniji: Mujagića Selo — s. Šabići (k. 310) — Visibaba. Negde pred zoru 23. decembra razrađen je plan napada na Pećigrad. Napad je trebalo da usledi oko 8 časova 23. decembra. Međutim, nešto pre početka napada kroz gustu maglu, koja je bila obavila ovaj kraj, a posebno jarkove i gajeve, čuli su se pucnjevi pušaka i rafali automata i puškomitraljeza od pravca Cazina, propraćeni vikom mase ljudi, što je bio znak da se Huskina milicija probila u Pećigrad radi pojačanja legionarske posade u mestu. Milicioneri su, koristeći gustu maglu i slabu vidljivost, uspeli neopaženo da prođu sa južne strane mesta koja nije bila blokirana i da se spoje sa nemačkom posadom u

Pećigradu. Dok se štab brigade snašao i preduzeo odgovarajuće mere, čitava neprijateljska posada sa pristiglim pojačanjem brzo se evakuisala prema Skokovima i Cazinu.

Oko 10 časova 23. decembra 3. brigada je ušla u Pećigrad i nastavila dejstva prema Skokovima i u pravcu Cazina. Po izbijanju prethodnice pred Skokove, na nju je otvorena vatra od jednog Huskinog bataljona koji se još nalazio u rejonu Skokova. Odmah zatim naše jedinice su iz marša odlučno prešle u napad i odbacile neprijatelja prema Ostrošcu i Cazinu. Tako je 3. brigada i CPO 23. decembra oko 12 časova izbila na liniju s. Šturlić — Skokovi i time je zadatak brigade bio izvršen.

24. decembra 1. brigada nastavila je sa čišćenjem terena prema s. Bužimu, a 2. brigada prema s. Mutniku i Ostrošcu. 3. brigada, sa ojačanjem, ostala je na zauzetim položajima i u toku dana vodila jednočasovnu odbrambenu borbu sa dva bataljona muslimanske milicije, koji su vršili snažan napad na Skokove od pravca Cazina, sa zadatkom da zauzmu položaje brigade i da se probiju u pozadinu divizije. Nakon jednočasovne borbe, neprijatelj je odstupio u Cazin. Posle podne 4. bataljon 3. brigade, ojačan jednom četom CPO, izvršio je nasilno izviđanje u pravcu Cazina i s. Mutnika. Za to vreme bataljon je vodio borbe sa slabijim delovima muslimanske milicije koji su proterani prema Cazinu i Ostrošcu. Tom prilikom utvrđeno je da se glavnina Huskinih jedinica nalazi u užem rejonu Cazina, Ostrošca i Bihaća.

Pod zaštitom guste magle 25. decembra dva Huskina bataljona, jačine 500 do 600 naoružanih ljudi, napala su položaja 2. bataljona 3. brigade na Skokovima. Napad brojno jačih Huskinih snaga bio je tako snažan i iznenadan da jedinice 2. bataljona, čije se ljudstvo nalazilo u provizornim zaklonima, nisu mogle odoleti neprijateljskim naletima, a brigadna rezerva nije stigla da interveniše, jer se usled magle i prekinute telefonske veze nije moglo oceniti šta se dešava na položajima 2. bataljona. Neprijatelj je, zahvaljujući magli i dobrom poznavanju zemljišta, uspeo neopaženo da dođe do prednjih položaja bataljona, a zatim je jakom mitraljeskom vatrom i ručnim bombama prisilio 2. bataljon na odstupanje u pravcu Pećigrada, iako su krilni bataljoni levo i desno od Skokova ostali i dalje na svojim

položajima. Neprijatelj nije dozvolio bataljonu da se zaustavi, sredi i zauzme nove položaje već ga je gonio, sve negde do posle podne, dok bataljon nije prešao na teritoriju Korduna. Kad je 2. bataljon već bio napustio položaje u s. Skokovi, štab brigade je obavešten da su položaji 2. bataljona prazni, pa je na njih uputio 4. bataljon, koji je do tada nalazio u brigadnoj rezervi. Ovim je ponovo ovaj pravac zatvoren i tako sprečen dalji prolaz neprijatelja iz rejona Bihaća i Cazina u pozadinu 3. brigade i 8. divizije.

26. i 27. decembra nastavljeni su napadi na celom frontu divizije na neprijateljske položaje. Kako je Huska i dalje izbegavao frontalne sukobe on se odlučio na povlačenje. Pošto je prostorija, koju je držala muslimanska milicija, svakog časa bivala sve manja, Huski nije preostalo ništa drugo nego da 27. decembra oko 13 časova odstupi u neprijateljske garnizone.

U toku ove akcije neprijateljski gubici nisu poznati. 3. brigada je imala 4 mrtva i 5 ranjenih.

DEJSTVA OD 1. JANUARA DO 1. APRILA

Preimenovanje 3. brigade u 3. Plaščansku brigadu nakon završenih akcija čišćenja na terenu Cazinske krajine. Brigada je 27. decembra prebačena iz Cazinske krajine na teritoriju Cetingrada radi odmora. Tada je štab brigade dobio naređenje od štaba divizije da izdvoji polovinu boraca i nešto od nižeg komandnog kadra i da ih pošalje za popunu 1. i 2. brigade 8. divizije, a ostali pod komandom načelnika štaba brigade da krenu u Plaški, gde će brigada biti popunjena novim borcima i kadrom iz Plaščanskog partizanskog odreda i novomobilisanim ljudstvom sa teritorije Plaščanske doline.

Ujutro 30. decembra određeno ljudstvo za prekomandu izdvojeno je iz sastava 3. brigade i pre njegovog pokreta za 1. odnosno 2. brigadu, komandant i komesar brigade svečano su se oprostili sa brigadom i kratkim prigodnim govorima zahvalili se borcima i starešinama na saradnji, i zaželeli im mnogo uspeha u daljim borbama protiv okupatora, četnika i ustaša. Nakon završene svečanosti komesar brigade krenuo je u štab divizije, gde je postavljen za

političkog komesara na mesto Miloša Šumonje, koji je tih dana postavljen za komandanta ove divizije, a komandant brigade Momčilo Novković otišao je u Liku da preuzme dužnost komandanta 1. brigade 35. divizije.

Delovi 3. brigade stigli su 31. decembra posle podne u rejon Plaškog. Nakon dolaska u Plaški načelnik štaba brigade javio se u štab Plaščanskog partizanskog odreda, gde se već nalazio komandant 8. divizije Miloš Šumonja. Odmah posle toga održan je sastanak na kome je Miloš Šumonja pročitao naredbu štaba divizije o postavljenju rukovodilaca u štabu brigade i štabovima bataljona, a potom su u niže jedinice određene starešine na upražnjena mesta u brigadi. Ovom prilikom bilo je govora o planu vojno-političke nastave koju je trebalo realizovati u narednih pet dana po formiranju brigade. Tome je posebno posvećena pažnja kako bi se kroz kratki nastavni period ljudstvo brigade međusobno donekle upoznalo, proučilo naredne zadatke i dobilo osnovna znanja o vođenju borbi protiv okupatora i njegovih slugu. Na kraju sastanka zaključeno je da se 1. januara 1944. ujutro u mestu Plaškom na svečan način izvrši popuna brigade novim ljudstvom i da se tim povodom održi narodni zbor koji su već opštinski NOO i Opštinski komitet KPH Plaški zakazali. Na zboru će se dotadanja 3. udarna brigada proglasiti za 3. plaščansku brigadu[14] 8. divizije.

Na osnovu naredbe broj 1/44. štaba 8. divizije[15] i zajedničkog dogovora predstavnika štaba divizije, 3. brigade i Plaščanskog partizanskog odreda, o popuni kadrom 3. plaščanske brigade postavljeni su:

A) u štabu brigade:

— za komandanta brigade Miloš Kukić, do tada na dužnosti komandanta PPO;

— politički komesar brigade Simo Livada, do tada na dužnosti političkog komesara u PPO;

---

[14] Depešom GŠH br. 1663 od 16. decembra 1943. u kojoj o preformiranju 3. udarne brigade stoji: „Novomobilisane u Plaščanskoj dolini rasporediti u 3. brigadu VIII divizije koja će se formalno nezvanično zvati 3. Plaščanska brigada VIII divizije." Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br. 133, str. 563 i 564.

[15] Naredba se čuva u Institutu za izučavanje radničkog pokreta Hrvatske.

— zamenik komandanta brigade Đuro Ćujić[16], ranije oficir pri štabu 4. korpusa;

— zamenik komesara brigade Božo Rkman, do tada na istoj dužnosti u 3. udarnoj brigadi;

— načelnik štaba brigade Ignjatije Perić, do tada na istoj dužnosti u 3. brigadi;

Štab brigade u Plaškom 4. januara 1944. Stoje sleva nadesno: Simo Livada, komesar brigade, Miloš Kukić, komandant brigade, Đuro Ćujić, zamenik komandanta brigade, i Stevica Karan, načelnik opšteg odseka brigade. Čuče: Mira Skorupan Trkulja, oficir pri štabu brigade i Ignjatije Perić, načelnik štaba brigade.

— obaveštajni oficir brigade Milan Mrkonjić, do tada na istoj dužnosti u 3. brigadi;

— intendant brigade Milan Lapčević, a njegov zamenik Đuro Capo Kosijer;

— referent saniteta dr Petar Turčić.

B) u štabovima bataljona:

[16] Umro posle rata.

1. bataljon:

— komandant Vojin Ljepović, politički komesar Vlado Ninković[17], do tada politički komesar bataljona u PPO;

— zamenik komandanta batiljona Simo Škerić Zatezalo, zamenik političkog komesara Slavko Jakšić[18], do tada v.d. zamenika političkog komesara 3. bataljona 3. brigade;

— obaveštajni oficir Mile Jović;

— operativni oficir nije postavljen;

— intendant bataljona Mile Eremić.

2. bataljon:

— komandant bataljona Đuro Alin, Pešut, do tada komandant bataljona u PPO;

— komesar bataljona Jovica Bulat, do tada komesar u 2. bataljonu 3. brigade;

— zamenik komandanta bataljona Stevo Božić;

— zamenik političkog komesara Dragan Zjača;

— operativni oficir Musa Selak, do tada komandir čete u 2. bataljonu 3. brigade;

— referent saniteta bataljona Miloš Božić.

3. bataljon:

— komandant Simo Kozlina, do tada komandant 3. bataljona 3. brigade, politički komesar Nebojša Trkulja, do tada v. d. komesara 1. bataljona 3. brigade;

— zamenik komandanta Cvijo Sudar;

— zamenik političkog komesara Stevo Šepelj, do tada komesar čete u PPO;

— operativni oficir bataljona Petar Vukobratović;

— obaveštajni oficir bataljona Drago Vukić;

— referent saniteta bataljona Ilija Vuletić.

4. bataljon:

— komandant Ljubomir Korać;

— politički komesar Rade Marković;

— zamenik komandanta bataljona Dušan Grba[19], do tada zamenik komandanta jednog bataljona u PPO;

---

[17] Poginuo u borbi protiv ustaša 20. oktobra 1944. u selu Irinovcu kod Drežnik-Grada.

[18] Poginuo u borbi protiv okupatora 1945. kod s. Poloja.

[19] Poginuo 8. februara 1945. u rejonu Plaškog u borbama protiv ustaških jedinica iz Ogulina.

— zamenik političkog komesara Janko Mrmić;
— operativni oficir Đuro Večerinović;
— obaveštajni oficir Đuro Vuletić;
— referent sanitete Jovo Korać.

Ukupno brojno stanje brigade iznosilo je oko 1.300 ljudi.[19a]

1. januara 1944. godine od ranog jutra počele su pristizati u Plaški mase naroda iz Plaškog i Plaščanske doline i iz obližnjih kordunaških sela na zbor koji je bio zakazan za podne. Oko 12 časova na mesto zbora pristigli su i predstavnici štaba 4. korpusa, Okružnog NOO Karlovac i OK KPH Karlovac, Sreskog NOO i SK KPH Plaški i predstavnici štaba 8. divizije. Pred bivšim sokolskim domom u Plaškom u to vreme već je bilo oko 5.000 ljudi, žena i omladine.

Proslavu formiranja brigade otvorio je predstavnik Sreskog komiteta Plaški, a potom je dobio reč novi politički komesar brigade Simo Livada. Livada je govorio o patnjama i stradanjima naroda Plaščanske doline od početka rata do proleća 1943. kada je narod ovog kraja naporima jedinica NOV i POJ oslobođen italijanskog okupatorskog jarma i četničko-ustaških nasilja. Zatim o žrtvama i doprinosu koji je narod Plaščanske doline dao za stvaranje nove Jugoslavije i konačno svoj govor Livada je završio pozivajući narod i nove borce 3. plaščanske brigade da se zbiju oko rukovodstva KPJ i narodnooslobodilačkog pokreta za još brže razbijanje fašističkog okova i bržeg oslobođenja naroda Jugoslavije. Narod je skandiranjem „Tito — Partija" i snažnim aplauzima odobravao ovaj govor. Nakon toga govorio je komandant 8. divizije Miloš Šumonja, koji je na početku govorio o vojno-političkoj situaciji u zemlji i u svetu, a potom o zakulisnim borbama četničkog rukovodstva, o prljavoj ulozi četnika i o njihovoj saradnji sa okupatorom. Posle su govorili sekretar Opštinskog komiteta KPH i predsednik Sreskog NOO-a, a potom je nastavljeno narodno veselje sve do zalaska sunca.

Od 2. do 4. januara u svim jedinicama brigade izvođena je nastava iz borbene obuke i taktike. Po planu štaba brigade svaki bataljon je bio odgovoran za sprovođenje

---

[19a] Od ovog broja iz PPO premešteno je u brigadu 806 ljudi i to: 129 starešina i 377 boraca.

četvorodnevnog nastavnog plana, a peti dan, tj. 5. januara, štab brigade je izveo praktičnu dvostranu vežbu sa temom: „Napad brigade na manevarskom zemljištu". Sve vreme predviđeno za obuku boraca i starešina dobro je iskorišćeno, zahvaljujući zalaganju štabova bataljona pa i štaba brigade. 6. januara štab brigade održao je sastanak sa štabovima bataljona na kome je analiziran petodnevni rad u obuci jedinica brigade. Pored toga bilo je govora o izvesnim nedostacima koji su se ispoljili za vreme nastave kao na primer: nedovoljna priprema nižih starešina, slabo materijalno obezbeđenje nastave, nepoštovanje „neprijateljske" vatre i dr. 8. januara štabovi bataljona održali su slične sastanke na kojima je, takođe, bilo govora o petodnevnom radu na izvođenju nastave u četama. Već sutradan 9. januara jedinice brigade razmeštene su na prostoriji s. Josipdol — Carevo Selo — s. Skradnik kod Oštarija, a noću 9/10. januara cela je brigada bila angažovana na rušenju železničke pruge između ž. st. Oštarije i s. Tounj. Pošto radove na rušenju pruge nije ometao neprijatelj, porušeno je oko 2 km železničke pruge i instalacija, iako se radilo bez eksploziva i primitivnim alatom.

Oslobođenje Oštarija

Posle završetka nemačke operacije „panter", nemačke jediniçe su se koncem decembra povukle sa linije Karlovac — Ogulin, a na njihovo mesto ostale su domobransko-ustaške posade U vezi sa ovom situacijom Glavni štab NOV i PO Hrvatske izdao je štabu 4. korpusa direktivu Op. br. 2. od 5. januara 1944,[20] u kojoj je, pored ostalog, navedeno:

„Obzirom na nejasnu situaciju u pogledu smjene njemačkih trupa u Ogulinu, Rijeci i Karlovcu, zatim na prisustvo samo naše 8. divizije na Ogulinskom sektoru dajemo vam sledeću direktivu:

Smatramo da nema sada još izgleda za direktni napad na Ogulin.

Ipak potrebno je angažovati snage VIII divizije na prostoru Ogulin — Karlovac, napadajući već prema mogućoj situaciji neprijateljska uporišta od Ozlja do zaključno Oštarija i ugrožavajući samu komunikaciju Ogulin — Karlovac.

[20] Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 16, str. 56.

Na taj način bi se postigla izvjesna izolacija Ogulina, iznudio bi se neprijatelj na reakciju kod Karlovca, te bi se takvim angažovanjem naših snaga mogli dobiti elementi za pravilniju i tačniju ocjenu situacije kod neprijatelja i eventualno stvoriti odluku za likvidaciju samog Ogulina..."

Na osnovu ove direktive štab 8. divizije 9. januara izvršio je pregrupaciju brigada i to:

— 1. brigada i prištapske jedinice divizije bile su razmeštene u rejonima sela Tounj, Tounjski Zdenac i Košare;

— 2. brigada razmeštena je na prostoriji s. Gornje Dubrave kod Generalskog Stola, gde se i ranije nalazila;

— 3. brigada prebačena je iz okoline Plaškog na prostoriju sela Josipdol — Carevo Selo.

Cilj ovog rasporeda 8. divizije bio je da se brigade dovedu na što pogodnije položaje radi lakše pripreme za napad na Oštarije.

Plan napada: za napad na Oštarije jedinice 8. divizije dobile su zadatke:

— 1. brigada sa ojačanjima da napadne i likvidira ustaško-domobransku posadu u Oštarijama;

— 2. brigada, ojačana sa dva bataljona PPO, da zatvori pravac Karlovac — Oštarije;

— 3. brigada imala je zadatak da zatvori put i železničku prugu Ogulin — Oštarije i u sadejstvu sa 1. bataljonom 1. brigade koji se nalazio na položajima Stabarnice kod Oštarija izoluje Oštarije od Ogulina, a u eventualnom pokušaju bekstva neprijatelja iz Oštarija prema Ogulinu da ga napadne i uništi.

Plan osiguranja 3. brigade bio je da sa 1. i 3. bataljonom posedne položaje kota 321, kota 318, uključno put Oštarije — Ogulin. 4. bataljon, ojačan minobacačem 81 mm da posedne položaje Kopaonik (k 466), kota 458 (Čokolka) kod Ogulina, sa zadatkom da, kad počne napad na Oštarije, izvrši demonstrativni napad na Ogulin i time veže neprijateljske jedinice za grad. 2. bataljon ostavljen je u brigadnoj rezervi. Pored ovoga štab brigade dobio je zadatak da za vreme borbe održava vezu sa 9. slovenačkom brigadom koja je u sklopu napada na Oštarije imala zadatak da vrši demonstrativni napad na Ogulin od pravca Sv. Petra. 2. bataljon je imao zadatak da u toku noći 10/11.

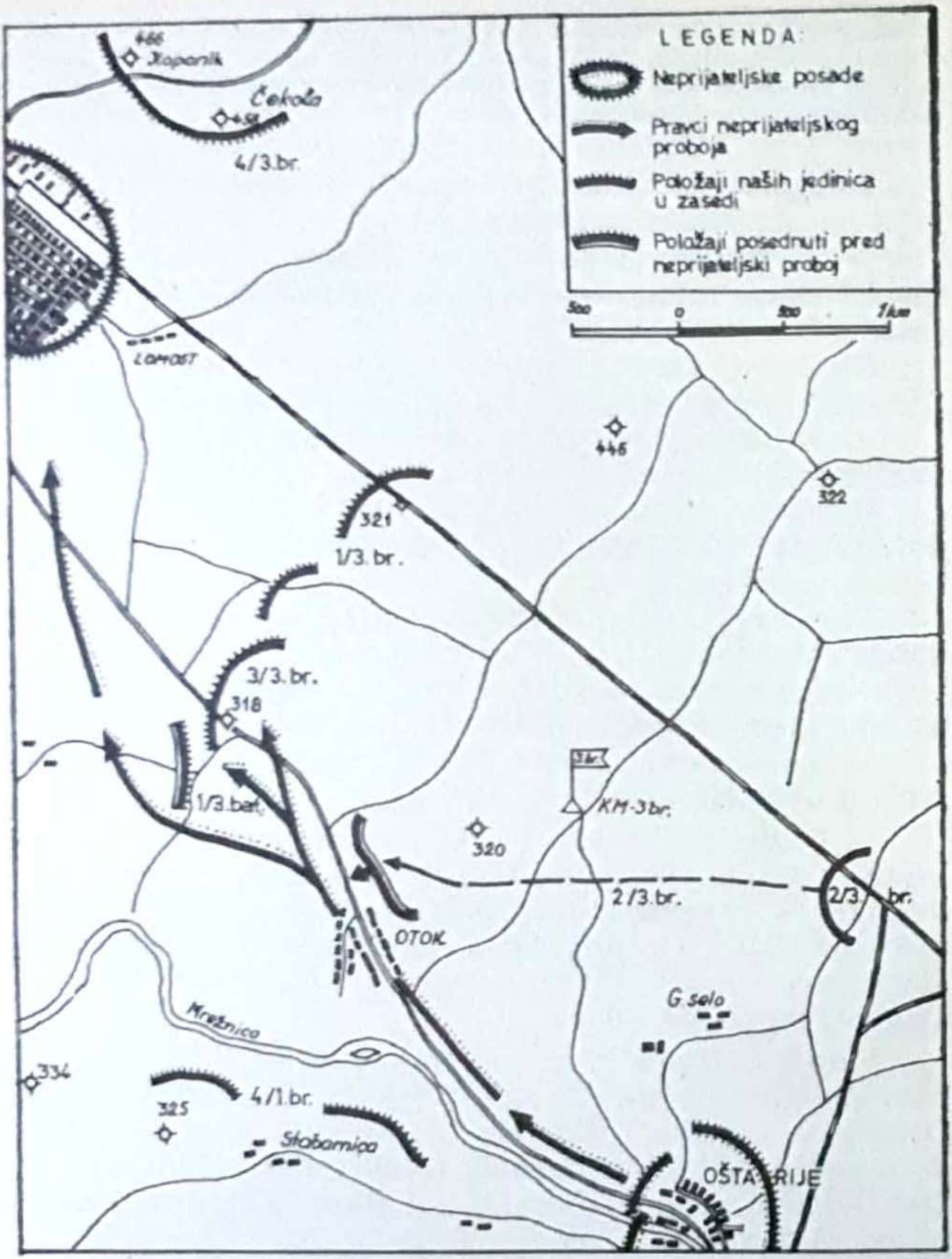

Raspored jedinica brigade na osiguranju kod Ogulina 11. januara 1944. godine.

januara poruši železničku prugu Oštarije — Ogulin, a 3. da minira put Oštarije — Ogulin.

Tok borbe. Noću 10/11. januara sve jedinice brigade posele su po planu predviđene položaje. 11. januara oko 7 časova ujutro 1. brigada otpočela je napad na Oštarije. Nakon petočasovne borbe neprijatelj vrši prodor u pravcu položaja 3. brigade sa ciljem da se probije u Ogulin u kome se nalaze jače ustaško-domobranske snage. Kad je štab 3. brigade bio obavešten da se neprijatelj probija iz Oštarija i da se povlači prema Ogulinu, upućen je 2. bataljon iz brigadne rezerve u pravcu s. Otoka sa zadatkom da preseče neprijatelju odstupnicu i u sadejstvu sa 1. i 3. bataljonom opkoli i uništi neprijatelja. Bataljon je stigao na vreme i poseo nove položaje. Kad je zauzeo položaje kod s. Otok došlo je do sukoba između njegovih četa i neprijatelja koji se povlačio. Oko sela Otok razvila se vrlo teška borba. Posle kraćeg vremena neprijatelj usmerava pokret od Galge (k. 318) prema seoskom putu koji vodi u Kučinić-Selo. Kako je ovo bio jedini slobodan prostor za izvlačenje iz obruča 3. brigade, ustaše nastoje da se što pre izvuku iz opasne zone. Međutim, štab 3. bataljona ubrzo je uočio ovaj nedostatak i jednu svoju četu iz rejona Galge prebacuje na taj pravac, zatvara tu još jedinu brešu i neprijatelj biva potpuno okružen. Ova četa 3. bataljona i 2. bataljon, koji je iz brigadne rezerve na vreme ubačen u borbu, kao i bataljon 1. brigade sa položaja na Stabarnici, odigrali su značajnu ulogu u kasnijem uništavanju neprijatelja na pravcu povlačenja prema Ogulinu.

Neprijatelj je u snažnim naletima, jurišima nastojao da pronađe slabije otporne tačke u rasporedu jedinica 3. brigade, nastojeći da se po svaku cenu probije u Ogulin. Upućivani su pozivi domobranima i ustašama na predaju, ali ustaše, pa ni domobrani (kojih je bilo vrlo malo), nisu to prihvatile, već su još grčevitije navaljivale. Što je vreme više odmicalo borba je bivala sve teža i dramatičnija. U takvoj situaciji našao se i mlađi vodnik Miloš Vukotić, komandir voda u 3. bataljonu. U gužvi u koju je upao njegov vod nastala je teška borba, u toj borbi se nije pucalo, već se tuklo kundacima, noževima pa čak i pesnicama. Na Vukovića je iznenadno skočio jedan ustaški oficir, koji je pored sebe imao laki mitraljez. Između Vukovića i usta-

škog oficira nastalo je rvanje i obračun pesnicama. U jednom momentu Vuković se za trenutak oslobodio ustaše i uhvatio pušku koja je bila na zemlji i kundakom udario ustašu po glavi i tako mu zadao smrtonosni udarac.

Posle jednočasovne žestoke borbe neprijateljska kolona, jačine oko 150—200 ljudi, bila je likvidirana. U toku nekoliko juriša i borbi prsa u prsa svega oko pedesetak neprijateljskih vojnika probilo se kroz borbeni raspored brigade i pobeglo u Ogulin, a Oštarije i okolna mesta bila su oslobođena.

Neprijatelj iz Ogulina nije pokušao da pritekne u pomoć, jer su 4. bataljon 3. brigade i 9. slovenačka brigada u toku napada na Oštarije neprekidno vršili pritisak na Ogulin, pa je komanda garnizona bila prisiljena da preduzme stroge mere bezbednosti u gradu.

Neprijateljske jedinice iz Oštarija imale su 80 mrtvih, među kojima i 2 ustaška oficira. Zarobljeno je 150 domobrana. Jedinice 1. i 3. brigade zaplenile su: 6 mitraljeza, 2 laka mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 199 pušaka, 4 automata, 1 minobacač 45 mm, 150 ručnih bombi, oko 40.000 puščanih i puškomitraljeskih metaka, 1 putnički automobil, 1 motocikl i dosta druge opreme i vojničkog materijala.

Iako je borba između neprijateljskih jedinica i 3. brigade bila oštra, gubici u ljudstvu brigade bili su relativno mali i oni su iznosili dva mrtva, od kojih jedan komandir čete 3. bataljona Mane Miljković i 5 ranjenih, među njima je teže ranjen Svetozar Livada, omladinski rukovodilac 3. bataljona.

Borbe kod Tounja

Posle oslobođenja Oštarija, odlučeno je da 2. brigada i dva bataljona PPO i dalje ostanu na terenu s. Gornje i Donje Dubrave kod Generalskog Stola i da zatvaraju komunikaciju Karlovac — Oštarije. 3. brigada zadržata je u okolini Ogulina, a 1. je razmeštena u rejonu Oštarija. Ove jedinice bile su 12. i 13. januara na odmoru, a 14. januara bilo je predviđeno da izvrše napad na Ogulin. Međutim, do ovog napada nije došlo, iako su bile izvršene

sve pripreme jer je 392. legionarska divizija[21] već 10. januara počela da se probija iz Karlovca u pravcu Ogulina. Naime, pošto je još početkom januara 8. divizija otpočela ofanzivne akcije na komunikaciji Karlovac — Ogulin, 9. januara održan je u Karlovcu sastanak između komandanta 392. divizije generala Mikla i komandanta zapovedništva 1. sektora domobranskog generala Tomaševića[22]. Na ovom sastanku razmotrena je situacija na komunikaciji Karlovac — Ogulin i Ogulin — Senj i potom je donet plan o zajedničkim dejstvima ustaških jedinica i 392. divizije radi ovladavanja ovim komunikacijama i daljnjih osiguranja za nesmetan saobraćaj. Po ovom planu bilo je predviđeno da 847. grenadirski puk sa delovima pionirskog bataljona 392. divizije već 10. januara zaposedne i osigura prostoriju Karlovac — Duga Resa — Generalski Stol i da stvori uslove i prostor za razvoj i prodor 392. divizije i nekih ustaških jedinica prema Ogulinu. Početak akcije bio je predviđen za 13. januar. Dejstva od Karlovca prema Ogulinu bila su zaplanirana da se izvedu u dva pravca:

— prvi: Karlovac — Generalski Stol — s. Dubrave — Tounj — Oštarije,

— drugi: Generalski Stol — s. Gor. Dubrave — — Ogulin.

13. januara 392. divizija krenula je sa koncentracijske prostorije u pravcu s. Gornje i Donje Dubrave, gde je naišla na žestok otpor jedinica 2. brigade i bataljona Plaščanskog partizanskog odreda. Štab 8. divizije uz saglasnost štaba 4. korpusa doneo je odluku da se noću 13/14. januara izvrši novi raspored 1. i 3. brigade i to:

1. brigada orijentisana je prema Ogulinu, s tim što je neke svoje bataljone iz s. Skradnika i Oštarija prebacila u s. Otok i u bližu okolinu Ogulina.

3. brigada je zauzela sledeći raspored: 2. bataljon, ojačan sa 2 oklopna automobila, poseo je položaje na Stanišić-brdu na putu s. Tounj — s. Dubrave, sa zadatkom da zatvori put Dubrave — Oštarije i ne dozvoli neprijatelju

---

[21] 392. legion. divizija formirana je avgusta 1943. u Austriji. Starešinski sastav sačinjavali su Nemci i Austrijanci. 1. januara 1944. počelo je ukrcavanje i transport divizije iz Austrije u Hrvatsku.

[22] Zarobljen na kraju rata i osuđen na smrt.

prodor prema Oštarijama. Ostala tri bataljona nalazila su se u pripravnosti u rejonu s. Tounj, spremni da se kad otpočne borba između 2. bataljona i neprijatelja kod Stanišić-brda, neopaženo provuku pored leve obale reke Mrežnice prema s. Donje Dubrave i da iznenadno napadnu levi bok neprijatelja. U to vreme 2. brigada trebalo je da izvrši manevar koji će joj omogućiti napad na neprijateljski desni bok. Manevrom jedinica 3. brigade bilo je zamišljeno da se neprijatelj pritisne uz železničku komunikaciju s. Gornje Dubrave — s. Donje Dubrave i da se tamo uništi. Ovaj plan divizije bio je zamišljen na proceni da su neprijateljske snage, koje nastupaju od Generalskog Stola, jačine oko 1.000 vojnika i da je njihova namera da se probiju samo jednim pravcem prema Oštarijama.

14. januara ujutro neprijatelj je krenuo iz s. Dubrava prema Stanišić-brdu. Oko 8 časova prednji izviđački delovi 392. divizije izbili su u podnožje Stanišić-brda i, pošto su osmotrili da su ovi položaji posednuti od jedinica 2. bataljona, zastali su i detaljnije izvršili pripreme za napad. U prvom naletu učestvovale su dve do tri čete pešadije, potpomognute artiljerijskom i minobacačkom vatrom, te podrškom šest jurišnih bombardera tipa „štuka". Ovaj napad bio je odbijen snažnom vatrom naših jedinica, ali ga je za kratko vreme neprijatelj ponovio, s tim što je pored postojećih snaga u borbu ubacio i 4—6 srednjih tenkova. Pošto je 2. bataljon imao naređenje da se održi po svaku cenu na Stanišić-brdu, njegove čete i ovoga puta pružile su žestok otpor. U ovom napadu razvila se vrlo dramatična borba. Neprijateljski tenkovi vrlo su uspešno potpomagali napad pešadije, ali snažnom i upornom našom odbranom tenkovi su vraćeni natrag. I treći neprijateljski juriš odbijen je pod sličnim okolnostima. Oko 9 časova ujutro, pošto je bataljon imao 3 mrtva i 5 ranjenih, po odobrenju štaba brigade njegove čete napustile su Stanišić-brdo i povukle se na nove položaje u rejonu s. Gerova kod Tounja.

U toku celog dana 3. brigada vodila je borbu sa jedinicama 392. divizije. Neprijatelj je u toku dana uveo u borbu još dva bataljana iz rezerve i delove 30. ustaškog bataljona, sa ciljem da što pre izbije na liniju s. Gerovo —

— s. Tounj — s. Zdenac i 14. januara oko 16 časova uspeo je da izbije na određenu liniju. Posle izbijanja neprijatelja na položaje Gerovo — Zdenac, jedinice 3. brigade zaposele su položaje i to: 1. bataljon Grič (k. 381), sa zadatkom da kontroliše raskrsnicu puteva Generalski Stol — Oštarije i Oštarije — s. Kamenica — Primišlje; 3. bataljon zaposeo je položaje pored železničke pruge i to od kote 443 do kote 420; 2. bataljon s. Skradnik, a 4. bio je u selu Oštarije, jer je 1. brigada, radi odlaska na druge zadatke, morala da napusti ovo selo. Zadatak 3. brigade bio je da zatvori komunikacije Duga Resa — Oštarije i Duga Resa — Primišlje — Slunj. I njen je zadatak bio da napadima iz zaseda i iznenadnim napadima u bokove i pozadinu neprijatelja parališe njegovo napredovanje i brzo spreči prodor okupatorskih svežih snaga od Karlovca prema Ogulinu i Hrvatskom primorju.

2. brigada je takođe ceo dan 14. januara vodila upornu odbranu protiv jačih neprijateljskih snaga koje su nastupale od s. Gor. Dubrava prema Trošmariji i Ogulinu.

U 16 časova 14. januara 3. brigada, ojačana sa dve brdske baterije, izvršila je protivnapad na neprijatelja. Napad je izvršen iz dva pravca i to: prvi, s. Tounj — s. Meašići — k. 248; drugi, s. Gerovo — Stanišić-brdo. Na svakom pravcu napadala su po dva bataljona. Pre polaska pešadije u napad pridodata artiljerija i minobacači 3. brigade otvarali su vatru po prednjim neprijateljskim položajima i pod zaštitom te vatre bataljoni su krenuli u vodnim kolonama u napad. Kada je pešadija izbila na domet mitraljeske vatre, mitraljeske čete bataljona, otvorile su snažnu vatru po neprijateljskom prednjem kraju. Uspešnim podilaženjem i kombinovanjem pokreta i vatre jedinice brigade prisilile su neprijatelja na povlačenje na liniju Stanišić-brdo — s. Potok — kota 245. Na ovim položajima neprijatelj je uspeo da se zadrži jer je bio obavešten da od pravca s. Dubrava stiže znatno pojačanje u pešadiji i nešto tenkova. Posle su ove snage zajednički izvršile protivnapad koji je bio vrlo efikasno potpomognut tenkovima i artiljerijskom vatrom 392. art. puka iz rejona s. Mikašinovića. Pošto je štab brigade ocenio da neprijatelj nastoji da po svaku cenu ovlada linijom s. Gerovo — Tounj — Zdenac, a da bi sačuvao živu silu od neprijateljskog

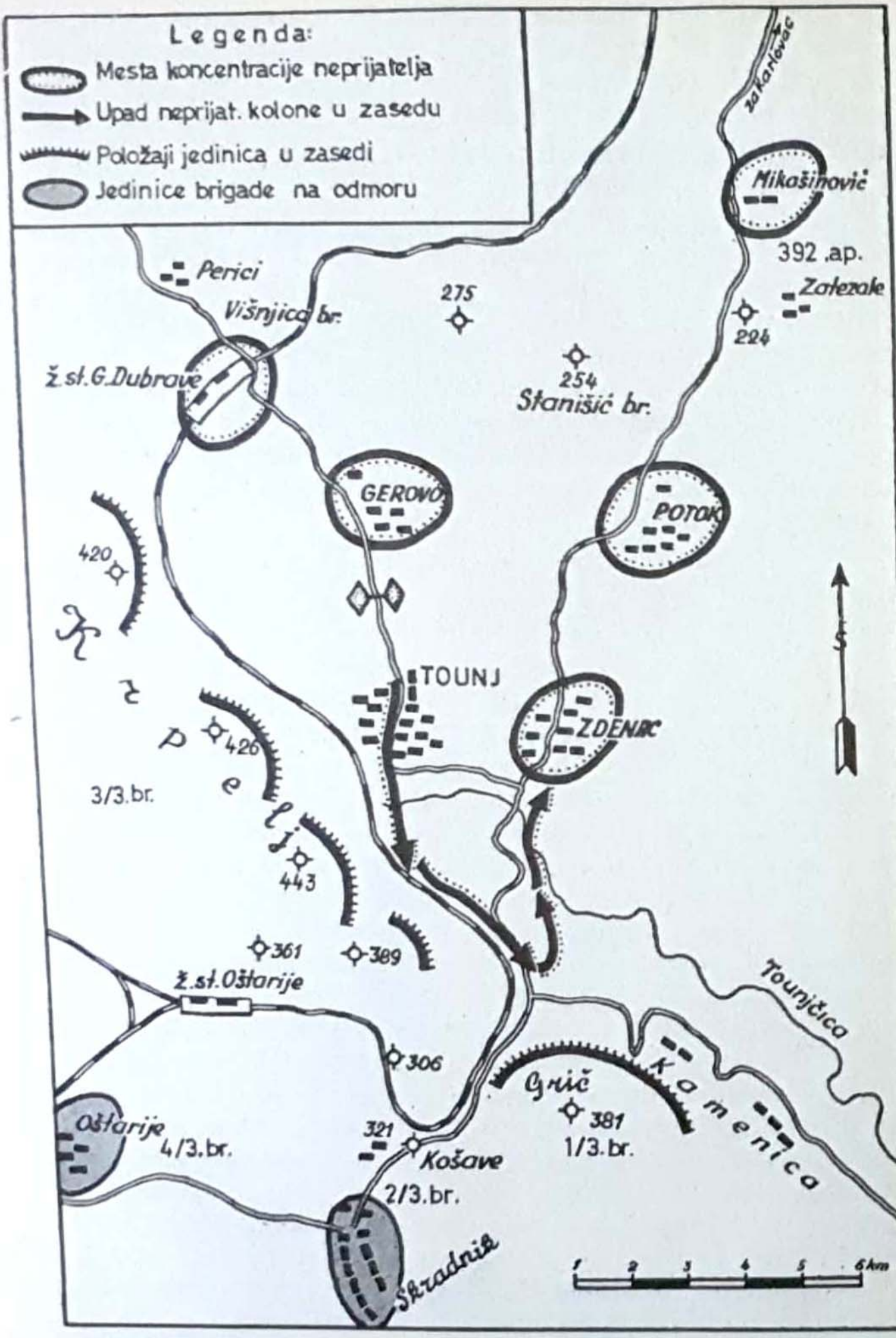

Raspored jedinica brigade u zasedi kod Tounja 16. januara 1944.

uništenja, štab brigade doneo je odluku da povuče 1. i 3. bataljon na položaje Grič — kota 443 — kota 420. 2. bataljon upućen je na kratak odmor u s. Skradnik, a 4. u Oštarije. Ovakvim rasporedom štab brigade želeo je da dobije dublji raspored bataljona u odbrani i na taj način obezbedi komunikaciju Tounj — Oštarije i Tounj — Primišlje i da je zadrži što duže pod svojom kontrolom.

U toku dana jedinice 392. leg. divizije imale su oko 15 mrtvih i preko 30 ranjenih, dok su jedinice 3. brigade imale 4 mrtva i 8 ranjenih.

U 8 časova 16. januara neprijatelj je preduzeo napad na položaje 3. brigade. Napad pešadije podržavao je artiljerijski puk pa je snažna artiljerijska vatra, u kakvoj se brigada odavno nije našla, negativno i psihički delovala na ljudstvo, naročito 3. bataljona, koji je najviše bio izložen tom artiljerijskom udaru. Za vreme artiljerijske vatre jedinice brigade ostale su na svojim položajima i za to vreme nije bilo skoro gubitaka, jer su čete bile rastresito razmeštene, a ljudstvo dobro ukopano u zemlju. Negde oko podne neprijateljska artiljerijska vatra je malaksala i tada je štab 3. bataljona, po naređenju štaba brigade, izvukao glavninu jedinica i povukao je za oko 200 metara unazad, dok je na položajima ostavljeno nekoliko isturenih osmatrača i 5 puškomitraljeza. Cilj ovog povlačenja bio je da se neprijatelj zavara i uvuče u klopku a i zbog obaveštenja koje je štab brigade dobio od štaba divizije da su se neke neprijateljske snage probile od s. Trošmarije u Ogulin, pa je postojala mogućnost da one zađu za leđa 3. bataljonu i dovedu u pitanje njegov dalji opstanak na položajima.

Oko 16 časova dve neprijateljske pešadijske čete prešle su reku Tounjčicu kod sela Tounja i krenule prema Oštarijama. Neprijatelj je osmatranjem primetio da su se jedinice 3. bataljona povukle sa položaja na kotama 443 i 420 i procenio da se cela brigada povukla prema selu Košare i s. Skradnik. Ove neprijateljske čete kretale su se u malim kolonama bez osiguranja. Kod raskrsnice puteva Tounj — Oštarije i Tounj — Primišlje ušle su u zasedu 1. bataljona i delova 3. bataljona. Štab 1. bataljona izdao je naređenje četama za otvaranje vatre. U isto vreme štab 3. bataljona ubacuje u borbu i svoju glavninu iz pozadine,

a ujedno iz s. Skradnika krenuo je načelnik štaba brigade sa dva oklopna automobila koji su u pravi čas stupili u borbu. Čim je počela borba između 1. bataljona i delova 392. divizije, jedinice 3. bataljona već su bile na položajima, a u to vreme i oklopni automobili stupili su u dejstvo. Neprijatelj je posle prvog vatrenog udara zauzeo grupne položaje oko samog puta i to je bio dobar cilj za naše oklopne automobile koji su mitraljeskom vatrom nanosili neprijatelju teške gubitke. Našavši se u takvoj situaciji, neprijatelj je u begu nastojao da se izvuče i da odstupi prema Tounju u čemu je delimično i uspeo. S obzirom na to što je neprijatelj počeo da beži 1. i 3. bataljon prelaze u gonjenje, međutim, neprijateljska artiljerija snažnom vatrom stvara jak vatreni zastor između i onemogućava dalje gonjenje. Tada je izdato naređenje da se bataljoni povuku na svoje položaje.

Neprijatelj je imao preko 50 mrtvih, među kojima i nekoliko podoficira[23]. Zaplenjeno je: 6 minobacača 81 mm sa 54 mine, 1 daljinar za merenje, 5 pušaka, 3 automata, 2 pištolja, 20 pari vojničkih odela i izvesna količina drugog materijala i vojne opreme. U ovoj borbi jedinice 3. brigade imale su 3 mrtva i oko 30 ranjenih. Među teže ranjenim bio je zam. komesara 1. bataljona Slavko Jakšić.

Borbena dejstva na komunikaciji Oštarije — Brinje

U toku 16. januara posle podne jedna kolona, jačine jednog bataljona iz sastava 392. leg. divizije, i 30. ustaški bataljon probili su se od pravca Trošmarije u Ogulin, pa je štab divizije naredio 17. januara štabu 3. brigade da posedne položaje na liniji Radošević-Selo — s. Turkalji — s. Sabljaki i da na tom pravcu spreči prodor neprijatelju prema Plaškom, a ujedno i da ugrožava komunikaciju Oštarije — Brinje — Senj. Na ovim položajima brigada je ostala do 21. januara. U ovo vreme neprijateljske jedinice nisu preduzimale nikakve akcije prema 3. brigadi. Kako je štab brigade raspolagao podacima o skorim pokretima 392. divizije prema Hrvatskom primorju, to su njeni bataljoni noću 21/22. januara poseli nove položaje za odbranu

[23] Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 81.

i to: 2. bataljon Srednja gora (k. 516) — Cerik, s tim što je jedna četa ovog bataljona držala položaje na Radošić--brdu (t. 606), 4. bataljon poseo je položaje Mudrić-glavica (k. 501) — Vajin vrh (k. 498). Zadatak 2. i 4. bataljona, koji su ojačani vodom brdskih topova i vodom minobacača 81 minobacačke čete brigade, bio je da zatvore komunikaciju Oštarije — Plaški.

3. bataljon poseo je položaje Klekinja (k. 504), s tim što je jedna četa ovog bataljona držala položaje na Trojvrhu. Ovaj bataljon imao je zadatak da zatvori i drugi pogodan pravac koji izvodi od Josipdola preko s. Cerovnika i Klekinje prema Plaškom. 1. bataljon nalazio se na položajima Kocelj, sa zadatkom da zatvori put Oštarije — Modruš — Brinje.

Oko 8 časova 22. januara neprijatelj je, jačine dva do tri bataljona, podržan tenkovima i artiljerijom, krenuo od Oštarija prema položajima 3. brigade. Po izbijanju u s. Munjavu neprijatelj je formirao dve napadne kolone i krenuo prvom, pravcem s. Cerovnik — brdo Klekinja, a drugom, koja je bila podržana sa četiri tenka pravcem Radošić-brdo i Radošević-Selo, dok su tenkovi i nešto pešadije išli putem Josipdol — s. Vojnovac — Plaški. Prema proceni štaba brigade cilj neprijateljskog napada bio je nasilno izviđanje zemljišta i položaja 3. brigade. Iz neprijateljske leve kolone koja se kretala putem Josipdol — Plaški, po prolasku kroz selo Munjavu, izdvojen je jedan deo snaga i krenuo prema Radošić-brdu, gde se nalazila jedna četa 2. bataljona. U podnožju brda došlo je do sukoba. Kako su položaji na Radošić-brdu bili izloženi vrlo jakoj neprijateljskoj artiljerijskoj vatri i pritisku jačeg neprijatelja, četa se nakon kraće borbe morala povući na desno krilo svog bataljona. Nakon zauzeća Radošić-brda legionari su nastavili pokret oko 10 časova, njegova prethodnica, jačine jedne ojačane čete, ušla je u selo Miščevići. Pošto se neprijatelj sve više približavao položajima 4. bataljona, načelnik štaba brigade, koji se nalazio sa 2. i 4. bataljonom, naredio je da 2. bataljon izvrši bočni manevar od pravca Srednje gore, koristeći se pošumljenim zemljištem sa ciljem da iznenadno izbije na levi bok neprijatelja i da izvrši juriš na Radošić-brdo i s. Miščevići. Za vreme pokreta ovog bataljona, 4. bataljon je imao zadatak da mitra-

ljeskom i minobacačkom vatrom zadrži neprijatelja na istom položaju sve dok ne otpočne juriš 2. bataljona. Na početku ovog juriša dve čete 4. bataljona sa položaja Vajin vrh takođe je trebalo da krenu u napad na neprijateljsku prethodnicu, koja se nalazila u rejonu Miščevića. Plan za napad bio je realan i sve su ga se jedinice strogo pridržavale. Bočni napad jedinica 2. bataljona bio je vrlo dobro izveden i legionari su ovim napadom bili dovedeni u vrlo tešku situaciju. Čim je počeo napad 2. bataljona, artiljerija i minobacači iz rejona Mudrić-glavice preneli su vatru na neprijateljsku kolonu i oklopna vozila koja su se kretala putem Josipdol — Vojnovac. Ovo prenošenje vatre našeg težeg naoružanja na neprijateljsku glavninu imalo je velikog značaja i upravo je to odlučilo borbu. Pošto neprijateljska glavnina nije bila u stanju da vrši manevre jer je iznenadnom artiljerijskom i minobacačkom vatrom bila izložena gubicima, to su 2. i 4. bataljon imali mogućnosti da se za vrlo kratko vreme obračunaju sa neprijateljskom prethodnicom, koja se našla opkoljena u s. Miščevići. To je uticalo da je kod neprijateljskog ljudstva zavladala panika i želja da se čim pre probiju prema s. Munjavi. U toj situaciji neprijateljska glavnina, koja se nalazila ispod Radošić-brda i od pravca Oštarija, otvara jaku artiljerijsku vatru po jedinicama 2. i 4. bataljona, te privremeno neprijatelj uspeva da zadrži nalete naših bataljona, što neprijatelj iz rejona Miščevići koristi za bekstvo prema Josipdolu.

Naglo povlačenje legionarske prethodnice izgleda da je stvorilo zabunu kod neprijateljskih jedinica na celom frontu, pa je to dovelo do brzog legionarskog povlačenja u polazne rejone. To je bio i kraj ove borbe.

U borbi 22. januara neprijatelj je imao 19 mrtvih, 25 ranjenih i dva zarobljena legionara. Naš 2. i 4. bataljon zaplenili su 1 minobacač 81 mm, 3 puškomitraljeza, 2 poluautomatske puške, 2 tromblonske puške, 6 pari vojničkih odela, oko 2.000 metaka 7,9 mm i nešto druge opreme i vojničkog materijala. 3. brigada imala je 3 ranjena borca.

Neprijatelj je, jačine jednog ojačanog peš. puka i podržan artiljerijom, krenuo 23. januara rano ujutro iz Josipdola i Oštarija u dve kolone: desna, od Josipdola putem s. Modruš i dalje prema Brinju, i, leva, od Josipdola prema s. Cerovniku i Klekinji. U toku dana neprijatelj nije poku-

Pridodata artiljerija u dejstvu za vreme akcije brigade 22. januara 1944. u rejonu s. Vojnovca kod Plaškog

šavao da se probije prema Plaškom jer je prethodnog dana na ovom pravcu doživeo neuspeh, pa je procenio da je ovaj pravac nepogodan za ulazak u Plaški. Cilj neprijateljskog pokreta bio je da se desnom kolonom probije prema Hrvatskom primorju i tako ovlada ovom komunikacijom, dok je zadatak leve kolone bio da potisne jedinice brigade sa položaja Klekinja i Trojvrh i da te položaje zaposedne kako bi osigurao bok glavnine i eventualne napade jedinica NOV i POJ na komunikaciju Oštarije — Brinje.

Ova kolona, koja se kretala prema selu Cerovniku, bila je podržana jakom haubičkom vatrom i vatrom minobacača. Pod zaštitom ove vatre i uz podršku tenkova neprijatelj je uspeo da potisne jednu četu 1. bataljona koja se nalazila u tom selu. U Cerovniku, neprijatelj je izvršio pregrupaciju snaga i potom krenuo u pravcu brda zvano Klekinja, gde su se nalazili položaji 1. bataljona. Borba za Klekinju trajala je skoro dva časa i tek negde oko podne legionari su uspeli da zauzmu brdo, a 1. bataljon se povu-

kao na Trojvrh. Borba za Klekinju bila je vrlo žestoka. Celo brdo u toku borbe bilo je izloženo efikasnoj artiljerijskoj i minobacačkoj vatri. Od dima koji su stvarale eksplozije nije se skoro ništa videlo. Pod zaštitom te snažne vatre neprijatelj je izvršio tri uzastopna juriša na Klekinju. Zahvaljujući dobro organizovanoj odbrani 1. bataljona i upornosti boraca i starešina položaji su svaki put ostajali u rukama bataljona. Tek u četvrtom jurišu u kome je 1. bataljon imao osetne gubitke gde je teško ranjen i zamenik komandanta bataljona Simo Zatezalo Škerić, neprijatelju je pošlo za rukom da zauzme Klekinju. U ovoj borbi posebno se istakao mitraljezac Dušan Mrkalj.

Pošto je neprijatelj ovladao položajima 1. bataljona na Klekinji, jedan deo kolone, jačine oko 500 vojnika, krenuo je preko s. Sabljaka prema s. Modruši. Na koti 500 zapadno od s. Sabljaka, neprijatelja su sačekale dve čete 3. bataljona i iznenadnom vatrom nanele mu gubitke. Kad je otpočela borba između 3. bataljona i neprijatelja oko k. 500, njegova desnokrilna kolona, koja je već tada izbila u Modruš, hitno je uputila dve ojačane čete prema ovoj koti radi pomoći svojim jedinicama koje su bile napadnute od 3. bataljona. Brza neprijateljska intervencija od pravca Modruša onemogućila je jedinice 3. bataljona da nanesu još veći poraz legionarima.

Legionari i ustaše su iz Oštarija i Josipdola krenuli 24. januara u pravcu s. Cerovnika i Klekinje. Druga kolona je u isto vreme krenula iz s. Modruša takođe prema Klekinji na kojoj se ponovo nalazio 1. bataljon. Pod zaštitom vatre i guste magle neprijatelj je uspeo da ovlada položajima bataljona na Klekinji pa je bataljon morao da odstupi na Trojvrh. Kad je neprijatelj izbio na Klekinju, jedna motorizovana kolona sastava pet kamiona, dva tenka i tri oklopna automobila krenula je putem prema Plaškom. Ovu kolonu kod Radošić-brda sačekao je 2. bataljon, napao je i posle kraće borbe neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u Josipdol. Prilikom povlačenja jedan oklopni automobil bio je pogođen i oštećen protivtenkovskom granatom.

Oko 15 časova jedna legionarska kolona, sastava dve do tri ojačane pešadijske čete, uspela je da se od pravca sela Prodanovića neopaženo privuče Trojvrhu na kome se nalazio 1. bataljon i da iznenadi njegove jedinice. Zahva-

ljujući tome neprijatelj je uspeo da zauzme prednji kraj odbrane na Trojvrhu. Štab divizije je odmah uputio 1. bataljon 1. brigade prema Trojvrhu koji je u sadejstvu sa 1. bataljonom 3. brigade izvršio protivnapad na Trojvrh. Nakon nekoliko uzastopnih juriša sa jedne i druge strane, našim bataljonima je pošlo za rukom da neprijatelja proteraju sa Trojvrha i daljom borbom očiste čitav teren sve do Klekinje i s. Modruša. Bataljoni su pokušali da zauzmu i Klekinju, ali taj napad nije uspeo zato što su legionari, pored pešadije na Klekinju, imali ukopanih desetak tenkova i oklopnih automobila.

U ovoj borbi 24. januara neprijatelj je prema našim procenama imao 28 mrtvih i 65 ranjenih. Zaplenjene su 3 puške, oko 1.000 metaka 7,9 mm i 4 para vojničkih odela.

Ujutro 25. januara neprijatelj je, jačine jedne do dve čete, krenuo iz s. Sabljaka prema zaseoku Boce, koje je severno od sela Vukasa, gde se nalazila jedna četa 3. bataljona. Komandir naše čete dozvolio je da se neprijatelj spusti ka mostu na rečici Vrnjiki, a potom je naredio da se otvori vatra. Ovom prilikom neprijatelj je imao 11 mrtvih i nešto više ranjenih. Odmah posle toga legionari su uz podršku jake art. vatre izvršili snažan pritisak na položaje 3. bataljona od pravca s. Ćubra. Neprijateljski napad bio je dobro izveden, pa je 3. bataljon prisiljen da se povuče jugozapadno od sela Vukasa.

Istog dana, u 11 časova štab 3. brigade doneo je odluku da 3. bataljon, podržan sa dva oklopna automobila i jednim tenkom od 3,5 tone, izvrši protivnapad i da odbaci legionare iz zaseoka Boce i ponovo zauzme prvobitne položaje. Za vreme ovog protivnapada nije bilo dovljno sadejstva između pešadije i oklopnih vozila pa je naša pešadija na brisanom prostoru bila napadnuta jakom neprijateljskom vatrom i zaustavljena. Oklopna vozila koja su se kretala ispred pešadije nisu pružila dovoljnu vatrenu podršku, jer su se vozila isuviše odvojila od pešadije, što je neprijatelj iskoristio i izvršio napad na oklopna vozila, koja su se povukla prema četama 3. bataljona. Za vreme ovog povlačenja, kada je tenk prolazio kroz jedan usek, sa brda je bio obasut ustaškim ručnim bombama i pt-bombama od kojih je tanketa zapaljena i uništena. Mada protivnapad 3. bataljona nije uspeo, neprijatelj nije pokušao da se dalje

probije prema selu Kuniću. U sumrak ustaše i legionari napustili su zaselak Boce i povukli se prema s. Sabljacima i Klekinji gde su zanoćili.

Ujutro 27. januara neprijatelj je sa Trojvrha i Radošić-brda krenuo prema položajima 1. brigade i savladavši naš jači otpor uspeo je da zauzme Mudrić-glavicu i Vrhovac. Potom su njegove dve kolone krenule oko 10 časova iz Sabljaka i Klekinje: jedna kolona nadirala je dolinom r. Vrnjike, a druga u pravcu s. Boca. Obe ove kolone bile su napadnute od četa 2. i 4. bataljona 3. brigade. Prvi neprijateljski pokušaji da odbaci ove bataljone prema šumi Kapeli ili Plaškom bili su odbijeni, ali legionari i ustaše nakon pristigle pomoći u ljudstvu i tehnici ponovo su krenuli u napad. Opet je došlo do žestoke borbe, koja je trajala sve do 15 časova i tada su se 2. i 4. bataljon povukli u Kapelu. Za vreme borbi između 4. bataljona i neprijatelja na Bocinom brdu, jedinice bataljona imale su nekoliko mrtvih, među kojima i zamenika političkog komesara čete Miloša Milašinovića.

U toku dana neprijatelj je izbio prednjim delovima na liniju s. Grkovići — Vrhovac. Njegova glavnina nalazila se u dubini njegovog rasporeda na prostoru: Mudrić-glavica, Trojvrh, Klekinja, s. Sabljaka, s. Modruš, Radošić-brdo, s, Munjava, s. Josipdol, s. Cerovnik, ne računajući njegove snage koje su se nalazile kao stalne posade u Oštarijama i Ogulinu, kao i duž komunikacije Oštarije — Karlovac. U toku noći 27/28. januara 1. brigada posela je položaje s. Vukelići — s. Kosanovići, a 3. brigada: 3. bataljon zaposeo je Plaški, 1. bataljon bio je razmešten na odmoru u zaseocima Zebići, Jovetići i Vukelići, jugozapadno od Plaškog, i 2. bataljon prebačen je na položaje Kosanjka (k. 584), sa zadatkom da prihvati 1. i 3. bataljon ukoliko bi oni bili prisiljeni da odstupe iz rejona Plaškog prema Plaščanskoj glavi. Obzirom na to što je 4. bataljon u toku noći zalutao i nije se do početka novog rasporeda brigade javio štabu brigade, nije ni bio uzet u kombinaciju, već je bio predviđen da se ostavi u brigadnoj rezervi.

Iako je brigada u vremenu od 16. do 28. januara uglavnom odstupila od Tounja i Košara pa do Plaškog, ona je 847. grenadirskom puku i ustaškim jedinicama, koje su bile pridodate 392. diviziji, nanela ozbiljne gubitke.

Neprijatelj je u ovom vremenskom periodu imao 128 mrtvih, 176 ranjenih i dva zarobljena[24]. Zaplenjeno je: 1 minobacač 81 mm sa 54 mine, 3 puškomitraljeza, 11 pušaka, 2 poluautomatske puške, 2 tromblonske puške sa 20 tromblonskih bombi, 3 automata, preko 3.000 puščanih i puškomitraljeskih metaka, 2 pištolja, 1 daljinar, 3 km poljskog telefonskog kabla i 8 pari vojničkih odela. Oštećen je 1 oklopni automobil.

Naši gubici bili su 8 mrtvih i 25 ranjenih. Uništen je 1 tenk od 3,5 tone.

Odbrana Plaščanske doline

Pošto je neprijatelj u vremenu od 13. do 28. januara ovladao komunikacijom Karlovac — Oštarije — Senj, jedinice 392. divizije u sadejstvu sa nekim ustaškim i domobranskim jedinicama uspostavile su posade duž puta i ž. pruge Karlovac — Oštarije, a posebno su utvrđeni rejoni na Mudrić-glavici, u s. Vojnovcu, Trojvrhu, Modrušu i dalje kroz Kapelu zbog obezbeđenja komunikacije koja vodi od Josipdola kroz Kapelu prema s. Jezeranima i dalje ka Hrvatskom primorju.

Da bi se neprijatelj održao u utvrđenim rejonima, on je 28. januara do početka marta stalnim akcijama od Oštarija i Josipdola nastojao da zaposedne Plaščansku dolinu kako bi bolje obezbedio komunikaciju prema Primorju i Dalmaciji. U ovom periodu brigada je čitavo vreme vodila odbrambene borbe u rejonu Plaškog, sela Primišlja i Tobolića, sa zadatkom da ne dozvoli neprijatelju da okupira Plaščansku dolinu i tako osigura ne samo slobodnu teritoriju već i da Plaščanska dolina posluži jedinicama NOV i POH kao baza sa koje bi se vršili stalni napadi na neprijateljske posade duž komunikacije Duga Resa — Oštarije — Hrvatsko primorje.

Raspored bataljona brigade 1. februara bio je: 3. bataljon nalazio se na položajima kote 441, oko 500 m severno od s. Vukasi i u rejonu k. 439 severno od s. Boce, sa zadatkom da održava kontakt sa neprijateljem u Sabljacima i Klekinji. 1. bataljon nalazio se u zaseoku Zebići i Vuke-

[24] Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 134, str. 590—596.

lići, te ulevo do brda Kosanjak. 2. bataljon bio je u brigadnoj rezervi u s. Vera, a 4. takođe u brigadnoj rezervi u selu Kosanovići.

U 8 časova neprijateljska artiljerija počela je da tuče položaje 1. brigade, a oko 9.20 časova došlo je do oštrih borbi između neprijatelja i jedinica 1. brigade. Posle jednočasovne borbe bataljon 1. brigade, koji se nalazio na položajima Vrhovca, morao je pod dejstvom jačih neprijateljskih snaga da napusti položaje i da odstupi prema s. Plavča. Slična situacija bila je i kod drugih bataljona, pa je oko 12 časova brigada zauzela sledeće nove položaje: Plaša (k. 484) — Lisac — severozapadne padine Janja-gore.

Oko 13 časova neprijateljska kolona, jačine oko dve čete legionara, krenula je iz s. Sabljaka, prešla most na Vrnjiki i nastavila dalje u s. Boce sa zadatkom da pritiskuje jedinice 3. brigade. U isto vreme druga ustaška kolona, jačine dve do tri čete iz 33. ustaškog bataljona, pod komandom Brace Tomljenovića, nastupala je kroz Kapelu, sa zadatkom da iznenadno izbije u bok i pozadinu 3. brigade i tako stvori povoljne uslove za upad u Plaški. Ovaj neprijateljski plan potpuno je uspeo, zahvaljujući nebudnosti štaba 3. brigade i vešto izvedenoj akciji 33. ustaškog bataljona. Dok je 3. bataljon uporno nastojao da zadrži položaje u rejonu s. Vukasi i dok je cela pažnja štaba brigade bila koncentrisana na praćenje situacije u rejonu s. Boca i Vukasa, kao i na sektoru 1. brigade, gde je neprijatelj takođe bočnim manevrima ugrožavao bokove brigade i prisiljavao ih na povlačenje, dotle su ustaše neprimetno nastupale kroz Kapelu i u 14 časova našle se na istočnim padinama kote 584. U zaseoku Zebići, Jovetići i Vukelići nalazio se 1. bataljon 3. brigade, koji nije imao nikakvo osiguranje prema Kapeli. Kada su ustaše bile na oko 300 m od 1. bataljona slučajno je u Zebiće navratio načelnik štaba brigade i uočio nailazak neprijatelja. Odmah je dat znak za uzbunu i pokret prema s. Veri i Plaškoj glavi (k. 794). U ovoj situaciji ništa bolje nije se moglo preduzeti, jer se neprijatelj nalazio na bliskom odstojanju i na položajima koji su dominirali zaseokom Zebići i Vukelići. Uzbuna je potpuno uspela i jedinice su u neobično kratkom roku i u najvećem redu izašle iz sela i povukle se na položaje Plaška glava. Kada su se čete već bile

izvukle iz sela i udaljile se od neprijatelja na oko 1.000 m, ustaše su sa visova iznad zaseoka Zebića otvorili snažnu pešadijsku i minobacačku vatru po jedinicama 1. bataljona koji se trenutno povlačio.

Napuštanjem položaja od strane 1. bataljona, neprijatelju je otvoren nesmetan ulaz u Plaški. Za to vreme u Plaškom se nalazio jedan vod 3. bataljona ojačan sa dva oklopna automobila. Videći da neprijatelj nemilosrdno hara, pali i uništava, komandir voda odlučio je da u sadejstvu sa oklopnim automobilima napadne neprijatelja. Iako napad nije bio posve efikasan, njegova iznenadna pojava i udar po neprijateljskoj glavnini stvorili su kod ustaša paniku koja je uticala da se povuku iz Plaškog u pravcu Ogulina. Za vreme dok su ustaše ulazile u Plaški, neprijateljska kolona, koja je nadirala od s. Sabljaka, još energičnije je vršila pritisak na položaje 3. bataljona kod s. Vukasa, pa je bataljon nakon jednočasovne borbe morao da odstupi u Kapelu.

Posle ove situacije oko Plaškog, štab divizije je naredio štabu 3. brigade da odmah uputi 4. bataljon, tada se nalazio u selu Kosanovići, prema šumi Kneji sa zadatkom da na položajima Kneje sačeka neprijatelja koji je nastupao preko Sekulić-poljane na Kneju i da ga po svaku cenu vrati natrag na njegove polazne položaje. Isto tako štab divizije je naredio da 2. bataljon, koji se nalazio u brigadnoj rezervi u s. Veri, posedne Plaški. Ako 17.30 časova neprijatelj se počeo povlačiti na čitavom frontu. Preduzeto je gonjenje kako od strane 3. tako i od 1. brigade, no kako je u to vreme već bio mrak gonjenje nije bilo efikasno, a pored toga i same jedinice su bile već veoma umorne.

U toku dana Nemci, legionari i ustaše zapalili su u Plaščanskoj dolini preko sto zgrada. Da ih energičnim dejstvima nisu sprečile jedinice 1. i 3. brigade oni bi, verovatno, popalili sva sela i tako ostavili narod Plaščanske doline bez krova nad glavom u najvećoj zimi i hladnoći.

Karakteristično je da je u ovoj borbi neprijatelj uglavnom izvodio bočne napade i napade u pozadinu naših jedinica, što je ranije bio ređi slučaj. Uz to ustaše i legionari nastupali su u više manjih napadnih kolona, što je stvaralo zabunu kod jedinica i u štabovima brigada i bataljona. U toku borbe došlo se do zaključka da bi za uspešno pari-

ranje ovakvoj neprijateljskoj taktici bilo nužno da su naše jedinice bile pokretljivije, a starešine inicijativnije i odlučnije i da se odluke štabova i pojedinih starešina brže donosile.

Početkom februara na prostoriji: Ogulin — Josipdol — Trojvrh — s. Vojnovac neprijatelj je imao 846. grenadirski puk bez 1. bataljona, 3. bataljon 847. puka 392. legionarske divizije, 33. ustaški bataljon i 2. četu pt-bataljona. Pored ovih jedinica na ovom prostoru nalazile su se još neke domobranske jedinice iz sastava posada u Ogulinu i Oštarijama i samostalne jedinice 392. divizije. Zadatak ovih jedinica bio je obezbeđenje komunikacije Duga Resa — Oštarije — Senj kao i ofanzivna dejstva prema slobodnoj teritoriji Plaščanske doline i Korduna.

Zadatak 2. i 3. brigade 8. divizije bio je da zatvore pravce: s. Kamenica — s. Tobolić; s. Skradnik — s. Tobolić; s. Josipdol — Plaški i Josipdol — s. Kunić — Plaški i da ne dozvole neprijatelju da pljačka, pali i mobiliše sposobne ljude za rad u Nemačku.

Delovi 3. bataljona 846. puka, 1. bataljona 847. puka i delovi 19. ustaškog bataljona došli su 4. februara od Brinja i Jezerana u s. Dabar. Pošto nije bilo bliže jedinice NOV Hrvatske, koja bi mogla proterati neprijatelja iz Dabra, štab 8. divizije naredio je štabu 3. brigade da u toku noći 4/5. februara uputi dva bataljona prema Dabru, koji će u sadejstvu sa dva bataljona 13. divizije napasti neprijatelja u Dabru.

Za izvršenje ovog zadatka štab 3. brigade odredio je 1. i 2. bataljon. 5. februara u 7 časova oba bataljona stigla su u neposrednu blizinu Dabra i odmah su pokušala da uspostave vezu sa bataljonima 13. divizije, koji, verovatno, zbog velikog snega, nisu uspeli doći na cilj. Pošto nisu našli bataljone 13. divizije, štabovi 1. i 2. bataljona 3. brigade odlučili su da sami izvrše napad na Dabar, pa je održan kratak sastanak između komandanata bataljona na kome je razrađen plan akcije. Plan je bio vrlo jednostavan: da se opkoli mesto, a potom počne stezanje obruča, te blokadom i jačim pritiskom prisili neprijatelj na povlačenje. Neki značajniji uspeh nije se mogao očekivati zbog daleko brojnijeg neprijatelja u Dabru, kao i zbog velikog snega, što je više konveniralo braniocu nego napadaču.

U 7.45 časova ujutro čete 1. i 2. bataljona izvršile su opkoljavanje Dabra a potom počele da stežu obruč. Nešto kasnije neprijatelj je uočio raspored naših jedinica i otvorio jaku vatru iz minobacača i automatskog naoružanja, pa je privremeno zaustavljen naš pokret. Oko 9 časova ujutro primećena je neprijateljska kolona, jačine oko 150 vojnika, koja je krenula iz Dabra prema selu Sitnik, a odmah zatim izvršila i napad na položaje 1. bataljona. Neprijatelj je u nekoliko navrata pokušao da zbaci bataljon sa njegovih položaja. Međutim, bataljon je upornom odbranom i dobro planiranom i efikasnom vatrom odbio neprijateljske napade. Dok je 1. bataljon vodio borbu oko s. Sitnika, 2. bataljon je vodio borbu na položajima brda Kujače (k. 786) protiv dve čete legionara koje su pokušavale da odbace bataljon od Dabra.

U 15 časova spustila se gusta magla i počeo je da pada još gušći sneg. To je neprijatelj iskoristio i otpočeo sa povlačenjem iz Dabra u Brinje i Jezerane. Naše jedinice izgubile su kontakt sa neprijateljem i on je uspeo da se neometano povuče.

U ovoj borbi oko Dabra 1. i 2. bataljon imali su 3 ranjena među kojima Mile Miličević, zamenik političkog komesara čete. Neprijatelj je prema izveštajima štabova bataljona imao oko 30 ljudi izbačenih iz stroja. Oslobođenjem Dabra bile su završene borbe za odbranu Plaščanske doline.

Mada su u navedenom vremenskom periodu došle do izražaja mnoge slabosti (prihvatanje frontalnih borbi, slabe mere obezbeđenja i slično), ipak su jedinice brigade izvršile glavni deo zadatka. One su u skoro svakodnevnim borbama, po snegu, buri i sa vrlo slabom odećom i obućom izdržale jake neprijateljske napade i hladnoću, nisu dozvolile da neprijatelj zauzme Plašku i da se u njemu održi. Za ovaj uspeh treba, pre svega, zahvaliti izdržljivosti naših boraca i njihovoj visokoj svesti u izvršavanju dobijenih zadataka.

Na teritoriji Tobolića i Plaškog

U vremenu od 10. februara do početka marta neprijateljska aktivnost bila je neznatna. To stanje štab brigade je iskoristio za sređivanje jedinica, izvođenje vojno-poli-

tičke nastave i održavanje partijskih konferencija KPJ u četama i bataljonima radi izbora delegata za 1. partijsku divizijsku konferenciju, koja je održana 23. i 24. februara 1944. u Slunju.

Na divizijskoj partijskoj konferenciji prisustvovalo je 250 delegata od kojih oko 70 iz 3. brigade. Sem delegata, na konferenciji su prisustvovali kao gosti: dva predstavnika CK KPH, Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, predstavnici štaba 4. korpusa, OK KPH Karlovac i gosti iz 7. i 34. divizije.

Noću 3/4. marta 8. divizija, bez 3. plaščanske brigade, prebacila se sa Korduna na levu obalu reke Kupe i u toku noći 4/5. marta izvršila napad na Zdenčinu na železničkoj pruzi Karlovac — Zagreb u kome je bilo oko dvesta neprijateljskih vojnika. Dok su jedinice divizije vršile ovu akciju, 3. brigada, ojačana sa dva bataljona Plaščanskog partizanskog odreda, nalazila se u širem rejonu Plaškog. Neprijatelj je preko obaveštajne službe na vreme otkrio odlazak ostalih jedinica 8. divizije, pa je odlučio da to iskoristi i potpuno odbaci 3. brigadu iz Plaškog pa čak i iz Plaščanske doline. Za izvršenje ovog plana neprijatelj je angažovao 846. grenadirski puk 392. legionarske divizije bez 3. bataljona pod komandom komandanta puka potpukovnika Širmbranda, te 33. ustaški bataljon pod komandom ustaškog potpukovnika zloglasnog Brace Tomljenovića i neke delove 1. rez. puka. Planom je bilo predviđeno da 1. bataljon 846. puka 4. marta krene iz rejona Oštarija prema Toboliću i od s. Tobolića 5. marta da se probije prema šumi Kneji i dalje u pravcu Plaškog. Njegov zadatak bio je da iznenadnom pojavom u Toboliću skrene pažnju štabu brigade na taj pravac i da se naše jedinice tamo angažuju. Ostatak 846. puka, sa 33. ustaškim bataljonom i delovima 1. rez. puka da u isto vreme iznenadnim upadom u Plaščansku dolinu zauzmu Plaški i ostala okolna mesta.

Štab 3. brigade bio je obavešten o pokretima neprijatelja prema Toboliću, ali je isto tako očekivao i prodor legionara i ustaša i prema Plaškom. Zato je odlučeno da dva bataljona Plaščanskog partizanskog odreda ostanu na obezbeđenju Plaškog, da zatvore pravac Oštarije — s. Vojnovac — Plaški, a cela brigada da se prebaci u rejon

Tobolića. Osnovna ideja bila je briga da prvo napadne i razbije neprijatelja kod Tobolića, a potom da se prebaci u Plaščansku dolinu i napadne ga ukoliko bi se on probio na ovu teritoriju.

Noću 4/5. marta brigada je, gazeći visok sneg, stigla u rejon Tobolića, gde je stupila u kontakt sa delovima jednog bataljona PPO. Prema primljenim podacima jačina neprijatelja u Toboliću iznosila je oko 1.000 ljudi. Glavnina legionarskih jedinica i komandno mesto bili su u selu. Ostale jedinice nalazile su se na položajima s. Milkovići oko 1,5 km južno od mosta na reci Mrežnici, na brdu Drenovici (k. 570), Kamenitom vrhu (k. 437) i brdu s. Crkva. Na osnovu ovih podataka štab brigade izdao je usmenu zapovest za napad. Prema toj zapovesti zadatak bataljona bio je:

— 4. bataljon napada na neprijateljske položaje na brdu Drenovica. Desnim krilom sadejstvuje sa 1. bataljonom u napadu na neprijateljske predstražarske položaje u rejonu s. Sekulića i na Kameniti vrh;

— 1. bataljon napada na položaje na Kamenitom vrhu, brdu s. Crkva i Gromića-glavi;

— 3. bataljon napada i likvidira neprijatelja u s. Toboliću, s tim da glavni pravac bude usmeren seoskim putem koji vodi od kote 340 prema crkvi kod raskrsnice puteva u centru sela;

— 2. bataljon da se iz rejona zaseoka Čiče prebaci preko mosta na r. Mrežnici i da izvrši napad na neprijatelja u s. Milkovići, a po uspešno završenom zadatku tu ostaje kao brigadna rezerva;

— prateća četa brigade poseda položaje u rejonu Korita južno od Tobolića sa zadatkom da minobacačkom vatrom potpomaže jedinice 1. i 3. bataljona u likvidaciji neprijateljskih otpornih tačaka.

Ujutro 5. marta svi bataljoni krenuli su na zadatke. 2. bataljon kod zaseoka Čiče bio je obasut neprijateljskom vatrom iz automatskog naoružanja. Tada štab bataljona zaustavlja čete i odlučuje se da 1. četa, pod komandom Steve Vučkovića, izvrši napad na isturene neprijateljske položaje oko mosta na Mrežnici. Po proterivanju neprijatelja, preći bataljonom na levu obalu Mrežnice i izvršiti napad na neprijateljske položaje kod s. Milkovića. Ova

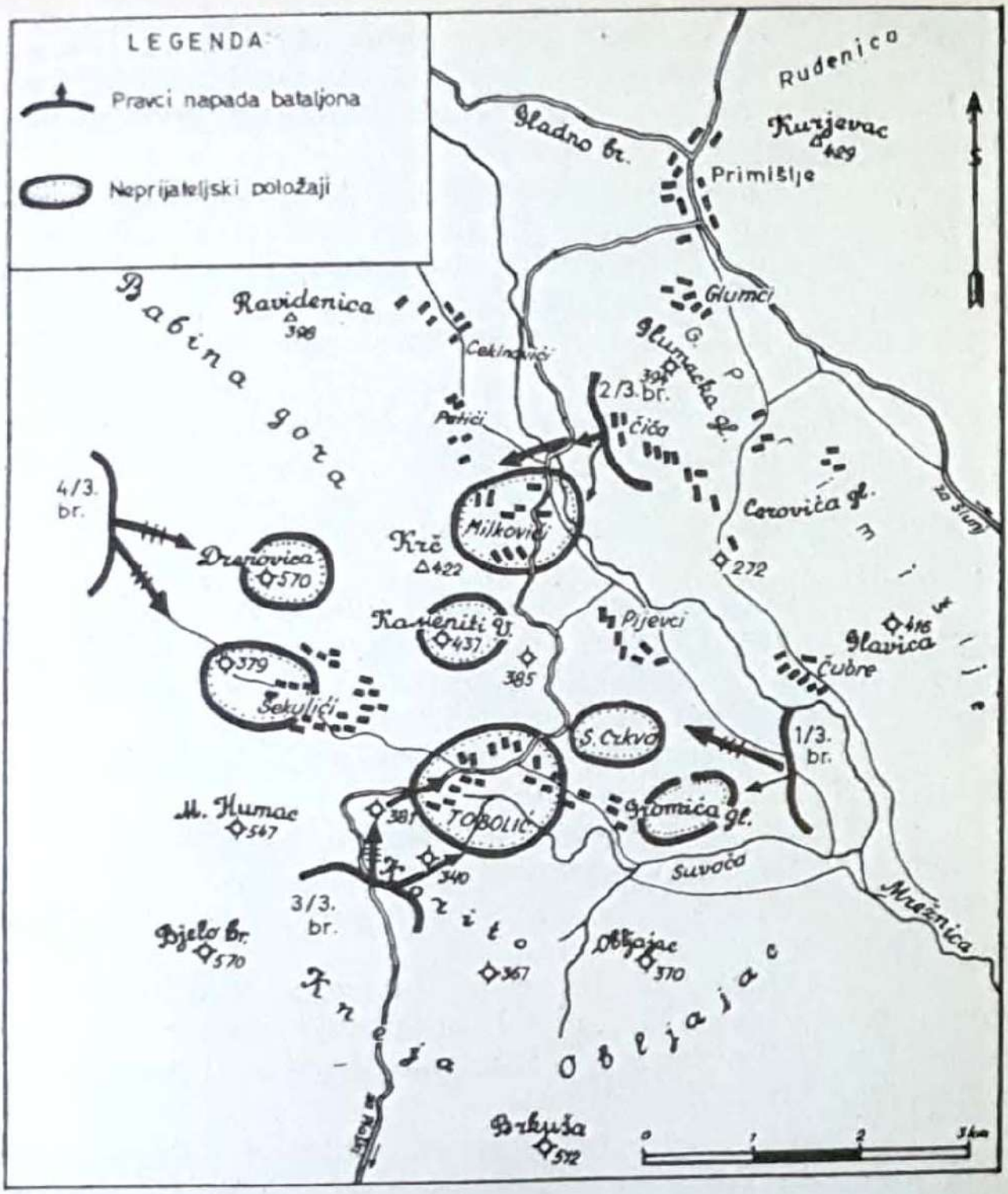

Raspored jedinica brigade 5. marta 1944. godine kod s. Tobolića

četa u dva navrata pokušala je da zauzme most, ali nije uspela jer je neprijatelj sa leve obale uspešno dejstvovao. Pošto bataljon nije imao u svom sastavu minobacače ni art. oruđa, kojima bi mogao uspešno paralisati neprijateljske vatrene tačke, četa je nakon drugog pokušaja da pređe most bila prisiljena da odstupi u Čiče. Tada je štab bataljona podneo detaljan izveštaj štabu brigade o situaciji oko

s. Milkovići i zahtevao da mu se pošalju pojačanja u pt-oruđima i minobacačima. Pošto je prateća četa već bila angažovana kod 1. i 3. bataljona, štab brigade je naredio štabu 2. bataljona da se sa jedinicama povuče na položaje zaselak Čiče — k. 267, gde će ostati do daljeg naređenja. Delovi 1. bataljona u prvom naletu razbili su neprijateljska predstražarska odeljenja na brdu s. Crkva. Neprijatelj se povukao na kotu 385 i na Kameniti vrh i tako ojačao ove položaje. 2. četa 1. bataljona, koja je napadala na Kameniti vrh, zaustavljena je vrlo jakom vatrom i primorana da se povuče na polazne položaje. Delovi 3. bataljona u početku napada uspeli su da zauzmu legionarske predstražarske položaje južno od s. Tobolića i da upadnu u prve kuće u selu, i tu su zaustavljeni jakim protivnapadima. Ostali delovi bataljona, koji su napadali putem od Plaškog prema raskrsnici puteva u selu, nisu uspeli da uđu u selo, jer su ih neprijateljske udarne grupe na juriš odbile. Jedinice 4. bataljona za vreme pokreta od polaznih položaja bile su napadnute od jedne ojačane čete legionara. Bataljon je za trenutak zaustavljen i, nakon kratke borbe, bio je odbačen na severne padine M. Humca (k. 547). Očigledno da brigada u ovom prvom napadu nije postigla željeni uspeh. Duboki sneg, hladno vreme i solidni zakloni zaustavili su i donekle paralisali naša dejstva. Posle ovoga brigada je vršila vatreni pritisak na neprijatelja, radi čega je neprijateljska četa još u toku dana napustila položaje na Kamenitom vrhu i posela položaje u s. Sekulići. Tako je organizovana kružna odbrana na liniji: Tobolić — Gromića glavica — kota 385 — s. Milkovići — Drenovica — s. Sekulići.

Ujutro 6. marta 4. bataljon je dobio zadatak da napadne neprijatelja u Sekulićima i da ga odbaci prema Kamenitom vrhu ili prema Toboliću. Ovim napadom trebalo je sabiti neprijatelja na što uži prostor kako bi se omogućila bolja koncentracija vatre brigade po gusto posednutim legionarskim položajima. Izvršene su sve pripreme za napad. Međutim, jedna četa legionara iz Sekulića prešla je u napad na položaje 4. bataljona sa zadatkom da odbaci naše jedinice sa severnih padina M. Humca. Ovaj napad je odbijen uz osetne neprijateljske gubitke, ali je njime bio poremećen plan napada 4. bataljona i do njega

u toku dana nije došlo. Oko 17 časova 6. marta jedna četa 1. bataljona izvršila je napad na neprijateljske položaje na Kamenitom vrhu. Četa je uspela da iznenadi legionare i da se probije kroz njihovu odbranu. Da smo tada imali malo jače snage zaposeli bismo Kameniti vrh, a možda bi i neprijatelja proterali iz Tobolića.

U sumrak 6. marta, štab brigade dobio je podatke da je neprijatelj iz rejona Oštarija i Josipdola, jačine preko 1.000 ljudi, zauzeo Plaški i da produžava sa nastupanjem prema Toboliću i Ličkoj Jesenici. Tada je štab brigade odlučio da sa 1. bataljonom blokira neprijatelja u Toboliću i da mu spreči dalji prodor prema Primišlju i Slunju. Sa ostala tri bataljona da se prebaci u širi rejon Plaškog i da organizuje odbranu kojom bi se neprijatelju sprečio dalji pokret prema slobodnoj teritoriji Plaščanske doline. Na osnovu te odluke brigada je bez 1. bataljona noću 6/7. marta stigla u rejon sela Tuk i Plavča kod Plaškog. U toku noći jedinice su posele položaje za odbranu i to: 4. bataljon brdo Lisac (k. 481) — Janja-gora (k. 448) — most na reci Dretulji kod zaseoka Jakšići; 3. bataljon, posedanjem položaja s. Jezero — s. Šumonjići, imao je zadatak da zatvori put koji vodi od sela Plavča kroz šumu Ljupču prema Močilima i Rakovici; 2. bataljon da posedne položaje duž železničke pruge severoistočno od Plaške glave (t. 794), sa zadatkom da spreči prodor neprijatelja iz rejona Plaškog prema Ličkoj Jesenici i Plitvičkim jezerima.

U 7 časova ujutro 7. marta neprijatelj je iz Plaškog nastavio pokret prema s. Dragi, sa zadatkom da se probije prema Toboliću i da se spoji sa svojim jedinicama koje su se nalazile u rejonu Tobolića. Kod zaseoka Jakšići blizu mosta na reci Dretulji neprijatelja je dočekala jedna četa 4. bataljona, pustila ga na blisko odstojanje i potom ga obasula jakom vatrom. Ovim je prodor neprijatelja privremeno zaustavljen. Pošto se četa iz nepoznatih razloga povukla prema Janja-gori neprijatelju je put za Tobolić bio otvoren. Nakon kratkog predaha i izvršenih priprema neprijatelj od s. Plavča ponovo pokušava da se probije prema Kneji. U zaseoku Mišljenovići ustaše i legionari bili su sačekani od jedne čete 3. bataljona i tu je došlo do borbe prsa u prsa. Prvi neprijateljski napad bio je odbijen i posle dva uzastopna juriša boraca 3. bataljona, neprijatelj je

proteran iz sela Drage u pravcu Plaškog. No, on ne odustaje od svojih namera i nešto kasnije po treći put kreće u napad, ali i ovoga puta biva odbijen. Štab brigade je, posle konsultacije sa 3. i 4. bataljonom, doneo odluku da napusti odbranu sela Drage pošto bi svako dalje zadržavanje imalo za posledicu samo naše gubitke i ništa drugo. Uz to ova odluka donesena je jer je prema proceni štaba brigade jačina neprijatelja na ovoj komunikaciji Plaški — s. Draga bila preko 1.000 vojnika. Bilo je očigledno da će neprijatelj i pored svih naših mera ipak uspeti da ovlada selom Draga, da se probije prema Kneji i spoji sa 1. bataljonom 846. leg. puka u Toboliću. Odato je priznanje četama 3. i 4. bataljona koje su uspešnim intervencijama odbile tri legionarsko-ustaška napada na selo Dragu.

Za vreme neprijateljskog napada na s. Dragu jedna njegova kolona jačine dve čete pešadije i dva voda skijaša krenula je iz Plaškog preko s. Vere i kod sela Kosanovića sukobila se sa jedinicama 2. bataljona. Štab bataljona nije na vreme uočio kretanje skijaša jer su bili dobro maskirani, već je svu pažnju koncentrisao na pokrete i približavanje neprijateljske pešadije. Međutim, dok je neprijateljska pešadija nastupala frontalno ka bataljonu koji se nalazio u rejonu Kosanovića, neprijateljski skijaši nesmetano su zašli u pozadinu bataljona i izvršili napad s leđa. U takvoj situaciji štab bataljona doneo je odluku da se probije prema Plaškoj glavi. U ovom sukobu bataljon je imao 2 mrtva i 2 zarobljena borca.

Noću 7/8. marta jedinice brigade sa ojačanjem posele su položaje i to: 1. bataljon na Kneji, 3. i 4. bataljon na zapadnim obroncima šume Ljupča, sa zadatkom da zatvore put s. Plavča — s. Močila — Rakovica; 2. bataljon i jedan bataljon Plaščanskog partizanskog odreda poseli su položaje s. Jezero isključno — s. Šupice — s. Kosanovići, sa zadatkom da ne dozvole neprijatelju prodor iz rejona Plaškog prema s. Blata i Lička Jesenica. Jedan bataljon PPO poseo je položaje na severnim obroncima šume Kapela, južno od s. Vere.

Rano ujutro 8. marta počela je evakuacija 1. bataljona 846. puka iz Tobolića prema Plaškom. Duž puta Tobolić — Draga nalazila su se jača neprijateljska osiguranja koja su štitila pokret legionara iz Tobolića, tako da

1. bataljon naše brigade koji se nalazio u rejonu M. Humac nije mogao da ugrozi neprijateljsko povlačenje. Sem toga 8. marta gusta magla pritisla je teritoriju Plaščanske doline, što je ometalo osmatranje, izviđanje i manevar jedinica brigade. Oko 10 časova ujutro neprijateljski delovi iz Tobolića stigli su u s. Tuk.

Posedanjem Plaškog i čitave njegove okoline završena je prva etapa neprijateljskog plana osvajanja ove teritorije. Ovim su nabačene jedinice 3. brigade u najvećoj zimi i u najnepogodnije doba godine na Kapelu, Kneju, Palež i Ljupča goru, po jakoj zimi i niskoj temperaturi koja je noću ponekad bila i ispod —30°C. Posle posedanja Plaškog od strane neprijatelja, štab brigade je imao poteškoća oko donošenja odluke za akciju, jer nije imao potrebne podatke o jačini, namerama i rasporedu neprijatelja u Plaškom i okolini. Za ovu nejasnu situaciju svakako deo krivice snose i obaveštajni organi brigade koji nisu na vreme obezbedili štabu brigade potrebne podatke. Međutim, nešto ozbiljnije nije se moglo ni preduzeti zato što je brigada bez 1. bataljona noću 6/7. marta stigla u rejon s. Tuka i s. Drage, a do tog vremena neprijatelj je već bio zauzeo Plaški i važnije raskrsnice i dominantne položaje.

Neprijateljske jedinice raspolagale su artiljerijom i velikim brojem minobacača koje je vrlo dobro koristio, koordinirajući uspešno napade pešadije sa podrškom artiljerije. Od artiljerijske vatre jedinice brigade imale su prilično gubitaka, jer su se naše jedinice nalazile uglavnom na putevima i stazama, pa je dolazilo do gomilanja jedinica, što je neprijatelj iskoristio kao pogodne ciljeve za minobacačku i artiljerijsku vatru. Sem toga, neprijatelj je u svom sastavu imao i skijaška odeljenja koja je uspešno koristio za borbe u pozadini naših jedinica i za napade na krila i bokove. Čitavo neprijateljsko ljudstvo bilo je snabdeveno belim ogrtačima, pa je time uspelo da dobro maskira većinu svojih pokreta. Sve ovo naše jedinice nisu imale.

Štab brigade 10. marta je održao sastanak sa štabovima bataljona i komandama samostalnih četa, na kome su analizirane akcije koje je vodila brigada od 5. do 8. marta. U zaključcima je konstatovano da u planove vojno-

stručne nastave treba ubaciti i nove teme: „Odbrana čete i bataljona na snegu i odbrana od neprijateljskih skijaških jedinica".

U ovim borbama neprijatelj je imao 90 mrtvih, 110 ranjenih i jednog zarobljenog. Zaplenjene su 2 puške, 650 metaka, 3 para vojničkih odela i jedan foto-aparat. Naša brigada imala je 21 mrtvog, među kojima je bio i komesar čete Vojo Skorupan, 45 ranjenih i 3 zarobljena borca. Među ranjenim bio je i komandir čete Vaso Vlašić, zamenik komesara čete Rade Kosanović i potpuručnici Milan Klipa i Milan Živković.

U vremenu od 8. do 12. marta neprijatelj je ostao na zauzetoj prostoriji. Tada se vratila 8. divizija iz Pokuplja. 2. brigada je već 12. marta stigla na prostoriju s. Kamenice i s. Tounjski Tržić, sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciji Duga Resa — Ogulin. 1. brigada je razmeštena u rejonu Plaškog. 3. brigada nalazila se sa 1. i 4. bataljonom istočno od s. Drage, a 2. i 3. bataljon i dva bataljona PPO nalazili su se na komunikaciji s. Plavča — s. Blata, radi sprečavanja prodora neprijatelja od Plaškog prema Ličkoj Jesenici i Plitvičkim jezerima.

Uporedo sa koncentracijom jedinica 8. divizije na liniji s. Kamenica — s. Tounjski Tržić — šuma Kneja — s. Jezero i neprijateljske snage u Plaškom dobile su nova pojačanja u artiljeriji, tenkovima i pešadiji. Budući da su grupisali sveže jedinice u Plaškom, štab divizije je zaključio da ustaše i legionari ne nameravaju da napuste Plaški, već da stvaraju plan o izbacivanju jedinica divizije iz Plaščanske doline. U vezi s tim zaključcima odlučeno je da se brigade pripreme za napad i pre nego što neprijatelj krene u akciju, snažnim dejstvima stvoriti uslove za njegovo proterivanje iz Plaškog i okoline.

Osnovna ideja plana 8. divizije bila je da se sa 2. brigadom dejstvuje na komunikaciji s. Tounj — Oštarije i tako spreči uredno snabdevanje ustaških i legionarskih jedinica u rejonu Ogulina i Plaškog. Sa 1. brigadom napadati neprijatelja na komunikaciji s. Josipdol — Plaški i tako dovesti u pitanje sigurnost pozadine neprijateljske grupacije u Plaškom. 3. brigada i PPO imali su zadatak da u sadejstvu sa 2. i 1. brigadom spreče dalji neprijateljski prodor u pravcu Plitvičkih jezera i Slunja.

Vremenske prilike u rejonu Plaškog poboljšale su se 12. marta, pa je i nemačka avijacija bila aktivna. U toku dana jače legionarsko-ustaške snage krenule su iz Plaškog prema s. Plavči. Ovde je neprijatelj formirao tri kolone i nastavio dalji pokret u tri različita pravca i to: desnokrilna kolona kretala se pored železničke pruge, srednja putem s. Plavča — s. Blata i levokrilna duž jugozapadnih obronaka Filipova vrha i šume Pištenik. Na ovom pravcu neprijateljskog prodora nalazio se samo 2. bataljon 3. brigade i jedan bataljon PPO, što je neprijatelj iskoristio da svojim brojnim snagama, nakon dvočasovne borbe, probije odbranu na ovom pravcu i nastavi dalji pokret putem Plaški — Plitvička jezera. U 12 časova 12. marta neprijatelj je zauzeo s. Blata na putu za Ličku Jesenicu. 14. marta došlo je do ponovne borbe na celoj teritoriji Plaščanske doline. Najteže borbe vođene su u širem rejonu s. Košare, između 1. bataljona 2. brigade i neprijateljske kolone jačine oko 700 vojnika. U 11 časova neprijatelj je, jačine oko 400 vojnika, krenuo od s. Blata dalje u pravcu Ličke Jesenice. Jedna kolona nastupala je pored železničke pruge, a druga putem Blata — Lička Jesenica. 4 km južno od Blata neprijatelj je napadnut od jedinica 2. bataljona 3. brigade i jednog bataljona PPO. Iako je neprijatelj bio brojno nadmoćniji, a uz to podržavan brojnim minobacačima iz rejona Blata i artiljerijom od Plaškog, čete 2. bataljona uspešno su sačekale ove snage i nakon kraće, ali dosta žestoke borbe, prisilile ih da se povuku natrag u rejon Blata.

U 8.30 časova 15. marta neprijatelj je jednim delom, jačine oko dve čete legionara, uz podršku jednog oklopnog automobila, krenuo iz s. Plavče prema s. Tuku i šumi Kneji. U isto vreme drugim delom, ali sa manjim snagama, krenuo je iz Plavče prema brdu Klasnici i Tulačniku. Sukobio se sa 3. i 4. bataljonom 3. brigade. Nakon jednočasovne borbe uz podršku artiljerijske vatre od s. Plavče uspeo je da odbaci bataljone i to 3. prema s. Šumonjići i koti 444, a 4. na Strmicu (k. 563) i na Plašu (k. 484). U vezi sa ovom situacijom 4. bataljon 1. brigade dobio je naređenje da posedne položaje na Kneji i spreči dalji prodor neprijatelja prema s. Toboliću. Međutim, ovaj bataljon nije uspeo da zadrži jednu neprijateljsku kolonu koja je nastu-

pala od s. Plavče ka Kneji, već su nakon jednočasovne borbe naše jedinice zbačene s položaja na Kneji. U isto vreme, kada je neprijatelj pošao iz Plavče prema Kneji i Klasnici, neprijateljska kolona, jačine oko 500 vojnika, ojačana sa dva tenka i jednim oklopnim automobilom, krenula je iz s. Tounja prema s. Tounjski Tržić, gde se nalazila 2. brigada. Nakon jednočasovne borbe neprijatelju je pošlo za rukom da odbaci prednje delove brigade prema Toboliću i oko podne zauzme Tounjski Tržić. Cilj neprijateljskih pokreta od Plaškog prema Kneji i od Tounja prema Tounjskom Tržiću bio je dalja osvajanja i zauzeće s. Primišlja. Međutim, do toga nije došlo jer je 3. bataljon 1. brigade izvršio veoma naporan bočni marš i u 15 časova 15. marta napao neprijatelja koji je nešto ranije izbio na Kneju. Nakon borbe koja je kratko trajala neprijatelj je potpuno razbijen i prisiljen na povlačenje putem prema Plaškom. Za vreme ovog odstupanja neprijatelj je tučen bočnom vatrom od jedinica 3. i 4. bataljona 3. brigade sa zapadnih padina brda Brkuše i Strmice.

Prema izveštaju štaba 8. divizije neprijatelj je u povlačenju imao 50 mrtvih i preko 50 ranjenih. Zarobljeno je 20 legionara, među kojima jedan nemački viši oficir i 2 nemačka vojnika. Zaplenjena su 2 minobacača, 5 puškomitraljeza, 6 automata, 9 pištolja, oko 50 pušaka, 1 tromblonska puška sa 100 tromblonskih mina, dosta municije i ostale opreme.

U vremenu od 12. zaključno sa 15. martom jedinice brigade imale su 11 mrtvih, 32 ranjena i 3 nestala borca.

U borbama 8. divizije, Glavni štab NOV i POH depešom broj 1267 do 17. marta 1944. godine[25] izvestio je Vrhovni štab NOV i POJ sledeće:

„Od 5. do 15. marta naša 8. divizija i Plaščanski odred vodili su krvave borbe sa ojačanim 846. pukom 392. pješad. divizije, 1. lovačkim erzac pukom i 33. ustaškom bojnom oko Plaškog. Ubijeno 394, ranjeno preko 350, zarobljen je 1 oficir i 19 vojnika. Plijen dosta velik. Naši gubici 63 mrtva, 173 ranjena i 30 promrzlih.

Pored omladinskog bataljona Prve brigade naročito se istakla Treća (plaščanska) brigada. Avijacija i veliki snijeg jako smetaju. Glavni uzrok gubicima je artiljerija."

---

[25] Zbornik, t. 5, knj. 25, dok. br. 127, 625, 626.

Iz ove depeše GSH vidljivo je da je, pored omladinskog bataljona „Joža Vlahović“ 1. brigade 8. divizije, istaknuta i 3. brigada za hrabro držanje u borbama od 5. do 15. marta 1944. god.

Posle poraza na Kneji, s. Dragi i neuspeha u daljem prodoru od Plaškog prema Ličkoj Jesenici i Primišlju, neprijatelj je odustao od daljih namera radi osvajanja slobodne teritorije Like i Korduna, te su se 23. marta neprijateljske snage povukle iz Plaškog i okoline. Nakon povlačenja iz ovog ličkog gradića, neprijatelj je poseo položaje na liniji: Kukača — s. Skradnik — s. Vojnovac — Trojvrh — s. Cerovnik — s. Modruš radi osiguranja važne komunikacije koja je vezivala Hrvatsko primorje sa bazama za snabdevanje u Karlovcu i Zagrebu.

Iako je u toku marta bio visok sneg, koji je ometao saobraćaj, ishrana ljudstva naše brigade kako u ovom mesecu tako i u čitavom prvom tromesečju 1944. godine bila je dobro organizovana zahvaljujući dobro organizovanoj pozadinskoj službi Kordunaškog vojnog područja. Međutim, obrok je bio mali. U mesečnom izveštaju štaba 8. divizije A. broj 82 od 28. marta 1944. godine[26] kaže se i ovo:

„... daje se jedinicama sledovanje po tablici koja je propisana. Količina sledovanja koja je propisana nije dovoljna, jer se većina boraca po jedinicama žali da su gladni ...“

Svake godine vojnoteritorijalni organi — komande mesta i komande vojnih područja — preko NOO-a prikupljali su veće količine raznih prehrambenih artikala, koje su na vreme smeštali u magacine. Skladišta su bila raznih tipova i dimenzija, građena su na području Petrove gore, Debele kose, Kestenove gore i u drugim kordunaškim šumama. Hleb za jedinice i razne ustanove spreman je u pekarama, takođe podignutim na skrivenom zemljištu.

Zdravstveno stanje boraca brigade nije bilo loše, obzirom na uslove života i naprezanje ljudstva, loše hrane, kao i niske temperature koje su vladale na području Kapele i Plješevice u toku zime 1943/44. godine. U jednom izveštaju[27] štaba divizije o zdravstvenom stanju ljudstva divizije stoji:

[26] Zbornik, t. 5, knj. 25, dok. br. 115, str. 530—534.
[27] Zbornik, t. 5, knj. 25, dok. br. 115, str. 534.

„Zdravstveno stanje u ovom mesecu zadovoljava, bilo je oko 30 slučajeva gripa i 15—20 boraca divizije je promrzlo i oni su uspešno izlečeni. Pjegavog tifusa nije bilo, a bilo je dva slučaja trbušnog tifusa i jedan slučaj gonoreje. Preduzeta su predavanja po jedinicama, a naročito po pitanju zaraznih bolesti. Jedinice se prilično pridržavaju postojećih higijenskih uputstava, vrši se često parenje odijela i razušavanje, a kad otopli preduzeće se šišanje celokupnog ljudstva."

Za ovako dobro zdravstveno stanje može se u prvom redu zahvaliti dobro organizovanoj sanitetskoj službi koja je vrlo dobro funkcionisala, kako u jedinicama divizije, tako i na celoj teritoriji Korduna, pa je to imalo odraza i na stanje u brigadi. Iako je u brigadi bio samo jedan lekar, sanitetski organi u štabu brigade, štabovima bataljona i komandi četa bili su dobro obučeni u sprovođenju zdravstvene preventive. Pored toga sve starešine brigade bile su strogo odgovorne za podizanje zdravstvene kulture u svojim jedinicama. I najkraće slobodno vreme bilo je iskorišćeno za zdravstveno prosvećivanje ljudstva, parenje odela, pranje odeće i za održavanje lične higijene svakog borca. Zahvaljujući ovakvoj organizaciji sanitetske službe, odgovornosti starešina i brizi svakog čoveka, a naročito sanitetskih organa, zdravstveno stanje brigade bilo je na visini, iako su uslovi pod kojima su se ljudi borili, živeli i stanovali bili više nego teški.

Vojna nastava u ovom mesecu takođe nije bila zanemarena, mada je vremena u martu, pa i ranija dva meseca, bilo malo, pošto su jedinice skoro celo vreme bile zauzete borbama i drugim zadacima. Nastava se izvodila preko vojničkih predavanja i vojničkih konferencija, na kojima su analizirane akcije.

Predavanja su održavana po mesečnom planu nastave koji je obično dobijan od štaba divizije. U planu su bile postavljene napotrebnije i najaktuelnije teme vojne obuke boraca i starešina. Pored predavanja organizovane su i praktične vežbe sa čitavim ljudstvom jedinice, a za starešine vežbe su izvođene još i po karti. Druga forma vojne nastave izvodila se putem vojničkih konferencija i analiza akcija. Posle skoro svake analize neke akcije usledilo je aktuelno predavanje ili seminar. Tako, na primer, posle analize borbi brigade u prvoj polovini marta 1944. u rejonu

Plaškog i Tobolića održan je seminar o vođenju odbrambenih borbi u zimskim uslovima i uspešnoj borbi protiv neprijateljskih skijaških jedinica. Ove teme postavljene su zbog toga što se u ovim borbama ispoljavala posebna slabost baš u tome.

BORBE U KORDUNU, LICI I CAZINSKOJ KRAJINI OD APRILA DO JUNA

Oslobođenje Vukmanića

Početkom aprila 8. divizija bez 1. brigade koja je ostala na teritoriji s. Dabra i s. Doljana u Lici, prebacila se iz rejona Plaškog na teritoriju Tušilovića, s. Vukmanske Bukovice i s. Utinje kod Karlovca. Ovo je bio prvi odlazak 3. brigade sa terena Plaščanske doline posle tromesečnih borbi oko Ogulina, Tounja, Plaškog i Tobolića. Cilj ovog prebacivanja 8. divizije iz Like na Kordun bio je da se jedinice dovedu u pogodan rejon radi pripreme za napad na ustaško-domobransku posadu u s. Vukmaniću kod Karlovca.

Prema podacima kojima je raspolagala obaveštajna služba 8. divizije, u Vukmaniću se nalazila 3. četa, 1. bataljona 2. posadnog zdruga i jedan ojačan ustaški vod 10. ustaškog bataljona i nešto žandara. Ukupna jačina neprijateljske posade brojala je oko 200 naoružanih ljudi. Pored toga u okolnim selima nalazile su se ustaške ili domobranske posade i to: kod železničkog mosta na reci Kupi u blizini s. Rečice posada jačine jedne čete ustaša, u s. Kamenskom 4 km istočno od Karlovca bila je takođe jedna četa ustaša, na Škrtić-brdu i na koti 157 nalazile su se oko dve čete ustaša i domobrana, a u garnizonu Karlovac bilo je nekoliko hiljada nemačkih, ustaških i domobranskih vojnika. S obzirom na blizinu neprijateljskih posada napad na Vukmanić trebalo je izvesti brzo i energično tako da se neprijatelj savlada pre nego što mu stigne pomoć iz Karlovca ili obližnjih posada, koje su bile udaljene od Vukmanića 4 do 8 km.

U vezi sa planom štaba divizije, napad na Vukmanić trebalo je da izvrši 2. brigada, ojačana pratećom četom 3. brigade i sa 2 pt-topa i 3 brdska topa art. diviziona divizije.

3. brigada, bez prateće čete, imala je zadatak da upornom odbranom osigura jedinice 2. brigade od pravca Karlovca. Kordunaški partizanski odred sa dva bataljona zatvarao je put Karlovac — s. Cerovac — s. Vukmanić. Štab 3. brigade izdao je borbenu zapovesti kojom je:

— 1. bataljon, bez jedne čete, dobio zadatak da posedne položaje u rejonu zaseoka Breberine u s. Gor. Trebinje i zatvori put Karlovac — Trebinje — Vukmanić. Jedna četa ovog bataljona postavljena je zapadno od s. Knež-Gorica sa zadatkom da ne dozvoli proboj neprijateljske posade iz Vukmanića prema Karlovcu i time omogući 2. brigadi lakše uništenje neprijatelja ukoliko bi on pokušao da pobegne iz Vukmanića prema Karlovcu. Pored ovih zadataka 1. bataljon trebalo je da još postavi minska polja na putu Karlovac — s. Popović-Brdo.

— 3. bataljon da posedne položaje u rejonu s. D. Trebinje i da u saradnji sa 1. bataljonom spreči eventualni pokušaj neprijateljskog proboja od Karlovca prema Vukmaniću;

— štab brigade sa ostalim jedinicama razmešten je južno od šume Babina gora u selima Okič i Brezova kao divizijska rezerva.

Cilj napada na Vukmanić bio je da se likvidira ustaško-domobranska posada koja je služila kao predstraža karlovačkom garnizonu i kao odskočna daska za vršenje ispada prema slobodnoj teritoriji Korduna.

Početak napada bio je predviđen noću 5/6. aprila u 22 časa.

Nešto pre 22 časa 5. aprila jedinice 2. bataljona bile su na polaznim položajima za napad i pred sam početak napada u Vukmaniću se začuo trubni znak za povečerje. To je bio signal za 2. brigadu da neprijatelj nije osetio njeno prisustvo i da računa na mirnu noć. Odmah zatim, otpočeo je napad na Vukmanić. Posle jednočasovne uporne borbe Vukmanić je oslobođen.

Oni bataljoni 3. brigade koji su se nalazili na osiguranju u selima Gor. i Donje Trebinje na vreme su poseli određene položaje, minirali put Karlovac — s. Skakavac kod s. Popović-Brda i uspostavili vezu sa jedinicama 2. brigade koja je već napadala na Vukmanić. Prateća četa 3. brigade je minobacačkom vatrom i vatrom iz pt-topova

omogućila jednom bataljonu 2. brigade da u vrlo kratkom vremenu ovlada ustaškom spoljnom odbranom. Pošto je postignut početni uspeh ova četa je prenela svoju vatru po dubini neprijateljske odbrane i stvarala povoljne uslove da naše jedinice brže napreduju. Kada je neprijatelj negde oko pola noći otpočeo da se probija iz Vukmanića prema Cerovcu i Karlovcu, jedna četa 1. bataljona 3. brigade, koja se nalazila u rejonu s. Knež-Gorica, učestvovala je u njegovom uništavanju.

Jedinice 2. i 3. brigade potpuno su izvršile dobivene zadatke. Neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke i to: ubijena su 73 domobrana i ustaše, među mrtvim se nalazio i komandir vukmanićke posade ustaški poručnik Švrljuga. Zarobljena su 24 domobrana, dok su 33 ranjena.[28]

Zaplenjen je 1 minobacač 81 mm, 5 puškomitraljeza, 1 automat, 70 pušaka, 50 mina za minobacač, 10.000 metaka 7,9 mm, 6 konja, 60 pari vojničkih odela i druge vojničke opreme.

Posle oslobođenja Vukmanića, štab divizije naredio je štabovima brigada: da 2. brigada ostavi jedan bataljon u Vukmaniću, štab 3. brigade jedan bataljon u rejonu Donja Trebinja, a sa ostalim bataljonima i pridodatim jedinicama da se povuku dublje prema Vojniću radi kraćeg odmora. Ovi ostavljeni bataljoni u s. Trebinje i Vukmanić osiguravali su slobodnu teritoriju od eventualnog ispada neprijatelja od Karlovca.

„Odmor" jedinica 8. divizije trajao je vrlo kratko, jer je štab divizije dobio naređenje da sve jedinice u toku 7. aprila prebaci u rejon Vel. Kladuše i s. Pećigrada, gde ih je čekalo novo naređenje za dalje akcije.

Na pravcu Ostrožac — Cazin

Glavni štab NOV i POH primio je 6. aprila depešu[29] od Vrhovnog štaba NOV i POJ:

„Angažujte glavninu IV. korpusa na sektoru Bos. Novi, Bihać, Sisak. Težište akcije u Unskoj dolini... Cilj akcije duže onemogućavanje prometa. Na komunikacijama što duže ostati. Južno od Bihaća dejstvovat će naše druge snage. Uopšte aktivirajte snage na ovom sektoru."

[28] Zbornik, t. 5, knj. 26, dok. br. 57, str. 265.
[29] Zbornik, t. 5, knj. 26, dok. br. 28, str. 137.

Na osnovu ove depeše odlučeno je da se 9. aprila izvrši napad na Cazin. Po oslobođenju Cazina, trebalo je napasti i osloboditi Ostrožac kod Bihaća i Otoku na Uni i porušiti prugu i put Bihać — Bos. Krupa.

Raspored snaga NOV za napad na Cazin bio je sledeći: 2. brigada 8. divizije i 1. muslimanska brigada Unske operativne grupe (UOG) dobile su zadatak da napadnu i likvidiraju ustaško-legionarsku posadu u Cazinu koju su sačinjavali 8. ustaški slunjski bataljon, jačine oko 450 ustaša, i jedan bataljon 373. legionarske „Tigar" divizije, jačine preko 450 ljudi, naoružani sa 6 topova, 6 mitraljeza, nešto minobacača i 3 laka tenka.

3. brigada 8. divizije i 2. brigada UOG određene su za osiguranje od pravca Bihaća i Ostrošca na Uni. Krajiški partizanski odred UOG imao je zadatak da zatvori pravac Otoka — s. Bužim — Cazin, a 3. i 4. brigada 7. divizije da zatvore pravce Bos. Krupa — Cazin i Otoka — Cazin.

Zapovešću štaba 8. divizije 3. brigada dobila je zadatak da posedne položaje za odbranu: Laškića brdo — Macin dol — s. Kula i zatvori pravac Ostrožac — Cazin i u sadejstvu sa 2. brigadom UOG zatvara pomoćni pravac koji izvodi iz Bihaća, s. Osretka prema Cazinu. Na desnom krilu brigade nalazila se 2. brigada UOG. Radi uspešnije odbrane od neprijateljskih tenkova 3. brigada je blagovremeno izvršila miniranje puteva koji izvode iz Ostrošca u pravcu njenih položaja. U ovoj zapovesti posebno je podvučen značaj zadatka 3. brigade, jer je od toga koliko ona uspe da se održi na položajima i spreči prodor neprijateljskog pojačanja od Bihaća i Ostrošca u Cazin, zavisiće uspeh naših jedinica koje napadaju na Cazin.

Napad na Cazin počeo je 9. aprila u 22,20 posle artpripreme, koja je trajala oko 20 minuta. Artiljerijska priprema nije dala očekivane rezultate. Svi napadi 2. brigade 8. divizije i 1. brigade UOG u toku noću 9/10. aprila bili su bezuspešni. Jedini uspeh postigao je 2. bataljon 2. brigade koji je uspeo da se probije u grad i čak dođe do džamije. I 4. bataljon ove brigade u prvom naletu zauzeo je prednje neprijateljske položaje.

U 10 časova 10. aprila neprijatelj je sa jednom četom pešadije, 2 oklopna automobila i tri tenka, krenuo iz Ostrošca prema položajima 3. brigade. Na liniji s. Kula — Laškić

-brdo neprijatelj je sačekan i jakom pešadijskom vatrom privremeno zaustavljen, ali veštim manevrom neprijateljskih oklopnih vozila podržanih još i jakom ariljerijskom vatrom iz Ostrošca i bombarderskom avijacijom, neprijatelj je uspeo da izbije u rejon odbrane 2. bataljona 3. brigade koji se nalazio na glavnom pravcu neprijateljskog nastupanja. Pod snažnim dejstvom neprijateljske artiljerije, minobacačke i avionske vatre, bataljon se sa slabo utvrđenih položaja na Laškić-brdu morao povući prema s. Kuli. Sa snagama iste jačine neprijatelj je krenuo od Ostrošca prema položajima 4. bataljona koji se nalazio na bezimenoj koti, oko 1 km severozapadno od Kule. Neprijatelj je bio dočekan vatrom voda pt-topova i pešadijskom vatrom bataljona. Ovde je oštećen jedan neprijateljski srednji tenk i 1 oklopni automobil, a uz to je neprijatelj pretrpeo i gubitke u ljudstvu, pa se zbog toga morao povući u Ostrožac. Posle ovog neprijateljskog povlačenja 2. bataljon ponovo je zauzeo ranije položaje na Laškić-brdu. Odmah se pokazalo da je za borbu ovako važnog pravca i na ovakvom zemljištu, na kome neprijatelj može vrlo dobro da upotrebi motorizaciju, potrebno više pt-topova, a 3. brigada je imala 2 topa od 37 mm.

Pošto neprijatelj nije uspeo da u prvom pokušaju prodre prema Cazinu, on je u toku dana oko 11 časova prebacio u 25 železničkih vagona dopunsko pojačanje iz Bihaća u Ostrožac i u 18 časova snage oko hiljadu neprijateljskih vojnika, ojačane sa 5 tenkova i 5 oklopnih automobila i jednim haubičkim divizionom, koje su krenule u napad na položaje 3. brigade. Posle kraće borbe neprijateljska pešadija i oklopna vozila, uz snažnu artiljerijsku podršku uspeli su da zauzmu položaje 2. bataljona na Laškić-brdu. Naš 2. bataljon morao se povući na prihvatne položaje u s. Kulu. Druga neprijateljska kolona, koja je nastupala pomoćnim pravcem od Bihaća preko s. Krivodol, imala je zadatak da odbaci 2. brigadu UOG i dejstvuje u desni bok 3. brigade kako bi obezbedila glavnoj koloni lakši prolaz ka Cazinu. Kod s. Krivodola otpočela je žestoka borba između 2. brigade UOG i delova 3. brigade i ove neprijateljske kolone. Nakon jednočasovne borbe neprijatelj je prisiljen da se povuče u Bihać. Glavnina neprijateljskih snaga, koja je nastupala od Ostrošca posle zau-

zeća položaja 2. bataljona na Laškić-brdu, produžila je sa napadom na položaje 4. bataljona u rejonu s. Kule. Već odmah u početku borbe preciznom vatrom iz naših pt-topova zaustavljeni su nemački tenkovi i oklopni automobili, pa je došlo do zastoja i kod neprijateljske pešadije. Posle kratkog izviđanja i uzimanja potrebnih elemenata za gađanje nemačka oklopna vozila otvorila su koncentričnu vatru po položajima pt-voda. Mada su topovi bili dobro utvrđeni i maskirani, jedna neprijateljska tenkovska granata pogodila je u pt-top, njega oštetila i ranila nekoliko članova posade. Pošto je pt-top izbačen iz upotrebe, neprijateljska pešadija u sadejstvu sa oklopnim vozilima kreće na juriš i, borbom prsa u prsa, prisiljava 4. bataljon da se povuče istočno od s. Osretka.

U jednočasovnoj borbi oko s. Kule jedinice 4. bataljona izdržale su vrlo snažnu artiljerijsku, minobacačku i tenkovsku vatru, koja je bila koncentrisana na mali prostor na kome su se nalazili položaji jedinica 4. bataljona. Borci su bili dobro utvrđeni i upravo zbog toga kao i velike odlučnosti da izvrše zadatke uspeli su da se održe na posednutim položajima. Oko 20 časova vatra se utišala, neprijatelj se zadržao na zauzetim položajima očekujući popunu municijom i hranom.

U 5 časova ujutro 11. aprila ponovljen je naš napad na Cazin. Međutim, neprijatelj se i dalje uporno branio jer je bio obavešten o pomoći koja mu je upućena od Ostrošca i Bihaća. Rano ujutro 11. aprila neprijateljsko pojačanje sa linije Macin-dol — s. Kula nastavilo je sa daljim napadima na položaje brigade. Jedinice brigade više nisu mogle pružiti ozbiljniji otpor neprijateljskim oklopnim vozilima, jer je nedostajalo municije za pt-naoružanje, pa je neprijatelj drugog dana nakon zauzeća položaja brigade Macin-dol — s. Kula mnogo brže napredovao prema Cazinu. Neprijatelj je svoje pokrete usmerio u dva pravca. Jednom kolonom nastupao je: Ostrožac — s. Majetići — — Đunića Selo — s. Polje, sa zadatkom da izbije u istočni deo Cazina. Druga kolona kretala se u zahvatu puta Ostrožac — Cazin. Oko 10 časova 11. aprila neprijateljski prednji delovi stigli su pred Cazin, pa su jedinice 8. divizije i UOG dobile naređenje da se povuku od grada. Tada su i

jedinice 3. brigade povučene na kraći odmor u rejon s. Gradina.

Pošto je neprijatelj uspeo da se probije u Cazin, za njim su krenuli i kamioni natovareni hranom, municijom i ostalim materijalom. Prva tri kamiona naišla su na minska polja koja je postavila inžinjerijska četa 3. brigade i oni su uništeni.

Prema izveštaju štaba divizije od 19. aprila jedinice divizije u borbi oko Cazina imale su 26 mrtvih i 111 ranjenih i 4 nestala[30]. Među ranjenima bili su komandiri četa 3. brigade Dušan Karan, Ninko Maćešić, Miloš Đurić i omladinski rukovodilac 4. bataljona Mićo Matijević. Vatrom pt-topova 3. brigade oštećen je 1 neprijateljski tenk, 1 oklopni automobil i uništena 3 nemačka kamiona sa materijalom. Jedan pt-top brigade bio je oštećen.

O uspesima i borbama 2. i 3. brigade 8. divizije oko Cazina, štab 4. korpusa u svom izveštaju Glavnom štabu NOV i POH istakao je:

„... U ovim borbama osobito su se vrlo dobro držale obadvije brigade 8. divizije. Naročito se je istakao 2. bataljon 2. brigade 8. divizije svojom borbenošću i prodornošću za vreme napada. Istakla se prateća četa 3. brigade 8. divizije umjesnim rukovanjem vatre...

Komandir prateće čete 3. brigade 8. divizije Graora Milan takođe se istakao umješnim rukovođenjem."

Zaseda kod Ličkog Petrovog Sela

Usled sve češćih i sve većih akcija jedinica NOV i POH na neprijateljske posade u Lici, nemačka komanda donela je odluku da 31. marta 1944. godine otpočne sa napadom širih razmera na slobodnu teritoriju Like. Prema operativnom planu uzete su u obzir sledeće neprijateljske jedinice:

— delovi nemačke 392. legionarske divizije u sadejstvu sa 19, 31. i 34. ustaškim bataljonom i delovi domobranskih i žandarmerijskih posada na teritoriji NDH.

Cilj ovog neprijateljskog plana bio je da se unište jedinice NOV Hrvatske, koje su se nalazile u severnom delu

[30] Zbornik, t. 5, knj. 26, dok. br. 80, str. 398.

Like kao i da se ovlada komunikacijom Otočac — Gospić koju su do tada kontrolisale i držale jedinice NOV.

U odbrani severnog dela Like i u razbijanju ovih neprijateljskih ofanzivnih dejstava učestvovale su sledeće jedinice NOV i POJ: 35. divizija 11. korpusa, 3. brigada 13. divizije, 1. brigada 8. divizije, 3. brigada 19. divizije i Lički partizanski odred. Pošto je 1. brigada 8. divizije oko 10. aprila bila prebačena na teritoriju Korduna radi odbrane pravca Karlovac — Barilović — Perjasica i Generalski Stol — Perjasica, štab 8. divizije 16. aprila prebacio je u rejon s. Prijeboja kod Plitvičkih jezera svoju 3. brigadu.

U vremenu od 31. marta do 15. aprila neprijatelj je uspeo da ovlada komunikacijom Otočac — Gospić,[31] pa je nastavio daljim dejstvima u pravcu Korenice i Plitvičkih jezera. Posle neprijateljskog zaposedanja nekih sela i mesta u severnoj Lici, uzeo je malo predaha radi sređivanja svojih jedinica, te popune materijalom i municijom. Za to vreme stigla je na teritoriju Plitvičkih jezera 3. brigada 8. divizije i već prvih dana izvela nekoliko akcija i diverzija. Među te akcije spada i zaseda manjeg obima u rejonu s. Baljevca na putu Ličko Petrovo Selo — Bihać.

Noću 20/21. aprila 3. brigada izvela je ponovno nekoliko akcija i diverzija na putu s. Vaganac — Ličko Petrovo Selo i Ličko Petrovo Selo — Bihać. 1. i 2. četa 2. bataljona postavile su zasedu na ovom putu, kod s. Baljevac. Oko 9 časova ujutro 21. aprila jedan vod neprijateljske pešadije krenuo je iz Zavalja kod Bihaća, prošao kroz s. Baljevac i otišao u Željavu. Iako je neprijatelj prošao kroz našu zasedu na njega nije otvarana vatra jer se računalo da će posle pešadije naići kamioni sa vojnicima i materijalom, koji bi bili pogodniji cilj. Iza pešadije naišao je jedan nemački kamion sa vojnicima koji su obezbeđivali dva putnička automobila u kojim su se nalazili neki nemački i ustaški funkcioneri. Komandir 1. čete, koji je bio odgovoran za ovu akciju, iz nepoznatih razloga nije dozvolio da se izvrši napad na ove automobile, verovatno je računao da je ovo neka prethodnica, pa je bolje sačekati značajniji cilj. Međutim, kasnije se saznalo da se u putničkim

---

[31] Zbornik, t. 5, knj. 26, dok. br. 169, str. 847.

automibilima nalazilo 6 do 10 ustaških i nemačkih agenata koji su krenuli u poteru za istaknutijim omladinkama iz okoline Ličkog Petrovog Sela. Pošto u toku prepodneva ovim putem više nije prolazio nikakav auto-transport, čete su ipak ostale i dalje u zasedi, mada su zbog blizine jakog neprijateljskog garnizona u Bihaću i Vagancu mogle biti svakog časa otkrivene i napadnute. Nešto posle 11 časova putnički automobili i njihova pratnja u kamionu vratili su se od Ličkog Petrovog Sela prema Bihaću i opet upali u našu zasedu. Ali ovoga puta na njih je blagovremeno otvorena vatra. Nakon borbe, koja je trajala oko desetak minuta, kamion sa vojnicima je uništen. Ubijen je vozač kamiona, njegov pomoćnik i 19 legionara, dok su putnički automobili uspeli da pobegnu iako su bili izrešetani puščanim i puškomitraljeskim mecima. Pretpostavlja se da je i u putničkim automobilima bilo mrtvih i ranjenih gestapovskih oficira i funkcionera. Za vreme borbe pet omladinki, koje je neprijatelj uhapsio i sprovodio na mučilište u Bihać, uspelo je da pobegnu i da se pridruže našim jedinicima.

Ukupni neprijateljski gubici u ovoj zasedi bili su 21 mrtav i 6 ranjenih. Uništen je automobil od 3 tone. Na našoj strani bila su dva mrtva, među kojima i komandir 1. čete prvoborac Korduna Stevo Vučković, koji je bio među najboljim komandirima četa 3. brigade. Iz 2. čete dva borca su ranjena.

Oslobođenje Dumana i Ramljana

Početkom maja 34. ustaški bataljon nalazio se s glavninom u s. Ramljanima, a jedna njegova četa držala je selo Duman i okolne visove: Oštri grič (k. 1.053), severoistočne padine brda Lisac (k. 1.062), V. Vidovača (k. 471), Boište (t. 804), s. Magarice i brdo Vijenac (t. 734). Zadatak ovog bataljona bio je da osigura put i železničku prugu Otočac — Perušić.

Štab 11. korpusa, pod čijom je privremenom komandom bila i 8. divizija, svojom borbenom zapovešću Op. br. 94 od 3. maja 1944. naredio je:

— da 1. brigada 35. divizije 5. maja u 4 časa napadne i uništi ustašku četu 34. bataljona koja se nalazila u s. Duman i okolnim visovima;

— 2. brigada ove divizije i 3. brigada 13. divizije osiguravale su 1. brigadu od pravca Vrhovina i Perušića;

— 3. brigada 8. divizije da posedne položaje Stipanov grič (t. 1.234) — k. 909 — Vršak (t. 882), sa zadatkom da spreči eventualni prodor neprijateljskih pojačanja iz s. Ramljana prema Dumanu. Sem toga brigadi je postavljen zadatak da izviđa zemljište i neprijatelja u rejonu ž. st. Sinac i u s. Vrhovine, te da ukoliko primeti bilo kakve promene kod ovih posada, odmah obavesti štab divizije.

Zemljište u rejonu Ramljana i Dumana je planinsko, dosta pošumljeno, sa ponekim seoskim putem, tako da je manevrisanje jedinica bilo ograničeno. Ustaše u Ramljanima su zauzele pojedine kuće izgrađene od kamena i cigle, a pored toga u selu i okolo njega bilo je izgrađeno nekoliko bunkera i više rovova.

Zadatak je bio da se oslobodi selo Duman, a nakon toga da se oslobode Ramljani i likvidira ostala ustaška posada duž puta i pruge Vrhovine — Perušić.

Noću 4/5. maja sve jedinice blagovremeno su izašle na položaje, sem 3. brigade 8. divizije koja je nešto zakasnila zbog neveštih vodiča koji su usled velikog mraka zalutali. Napad na neprijatelja u s. Dumanu i okolnim položajima počeo je tačno u 4 časa 5. maja, kao što je to bilo predviđeno i borbenom zapovesti 11. korpusa. 1. brigada 35. divizije uspela je da iznenadi neprijateljske predstražarske delove, zbog čega je i njegova glavnina u s. Dumanu nepripremljena sačekala napad brigade, pa je borba trajala vrlo kratko, ali su ustaše uspele da odstupe prema Ramljanima. Povlačenje ustaša bilo je prilično neorganizovano i samo zahvaljujući zakašnjenju 3. brigade 8. divizije njihova prethodnica je uspela da bez borbe prođe za Ramljane. Kada je naišla ustaška glavnina, a pošto je štab brigade dobio obavest o proboju neprijatelja iz Dumana, komandant brigade pojačao je 3. bataljon, koji je upravo zauzeo svoje položaje u rejonu k. 909 brigadnom rezervom. Posedanjem položaja Vršak — kota 909 od jedinica 3. bataljona i brigadne rezerve, ustaškoj glavnini je bio zatvoren put prema Ramljanima. Komandir ustaške čete po-

kušao je da se probije jurišajući kroz borbeni poredak 3. brigade, ali mu to nije uspelo. Na ovim položajima razvila se vrlo žestoka i dinamična borba. Borci i starešine pokazali su veliku samoinicijativu. Izvanrednu hrabrost i odlučnost pokazale su sve naše jedinice. Bilo je pojedinačnih primera junaštva naših puškomitraljezaca kao što su Dušan Jančić, Dragan Pekač i drugi. Ali zbog nedostatka boljih veza i mogućnosti bržeg prenošenja naređenja, ustaše su bile u mogućnosti da se izvuku.

Oslobođenjem Dumana i dolaskom pojedinih grupica preživelih ustaša u s. Ramljane kod ustaša u ovom mestu je nastala panika. Štab 3. brigade 8. divizije, koji je imao delimičan uvid u stanje neprijatelja, na vreme je uočio demoralizaciju kod ustaša i izdao naređenje jedinicama da krenu prema Ramljanima, napadnu neprijateljsku posadu i oslobode mesto. Tada je odlučeno da se posle oslobođenja Ramljana napadne ustaška posada u ž. st. Ličko Lešće i s. Sinac. Međutim, ustaška posada u Ramljanima sama se bez borbe povukla i to deo snaga u Perušić a drugi deo u ž. st. Ličko Lešće i u s. Sinac. Nešto posle 8 časova 5. maja 3. brigada je ušla u Ramljane, gde je zaplenila izvesnu količinu municije, materijala i hrane. Ovde u Ramljanima brigada je bez jednog bataljona ostala na kraćem odmoru, dok je njen 4. bataljon upućen na osiguranje prema ž. st. Ličko Lešće i s. Sinac. U toku dana brigada nije nastavila sa napadom na neprijateljsku posadu u Ličko Lešće zato što su, po oslobođenju Dumana i Ramljana, neprijateljskim posadama u Lič. Lešću i Sincu stigla pojačanja od Otočca i Vrhovina.

U borbi sa ustašama na putu Duman — Ramljana, neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i 40 ranjenih, zarobljen je 1 ustaša. Zaplenjen je jedan nekompletan minobacač 81 mm, 1 mitraljez, 12 pušaka, 2.780 metaka 7,9 mm, 1 radio-stanica, 20 šinjela, 8 pari vojničkih odela i izvesna količina ostalog materijala. Gubici brigade iznosili su 5 mrtvih i ranjenih.[32]

Po prelasku brigade sa Korduna u Liku naglo je opao kvalitet hrane, a pored toga i dnevni obroci smanjeni su sa tri na dva. Poteškoće u ishrani na teritoriji Like u toku

---

[32] Zbornik, t. 5, knj. 27, dok. br. 107, str. 447.

rata uvek su bile nešto veće nego na Kordunu, a ovoga puta pojavili su se i novi problemi zbog učestalih neprijateljskih ofanzivnih akcija, koje su trajale skoro mesec dana. Za vreme operacija, okupator, ustaše i četnici otkrili su neka tajna skladišta hrane, čime je ishrana jedinica NOV i stanovništva na slobodnoj teritoriji Like dovedena u još teži položaj. Zbog ovakve situacije intendantski organi bili su prisiljeni da u nekoliko navrata odlaze na Kordun od kuda su pod vrlo teškim uslovima, često noću i kroz rasporede neprijateljskih jedinica, dovlačili hranu i time bar donekle ublažavali teško stanje u ishrani ljudstva brigade.

Neprijateljska operacija „morgenštern"[33]

Nemačko-ustaška operacija na severni deo Like, kao i akcije koje su počele 31. marta sa ciljem da ovladaju putem i železničkom prugom Vrhovine — Perušić — Gospić, nije dala željene rezultate. Svaka pa i najmanja jedinica, koja bi krenula putem Vrhovine — Gospić ili obratno, bila je uništena. Od 26. aprila usledile su ofanzivne akcije jedinica 8. i 35. divizije i Ličkog partizanskog odreda na neprijateljske posade na liniji s. Babin Potok — Vrhovine — Otočac i na liniji Vrhovine — Perušić. Sve ovo izazvalo je veliku nervozu u štabovima neprijateljskih jedinica, koji inače nisu bili zadovoljni svojim svakodnevnim akcijama protiv NOV i POH na teritoriji Like. Vrhunac nezadovoljstva bio je kada su jedinice 8. i 35. divizije 5. maja razbile i skoro potpuno likvidirale jednu četu 34. ustaškog bataljona na sektoru s. Dumana i s. Ramljana. Još istog dana štab nemačkog 15. brdskog korpusa započeo je planiranu ofanzivu pod nazivom „morgenštern". U istorijatu nemačke 392. legionarske divizije rečeno je o ovoj operaciji:

„Krbavsko polje, najveći centar bandi na području korpusa, zavičajno ratno područje bandi, već odavno je uz pomoć korpusnih trupa trebalo da bude likvidirano. Od kako je izvršeno posijedanje Hrvatske, nije nijedna jedinica stupila na ovo područje. Pored oficirskih škola ovdje su obučavane i klase regruta, a prema izvještaju

[33] Der morgenstern — zvezda Danica — Zornjača.

povjerenika ovdje su se nalazila velika profijantska skladišta materijala i jedan aerodrom... Napad bandi na Ramljane i Perušić sada je doveo do preduzimanja velikog poduhvata..."

Prema planu 15. brdskog korpusa u operaciji „danica" na teritoriji Like učestvovale su sledeće neprijateljske jedinice:

— 392. divizija bez nekih delova 846. puka,
— delovi 384. puka 373. divizije,
— izviđački bataljon 373. divizije,
— 92. nemački motorizovani puk,
— puk „Brandenburg" iz sastava 2. oklopne armije,
— 202 nemački tenkovski bataljon,
— 19, 31. i 32. ustaški bataljon,
— medački četnički odred.

Neprijatelj je za vreme ove operacije imao dosta efikasnu avionsku podršku. Ukupno brojno stanje, iznosilo je oko 15.000 ljudi.

U odbrani slobodne teritorije Like za vreme neprijateljske operacije „danica" učestvovala je 8. divizija bez 2. brigade, 35. divizija, 3. brigada 13. divizije i Lički partizanski odred. Ukupno brojno stanje naših jedinica iznosilo je nešto ispod 10.000 naoružanih boraca. Neprijatelj je bio neuporedivo jači, naročito u tehničkim sredstvima. Dok je neprijatelj u svom sastavu imao dva motorizovana puka i jedan oklopni bataljon, na našoj strani uopšte nije bilo motorizacije. Pored toga neprijatelj je imao snažnu artiljeriju i daleko više lakih i srednjih minobacača, a municije koliko mu je potrebno. Naše jedinice NOV imale su vrlo ograničene količine municije što je, takođe, uticalo na pružanje otpora neprijatelju.

Posle podne 7. maja štab 8. divizije, po naređenju štaba 11. korpusa, naredio je da:

— 3. brigada zatvori pravce Vrhovina — s. Plitvički Leskovac i s. Babin Potok — s. Brezovac, s tim da brigada posedne položaje Crni vrh — Čudin klanac — Kosa. Ove položaje brigada će uporno braniti, a u slučaju jačeg neprijateljskog pritiska i proboja neprijateljske motorizacije nju treba propustiti, ali stalno vršiti napade na neprijateljske bokove i pozadinu;

— 1. brigada da zatvori pravac koji vodi od Ličkog Petrovog Sela preko s. Prijeboja za Plitvička jezera i Korenicu.

U noći 7/8. maja sve jedinice brigade posele su određene položaje i u toku 8. maja njeni izviđački organi vršili su izviđanje neprijatelja u rejonu Babin Potok i Vrhovina. U toku dana rano ujutro dva neprijateljska bataljona iznenadno su se probila od Plaškog prema Plitvičkim jezerima, a od Ličkog Petrovog Sela probio se izviđački odred 373. divizije. Ove dve neprijateljske kolone spojile su se kod Plitvičkih jezera. Neprijateljskim posedanjem komunikacije Lička Petrovo Selo — Prijeboj — Plitvička jezera — Lička Jesenica bila je prekinuta veza između Like i slobodne teritorije Korduna. Pošto je neočekivano došlo do promene situacije na granici Like prema Kordunu, koji je služio u to vreme kao glavna baza za snabdevanje jedinica NOV na teritoriji severnog dela Like, štab 11. korpusa izdao je noću 8/9. maja naređenje jedinicama 8. divizije za posedanje novih položaja:

— 1. brigada da se iz rejona s. Prijeboja i s. Jezerca kod Plitvičkih jezera prebaci u rejon s. Poljanka, zapadno od Plitvičkih jezera. Zadatak brigade bio je da, aktivnim dejstvima na bokove i pozadinu neprijatelja, odbaci Nemce sa komunikacije Lič. Jesenica — s. Saborski — Plitvička jezera i na taj način omogući prebacivanje divizijske artiljerije i trupne komore 8. divizije prema s. Rakovici i Slunju, pošto je pretila opasnost da je neprijatelj brzim prodorima iznenadi i uništi;

— 3. brigada dobila je zadatak da zatvori komunikaciju Vrhovine — Plitvička jezera i preseče komunikaciju Korenica — Plitvička jezera, koju je držao neprijatelj, i na taj način obrazuje zaštitnicu ostalim jedinicama divizije, naročito onima koje treba da se prebace na slobodnu teritoriju Korduna.

U vremenu od 9. do 13. maja neprijatelj je svakodnevno krstario putevima Bihać — Ličko Petrovo Selo — — s. Prijeboj i Lička Jesenica — s. Saborski — Plitvička jezera. Da bi obezbedio normalno funkcionisanje saobraćaja na tim putevima rasporedio je izvesne svoje jedinice na liniji s. Prijeboj — s. Jezerce — Plitvička jezera — s. Poljanak. Pošto je neprijatelj zaposeo i čvrsto držao po-

menutu komunikaciju, jedinice 3. brigade nisu mogle da posednu određene položaje kako je to bilo predviđeno naređenjem štaba 8. divizije od 8. maja. Sem ovog štab 8. divizije nije uspeo da izvuče iz Like i prebaci na slobodnu teritoriju Korduna svoju trupnu komoru i artiljeriju. Usled brzog prodora neprijateljske motorizacije na teritoriju severnog dela Like jedan deo divizijske komore pao je u ruke neprijatelja, a i u brdskom divizionu onesposobljeno je nekoliko topova jer se posada plašila da neprijatelju ne padnu u ruke.

U vremenu između 10. i 15. maja nemačke trupe, ustaške i četničke jedinice vršile su stalne prodore prema centralnom delu slobodne teritorije Like. Jedinice 35. divizije i Ličkog partizanskog odreda vodile su danonoćne teške borbe protiv daleko jačeg i tehnički opremljenijeg neprijatelja, sa ciljem da ga zaustave i spreče masovna ubijanja nevinog stanovništva, te paljenja i pljačke po ličkim selima. Da bi se što više pomoglo 35. diviziji i da bi razvukli neprijateljske snage, štab 8. divizije sa 3. brigadom, 1. bataljonom 1. brigade i jednim bataljonom Plaščanskog partizanskog odreda, postavio je neprijatelju zasedu na komunikaciji Ličko Petrovo Selo — s. Prijeboj, s tim što je 4. bataljon ove brigade poseo položaje na komunikaciji s. Plitvički Ljeskovac — Čorkova uvala, a 1. bataljon 1. brigade položaje na komunikaciji s. Plitvički Ljeskovac — Plitvička jezera, sa zadatkom da ometaju saobraćaj na ovim putevima i ne dozvole prolaz neprijatelju ovim komunikacijama. Bataljon Plaščanskog partizanskog odreda dobio je zadatak da posedne pogodne položaje u rejonu Ličkog Petrovog Sela i brda Čelopeka (t. 528), sa zadatkom da u trenutku početka borbe u rejonu s. Prijeboj, gde se nalazila zaseda 3. brigade, izvrši demonstrativni napad ne neprijateljske posade u Ličkom Petrovom Selu i na brdu Čelopeku.

Posedanje položaja izvršeno je 13/14. maja u 4 časa po ponoći. Do 11 časova 14. maja putem Ličko Petrovo Selo — Prijeboj i obratno nije bilo neprijateljskih pokreta. Oko 11 časova od pravca Bihaća naišla je manja neprijateljska kolona, sastava dva motorkotača sa prikolicama, putnički automobil sa nemačkim oficirima, oklopni automobil i jedan kamion vojnika. Prema pretpostavci štaba

3. brigade u putničkom automobilu nalazili su se viši nemački oficiri koji su išli prema Vrhovinama radi obilaska svojih jedinica. Oklopni automobil, motorkotači sa mitraljezima i kamion sa vojnicima služili su za pratnju i obezbeđenje ljudstva u putničkom automobilu.

Pošto je motorizovana kolona upala u zasedu jedinice 3. brigade (bez 4. bataljona), na nju se sručila plotunska vatra. Od prvih zrna poginuli su motociklisti kao i ljudstvo u putničkom automobilu. Ubijen je takođe jedan broj Nemaca i legionara u kamionu. Čim je otvorena vatra, oklopni automobil je zastao pored oštećenog kamiona i putničkog automobila i svojom vatrom iz mitraljeza i topa branio pristup izrešetanim automobilima. U isto vreme iz s. Prijeboja počela je da tuče neprijateljska artiljerija i minobacači po položajima 3. brigade. Pokušano je da se vatrom iz streljačkog naoružanja oklopni automobil natera u bekstvo, alj u tome se nije uspelo. Sem toga neprijateljska vozila nalazila su se na ravničastom zemljištu i svaki juriš jedinica 3. brigade zahtevao je i veće ljudske gubitke. Kako je neprijatelj imao svoja osiguranja duž svih komunikacija i u svim većim mestima okupirane Like, pretila je opasnost da jedinice brigade svakog momenta mogu biti napadnute od strane jačeg neprijatelja, zato je štab brigade naredio da se bataljoni povuku sa ugroženog prostora i da odstupe na pošumljeni deo zemljišta u rejonu Plitvičkih jezera.

Istog dana oko 7 časova ujutro krenula je jedna četa neprijateljskih vojnika od s. Plitvički Ljeskovac prema s. Čorkovoj Uvali, a jedna druga neprijateljska kolona, jačine oko dve čete legionara, nastupala je od Plitvičkih jejera prema s. Plitvice. Kolona koja je nastupala prema s. Čorkovoj Uvali sukobila se u pokretu sa 1. bataljonom 1. brigade. Mada je neprijatelju naneo osetne gubitke, štab bataljona je iznenadno i iz nepoznatih razloga naredio da se njegove čete povuku od puta dublje u šumu i time je bio otvoren put neprijatelju za napad iz pozadine na položaje 4. bataljona 3. brigade. Neprijateljska kolona, koja je nastupala prema s. Plitvice, sačekana je od 4. bataljona. Legionari su nastojali da odbace bataljon sa njegovih položaja i da stvore uslove za prodor prema s. Poljanak. Međutim, neprijatelj i nakon svih pokušaja nije uspeo da

ovlada položajima 4. bataljona. Za vreme ove borbe, neprijateljska kolona koju je propustio 1. bataljon 1. brigade iznenadno se našla za leđima 4. bataljona i obasula ga snažnom vatrom. Jedno minobacačko odeljenje, koje je bilo pridodato bataljonu, napadnuto je ručnim bombama od kojih je oruđe oštećeno a posluga minobacača izranjavana i jedva se izvukla sa položaja. Našavši se između dve vatre komandant bataljona izdao je naređenje četama za juriš i tako se bataljon izvukao iz vrlo teške situacije.

U borbama koje je vodila 3. brigada 14. maja ubijena su 34 neprijateljska vojnika, među njima i nekoliko oficira Nemaca i 20 je ranjeno. Teže je oštećen jedan kamion i uništen putnički automobil i dva motorkotača sa prikolicama. Mi smo imali 5 mrtvih i 8 ranjenih.

Borbe u rejonu sela Primišlja

Pošto je neprijatelj oko 15. maja prodro na veliki deo slobodne teritorije Like, njegov pritisak na jedinice NOV na tom terenu malo je popustio, a pored toga 1. („Brandenburški") puk povučen je 16. maja na komunikaciju Bihać — Knin, pošto je bio predviđen da učestvuje u vazdušnom desantu na Drvar. U vezi sa ovom situacijom 3. brigada 8. divizije prebačena je iz Like na Kordun radi kratkog odmora i sređivanja stanja u jedinicama.

20. maja 3. brigada bila je razmeštena na teritoriji s. Primišlja i Tobolića, a 21. maja ujutro 3. četa „B" bataljona 1. nemačkog rezervnog puka probila se od Tounja u s. Primišlje radi izviđanja ove teritorije i pljačke srpskih sela na ovom pravcu nastupanja. Pošto se ovog dana u rejonu s. Tobolića nalazila 3. brigada, i istočno od Promišlja dva bataljona 2. brigade 8. divizije, to je štab divizije štabu 3. brigade izdao telefonsko naređenje za napad na neprijatelja, koji se već bio zabarikadirao u zidine popaljenih kuća u centru Primišlja. Jedan vod ove čete organizovao je mostobran na desnoj obali reke Mrežnice kod zaseoka Čiča.

Selo Primišlje nalazi se na raskrsnici puteva s. Tounj — s. Primišlje — s. Perjasica; puta Plaški — Primišlje i Primišlje — Slunj, na desnoj obali reke Mrežnice. Inače u selu su posle 1942. godine ostale samo zidine popaljenih

kuća. Zemljište oko Primišlja je manevarsko i dosta pošumljeno.

U vezi s naređenjem štaba divizije 21. maja u 14 časova otpočeo je napad na neprijatelja u Primišlju i na mostobranu kod zaseoka Čiča. Raspored jedinica za napad bio je sledeći:

— *3. brigada:* 3. bataljon imao je zadatak da likvidira neprijateljski mostobran na r. Mrežnici, 4. se nalazio na osiguranju u rejonu s. Tounjski Tržić i 2. na osiguranju u rejonu s. Tobolića;

— *2. brigada:* dva bataljona i vod minobacača imali su zadatak da napadnu neprijatelja u s. Primišlju.

Napad je počeo tačno po planu, 21. maja u 14 časova. Bataljoni 2. brigade, iako potpomognuti minobacačkom vatrom, sporo su osvajali neprijateljske položaje, zato jer se neprijatelj vrlo uporno branio. 3. bataljon 3. brigade u prvom naletu uspeo je da i pored silovite neprijateljske vatre zauzme neprijateljske isturene položaje kod Čičina mosta. Tada je komandant bataljona Simo Kozina komandovao juriš pa i sam je bio na čelu 1. i 2. čete, te tako uspeva da neprijatelja likvidira na mostobranu. Čitav legionarski vod koji je branio prilaz mostu bio je uništen. Većina ljudstva je zarobljena, a ostatak se udavio u Mrežnici, pokušavajući da se plivanjem spase od zarobljavanja, dok je manji broj poginuo u toku juriša našeg 3. bataljona. Posle likvidacije mostobrana na reci Mrežnici, bataljoni 2. brigade dobivaju veće mogućnosti za izvođenje potpunog okruženja Primišlja. Nakon dvočasovne borbe ovi bataljoni prodiru u Primišlje, razbijaju legionarsku četu, koja je nastojala da se što duže održi u Primišlju, jer je bila obaveštena da stiže pojačanje od Oštarija i Tounja. Jedan deo ljudstva ove razbijene čete pokušava da se probije prema mostu na r. Mrežnici kod s. Čiča, gde je dočekan od strane 3. bataljona 3. brigade i u kratkoj borbi ova grupa brzo je razbijena, s tim što je desetak legionara poskakalo u nabujalu reku i podavilo se, nešto je izginulo, a ostatak se povlači natrag u Primišlje, zaposeda Glunačku glavicu (k. 394) kod zaseoka Božići, gde se već nalazila jedna grupa izbeglih legionara. Njih oko 40 postavlja kružnu odbranu na brdu i nastavlja sa grčevitom odbranom, nastojeći da stvore potrebno vreme do pristizanja pojačanja.

3. bataljon 3. brigade koji je sa dva voda držao položaje na Glumačkoj glavici povukao se čim je štab bataljona dobio podatke da je neprijatelj razbijen u Primišlju. Inače da su ovi vodovi ostali na Glumačkoj glavici neprijatelj bi bio prisiljen ili da se preda ili da po primeru već drugih legionara skače sa visokih obala u reku Mrežnicu, gde ga je čekala sigurna smrt.

4. četa „B" bataljona, ojačana sa 2 srednja tenka i 1 oklopnim automobilom, krenula je od Oštarija preko s. Kamenice u pravcu Tounjskog Tržića, gde je zaustavljena i odbijena od jedinica 4. bataljona 3. brigade. Legionarska četa uz jaku podršku artiljerijske i mitraljeske vatre i oklopnih vozila nastojala je da na juriš zauzme položaje 4. bataljona i kad joj to nije uspelo, neprijateljski tenkovi i oklopni automobil, bez podrške sopstvene pešadije, smelo prodiru putem Tounjski Tržić — zaseok Juzbašići, a potom nastavljaju pokret seoskim putem kroz selo Tarabiće i Cekinoviće. Oko 17 časova nemačka oklopna vozila uspevaju da se spoje sa ostatkom 3. čete „B" bataljona na Glumačkoj glavici. Pod zaštitom artiljerijske i mitraljeske vatre, preživeli legionari napuštaju dotadanje položaje i u pratnji oklopnih vozila vraćaju se istim putem do severozapadne ivice sela Tounjski Tržić, gde se spajaju sa 4. četom svog legionarskog bataljona, koja je još uvek vodila borbu sa dve čete 4. bataljona 3. udarne brigade. Oko 21 čas 21. maja prestale su borbe, jer se do tog vremena preživelih dvadesetak legionara 3. čete uspelo probiti i spojiti sa jedinicama 4. čete ovog bataljona. Bila je pogodna prilika da se unište i pomenuta tri oklopna vozila, ali u tome se nije uspelo zato što su pt-oruđa brigada bila postavljena na obezbeđenju puta Plaški — Primišlje, a drugih sredstava za borbu protiv oklopnih vozila kao nagaznih pt-mina, ručnih reaktivnih bacača, flaša sa benzinom i slično nije bilo.

U toku 21. maja 3. četa „B" bataljona 1. lovačkog rezervnog puka je skoro uništena. Jedinice 3. brigade i dva bataljona 2. brigade ubile su 79, zarobile 25 i ranile oko 50 vojnika, dok se 10 vojnika utopilo u r. Mrežnici. Zaplenjeni su: 3 puškomitraljeza, 47 pušaka, 4 pištolja, 5 automata, 1 dvogled, 5 gasmaski, 32 para vojničkih odela, 17

konja sa samarima i priborom i oko 10.000 metaka 7,9 mm.[34]

Naše jedinice su imale 4 mrtva, među kojima i zamenik komesara čete Đuro Martinović i 21 ranjenog. Među ranjenim bili su Jovan Gvozdić, komandir čete, potporučnik Ninko Gvozdić, takođe komandir čete, i zamenik komesara čete Đuro Samardžija. U borbi za likvidaciju mostobrana na desnoj obali Mrežnice naročito su se istakli komandir čete poručnik Jovan Gvozdić, koji je jurišao na čelu čete i prvi upao u neprijateljske rovove. Istakao se i Đuro Gvozdić koji se neustrašivim skokom bacio na neprijateljskog puškomitraljesca dok se ovaj pripremao da otvori vatru po streljačkom stroju 3. bataljona. I ostali borci i starešine nisu izostali u svojoj hrabrosti od drugih. Posebno bih istakao komandira čete Milana Graora.

Dejstva 3. brigade u vreme drvarskog desanta

22. maja počele su nemačke i ustaško-domobranske snage ofanzivne akcije pod nazivom „Roesslspring“[35] na teritoriju Banije, Korduna i Cazinske krajine. Cilj operacije bio je da se vežu jedinice NOV i POH za ovu teritoriju, da im se nanesu osetni gubici i da se rukovodstvo NOP-a obmane i da im se skrene pažnja na odbranu slobodne teritorije Korduna, Banije i Cazinske krajine, dok je glavni neprijateljski cilj bio vazdušni desant na Drvar.

26. maja jedna nemačka kolona, sastava „A“ bataljon 1. lovačkog puka, 55. izviđački odred i oklopni izviđački vod krenula je iz Karlovca i Generalskog Stola u pravcu s. Perjasice i s. Kestenka. Druga kolona, sastava „B“ bataljona istog puka, ojačan sa 6 srednjih tenkova, krenula je rano ujutro iz Tounja putem kroz s. Kamenicu prema s. Tounjski Tržić. Ovaj put zatvarale su jedinice 3. brigade, jer je 2. bataljon držao položaj Klarića glavica (k. 269) —

[34] Zbornik, t. 5, knj. 27, dok. br. 129, str. 523—527. U navedenom dokumentu manje su pokazane 2 puške i 3 automata koji su naknadno pronađeni na terenu na kome su vođene borbe.

[35] Skok konjića (u šahu). O početku i rasporedu ove operacije vidi Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u, tom 5. knjiga 27, dokumenat 123. Zatim knjigu 2. „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije“, str. 96.

k. 239 — k. 261. Kad je neprijatelj nailazio tada je vršena smena jedinica 2. bataljona sa 4. bataljonom iste brigade. Smena nije izvršena u skladu sa naređenjem, te je neprijatelj našao oba bataljona nespremna za borbu, što je iskoristio i na brzinu zauzeo položaje na Klarića-glavici i k. 261 i nastavio dalje napredovanje prema Primišlju. Čete 2. i 4. bataljona, pošto su izgubile položaje zapadno od s. Tounjski Tržić, povukle su se na položaje oko s. Petići i Cekinovici od kuda su bočnom vatrom ometale pokret neprijatelju prema mostu na reci Mrežnici koji se nalazi na putu Plaški — Primišlje. No, napad ovih naših bataljona bio je neorganizovan, a vatra neefikasna, pa se neprijatelj nije zadržavao na putu već je bez zaustavljanja polako napredovao prema Primišlju, sa ciljem da što pre izbije na desnu obalu Mrežnice. Kada je neprijatelj stigao blizu mosta, most je pomoću eksploziva inž. čete brigade srušen. Međutim, miniranje mosta nije bilo dobro izvedeno pa je most samo delimično srušen, no neprijatelj ga je ubrzo osposobio za prelaz pešadije i tenkova. U 10,45 časova neprijatelj je prebacio svoje poslednje delove preko mosta i produžio prema s. Primišlju u kome su se nalazili delovi 3. brigade. Pre ulaska Nemaca u Primišlje došlo je do sukoba. U prvo vreme štab 3. brigade računao je da zaustavi neprijatelja. Došlo je do žestoke borbe između neprijateljske prethodnice i brigade i Nemci nisu uspeli da u prvom naletu zauzmu Primišlje. Nastala je mala stanka radi pregrupisavanja snaga i zauzimanja povoljnijeg rasporeda za odlučni napad. Oko 12 časova Nemci su ubacili u borbu tenkove i pešadiju sa težnjom da se u što kraćem vremenu reši ishod borbe kako bi nastavili dalje napredovanje po predviđenom planu. Jedinice 1. i 3. bataljona naše brigade dale su odlučan otpor i zaustavile neprijateljske kolone pešadije, pa i oklopna vozila su stala. Jedan pt-top brigade ispalio je nekoliko granata na nemačke tenkove, ali nije postignut nikakav uspeh jer je to bio malokalibarni top od 45 mm. Oko 13,30 časova Nemci su, pod zaštitom tenkovske, jake artiljerijske i minobacačke vatre, krenuli ponovo u napad i pošto se štab brigade čvrsto uverio da neprijatelj po svaku cenu nastupa, štab brigade doneo je odluku da povuče jedinice iz sela i da one posednu položaje u rejonu zaseoka Kukići i Livade, jer se pretpostavljalo da

će neprijatelj produžiti napredovanje putem Primišlje — Slunj. Međutim, neprijatelj umesto ka Slunju usmerio je svoj pokret putem Primišlje — s. Poloj, sa ciljem da se kod Poloja ili s. Veljuna spoji sa svojom kolonom koja je nastupala od Karlovca za s. Perjasicu i s. Veljun.

Pošto je neprijateljska kolona iz Primišlja nastavila pokrete drugim pravcem, štab 3. brigade odmah je uputio 1. i 3. bataljon prema Poloju, dok su ostala dva bataljona ostala u rejonu Primišlja sa zadatkom da ometaju saobraćaj i zadržavaju neprijateljske osiguravajuće delove na komunikaciji Plaški — Primišlje — Poloj i Tounj — Tounjski Tržić — Primišlje — Poloj. 1. i 3. bataljon sustigli su neprijatelja u rejonu s. D. Poloj i s. Kuzme. Nemci su kod ovih sela poseli pogodne položaje i čim su primetili prethodnicu naših bataljona obasuli su je jakom vatrom. Pošto su otkriveni neprijateljski položaji bataljoni su zastali, zauzeli položaje u blizini s. Kuzme, odakle su u toku dana izviđali neprijatelja i njegove položaje. U toku 26. maja 1. rezervni lovački puk sa ojačanjima izbio je na levu obalu reke Korane od s. Poloja do Kestenka. Oko 15 časova neprijatelj je pokušao da se prebaci na desnu obalu Korane kod s. Bukovca, da uspostavi mostobran na desnoj obali reke i stvori povoljne uslove za dalje prodiranje pravcima s. Veljun — Slunj i Veljun — s. Krnjak. Svi pokušaji neprijatelja da uspostavi mostobran na desnoj obali Korane ostali su bez uspeha, s obzirom na to što je prelaz na reci bio pod snažnom vatrom art. diviziona 8. divizije.

1. i 3. bataljon u toku 26. maja napali su u nekoliko navrata na neprijateljske položaje u s. Poloju, sa ciljem da se on protera, i da se prisili na odstupanje sa slobodne teritorije. Međutim, Nemci su pravilnom upotrebom oklopnih vozila, artiljerije i minobacača uspešno branili zauzete položaje. U toku noći 26/27. maja inžinjerijska četa brigade postavila je dva minska polja na putu s. Poloj — s. Perjasica, sa ciljem da se onesposobi ova saobraćajnica, koju je neprijatelj koristio za dotur hrane, municije i ostalog materijala.

27. maja ujutro „A“ bataljon forsirao je reku Koranu kod Koranskog Sela, pa pošto je uspostavio mostobran na desnoj obali reke produžio pokret i još u toku dana ovladao položajima art. diviziona 8. divizije u s. Veljunu. Ba-

taljon „B“ sa ostalim pukovskim delovima i jedinicama ojačanja ostao je čitavog dana u rejonu s. Poloja i s. Bukovca. I ovog dana jedinice 3. brigade ostale su na starim položajima i to: 2. i 4. bataljon u rejonu Primišlja, a 1. i 3. bataljon u rejonu s. Klanac Perjasički. Ova dva bataljona u toku dana izvršila su dva napada na položaje „B“ bataljona u s. D. Poloj, ali oba napada su odbijena snažnom tenkovskom, minobacačkom i pešadijskom vatrom. Posle svakog našeg napada neprijatelj je prešao u protivnapad. U poslednjem neprijateljskom protivnapadu, koji je usledio 27. maja oko 17 časova, jedan nemački oklopni automobil naišao je na minsko polje koje su dan ranije postavile jedinice inžinjerijske čete brigade i od eksplozije nagazne pt-mine vozilo je uništeno. Svi pokušaji neprijatelja da zauzme s. Perjasički Klanac bili su razbijeni o snažnu odbranu četa 1. i 3. bataljona, tako da su neprijateljski ispadi ostali bez rezultata.

28. maja u 10 časova neprijatelj je iz rejona s. Poloja i s. Kuzma napustio položaje i pod zaštitom minobacačke vatre i oklopnih vozila počeo da odstupa jednom kolonom prema s. Perjasici i Karlovcu, a drugom ka Generalskom Stolu kod Duge Rese. Za vreme ovog povlačenja jedinice 1. i 3. bataljona gonile su Nemce sve do sela Siče i Kejić-mosta na reci Mrežnici. U ovom gonjenju nisu postignuti značajniji rezultati, jer se neprijateljska pešadija povlačila pod zaštitom oklopnih vozila.

Mada se neprijatelj, zahvaljujući nedovoljnoj budnosti jedinica 2. i 4. bataljona, brzo probio od Tounja prema selu Tounjski Tržić i Primišlja, ipak on nije postigao svoj glavni cilj da na prostoru između reke Mrežnice i Korane uništi jedinice NOV i POH. Naše jedinice 3. brigade svojim napadima i stalnim uznemiravanjem neprijatelja na položajima s. Poloj, s. Kuzma vezivale su neprijatelja tako da je samo jedan bataljon 1. rezervnog lovačkog puka uspeo da forsira reku Koranu.

U vremenu od 26. do 28. maja jedinice 3. brigade ubile su oko 40 nemačkih vojnika, a preko 50 Nemaca i legionara je ranjeno. Uništen je 1 oklopni automobil i oštećena 2 tenka. Mi smo imali 10 ranjenih među kojima i komesara čete Iliju Opsenicu i komandira čete Mihaila Krnića. Oštećen je jedan pt-top prateće čete brigade.

Glava IV

BORBE U ŽUMBERKU, KORDUNU I LICI OD JUNA DO DECEMBRA 1944. GODINE

POKRET NA ŽUMBERAK

Obezbeđenje napada na Buševac

5. juna je izvršen je napad na Dugu Resu i s. Belaj kod Duge Rese. Pošto napad nije uspeo, a mogućnosti za izvođenje drugih akcija na ovom terenu su bile male, štab 4. korpusa aktom Op. br. 181 od 7. juna[1] izvestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske da će njegovim jedinicama u budućim operacijama, težište borbi biti bačeno na sektor 34. divizije i Unske operativne grupe, tj. na teritoriji Pokupskog, Žumberka i Cazinske krajine. U toj zamisli štaba 4. korpusa bilo je predviđeno da jedinice 8. divizije i brigada „Franjo Oguljinac Seljo" iz sastava 34. divizije u početnim dejstvima unište neprijateljske posade u selu Buševcu kod Turopolja i s. Blatnici kod Karlovca. Posle tih akcija bilo je planirano da se ove jedinice prebace na teritoriju Žumberka, radi izvođenja akcija na Ozalj, s. Stative i druge neprijateljske posade i objekte na tom terenu. Ovaj predlog štaba 4. korpusa, GŠH je usvojio.

Cilj prelaska 8. divizije na teritoriju Pokuplja i Žumberka bio je da na tom terenu da veći zamah razvoju NOP-a. Politički komesar 4. korpusa Vjećeslav Holjevac u svom izveštaju političkom komesaru GŠH od 4. jula 1944. godine[2] pored ostalog piše:

---

[1] Zbornik, t. 5, knj. br. 28, dok. br. 26, str. 104 i 105.
[2] Isto, knj. br. 29, dok. br. 7, str. 33 i 34.

„... Stanje u našoj XXXIV diviziji bilo je dosta slabo jer je politička situacija na tim terenima, tj. Pokuplja, Žumberka i Karlovca nakon 26. maja bila vrlo loša.[3] U vezi s tim naš put je imao glavni zadatak da popravi vojno-političku situaciju na ovim terenima ...

... Situacija u Pokuplju nije dobra. Veliki broj ljudi za vreme Pavelićeve amnestije otišao je k neprijatelju.[4] Taj broj iznaša oko 1.000 ljudi. Obzirom na tu političku situaciju, prvi naš vojnički udar u Pokuplju usledio je baš na ustaško-domobransko uporište u kojem se nalazio veliki broj tih novo-mobilisanih ljudi ..."

Iz ovih nekoliko redova izvoda iz izveštaja političkog komesara 4. korpusa jasno se vidi cilj prelaska divizije na levu obalu reke Kupe i zašto je 1944. godine bilo preduzeto niz akcija na teritoriji Žumberka i Pokuplja.

Odmah po prelasku jedinica divizije na teritoriju Pokupskog, štab divizije odlučio je da sa divizijom i jedinicama ojačanja izvrši napad na ustaško-domobransku posadu u selu Buševcu koje se nalazi oko jedan km jugozapadno od s. Turopolja — železnička pruga Zagreb — Sisak.

U s. Buševcu se nalazilo oko 300 ustaša i domobrana. Pored ostalog oni su bili naoružani sa 2 mitraljeza i 3 puškomitraljeza. Zatim u Turopolju su se nalazile dve čete ustaša. U susednom selu Mraclinu nalazila su se tri eskadrona Čerkeza iz sastava 1. kozačke, konjičke divizije, a u svim selima pored železničke pruge nalazile su se neprijateljske posade koje su svakog momenta mogle priteći u pomoć posadi u Buševcu. Sem ovog na relaciji Zagreb — Sisak neprijatelj je raspolagao sa dva oklopna voza od kojih je jedan bio dislociran u ž. st. Turopolje. Na osnovu ovog stanja i rasporeda neprijateljskih posada u Buševcu i okolnim mestima, štab divizije odlučio je da napad na Buševac izvrši 2. brigada, ojačana pt-baterijom i sa dva brdska topa.

3. brigada imala je zadatak da zatvori pravce prema Vel. Gorici kod Zagreba i Mraclinu. Ujedno da likvidira neprijateljsku predstražu u armiranobetonskom bunkeru, koji se nalazio na raskrsnici puta i žel. pruge kod sela

---

[3] Vlada NDH donela je 26. januara 1944. „zakonsku odredbu" kojom se obustavljaju „kazneni progoni protiv odmetnika i voj. begunaca koji se prijave vojnim, upravnim ili sudskim vlastima". Vidi primedbu br. 3 i 5. dokumenta br. 7, knj. 29, Zbornik, t. 5.

[4] Vidi primedbu broj 4 navedenog dokumenta u istoj knjizi.

Mala Buna. 1. brigada imala je zadatak da osigura 2. brigadu od pravca Turopolje i Pešćanice. Četa 2. diverzantskog bataljona i jedan bataljon Turopoljskog partizanskog odreda imali su zadatak da miniraju železničku prugu između Sv. Klare kod Zagreba i Lekenika kod Siska. 1. brigada „Franjo Ogulinac" 34. divizije bila je u divizijskoj rezervi.[5]

U vezi sa opštim planom napada 8. divizije, štab 3. brigade dao je zadatak 1. bataljonu da zatvori komunikaciju s. Vel. Gorica — s. Buševac, s tim da posedne položaje južno od kote 104 koja se nalazi na raskrsnici puta i žel. pruge. Pored toga ovaj bataljon imao je zadatak da likvidira neprijateljsku posadu u bunkeru koji se nalazio u rejonu kote 104. Zatim da minira most na putu s. Vukovina — Buševac koji prelazi preko potoka Obdina. Poslednji zadatak bataljona bio je da prekine železničku prugu na deonici Turopolje — Mraclin.

2. i 3. bataljon da posednu položaje južno od s. Mraclin oko uskotračne železničke pruge i puta Mraclin — Buševac, sa zadatkom da ne dozvole prodor neprijateljskog pojačanja od Mraclina prema Buševcu. Minobacački vod prateće čete brigade, koji je bio pridodat 2. bataljonu, trebalo je da u toku borbe tuče neprijateljsku posadu u Mraclinu i kod nje stvara utisak napada na to uporište.

4. bataljon određen je u brigadnu rezervu, s tim da posedne položaje na levom krilu brigade. Po izlasku na položaje uputiti 1. četu na put Vel. Gorica — s. Mala Buna, sa zadatkom da ga minira u rejonu s. Kurilovac. Potom da kontroliše prostor duž puta, a u slučaju pojave neprijatelja u tom rejonu da odmah obavesti štab brigade.

Pošto se selo Buševac nalazi blizu Zagreba i Siska, u kojima je neprijatelj imao vrlo jake snage, a pored toga duž puta i železničke pruge Zagreb — Sisak, neprijatelj je imao niz posada koje su mogle vrlo brzo priteći u pomoć ustašama u Buševcu, štab divizije je naredio da napad na neprijatelja bude brz i energičan jer samo na taj način može se očekivati uspeh u akciji.

Napad 2. brigade otpočeo je po planu, dok je izlazak jedinica 1. i 3. brigade na svoje položaje bio ometan od

---

[5] Zbornik, t. 5, knj. br. 28, dok. br. 48, str. 208—213.

strane neprijatelja, pa je posedanje položaja izvršeno sa izvesnim zakašnjenjem, koje ipak nije uticalo na izvršenje osnovnog zadatka. Naime, još pre početka napada na Buševac neprijatelj je dan ranije uočio koncentraciju jedinica 8. divizije na teritoriji Pokupskog i nadao se da će divizija izvršiti napad na neku od posada duž železničke pruge ili u toku noći 14/15. jula preći prugu i prebaciti se na teritoriju Žumberka. Na osnovu ovog neprijateljskog zaključka njegove posade duž pruge Zagreb — Sisak bile su te noći u stanju pripravnosti. Pored toga na izvesnim pogodnim mestima duž pruge postavljene su zasede i mrtve straže radi obezbeđenja pruge i sprečavanja prelaska divizije preko pruge i odlaska na Žumberak. Sem toga, na ž. st. Buševac i ž. st. Pešćanica bio je postavljen po jedan oklopni voz koji su, takođe, štitili prugu i branili prelaz preko nje.

Nakon tročasovne borbe jedinice 2. brigade zauzele su Buševac. Za vreme borbe u selu veći deo neprijateljskih vojnika uspeo je da se probije iz Buševca i da se povuče u rejon ž. st. Turopolje, gde su se nalazile dve čete turopoljskog ustaškog jurišnog bataljona.

Bataljoni 3. brigade pre izlaska na određene položaje zbog nevojničkog kretanja i osiguranja iznenadno su naišli na neprijateljske zasede i tom prilikom je 1. bataljon imao desetak mrtvih i ranjenih. Nakon kraće borbe jedinice brigade su se sredile, izvršile protivnapad, odbacile neprijatelja od žel. pruge i nakon toga posele položaje za odbranu. Još jedno vreme borbi oko Buševca neprijatelj je pokušao da iz Vel. Gorice i Mraclina prodre prema položajima 3. brigade i da protera naše jedinice od pruge prema s. Kravarsko. Međutim, upornom odbranom bataljoni su odbili sve napade neprijatelja i tako sprečili ustašama i kozacima da priteknu u pomoć neprijatelju u Buševcu. Pošto je 1. bataljon najviše bio angažovan u borbi protiv neprijateljskih jedinica u zasedi, a kasnije i protiv ustaške kolone koja je pokušala da se probije od Mraclina u Buševac, ovaj bataljon nije vremenski uspeo da izvrši napad na ustašku predstražu u bunkeru kod kote 104, a niti je uspeo da sruši most na potoku Obdina na putu Vel. Gorica — Buševac. Oko 3,30 časova ujutru 15. juna, pošto je selo Buševac bilo

zauzeto, štab divizije izdao je naređenje 3. brigadi da se povuče prema Kravarskom. Pre prijema ovog naređenja neprijatelj je iz Vel. Gorice i Mraclina u jačini 3 — 4 čete pešadije izvršio ispad prema položajima 3. brigade, sa ciljem da se spreči njene jedinice da miniraju prugu, a ujedno da je što pre odbace od ove jako važne komunikacije. S obzirom na to što je u vreme ispada neprijateljske pešadije stupila u dejstvo i nemačka avijacija, koja je otpočela sa jakim bombardovanjem i mitraljiranjem položaja 3. brigade, to je bilo prilično teško odlepiti se od neprijatelja i povući se ka s. Kravarsko. Tek posle borbe koja je trajala nešto duže od jednog sata došlo je do malog zatišja, a to je štab brigade iskoristio za izvlačenje svojih jedinica sa položaja i odstupanja prema datom planu štaba 8. divizije. Za vreme povlačenja brigade njeni streljački strojevi i kolone koje odstupaju su bili napadnuti od strane niskoletećih nemačkih bombardera i, pošto je zemljište bilo otkriveno, a odstupanje slabije organizovano, došlo je do nepotrebnih ljudskih gubitaka. Brigadni sanitet u toku povlačenja slabo je funkcionisao tako da ranjenicima na vreme nije pružena potrebna sanitetska pomoć sve do završetka povlačenja.

U borbi kod Mraclina neprijateljski gubici nisu poznati, dok su jedinice naše brigade imale 5 mrtvih, među kojima i komandira 1. čete 4. bataljona Mile Živkovića, a 15 boraca i starešina bilo je ranjeno. U ovoj borbi naročito se istakao komandir čete Živković. Njegova četa pri izlasku na položaje upala je u zasedu i pretila je opasnost da pretrpi teške gubitke. Međutim, u tim najkritičnijim trenucima, Mile se stavlja na čelo jednog voda koji mu je bio pri ruci i kreće na juriš, njegovi gromki povici — juriš drugovi partizani, juriš Kordunaši, zbunili su neprijatelja i tada Živković prvi bombom i rafalima iz automata probija neprijateljski obruč i izvlači četu iz zasede. Kada je već izgledalo da će se četa ipak izvući iz teške situacije, jedno njeno odeljenje našlo se opet u obruču. Čuvši za to Živković opet jednim vodom juriša na neprijatelja i pri izvlačenju i poslednjeg čoveka iz neprijateljske zasede pada smrtno pogođen.

Jedinice 3. brigade nisu postigle potpun uspeh, mada je glavni zadatak bio izvršen, tj. brigada je upornom od-

branom uspela da zaustavi neprijateljsko pojačanje koje je od Mraclina i Vel. Gorice pokušalo da se probije u Buševac i da pritekne u pomoć tamošnjoj ustaško-domobranskoj posadi. Krivica za neizvršenje napada na neprijatelja u bunkeru kod kote 104 i što nije srušen most na potoku Obdina leži pre svega u slaboj teritorijalnoj obaveštajnoj službi i obaveštajnoj službi divizije i 3. brigade, koje nisu blagovremeno otkrile posedanje pruge i postavljanje zaseda od strane neprijatelja duž pruge i puta Zagreb — Sisak. Da bi situacija bila još komplikovanija, čete 1. i 2. bataljona za vreme marša nisu imale potpune osiguravajuće delove, zbog čega su bataljoni pri nailasku u rejon pruge delimično upali u neprijateljske zasede, pa je trebalo izvesno vreme da se srede, da pređu u protivnapad sa ciljem da odbace neprijateljska osiguranja od pruge kako bi bataljoni mogli da posednu određene položaje.

Povlačenje brigade od pruge i Mraclina prema s. Kravarskom, iako je od strane štaba brigade bilo organizovano i isplanirano, ipak su se u toku napuštanja položaja i pokreta od pruge desile nepotrebne greške. Naime, neke čete pojedinih bataljona nevojnički su napustile položaje a i u toku povlačenja u tim jedinicama došlo je do otezanja i razvlačenja kolone. U takvoj situaciji naišli su i neprijateljski avioni koji su otvorili mitraljesku vatru po jedinicama u pokretu. Sve je ovo negativno uticalo na komandovanje, zbog čega je došlo do nepotrebnih ljudskih žrtava.

Dolaskom jedinica u rejon s. Kravarsko, komandant brigade sazvao je sastanak na kome su bili prisutni komandanti i komesari bataljona i komandiri i komesari samostalnih četa. Na tom sastanku glavna tema bila je akcija kod Mraclina, a posebno su istaknute slabosti jedinica u maršu i u povlačenju sa položaja. Zaključeno je da se ubuduće ne bi smeli dešavati slični propusti, a u neprijateljskoj zoni i na poluoslobođenoj teritoriji osiguranju jedinica treba posvetiti posebnu pažnju. Sem toga, pošto je bilo reči i o slabostima saniteta, zaključeno je da u buduće sanitetsko obezbeđenje brigade treba organizovati prema vrsti zadatka njenih jedinica i da sanitet brigade mora uvek da bude aktivan ukoliko se želi da sanitetsko obezbeđenje pravilno funkcioniše.

Posle oslobođenja Buševca, 3. brigada je razmeštena u širem rejonu s. Kravarsko u Pokuplju radi kratkog odmora i priprema za nove zadatke koji su je očekivali po prelasku u Žumberak. Pored toga, brigada je u saradnji sa Turopoljskim partizanskim odredom osiguravala slobodnu teritoriju Pokuplja od pravca Turopolja, Mraclina i Vel. Gorice. Na ovom terenu brigada je ostala sve do 21. juna i za to vreme njeni izviđački delovi imali su manjih borbi sa neprijateljskim izviđačkim odredima koji su u nekoliko navrata pokušali da se probiju iz Turopolja i Peščenice prema slobodnoj teritoriji Pokuplja.

Dok se 3. brigada nalazila na osiguranju slobodne teritorije Pokuplja, ostale jedinice 8. divizije i 1. brigada 34. divizije izvršile su napad na ustaške posade u s. Rečici i u s. Blatnici kod Karlovca. Napad na jedno i drugo mesto počeo je 17. juna i nakon dvočasovne borbe Blatnica je oslobođena, a Rečicu je neprijatelj uporno branio i uspeo da je zadrži u svojim rukama.

Rano ujutro 20. juna 3. brigada je krenula iz rejona Kravarskog u rejon Pisarovine. U toku dana štab brigade dobio je operativnu zapovest za pripreme i pokret prema Žumberku.[6] Pored toga brigada je imala zadatak da u sadejstvu sa jednom četom 2. diverzantskog bataljona poruši železničku prugu Karlovac — Zagreb. U vezi s ovim naređenjem štab brigade održao je u toku dana sastanak sa komandantima i političkim komesarima bataljona na kome je izrađen plan marša i analiziran teren i vojna situacija na delu pruge Zagreb — Jastrebarsko. Razmatranjem terena po karti, odlučeno je da se pruga poruši na deonici između s. Mavračići i ž. st. Zdenčina. Za izvršenje ovog zadatka bilo je predviđeno da brigada sa diverzantskom četom 21/22. juna izbije na prugu. Plan rušenja pruge sastojao se u sledećem:

— da marševski poredak brigade bude takav kako bi ona mogla da, posle izbijanja na komunikaciji Zagreb — Karlovac, sa malim prestrojavanjima i manevrom jedinica,

---

[6] Izveštaj štaba 4. korpusa o prebacivanju 8. divizije u Žumberak čuva se u arhivi Vojnoistorijskog instituta JNA pod reg. br. 2—8 (24—5), kut. 426.

pređe na izvršenje zadatka. S tim u vezi predviđeno je da marševski poredak brigade od Pisarovine do Žumberka bude: 1. bataljon u prethodnici brigade, 2. i 4. bataljon sa štabom brigade i samostalnim jedinicama obrazuju glavninu, a 2. bataljon sa dve čete organizuje zaštitnicu, a ostatak bataljona obezbeđuje trupnu komoru koja će marševati na začelju glavnine brigade;

— da prethodnica brigade kad izbije kod s. Zdenčine produži pokret severoistočno od navedenog sela prema putu Zagreb — Karlovac i postavi osiguranje radi obezbeđenja rušenja pruge i prelaska jedinica na tom delu puta;

— 3. bataljon, koji je marševao na čelu glavnine, trebalo je da postavi osiguranje kod ž. st. Zdenčine i prema s. Mavračići;

— 4. bataljon i diverzantska četa dobili su zadatak da izvrše miniranje železničke pruge na više mesta i da je što duže onesposobe za saobraćaj;

— čete 2. bataljona, koje su osiguravale trupnu komoru brigade i bataljona, imale su zadatak čim pruga i put budu osigurani da pređu najopasnija mesta i da nastave marš ka Žumberku. Čete bataljona, koje su sačinjavale brigadnu zaštitnicu, posle rušenja pruge da preuzmu osiguranje brigade na taj način što će smeniti 3. bataljon i kad cela brigada pređe put Zagreb — Karlovac nastavljaju i one pokret za brigadom.

Na sastanku u štabu brigade posebno je skrenuta pažnja na disciplinu na maršu i za vreme rušenja pruge. Sem toga, naglašeno je da će levo od 3. brigade na deonici pruge Zdenčina — Jastrebarsko 1. brigada 34. divizije napasti ustaško obezbeđenje u jednom betonskom bunkeru na pruzi kod potoka Okičnica, a pored toga brigada će izvesti diverzantsku akciju na ovom delu pruge. Na kraju sastanka, politički komesar brigade Simo Livada posebno je ukazao na politički značaj dolaska brigade na teritoriju Žumberka, kao i na potrebu njenog planskog i političkog rada sa stanovništvom sa kojim se ljudstvo brigade susreće. Naređeno je da politički komesari bataljona u toku 20. i 21. juna treba da izvrše političke pripreme sa ljudstvom, a pored toga da se održe i kratki partijski sastanci članova KPJ i SKOJ-a na kojim bi se, takođe, govorilo

o značaju odlaska brigade i ostalih jedinica divizije na teritoriju Žumberka.

Posle podne 20. juna 8. divizija i 1. brigada 34. divizije krenule su iz rejona Pisarovine prema s. Kupincu i dalje za Žumberak. Za vreme marša brigada je bez zastoja i sukoba sa neprijateljem prešla deo puta Pisarovina — Zdenčina. Prema postojećem planu, 3. brigada stigla je na železničku prugu kod Zdenčine oko ponoći 21/22. juna.[7] Posle izbijanja na prugu i pošto je bilo postavljeno osiguranje, diverzantska četa i 4. bataljon brigade počeli su sa miniranjem pruge.[8] Kako je organizacija rada bila dobro postavljena i pošto je svaki borac obavljao svoj zadatak brzo i disciplinovano za svega jedan i po čas pruga je bila prekinuta na preko 20 mesta. Za vreme rušenja pruge neprijateljske posade iz ž. st. Zdenčina i s. Mavračići su otvarale vatru na naše jedinice na osiguranju. Na neprijateljsku vatru odgovoreno je vatrom. Na delu pruge prema Jastrebarskom čule su se eksplozije i pešadijska vatra kod jedinica 1. brigade 34. divizije, tako da je jedno vreme na delu pruge s. Klinča-Selo — Jastrebarsko sve grmelo od eksplozija dinamita, ručnih bombi i minobacača. Sve posade na delu pruge Zagreb — Karlovac bile su uznemirene i nalazile su se u strogoj pripravnosti. Skoro celu noć duž pruge sevale su svetleće i signalne rakete.

Posle završene akcije povučeni su bataljoni i diverzantska četa, savili se u kolonu i nastavili put prema selu Sv. Jana gde je bilo zborno mesto brigade.

Noću 25/26. juna 3. brigada 8. divizije, Karlovačka brigada i Žumberački partizanski odred izvršili su diverzantsku akciju po drugi put na pruzi Zagreb — Karlovac,[9] mada ni prva oštećenja pruge nisu bila još potpuno otklonjena. Ovoga puta težište diverzantskih akcija bilo je na deonicama Klinča-Selo — Jastrebarsko, i na putu Samobor — Jastrebarsko. Železnička pruga je bila prekinuta na 73 mesta i srušena manja dva mosta. Put je bio prekopan na četiri mesta, a na nekoliko mesta na putu su bile podignute prepreke od kamenja. Za vreme ove akcije nepri-

---

[7] U nekim našim dokumentima stoji da je ova akcija izvedena 22/23. juna 1944. godine.

[8] Zbornik, t. 5, knj. 28, dok. br. 106, str. 564, prim. br. 165.

[9] Zbornik, t. 5, knj. 29, dok. br. 31, str. 172.

jatelj nije reagirao, pa je rušenje pruge i puta proteklo u redu i po planu.

Jednom i drugom uzastopnom akcijom na pruzi, železnički saobraćaj bio je prekinut preko osam dana, čime je bilo otežano snabdevanje neprijateljskih jedinica u Karlovcu, Ogulinu i u Hrvatskom primorju.

Posle velikih diverzantskih akcija koje su izvedene noću 21/22. i 25/26. juna 1944. na železničkoj pruzi Karlovac — Zagreb, neprijatelj je pripremio napad na slobodnu teritoriju Žumberka. Za taj napad okupator i ustaška vlast upotrebili su 1. nemački rezervni lovački puk, oko 500 vojnika iz 1. kozačke konjičke divizije, delovi 5, 13. i 33. ustaškog bataljona i oko 400 domobrana, ojačani sa 4 tenka, 4 oklopna automobila i 5 aviona bombardera. Cilj ove neprijateljske operacije bio je da se odbace snage NOV i POJ sa teritorije Žumberka i time obezbedi železnička pruga i put Karlovac — Zagreb, koji su bili i te kako važni kako za okupatora, tako i za ustašku vlast u Hrvatskoj. Pored toga, tom akcijom neprijatelj je imao nameru da bar privremeno zadrži svoje posade u nekim selima i mestima Žumberka čime bi još više osigurao ove komunikacije pa i okolne posade koje su inače bile češće napadane od strane jedinica NOV i POH.

Zadatak jedinica NOV i POH na teritoriji Žumberka bio je da se neprijatelju spreči posedanje slobodne teritorije Žumberka i da mu se za vreme tih akcija nanesu što veći ljudski i materijalni gubici.

Ujutro 27. juna neprijatelj je krenuo u više kolona prema slobodnoj teritoriji Žumberka. Glavnina njegovih snaga kretala se pravcem s. Draganić — s. Krašić i Jastrebarsko — S. Petrovina, te Samobor — sv. Jana. Pored ovih glavnih pravaca neprijatelj je manjim kolonama krenuo još iz Ozlja, s. Novaka, s. Desnica i Klinča-Sela prema Žumberku.

U toku noći 27/28. juna 3. brigada dobila je od štaba divizije zadatak da još u toku noći izvrši napad na jedan bataljon legionara koji su zanoćili u selu Balabani koje se nalazi 3 km severozapadno od s. Petrovine. S obzirom na hitnost zadatka, štab brigade nije imao vremena za duže pripreme napada, iako ljudstvo brigade nije poznavalo zemljište i objekte oko s. Balabana, što je imalo znatnog

uticaja na ishod borbe. Kako je štab brigade primio telefonsko naređenje za napad, pozvati su u štab brigade komandanti i komesari bataljona, na kome je analiziran zadatak i izrađen plan napada po kome su:

— 3. i 4. bataljon dobili zadatak da izvrše napad i to 3. bataljon pravcem s. Petrovina — s. Brebrovac i dalje ka južnom delu sela u kom se nalazio neprijatelj, a 4. bataljon od pravca s. Slavetići na severni deo sela Balabani;

— 1. bataljon određen je u brigadnu rezervu i ostavljen i dalje na odmoru.

Početak napada predviđen je za ponoć 27/28. juna.

Napad je počeo po planu i već posle prvog kontakta sa ustašama i legionarima uočeno je da su čvrsto rešeni da drže svoje položaje i da se neće lako proterati iz sela. Nakon jednočasovne borbe u kojoj su bataljoni „ispitivali" raspored neprijatelja i njegovih vatrenih tačaka, tražili slabije tačke u njegovom rasporedu, konstatovano je da u ustaško-legionarskoj odbrani ima malo slabih tačaka i da se u prednjoj liniji odbrane nalazi veći broj puškomitraljeza, automata i mitraljeza. Na osnovu ovih zaključaka rešeno je da se produži sa napadom istim jedinicama i sa istim rasporedom, s tim da se glavni pravac napada sada usmeri seoskim putem kroz Balabane. Borbe su se rasplamsale na prilazima ka prvim kućama, ali uspeha nije bilo, jer je neprijatelj jakom pešadijskom vatrom iz mnoštva automatskog naoružanja tukao svaki pedalj zemljišta tako da se nije moglo ništa postići bez većih žrtava. Pošto brigada nakon tročasovne borbe nije imala uspeha, štab divizije naredio je da se njeni bataljoni povuku od Balabana i da posednu položaje s. Hrlići — k. 255.

Neprijatelj je 28. juna u rane jutarnje sate krenuo u napad na položaje divizije. 3. brigada pružila je žilav otpor i do 10 časova neprijatelju nije pošlo za rukom da odbaci brigadu i da zauzme njene položaje. Posle 10,30 časova, pošto je neprijatelj zauzeo neke položaje 1. i 2. brigade, jedna njegova kolona, jačine oko bataljon vojnika, krenula je iz s. Balabana ponovo u pravcu položaja 3. brigade. Ova kolona po izlasku iz sela podeljena je u dve kolone koje su nastavile sa daljim napredovanjem i to jedna ka s. Hrlići, a druga prema s. Okrug, sa zadatkom da zauzmu položaje u rejonu s. Hrašća — s. Slavetići — s. Okrug — Sor-

ževo, na kojima su se nalazile jedinice 2. i 3. brigade. Pre nailaska neprijateljske pešadije položaji 3. brigade bili su žestoko bombardovani od strane neprijateljske artiljerije, minobacača i aviona. Kad je prestala vatra neprijateljska pešadija krenula je u napad. Njegova pešadija bila je dočekana paljbom automatskog oružja 3. brigade, pa su legionari morali da se zaustave i da izvrše ponovnu art. pripremu. U isto vreme njegove levokrilne jedinice vršile su vrlo jak pritisak prema položajima 2. brigade, koji su se nalazili desno od 3. brigade. Oko 11 časova neprijatelj je uspeo da zabije klin između borbenog rasporeda 2. i 3. brigade, sa ciljem da se što lakše probije komunikacijom Krašić — s. Kostanjevac. U vezi sa ovom situacijom, štab divizije doneo je odluku da 3. brigadu prebaci kao divizijsku rezervu na ovaj put sa zadatkom, ukoliko neprijatelj uspe da ozbiljnije ugrozi ovaj pravac i komunikaciju, da je upotrebi kao udarnu snagu za razbijanje daljih neprijateljskih napada. Oko 14 časova 28. juna 3. brigada krenula je od s. Slavetića na nove položaje. Svega čas kasnije brigada je bila razmeštena u rejonu s. Konjarića Vrh — s. Prvinići, odakle je mogla da se brzo i lako upotrebi bilo na komunikaciji Krašić — Kostanjevac ili na komunikaciji Krašić — s. Vivodina.

Neprijatelj je 30. juna oko 4,30 časova ujutro krenuo u napad na celoj liniji fronta 8. divizije. Nakon dvočasovne borbe njemu je uspelo da ovlada položajima oko s. Sorževa i s. Begovo Brdo. U 9 časova pre podne neprijateljski pritisak je popustio, a na nekim pravcima on je napustio svoje položaje i povukao se na novu liniju odbrane. U 10 časova jače neprijateljske snage počele su se povlačiti prema Krašiću i Draganiću. Na osnovu ove situacije, štab divizije izdao je naređenje 1. i 3. brigadi da oko 11 časova pređu u napad, sa ciljem da proteraju neprijatelja iz Krašića prema komunikaciji Zagreb — Karlovac. Nešto posle 11 časova 1. brigada izvršila je napad na neprijatelja u s. Grandić-Breg. 3. brigada počela je sa napadom na neprijateljske položaje na liniji s. Strmac. Napad brigade bio je snažan, pa je neprijatelj posle jednočasovne uporne odbrane napustio s. Okrug i počeo se povlačiti prema Krašiću. Nešto kasnije oslobođeno je i s. Strmac, tako da je neprijatelj na čitavom frontu nastupanja 3. brigade počeo siste-

matski i planski da se povlači. U toku povlačenja ustaša i legionara, štab brigade pokušao je da manevrom 4. bataljona u bok i pozadinu neprijatelja natera ga na brže povlačenje i time stvori pogodnije uslove ostalim bataljonima za uspešnije gonjenje. Svi pokušaji štaba brigade da manevrima i udarima u bok i pozadinu neprijatelja dezorganizira njegovo povlačenje nije uspelo zbog vrlo solidne neprijateljske odbrane i art. vatrene podrške iz Karašića. Nešto posle 12 časova 1. i 3. brigada uspele su da očiste celu okupiranu teritoriju Žumberka sem Krašića, a već u 13 časova jedna i druga brigada izvršile su napad na neprijateljske položaje, koji su štitili prilaze Krašiću. 1. brigada napadala je na Krašić sa zapadne strane, a 3. brigada sa severne. Napad 3. brigade nije dao očekivane rezultate zbog toga je zemljište na njegovom pravcu otkriveno, ravno i rečica Kupčina bila je prepreka za bolje manevrisanje jedinica. U vremenu od 13 do 17 časova izvršena su tri uzastopna napada na Krašić bez uspeha. Nemci, ustaše i domobrani uporno su se branili, težeći da se održe u Krašiću. Štab 8. divizije i pored tri neuspela napada, u 18 časova preduzima i četvrti napad, s tim što je ovog puta glavni pravac napada usmeren na težište neprijateljske odbrane koje se nalazilo u rejonu kapele sv. Jan i bezimene kote jugozapadno od Krašića. Da bi napad napokon uspeo, štab divizije koncentrisao je vatru svog diviziona i minobacačkih četa 1. i 3. brigade na ove neprijateljske položaje. Usled snažnog dejstva pešadije i težih oruđa po neprijateljskim ključnim odbrambenim položajima, legionari, ustaše i domobrani su, nakon borbe koja je kratko trajala, počeli da se naglo povlače u pravcu s. Draganića. 3. brigada je gonila neprijatelja, pravcem s. Donji Pribić — s. Krupače — s. Gor. Kupčina, jer se tuda povlačila i neprijateljska pobočnica, jačine oko jednog bataljona. U rejonu sela Brezarića neprijatelj je bio sustignut od jedinica 1. brigade i proteran prema s. Brletići, gde se zadržao i prešao u odbranu. Njegova pobočnica, koju je gonila 3. brigada, zaustavila se u rejonu s. Gor. Kupčina i tako je neprijatelj na liniji Gor. Kupčina — s. Brlenići organizovao odbranu i nije dozvolio da ga brigade odbace na komunikaciju Zagreb — Karlovac. Štab 3. brigade, procenivši situaciju, odlučio je da izvrši napad na neprijatelja

u Gor. Kupčini sa početkom akcije u 22 časa noću 30. 6/1. 7. No neprijatelj je u Gor. Kupčini i s. Brlenići dobio pojačanje i oko 21 čas iste noći prešao u protivnapad i odbacio obe brigade prema brdovitom delu Žumberka. Oko 22 časa, 3. brigada, po naređenju štaba divizije, razmeštana je na liniji s. Hržnik — s. Jezerine — s. Donje Prekrižje, gde je ostala na odmoru.

Oko 5 časova 2. jula ujutro, neprijatelj je iz Krašića, koga je poseo dan ranije otpočeo sa prodorom i to glavnim pravcem Krašić — Paulov breg — s. Lović Prekrški i pomoćnim pravcem Krašić — s. Prekrižje i time ugrožavao položaje 3. brigade u rejonu s. Hržnik, s. Jezerine. Oko 8 časova legionari i ustaše izvršili su prodor preko levog krila 1. brigade, pa je tim prodorom ugrozio desno krilo 3. brigade. Štab 3. brigade, da bi izbegao eventualne napade u desni bok i u pozadinu brigade, naredio je da se 1. bataljon brigade povuče na naredni položaj u rejonu s. Radušće. Oko 9 časova 1. brigada je uspela da na juriš odbaci legionare i Nemce iz s. Lović Prekrški i da zauzme položaje koje je nešto ranije morala da napusti. U vremenu od 9 do 11 časova neprijatelj je izvršio dva uzastopna napada na jedinice 1. brigade u Loviću Prekrškom, ali svaki put je bio odbačen na polazne položaje. Nešto posle 11 časova, kad se neprijatelj pripremao za treći napad, 1. bataljon 3. brigade od pravca s. Radine Gorice i jedan bataljon druge brigade izvršili su napad u desni neprijateljski bok u trenutku kad je neprijateljski pritisak bio najjači i kad se očekivao ponovni napad i gubitak s. Lović Prekrški. Udar ovih bataljona u neprijateljski bok bio je brz i iznenadan, pa je neprijatelj bio prisiljen da se naglo povuče prema Krašiću.

U vremenu od 3. do 10 jula 3. brigada imala je još nekoliko manjih sukoba sa neprijateljem. U tim borbama, kao i onim ranijim, jedinice brigade nastojale su da čvrstom odbranom razbiju svaki pokušaj okupatora i njegovih satelita u zauzimanju slobodne teritorije Žumberka, koja je bila odskočna daska jedinica NOV u ovom delu Hrvatske za napade na osetljiva neprijateljska uporišta u okolini Zagreba, Karlovca i Siska.

U borbama na Žumberku brigada je ubila 50 i ranila preko 60 neprijateljskih vojnika i starešina. Jedinice bri-

gade imale su 8 mrtvih, među kojima intendant 2. bataljona Rade Galogaža i 50 ranjenih, među kojima zamenici komesara bataljona Stevo Šepelj i Uroš Zjača, komandiri četa Ignjatije Srdić i Jovo Kosanović i zam. komesara čete Ilija Skorupan.

12. jula 3. brigada krenula je prema Kordunu, a ostale jedinice 8. divizije ostale su na Žumberku sve do 20. jula i vodile još nekoliko teških borbi sa daleko jačim i bolje naoružanim neprijateljem.

Iako su jedinice brigade od početka 1944. godine imale niz većih borbi, ne računajući mnoge sitnije napade i druge akcije, koje su one vodile od januara do jula 1944. godine, brojno stanje brigade, kao i ostalih jedinica divizije, ipak je bilo dobro zato što je popuna novim borcima još tada tekla normalno. Prema izveštaju štaba 8. divizije brojno stanje[10] u toku jula bilo je:

	1. brigada	2. brigada	3. brigada
Srba	1.135	1.375	1.378
Hrvata	173	172	246
Ukupno:	1.308	1.547	1.624

Kao što se vidi iz ovog pregleda najveće brojno stanje bilo je kod 3. brigade, jer je popuna njenih jedinica vršena sa teritorije Plaščanske doline u kojoj su izvori za popunu novim borcima bili nešto povoljniji nego na Kordunu.

Mada 3. brigada, pa ni ostale jedinice 8. i 34. divizije, nije postigla veće vojne pobede, one su ipak uspele da nanesu neprijatelju osetne ljudske gubitke i nisu dozvolile da okupator i njegove sluge uspostave svoje posade u Žumberku i da mirno žare i pale po selima ove oblasti. Sem toga dolazak jačih vojnih formacija NOV i POJ na Žumberak i njihova uporna odbrana slobodne teritorije imala je veliki politički značaj za narod Žumberka.

Okupator, ustaše i domobrani i ovoga puta imali su priliku da se uvere u snagu našeg oružja i u snagu jedinstva jugoslovenskih naroda. I Srbi iz 8. divizije, i Hrvati iz 34. divizije, te Slovenci iz 15. slovenačke brigade, složno su branili Žumberak, znajući da time brane slobodu svog užeg zavičaja, Korduna, *Pokuplja i Slovenije*. Tim putem,

[10] Zbornik, t. 5, knj. 29, dok. br. 107, str. 609.

kroz svakodnevne borbe i okršaje kovalo se bratstvo i jedinstvo jugoslovenskih naroda.

Iako je ljudstvo brigade bilo svakodnevno zauzeto akcijama, pokretima i drugim zadacima nije zapostavljen ni politički rad sa narodom Žumberka. Sve jedinice brigade bile su, takođe, aktivne i u održavanju sastanaka i razgovora sa stanovništvom o svim pitanjima rada i života.

Sve zadatke koje je brigada dobila od štaba divizije bili su potpuno izvršeni, zahvaljujući tome što je pre polaska brigade sa Korduna u Žumberak svaki njen borac i starešina bio dobro upoznat sa ciljevima i zadacima pohoda 8. divizije u Pokuplje i Žumberak i što su osnovne organizacije KPJ i SKOJ-a, kao i starešinski sastav brigade, celo vreme boravka na Žumberku uvek imali pred sobom zadatke koje su primili još na Kordunu.

Evakuacija ranjenika sa Žumberka na Kordun

Pošto je broj ranjenika lakih i težih iz dana u dan bio sve veći, a nije bilo izgleda za skoro zatišje, štab 4. korpusa naredio je da se svi ranjenici prebace što pre sa Žumberka na Kordun i da se razmeste u kordunaške vojne bolnice. Oko 10. jula pokušalo se sa prebacivanjem ranjenika preko pruge Zagreb — Karlovac, Pokuplja i Kupe radi njihovog smeštaja u Kordunu, gde bi bili na slobodnoj teritoriji. Međutim, prelaz preko pruge nije uspeo zato što je na prostoriji Zagreb — Karlovac neprijatelj koncentrisao veće snage da bi izvodio akcije na slobodnu teritoriju Žumberka, pa je štab 8. divizije 11. jula ujutro povukao iz borbe 3. brigadu i razmestio je u širem rejonu s. Vivodine, sa zadatkom da se ljudstvo malo odmori i pripremi za prebacivanje ranjenika na Kordun.

Pripreme za marš i plan marša

U toku 11. jula na teritoriji Žumberka mobilisano je preko 50 konjskih kola za prevoz ranjenika. U toku dana svi ranjenici bili su pripremljeni za pokret. Štab brigade održao je sastanak sa štabovima bataljona na kome je raz-

rađen plan marša. Na ovom sastanku doneta je odluka da se pokret izvrši iz rejona s. Vivodine 12. jula rano ujutro prema Metljici. Dalji pravac kretanja bio je Črnomelj — s. Vinica — s. Ponikve — s. Trošmarija — s. Gornje Dubrave — s. Perjasica.[11] Kako je na ovom putu trebalo preći tri reke odlučeno je da se Kupa pređe kod Vinice, reka Dobra kod Trošmarije i reka Mrežnica u blizini s. Svojića na Kordunu. Na sastanku je odlučeno da u prethodnici brigade bude 2. bataljon, glavninu kolone da sačinjavaju 3. i 4. bataljon, između kojih će se kretati štab brigade i transportna kolona ranjenika. U zaštitnicu određen je 1. bataljon. Pri razmatranju plana kretanja zaključeno je da je najopasniji prostor na kome se može očekivati sukob sa neprijateljem rejon između s. Donjih Dubrava i Generalskog Stola, tu je trebalo da brigada pređe ž. prugu i put Karlovac — Ogulin. Pošto je neprijatelj svaki dan krstario ovim putem i prugom odlučeno je da se na tom delu komunikacije postave stalna osiguranja, koja će obezbeđivati prelaz ranjenika od Trošmarije kroz s. Dubrave ka reci Mrežnici i dalje na Kordun. Pošto ranjenici i zaštitnica pređu preko pruge i puta, bočne zaštitnice i stalna osiguranja povući će se za glavninom, a bataljon iz zaštitnice da čim pre posedne položaje oko šumice Mašnika, gde će ostati sve dok ranjenici i glavnina ne pređu na desnu obalu r. Mrežnice.

U prvom danu marša trebalo je preći deonicu puta s. Vivodina — Črnomelj u Sloveniji, a posle prolaska kroz Črnomelj brigada je trebalo da zanoći, promeni kola i nabavi svežu konjsku vuču. U toku 13. jula brigada je trebalo da pređe put Črnomelj — s. Vinica — s. Bosanci. U rejonu Bosanaca bio je predviđen ručak, zamena transportnih sredstava i konjske vuče za prevoz ranjenika, tročasovni odmor i posle toga da nastavi marš, tako da se u toku noći 13/14. jula pređe ostali deo puta i to s. Trošmarija — s. Gor. Dubrave — selo Perjasica na Kordunu.

Ishrana u toku marša biće uglavnom suhi obroci, s tim što će se 13. jula za vreme odmora podeliti topli ručak iz bataljonskh kuhinja. Za 14. juli bio je, takođe, predviđen topli ručak u s. Perjasici. Suhi obroci bili su sastavljeni

---

[11] Zbornik, t. 5, knj. 29, dok. br. 91, str. 517.

od kuhanog i suhog mesa, kruha i luka. Sa suhom hranom obezbediti se iz divizijskih i brigadnih rezervi. Stočnu hranu nabavljati preko NOO-a u selima kroz koja će brigada prolaziti za vreme marša. Pored toga bilo je predviđeno da se pri prolasku kroz sela osigura toplo mleko ili čaj za ranjenike.

Radi prihvata 3. brigade 8. divizije sa kolonom ranjenika, štab 4. korpusa je 12. jula uputio na liniju Duga Resa — Perjasica 3. brigadu 7. divizije.

Tok marša: 12. jula ujutro kolona ranjenika oko 250 u pratnji 3. brigade krenula je predviđenom marš-rutom za Kordun. Nepokretni ranjenici voženi su kolima, a svi oni koji su se mogli kretati uključeni su u posebnu kolonu, koja se za vreme marša kretala za transportom ranjenika. Marš se odvijao po planu za sve vreme pokreta od 12. do 14. jula rano ujutro, kada je čelo marševske kolone izbilo u s. D. Dubrave. Dolaskom u Dubrave brigada je vodila dvočasovnu borbu sa neprijateljem da bi stvorila slobodan prostor za prolaz. U ovoj borbi sadejstvovala je u rejonu Dubrava 3. brigada 7. divizije, koja je izvršila pritisak na neprijatelja u s. Tounju, Generalskom Stolu i ž. st. Zvečaj i time je olakšala situaciju kod 3. brigade 8. divizije prilikom prebacivanja ranjenika na teritoriju Korduna.

Negde oko 6 časova ujutro, kada je začelje transportne kolone sa ranjenicima prelazilo preko puta Generalski Stol — D. Dubrave, jedna pešadijska četa legionara i ustaša od pravca s. Tounja krenula je od suprotnog pravca prema položajima 3. bataljona. Tu je otpočela borba. Međutim, u isto vreme od istog pravca pojavljuje se još jedna neprijateljska kolona nepoznate jačine koju su napale jedinice 3. brigade 7. divizije. Ovim napadom 3. brigade 7. divizije vezane su ove neprijateljske snage što je olakšalo zadatak 3. bataljona 3. brigade 8. divizije na osiguranju, koji je i dalje vodio borbu. Oko 7 časova ujutro transportna kolona sa ranjenicima prebačena je preko reke Mrežnice u selo Svojič, koje se nalazilo na slobodnoj teritoriji Korduna.

U borbama oko s. Dubrava jedinice naše brigade ubile su 12, ranile 8 i zarobile 4 legionara.[12] Zaplenjen je 1 puš-

[12] Zbornik, t. 5, knj. 29, dok. br. 89, str. 508—509.

Prelaz jedinica 8. kordunaške divizije preko reke Mrežnice. Snimljeno polovinom jula 1944.

komitraljez, 2 puške, 1 pištolj, preko 1.000 puščanih metaka i nešto odeće i obuće. Mi smo imali 1 mrtvog i 3 ranjena, među kojima komandanta 4. bataljona Cvija Sudara.

Dolaskom brigade u rejon s. Perjasice, jedinice 3. brigade 7. divizije povučene su na Baniju, a 15. jula rano ujutro 3. brigada 8. divizije posela je položaje na liniji s. Cerovac kod Barilovića — s. Brest — s. Svojič — s. Perjasica, sa zadatkom da osigura slobodnu teritoriju Korduna od pravca Karlovca, Duge Rese i Tounja, i ujedno da prihvate ostale jedinice 8. divizije pri povratku sa Žumberka.

DEJSTVA BRIGADE NA KOMUNIKACIJI KARLOVAC — OGULIN — BRINJE

Osiguranje žetve

Dvadeset drugog jula ujutro 8. divizija bez 3. brigade stigla je iz Žumberka u rejon s. Donja Dubrava na povratku u Kordun. Prethodnica i glavnina divizije prešle su

Mitraljezac Rade Padežanin u poseti svojoj familiji u s. Sjeničaku 17. avgusta 1944. Fotografija je vlasništvo Istorijskog arhiva u Karlovcu.

prugu i put bez borbe i kada je na železničku prugu izbila zaštitnica, putem od Oštarija i Ogulina prema Karlovcu, naišlo je 8 praznih kamiona koji su dočekani vatrom. Nakon kraće borbe 5 kamiona je uništeno a tri su uspela da se vrate u Ogulin. Ubijeno je 5 nemačkih vojnika i dva su zarobljena. Istog dana jedna neprijateljska kolona, jačine jedne do dve čete ustaša, prešla je od ž. st. Zvečaj kod Generalskog Stola na desnu obalu reke Mrežnice radi uznemiravanja 3. brigade i ometanja prelaska 8. divizije preko Mrežnice. Odmah po prelasku reke neprijatelj je dočekan od delova 3. brigade koji su osiguravali ovaj teren. Razvila se kratka, ali žestoka borba. Neprijatelj je u početku ocenio rešenost 3. brigade da zadrži desnu obalu reke. Uveren da neće uspeti u svojim planovima, neprijatelj se nakon jednočasovne borbe morao povući u Zvečaj.

Štab divizije je 23. jula razmestio jedinice po periferiji slobodne teritorije Korduna, vodeći računa da se

ljudstvo dobro odmori, a ujedno da obezbedi žetvu i vršidbu žita na Kordunu. Po ovom planu, 1. brigada razmeštena je na liniji s. Sjeničak — s. Skakavac — s. Tušilović, radi osiguranja od Karlovca i s. Rečice; 3. brigada sa 3. i 4. bataljonom posela je položaje s. Perjasica — s. Primišlje — s. Tounjski Tržić, dok su 1. i 2. bataljon bili prebačeni u rejon Plaškog. Zadatak brigade bio je da osigura slobodnu teritoriju od Karlovca, Duge Rese i od neprijateljskih posada duž železničke pruge Generalski Stol — s. Tounj — Oštarije i Ogulin. Osim ovoga 3. brigada imala je zadatak da vrši neprekidne akcije i diverzije na komunikaciji Karlovac — Ogulin i Ogulin — Brinje i time, s jedne strane, veže neprijatelja za svoje garnizone i posade, a, s druge, da ruši komunikacije i veze na ovim pravcima. 2. brigada prebačena je u rejon Rakovice i Plitvičkih jezera, radi obezbeđenja severnog dela slobodne teritorije Like i južnog dela Korduna.

Sem ovih zadataka, jedinice divizije u toku jula i avgusta trebalo je da se dobro odmore, popune novim ljudstvom i izvrše pripreme za nove akcije koje su bile planirane za kraj avgusta i septembar.

U ovom vremenu kod 3. brigade izvršene su i izvesne personalne promene. Komandant brigade Miloš Kukić premešten je u 2. brigadu iste divizije za političkog komesara brigade. Dotadanji politički komesar brigade Simo Livada premešten je iz brigade i postavljen za pomoćnika komandanta Kordunaškog vojnog područja. Za komandanta 3. brigade postavljen je Dragan Pajić, do tada na dužnosti načelnika štaba 2. brigade. Za komesara 3. brigade postavljen je Milan Zimonja, do tada, takođe, na dužnosti u 2. brigadi. Još su premešteni: iz 2. bataljona komandant Simo Kozlina. Za komandanta 2. bataljona postavljen je Cvijo Sudar, do tada komandant 4. bataljona iste brigade. Politički komesar 2. bataljona Jovica Bulat, takođe je prekomandovan a mesto njega postavljen je Ostoja Rastovac. Za komandanta 3. bataljona postavljen je Mile Božić, do tada na dužnosti u Kordunaškom partizanskom odredu. Politički komesar 3. bataljona Nebojša Trkulja prekomandovan je u 34. diviziju, a umesto njega je postavljen Slavko Jakšić. Za komandanta 4. bataljona postavljen je Stevo Božić a za političkog komesara

Dragan Zjača. Načelnik štaba Marko Lucić prekomandovan je u 34. diviziju, a umesto njega postavljen je Đuro Ćujić, koji je do tada bio zamenik komandanta 3. brigade.

Smena ovolikog broja komandnog kadra u brigadi, ne računajući izvesne promene i u komandama četa imale su izvesnog uticaja na život i rad brigade kao celine. Da se te promene ne bi negativno odrazile na rad brigade, štab divizije je ovoj brigadi posvetio posebnu pažnju.

Mitraljezac Rade Padežanin u poseti svojoj familiji u s. Sjeničaku 17. avgusta 1944. Fotografija je vlasništvo Istorijskog arhiva u Karlovcu.

Kroz česte kontrole i pomoć brigadi, štab divizije je nastojao da se novopostavljeni rukovodioci upoznaju sa dužnostima, ljudstvom i problemima jedinice, kako bi u što kraćem vremenu mogli što uspešnije komandovati.

Pored obezbeđenja žetve, naše jedinice su i ove kao 1943. godine dale veliku pomoć narodnooslobodilačkim odborima i pojedinim seljačkim domaćinstvima u žetvi, pre-

voženju, vršidbi i spremanju žita. Ta pomoć ogleda se u prvom redu u davanju na pozajmicu kola, konja i ljudstva za prevoženje požnjevene pšenice. Bilo je dana kada su čitava odeljenja i vodovi slati u sela ili pojedina domaćinstva za žetvu i vršidbu pšenice, ječma, raži i zobi. Borci su skidali puške i prihvatali se posla. Pošto su okupator, ustaše i domobrani ovih dana posebno oko Plaškog bili aktivni i iznenada upadali u oslobođena sela, ovi borci koji su pre nailaska neprijatelja želi ili vršili, hvatali su se oružja i progonili neprijatelja.

Pošto se brigada nalazila na pogodnim položajima, odakle je mogla uspešno da izvodi diverzije i akcije po neprijateljskim komunikacijama Karlovac — Ogulin i Ogulin — Senj, to je štab brigade nastojao da što više bataljona angažuje na rušenju pruge, uništavanju puteva i napadima iz zaseda na manje neprijateljske kolone i transporte. Zasede su obično postavljale čete ponegde i bataljoni, a ređe jedinice većeg formacijskog sastava. Te akcije nisu bile većeg obima, ali ipak bile su značajne, jer se njima ometao saobraćaj i prekidale vrlo važne veze između Zagreba i Hrvatskog primorja. Navodimo nekoliko akcija:

27. jula 4. bataljon naše brigade napao je neprijateljsku kolonu, jačine jedne čete legionara, koja je od Generalskog Stola krenula prema s. D. Dubrave. Nakon kraće borbe neprijatelj je prisiljen da se vrati u Generalski Stol. Istog dana 1. bataljon napao je u blizini s. Vojnovca jednu neprijateljsku skupinu, jačine oko 40 vojnika. Kako je napad izvršen u blizini neprijateljskih položaja u s. Vojnovcu i Trojvrhu, neprijatelju je ubrzo stigla pomoć, pa je bataljon bio prisiljen da se povuče prema Plaškom. U ovoj borbi ubijeno je 7, a ranjeno 14 legionara. Zaplenjene su 2 puške, 1 tromblonska puška i 4 metka.[13]

Ujutro 29. jula jedna ustaška kolona, jačine oko 200 ljudi, krenula je od Oštarije prema s. Tounjski Tržić i s. Tobolić. Druga ustaška kolona iste jačine krenula je iz Josipdola preko brda Podhuma za Tobolić sa zadatkom

---

[13] Vidi knjigu depeša 4. korpusa od jula 1944. koja se čuva u Vojnoistorijskom institutu, kut. 432.

izviđanja naše slobodne teritorije, pljačkanja i ometanja žetve i vršidbe. Ovu kolonu, koja je nastupala od Josipdola, napao je 1. bataljon kod Radošević-sela. Borba je bila oštra. Bilo je po nekoliko juriša i sa jedne i druge strane. Kada je već izgledalo da će ustaše pretrpeti neuspeh, tada su dobili pomoć u pešadiji i artiljeriji, te je bataljon bio prisiljen da se povuče, a neprijatelj je produžio ka Tobolić̆u. Prva ustaška kolona, koja je krenula iz Oštarija, nesmetano je ušla u Tobolić, a posle nje pristigla je i druga. Pošto se približavala noć to su ustaše iznenadno napustile Tobolić i povukle se u Oštarije i Josipdol.

Prvog avgusta jedinice 3. i 4. bataljona postavile su zasedu između s. Gornje i Donje Dubrave. Pre podne u zasedu je naišla jedna neprijateljska patrola jačine 20 ljudi. Patrola je napadnuta i skoro uništena. Još se borba nije ni stišala patroli je stiglo pojačanje od 200 legionara pešaka, ojačanih artiljerijom i minobacačima. Nakon borbe koja je produžena za još oko jedan čas neprijateljska pojačanja odbačena su prema Tounju i Generalskom Stolu odakle su i došla. U ovoj borbi neprijatelj je imao 21 mrtvog i 24 ranjena. Jedinice 3. i 4. bataljona imale su 5 mrtvih, među kojima i politički komesar 4. bataljona Rade Marković, a 4 borca 4. bataljona bila su ranjena.[14]

10. avgusta 1. bataljon 3. brigade postavio je zasedu u Kapeli — na putu Oštarije — Jezerane. Oko 10 časova u zasedu su upala 3 kamiona i jedan putnički automobil sa materijalom i ljudstvom koje se prevozilo iz Ogulina prema Senju. U borbi koja je trajala kratko, ali oštro jedan broj neprijateljskih vojnika uspeo je da se probije kroz retku zasedu bataljona i pobegne u šumu dok su drugi u borbi izginuli. U zasedi su ubijena i 2 nemačka oficira i 8 vojnika. Zaplenjen je 1 puškomitraljez, 7 pušaka, 2.000 metaka 7,9 mm, neprijateljska pošta, koja je upućena nemačkim komandama stacioniranim u Hrvatskom primorju. Zapaljena su 3 trotonska teretna automobila sa materijalom i 1 putnička kola, tipa „mercedes" — 170".

---

[14] Vidi depešu br. 76 od 3. avgusta 1944. u knjizi depeša 4. korpusa, koja se čuva u Vojnoistorijskom institutu, kut. 432.

U toku 10. avgusta delovi 33. ustaškog bataljona, u jačini jedne čete, krenuli su kamionima iz Oštarija prema Plaškom. Kod potoka Vrnjike blizu Plaškog bili su napadnuti od jedinica 2. bataljona. Pošto je neprijatelj blagovremeno otkrio zasedu bataljona, ustaše su pravovremenim iskakanjem iz vozila zauzeli položaje za odbranu i prihvatili borbu. Čim su ustaše odlučile da pređu u odbranu, 2. bataljon je krenuo u napad i prisilio neprijatelja na povlačenje. U ovoj borbi ustaše su imale 4 mrtva i 6 ranjenih.[15]

19. avgusta jedna ustaško-legionarska kolona, jačine oko 600 vojnika, krenula je iz Ogulina i Oštarije i probila se u Plaški. Oko podne neprijatelja u Plaškom su napale jedinice 1. i 2. bataljona. Glavni pravac napada bio je s. Zebići — Plaški. Na ovom pravcu napadao je i 2. bataljon, a desno od njega 1. bataljon. Pod pritiskom bataljona neprijatelj se povukao na levu obalu reke Dretulje i poseo položaje na brdu Klasnici i u rejonu Starog Sela, gde je i zanoćio sa namerom da u toku narednog dana nastavi sa daljim prodorom prema slobodnoj teritoriji Plaščanske doline. Tek što je pao mrak 1. i 2. bataljon izvršili su demonstrativne napade na ustaške položaje i to 1. bataljon napadao je Klasnicu, a 2. Staro Selo. Ustaški bataljoni, nakon jednočasovne borbe, iznenadno su se povukli u pravcu sela Vojnovca. Prema izveštajima štabova bataljona neprijatelj je imao 12 mrtvih i 15 ranjenih. Mi smo imali 2 mrtva i 4 ranjena.[16]

U vremenu od 12. do 19. avgusta naše jedinice brigade, ojačane jednom četom diverzantskog bataljona, prekinule su železničku prugu Karlovac — Ogulin na 174 mesta, srušile jedan propust raspona 12 m i jedan podvožnjak. Ovim je pruga bila onesposobljena za svaki saobraćaj.

28. avgusta delovi 3. bataljona napali su u blizini ž. st. D. Dubrave oklopni voz, na koga je ispaljeno 5 mina iz ručnog reaktivnog bacača tipa „piat". Mine su probile oklop i eksplodirale u unutrašnjosti vagona. Od ovih ek-

---

[15] Knjiga depeša 4. korpusa. Depeša broj 116 i 122.

[16] Knjiga depeša 4. korpusa od 1944, depeša broj 189 od 21. avgusta.

splozija poginulo je 11 a ranjeno 6 ustaša. Vagon je teže oštećen. Pošto na ovom mestu pruga nije bila oštećena, voz je produžio dalje i tek što je prešao 2 km naišao je na nagaznu minu koja je tu postavljena od delova 3. bataljona. Voz je izleteo s pruge i survao se u provaliju. Prilikom pada uništen je i jedan drugi oklopni vagon. Ovde su ubijena i dva četnika. Zaplenjene su 2 puške sa municijom.[17]

29. avgusta 4. bataljon, ojačan sa dva odeljenja ručnih bacača, napao je iz zasede kod s. Tounja jednu neprijateljsku motorizovanu kolonu. Pošto su se bacačka odeljenja nalazila na pogodnim položajima, oni su sa svega 6 pt-mina uništili 2 i oštetili dva srednja tenka. Ovom prilikom, ubijeno je 15 i ranjeno 20 neprijateljskih vojnika. Kad je neprijatelj bio napadnut, kolona je zaustavljena i stupili su u dejstvo neprijateljski tenkovi i pešadija. S obzirom na brojnu i tehničku nadmoćnost neprijatelja, bataljon je morao da se povuče, a potom je neprijatelj nastavio pokret prema Karlovcu.[18]

Jednomesečnim osiguranjem slobodne teritorije stvoreni su povoljni uslovi za izvođenje žetvenih i vršidbenih radova na Kordunu i u Plaščanskoj dolini. Najveći teret ponele su jedinice 3. brigade. Ona je u toku drugog dela meseca jula i u avgustu vodila češće borbe sa neprijateljem, koji je u više mahova pokušao da prodre na teritoriju Plaščanske doline, a u dva maha i u pravcu s. Tobolića i Primišlja. U ovom periodu jedinice brigade nanele su neprijatelju gubitke i to: 166 ubijenih, 163 ranjena i 4 zarobljena neprijateljska vojnika, podoficira i oficira. U istom periodu brigada je imala 12 mrtvih i 17 ranjenih. Zaplenjena su 4 kamiona i 1 putnički automobil. Uništena 2 i oštećena 2 srednja tenka. Uništen 1 i 1 oštećen oklopni vagon. Srušena kompozicija voza. Pruga Karlovac — Ogulin prekinuta na 175 mesta. Uništen jedan podvožnjak i jedan propust na žel. pruzi. Pored ovoga jedinice brigade zaplenile su 1 puškomitraljez, 16 pušaka, 1 tromblonsku pušku, 6.000 metaka 7,9 mm i još dosta drugog materijala i odeće.

---

[17] Isto. Depeša br. 288 od 30. avgusta.

[18] Knjiga depeša 4. korpusa. Depeša reg. br. 4—23/1, kut. 432.

Rušenje železničke pruge i uništenje puta Karlovac — Ogulin

Rušenje komunikacija tokom prvih dana septembra 1944. bio je opšti zadatak jedinica NOV i PO Jugoslavije i vršen je po naređenju VŠ NOV i POJ sa ciljem da se spreči eventualno prebacivanje nemačke grupe armije „E" iz Grčke u Italiju i Jugoslaviju. Koliko je bio važan taj zadatak vidi se iz operativne zapovesti koju je tih dana izdao Maršal Jugoslavije drug Tito, u kojoj je pored ostalog bilo naglašeno:[19]

„. . . Kao i do sada stalo mi je do toga da naša vojska izvrši ovaj važan zadatak. Prema tome uložimo sve sile da naše sve jedinice izvrše u potpunosti sve zadatke".

Pošto će okupator i njegove sluge u drugoj polovini 1944. sve više koristiti komunikaciju Senj — Oštarije — Karlovac, a u skladu sa zapovešću za uništenje komunikacija, štab 4. korpusa odlučio je da se na delu železničke pruge i puta Duga Resa — Ogulin izvrši veća akcija rušenja i uništenja te pruge i puta.[20] U vezi s tom odlukom štab 8. divizije borbenom zapovešću od 30. avgusta predvideo je da ovaj zadatak izvrši 3. brigada ojačana jednim bataljonom operativnog štaba za Kordun,[21] jednom pt-baterijom, delovima pontonirskog bataljona i po jednim inž. vodom iz sastava inžinjerijskih četa 1. i 2. brigade. Akcije na rušenju pruge i puta bile su predviđene da se izvode svake noći od 1. do 7. septembra. U sklopu ovih akcija bilo je predviđeno da 3. brigada u sadejstvu sa savezničkom avijacijom, koja je tih dana trebalo da izvrši nekoliko zračnih napada na neprijateljske posade i komunikacije na liniji Zagreb — Karlovac — Ogulin, učestvuje u uništavanju neprijateljske žive sile, rušenju železničke pruge i drugih važnih komunikacija.

Pripreme za akciju izvršene su na vreme pa je brigada sa jedinicama ojačana noću 31. 8/1. 9. 1944. izašla na mesto akcije i celu noć radila na prekopavanju puteva, rušenju žel. pruge, uništavanju propusta i podvož-

---

[19] Citat iz zapovesti 8. divizije op. br. 51/44. Arhiv VII, kut. 827.

[20] Zbornik, t. 5, knj. 31, dok. br. 99, str. 527—531.

[21] U avgustu 1944. rasformiran KPO i PPO i od njih su formirana dva bataljona na čelu sa Operativnim štabom za Kordun.

njaka, podizanju barikada i postavljanju minskih polja. U toku prve noći železnička pruga Duga Resa — Oštarije prekinuta je na 127 mesta, srušen je 1 propust na pruzi raspona 3 metra, a na putu između D. Dubrava i Generalskog Stola postavljeno je 5 minskih polja i podignute dve barikade. 1. septembra nastavljeni su započeti radovi na rušenju komunikacija. Toga dana, mada je po prvobitnom planu bio predviđen odmor, ipak je nastavljeno sa akcijom, tako da je pruga prekinuta još na 74 mesta, srušena 4 propusta i jedan podvožnjak, miniran put na deonici Generalski Stol — Oštarije. Na ovom putu podignuto je pet barikada. Oko barikada postavljena su minska polja. Dok su jedinice 2, 3. i 4. bataljona nastavljale radove na uništenju komunikacija, 1. bataljon postavio je zasedu u rejonu s. D. Dubrava. Oko 9 časova ujutro jedna motorizovana kolona legionara krenula je iz Oštarija kroz s. Tounj i Generalski Stol. Kad je kolona stigla u rejon D. Dubrava naišla je na prvu veću barikadu gde se zaustavila. Nekoliko legionara pokušalo je da ukloni kamenje i drveće s puta, ali čim su počeli raditi na uklanjanju barikada došlo je do eksplozije nagaznih mina od kojih je poginulo i ranjeno preko 10 legionara. U vreme eksplozije mina, 1. bataljon je izvršio napad na neprijatelja. Međutim, nekog naročitog uspeha nije bilo, zato što bataljon nije imao pt-oruđa, a neprijateljska kolona bila je ojačana sa više srednjih tenkova, pa je neprijatelj pod zaštitom art. i mitraljeske vatre iz oklopnih vozila odstupio u sastav svoje posade u s. Tounj.

Nakon neuspelog neprijateljskog prodora od Oštarija prema Karlovcu, neprijateljska motorizovana kolona je u s. Tounju ojačala sa oko 450 pešaka, posle čega je neprijatelj jedan čas kasnije krenuo iz Tounja prema Generalskom Stolu. U susret ovoj koloni pošla je jedna druga kolona legionara i ustaša od Generalskog Stola prema Dubravama sa ciljem da izvrše napad na 1. bataljon iz dva suprotna pravca i tako prisile bataljon na povlačenje. Pošto je štab brigade na vreme bio informisan o pokretima jačih neprijateljskih snaga, to je izdao naređenje štabu 1. bataljona da se povuče u s. Perjasicu. Ovim povlačenjem 1. bataljona neprijatelju je bilo omogućeno da otkloni barikade s puta i da put privremeno osposobi

za upotrebu. Železnička pruga zbog većih oštećenja nije uopšte popravljana, zato što se čekalo na dolazak radnih vojnih jedinica i mehanizacije.

U toku borbi 1. septembra neprijatelj je u sukobima sa 1. bataljonom imao 10 mrtvih i 15 ranjenih. Brigada je imala 1 mrtvog borca.

2. septembra 1. i 2. bataljon sa štabom brigade nalazili su se u rejonu Duge Rese u očekivanju savezničkih aviona koji su toga dana i u naredna dva dana imali da izvrše bombardovanje neprijateljskih objekata i ciljeva u Dugoj Resi i Karlovcu. U štabu brigade nalazio se engleski kapetan Berd koji je bio član savezničke vojne misije pri štabu 4. korpusa. Sa Berdom je bio i jedan podoficir sa radio-stanicom za navođenje aviona. Ceo 2, 3. i 4. septembar naši bataljoni bili su u pripravnosti u rejonu Duge Ręse u očekivanju savezničkih aviona. Ljudstvo brigade bilo je posebno raspoloženo i psihički dobro pripremljeno za eventualne napade na neprijatelja koji je po pretpostavci štaba brigade trebalo da se u toku bombardovanja povuče u okolinu grada, jer bi taj momenat bio vrlo pogodan za naše napade. Kako brigada još do tada nije imala prilike da sadejstvuje u napadu sa avijacijom ljudstvo je baš zato željno očekivalo savezničke avione. Međutim, akcija je ipak izostala, s obzirom na to što se savezničkl avionj tih dana nisu uopšte pojavili.

U vreme dok su se 1. i 2. bataljon nalazili oko Duge Rese, 4. bataljon postavio je 2. septembra zasedu između Generalskog Stola i Zvečeja. Oko 8 časova ujutro naišla je od ž. st. Zvečej jedna neprijateljska kolona koja je pratila transport stočne hrane za Generalski Stol. Kad su legionari prišli zasedi na oko 500 metara, onj su iznenadno dočekani pa su se počeli naglo povlačiti u svoju bazu. Do brzog povlačenja neprijatelja došlo je zato što je njegova izvidnica obaveštena od strane jednog meštana o mestu zasede bataljona. Videći da je zaseda otkrivena štab bataljona izdao je naređenje četama za napad na neprijatelja. Mada se u tom momentu nalazilo izvesno rastojanje između neprijatelja i bataljona ipak je u toku gonjenja došlo do sukoba prednjih delova bataljona i neprijateljske zaštitnice kojom prilikom je ubijeno 5 legionara. Za-

plenjene su 2 puške sa municijom, troja kola sa 1.000 kg kukuruza i dva para konja.

Noću 2/3. septembra produženo je sa rušenjem komunikacije kod Generalskog Stola. Pruga je prekinuta na 80 mesta, put je miniran na 3 mesta i srušen je jedan podvožnjak raspona 22 metra. U isto vreme postavljena

Kordunaški diverzanti na delu. Srušen most na reci Kupi kod s. Rečice.

su 2 minska polja na putu Karlovac — Duga Resa. Ovim akcijama kao i onim izvedenim dva dana ranije put i pruga bili su izbačeni iz upotrebe. Naredne noći, tj. 3/4. septembra, železnička pruga u rejonu ž. st. Dubrave prekinuta je na 18 mesta. Te noći na putu Karlovac — Ogulin postavljeno je pet minskih polja i podignuto je 6 barikada.

Četvrtog septembra neprijatelj je pokušao da opravi put između Duge Rese i Generalskog Stola, ali ga je u tome sprečila jedna četa 3. bataljona, koja je izvršila demonstrativni napada na radnike na putu i tako ih rasterala s posla. Ostatak jedinica 3. bataljona istog dana na-

pao je jednu kolonu legionara jačine jedne čete, koja je u svom sastavu imala jedan srednji tenk i 1. oklopni automobil. Neprijatelj je obezbedio transport hrane za Generalski Stol. Iako su legionari bili potpomognuti vatrom iz oklopnih vozila, oni nisu uspeli da odbace čete 3. bataljona i prođu za Generalski Stol, već su se pod dejstvom precizne pešadijske vatre 3. bataljona morali vratiti u ž. st. Zvečaj. U toj borbi neprijatelj je imao 4 mrtva i 8 ranjenih, i 1 legionar je zarobljen. 3. bataljon imao je 1 mrtvog i 3 ranjena borca.

6. septembra 1. i 4. bataljon postavili su zasedu na putu kod s. Donjih Dubrava. Cilj zasede bio je da se napadne neprijatelj ukoliko ovim putem naiđe jer je železnička pruga bila onesposobljena za saobraćaj. Oko 8 časova dve ojačane čete legionara krenule su iz Generalskog Stola prema s. Dubravama sa zadatkom izviđanja zemljišta i opravke puta. Za vreme kretanja legionari su nastupali vrlo oprezno. Zbog toga su jedinice bataljona morale da se malo povuku da ih neprijateljska osiguranja ne bi blagovremeno otkrila. Pošto je izvršeno pomeranje jedinica 1. i 4. bataljona jedna četa legionara upala je u zasedu ali novoposednuti položaji naših jedinica nisu bili pogodni za uništenje neprijatelja. Kad je neprijatelj upao u zasedu na njega je otvorena vatra. Otpočela je borba. Neprijatelj je brzo prešao u odbranu i odbio naše prve napade. U međuvremenu je pristigla u pomoć i njegova 2. četa koja je napala jedinice 4. bataljona u desni bok i pozadinu. Zbog ovog napada došlo je do izvesnog zastoja u žestini vatre našeg bataljona. Ovaj napad druge čete legionara na 4. bataljon koristi četa legionara koja je upala u zasedu, vrši pritisak na 1. bataljon i tako jednom delu ove legionarske čete uspeva da se izvuče iz obruča.

U borbi kod D. Dubrava ubijeno je 21 i ranjeno 25 legionara. Zarobljen je 1 podoficir Nemac i 4 legionara. Zaplenjeno je: 1 puškomitraljez, 17 pušaka, 2 pištolja, 1 motorkotač, oko 2.000 metaka 7,9 mm, 7 pari vojničkih odela, 3 vojnička ranca, 50.000 kuna i nešto drugog materijala i hrane. Mi smo imali 2 mrtva i 3 ranjena.[22]

---

[22] Depeša broj 375 od 6. septembra u knjizi depeša 4. korpusa koja se čuva u Vojnoistorijskom institutu, kut. 432.

Ovom borbom u rejonu s. Donjih Dubrava brigada je izvršila zadatak koji je pred nju postavio štab divizije borbenom zapovešću Op. br. 51 od 30. avgusta 1944. godine. U akcijama na rušenju železničke pruge i puta postignuti su sledeći rezultati:

— železnička pruga je prekinuta na 199 mesta, uništena 2 podvožnjaka i 5 propusta na pruzi. Duž pruge i puta telegrafsko-telefonska veza uništena je u dužini od preko 10 km, veći broj tt stubova sasečen je, izolatori su polupani a žica pokidana i odvučena na slobodnu teritoriju za podizanje stalnih veza na slobodnoj teritoriji Korduna;

— put koji spaja Karlovac i Oštarije prekopan je na preko 10 mesta, na pogodnim delovima puta postavljeno je 15 minskih polja od kojih je neprijateljska pešadija i motorizacija imala gubitaka u ljudstvu i motornim vozilima, podignuto je 11 barikada koje su izrađene od kamenja, porušenog drveća i zemlje.

U šestodnevnim zasedama brigada je ubila 43 i ranila 53 neprijateljska vojnika. Zarobljen je 1 nemački podoficir i 5 legionara. Ubijena su 3 konja, zaplenjena 3 dvoosovinska kola, 6 pari konja, 1 puškomitraljez, 19 pušaka, 2 pištolja, oko 3.000 puščanih metaka, 1.000 kg kukuruza u zrnu, 50.000 kuna i drugog materijala. U istom periodu brigada je imala 4 mrtva i 7 ranjenih boraca i starešina.

Brigada je u šestodnevnim borbama i diverzijama na komunikaciji Karlovac — Ogulin onesposobila za saobraćaj put i prugu, pa je neprijatelju trebalo više dana da ih osposobi za normalan saobraćaj. U ovo vreme samo jedna motorizovana kolona probila se iz Hrvatskog primorja u Karlovac, to je bila značajna pomoć naše brigade u sprečavanju izvlačenja okupatorskih jedinica iz Grčke i njihovo prebacivanje na zapadno ratište.

3. bataljon u zasedi na Kapeli

Štab 3. brigade koji se u jesen 1944. nalazio u rejonu Plaškog, odlučio je da posebnu pažnju posveti akcijama i diverzijama na komunikaciji Oštarije — Brinje, kojom

[**] U drugoj polovini 1944. godine najbolji i najborbeniji bataljon 3. brigade bio je 3. bataljon. Zbog njegovih zapaženih uspeha u borbama, bataljon je iz milja nazvan „MALA BRIGADA".

se neprijatelj sve više služio. 3. bataljon ili, kako smo ga ponekad zvali, „Mala brigada“[23], pod komandom Mila Božića, dobio je zadatak 28. septembra da postavi zasedu na putu koji vodi od Oštarija kroz Kapelu prema Senju. Neprijatelj je ovog meseca naročitu pažnju posvetio obezbeđenju ove komunikacije. Štab brigade i štab 3. bataljona pre akcije morali su utvrditi gde se nalaze neprijateljska minska polja, način obezbeđenja puta i osiguranja transportnih kolona pri prolazu kroz šumu. Obaveštajna služba brigade blagovremeno je prikupila podatke o svemu što je bilo interesantno za brigadu i sa tim podacima upoznala je sve zainteresovane štabove bataljona i štab brigade. Izviđanjem je utvrđeno: da je zemljište oko puta minirano i da neprijatelj koristi put svako jutro pošto prethodno patrola utvrdi, da put nije miniran i posednut od strane naših jedinica. Pošto su dobijeni podaci pažljivo proučeni, odlučeno je da se zaseda postavi tek pošto putem prođu neprijateljska izviđačka odeljenja, s tim da se pre toga ispita gde se nalaze minska polja i odrede slobodni prolazi do položaja za zasedu.

Ujutro 28. septembra vremenske prilike nad Kapelom bile su dobre za to doba godine, pa je i to išlo u prilog lakšem izvršenju zadatka. Pet boraca minera sa pipalicama i jednom četom, koja ih je obezbeđivala, izašli su na komunikaciju pre svanuća. Čim se malo razdanilo i moglo raditi mineri su počeli sa pretraživanjem minskih polja. Bio je to težak i rizičan zadatak, tim pre što se radilo bez minodetektora i sa stalnim očekivanjima neprijatelja. No, bez obzira na sve te poteškoće, i što nisu imali dovoljno stručne spreme, zadatak je izvršen u potpunosti. Izlažući živote opasnostima mineri su za nepun čas rada, puzeći kroz gusto šipražje, po velikoj rosi i vlažnoj zemlji, bili do kože mokri i blatnjavi. Ipak se radilo brzo i pažljivo. Pronađena minska polja su obeležena određenim znacima, označeni prolazi kroz njih i time je osiguran izlazak četa na položaje. Oko 8 časova ujutro neprijateljsko izviđačko odeljenje, jačine dvadesetak vojnika, polako je prošlo putem, pažljivo posmatrajući sve što im se činilo sumnjivo, te kad su se uverili da je put slobodan i sposoban za promet, izvestili su jedinice o tome.

Pošto su neprijateljski izviđači prošli putem, borci bataljona u ležećem stavu krenuli su na položaje. Ljudstvo bataljona, za ovu akciju bilo je posebno pripremljeno, pa se, zahvaljujući izvežbanosti ljudstva, čitava priprema i sam izlazak na položaje odvijao po unapred predviđenom planu. Još dok su čete izlazile na položaje u rejonu Oštarija čuo se zvuk neprijateljske motorizacije i to je bio dobar znak za uspešnu akciju. Polako, vukući se na kolenima i laktovima, prolazio je čovek za čovekom i zauzimao određene položaje. Tihim, skoro nečujnim glasom, starešine su upozoravale ljudstvo na spremnost i pripravnost za otvaranje vatre i u tom momentu 2 tenka i 4 kamiona upadaju u zasedu. Pošto bataljon nije imao sredstava za uništenje tenkova oni su propušteni, a zatim komanda komandanta bataljona „p a l i !“ razlegla se Kapelom, iza toga plotuni pušaka i rafali automatskog oružja sručili su se na nemačke kamione. Vatrom automata i puškomitraljeza ubijeni su vozači, odmah posle toga kamioni su bili izvrnuti pored puta i iz njih su iskakali legionari. Kako je koji izašao iz kamiona počinjao je borbu, a neki su još pri skoku iz automobila bili pogođeni i pali mrtvi. Pre nego što je neprijatelj bilo šta preduzeo, bataljon je na čelu sa komandantom Božićem uz gromki uzvik „juriš — ura“ krenuo na neprijatelja. Borci, nošeni prvim postignutim uspehom i željom za pobedom, napadaju legionare i oko kamiona dolazi do borbe prsa u prsa. Mali manevarski prostor i gusta šuma više odgovara neprijatelju. Legionari pružaju žilav otpor težeći da se što više njih probije iz obruča i pobegne u šumu. Nakon kratkotrajne borbe, u kojoj se nije moglo mnogo pucati zbog izmešanosti ljudstva, jedan deo legionara, mada je bilo ranjenih, probija se i nestaje u Kapeli, dok su drugi pali u borbi i njihova tela ostala su oko kamiona.

U ovoj zasedi 2 legionara su zarobljena, 20 je poginulo i 25 ranjeno. 3. bataljon nije imao gubitaka. Zaplenjen je puškomitraljez, 1 automat, 15 pušaka, oko 5.000 metaka 7,9 mm, 50 pari vojničkih odela, 300 vojničkih ranaca. Zapaljeno je 5 kamiona i 10 bicikla.

Neuspeh 1. bataljona kod Drežnik-Grada

Devetnaestog oktobra ujutro, štab 3. brigade dobio je telefonsko naređenje od štaba 4. korpusa da pripremi 1. bataljon za napad na Drežnik-Grad u koji su ušle ustaše, jačine oko 500 ljudi, naoružane sa 2 minobacača, 1 pt-topom i sa dosta automatskog naoružanja. U vezi s ovim naređenjem štabu brigade stavljeno je na raspolaganje 6 kamiona za prevoženje bataljona od s. Primišlja do s. Rakovice.

Za napad na Drežnik-Grad, štab 4. korpusa izdao je noću 19/20. oktobra borbenu zapovest[24] kojom je predviđeno da napad izvrše 1. bataljon 3. brigade, 1. bataljon 2. brigade i 1. muslimanska brigada UOG. Početak napada određen je za 6 časova ujutro 20. oktobra.

Zadatak jedinica bio je:

— 1. bataljon 3. brigade da napada Drežnik-Grad pravcem s. Irinovac — severozapadni deo Drežnik-Grada;

— 1. muslimanska brigada sa dva bataljona trebalo je da napada od s. Sadilovca i s. Lipovače, dok je 1. bataljon 2. brigade 8. divizije imao zadatak da prvo očisti s. Čatrnju do neprijateljskih isturenih delova, a potom produži sa napadom na Drežnik-Grad od pravca r. Korane.

Noću 19/20. oktobra oko 4 časa ujutro 1. bataljon 3. brigade bio je prikupljen u s. Rakovici, gde je štab bataljona primio borbenu zapovest za napad. Prema obaveštenjima koja su data u ovoj zapovesti neprijateljska glavnina nalazila se u Drežnik-Gradu, dok su mu predstražarski položaji bili na koti 402, koti 430 i koti zvanoj Kolić-brdo, koja se nalazi jugoistočno od raskrsnice puteva Rakovica — Drežnik-Grad i Drežnik-Grad — Plitvička jezera.

Neprijatelj, koji se nalazio u s. Čatrnji 19. oktobra u sumrak povukao se iz sela i otišao u Drežnik-Grad. Ovo povlačenje pogodovalo je 1. bataljonu 3. brigade jer mu u toku napada nije pretila opasnost sa ovog pravca. Štab 1. bataljona doneo je odluku da izvrše napad na Drežnik-Grad tako što će najpre napasti i likvidirati ustaške predstražarske položaje na Kolić-brdu, a potom produžiti dalje nastupanje prema centru.

Oko 5 časova ujutro 20. oktobra 1. bataljon krenuo je iz Rakovice prema Drežnik-Gradu. 1. četa bila je u pret-

[24] Zbornik, t. 5, knj. 34, dok. br. 60, str. 286—287.

hodnici, 2. četa sa prištapskim delovima bataljona i štab bataljona sačinjavali su glavninu, a 3. četa ostavljena je u Rakovici, s tim da krene za glavninom tek oko 6 časova ujutro i da dolaskom u s. Irinovac ostane u selu do daljeg naređenja.

Slučaj je hteo da se vreme početka napada 1. bataljona poklopi sa početkom nastupnog marša ustaša iz Drežnik-Grada prema Rakovici i Slunju. Naime, neprijatelj je planirao da u toku 20. oktobra iznenadnim brzim prodorom u Slunj izvrši dublji upad u slobodnu teritoriju i time unese paniku na slobodnu teritoriju Korduna. Jedinice 1. bataljona 3. brigade pri izbijanju pred Kolić-brdo bile su obaveštene da su položaji na brdu napušteni i da se neprijatelj sa njih povukao u nepoznatom pravcu. Međutim, kada je prethodnica bataljona ulazila u severozapadni deo sela Irinovca, ustaška prethodnica sa Kolić-brda krenula je putem prema Rakovici. Tek što su ustaše prešle oko 1 km puta one su primetile da istim putem dolaze i jedinice 1. bataljona. Tada su ustaše polako i neprimetno skrenule s puta i zadržale se na terenu Crkvina, koji se proteže jugozapadno od Irinovca. Ustaške jedinice, jačine oko jedne ojačane čete, ovde su ostale pritajene očekujući da 1. bataljon što više priđe Drežnik-Gradu, a potom da ga napadnu s leđa i bokova.

Pošto je glavnina 1. bataljona izbila na Kolić-brdo, a njegova prethodnica već bila blizu periferije Drežnik-Grada, a i ustaška glavnina je iz mesta krenula prema Rakovici došlo je do borbe u susretu negde oko periferije Drežnika. Čim je otpočela borba, ustaška prethodnica, koja je do tog vremena bila prikrivena severozapadno od Irinovca, okrenula se natrag i streljačkim strojem pošla za glavninom 1. bataljona. Kako bataljon nije očekivao nikakav napad iz pozadine, to pitanju osiguranja bokova i leđa nije posvetio nikakvu pažnju. Ovakva situacija još više je pogodovala neprijatelju, koji je čekao pogodan momenat za napad. Kada su 1. i 2. četa bataljona bile angažovane u borbi na periferiji Drežnika sa ustaškom glavninom, ustaška prethodnica, koja se povratila natrag prema Drežnik-Gradu, iznenadno je napala bataljon. Kako se tada bataljon našao opkoljen i dobivao vatru sa svih strana, štab bataljona je odlučio da se u što kraćem vremenu iz-

vrši proboj iz obruča. Pošto nije bilo vremena za pripreme za proboj, komandant bataljona Vaso Savić i politički komesar Vlado Ninković na brzinu su se dogovorili da jedan krene u jednu a drugi u drugu četu i da na čelu četa pođu na juriš, probiju ustaške redove i da sa četama odstupe prema s. Grabovcu i Rakovici. Nakon nekoliko minuta komandni sastav bataljona bio je u četama i čete su otpočele sa probojem. Mada je protivnapad bio iznenadan i silovit, ustaše su se grčevito branile nastojeći da ne dozvole proboj, već da bataljon u što kraćem vremenu razbiju i unište. Jedna i druga strana težila je da postigne što bolji uspeh pa je upravo zbog toga borba bila sve žešća i teža. Tuklo se kundacima, noževima, a najviše su došle do izražaja ručne bombe. Iako je neprijatelj ubacivanjem svežih snaga nastojao da zatvori pukotine u obruču, to mu ipak nije uspelo, bataljon se nakon jednočasovne borbe i pored osetnih gubitaka probio iz obruča i povukao u rejon Rakovice.

Čim se bataljon probio iz obruča, ustaše su se povukle u Drežnik-Grad i prihvatile borbu sa 1. muslimanskom brigadom i bataljonom 2. brigade 8. divizije. Ta borba trajala je do 12.30 časova i tada je neprijatelj pod pritiskom ovih jedinica morao da se povuče u Vaganac, a Drežnik-Grad ipak je bio oslobođen.

1. bataljon 3. brigade u ovoj borbi pretrpeo je osetne gubitke. Bio je u jednoj najtežoj situaciji od formiranja do tada. Bataljon je imao osetne gubitke ali ni neprijateljski nisu bili mali. Prema izveštaju štaba bataljona ustaše su imale 20 mrtvih i 40 ranjenih, dok je 1. bataljon bez 3. čete imao 21 mrtvog, među kojima i komesara bataljona Vladu Ninkovića i komandira 1. čete Milutina Kekića i 20 ranjenih boraca i starešina. U ovoj borbi bataljon je izgubio 1 puškomitraljez, 1 automat, 1 pištolj i 12 pušaka.

20. oktobra pored 1. bataljona i 3. i 4. bataljon bili su na zadatku. 3. bataljon je u zoru 20. oktobra prekinuo žel. prugu između ž. st. Zvečaj i Duge Rese na 16 mesta i porušio 2 km tt-stubova. 4. bataljon postavio je zasedu u rejonu s. Tobolića jednoj ustaškoj koloni koja je nastupala od Tounja. U sukobu do kojeg je došlo neprijatelj je imao 7 mrtvih i 10 ranjenih ustaša, nakon čega se neprijatelj povukao u Ogulin.

Napad na Trojvrh, Vojnovac i Mudrić-glavicu

Posle proboja 392. legionarske divizije od Karlovca prema Ogulinu i Hrvatskom primorju (početkom 1944) neke njene jedinice ostale su na teritoriji Generalskog Stola, s. Tounja, Oštarija, Ogulina, s. Josipdola i s. Vojnovca. Jedan ojačani bataljon ove divizije poseo je Josipdol — Radošević Selo — Mudrić-glavicu — s. Vojnovac — brdo Trojvrh, pet km zapadno od Plaškog. Ove jedinice vršile su stalna bočna osiguranja puta Oštarije — šuma Kapela — Senj. Štab 8. divizije u sporazumu sa štabom 4. korpusa odlučio je da 23. novembra napadne i likvidira neprijateljske posade u s. Radoševići, Mudrić-glavica (k. 501), s. Vojnovcu i Trojvrhu — 5 km zapadno od Plaškog. Po oslobođenju ovih mesta bilo je predviđeno da se napadne i razoruža neprijateljska posada u Josipdolu. U selu *Radoševići* nalazio se 1. vod 3. čete, jačine oko 40 neprijateljskih vojnika, naoružanih sa 2 puškomitraljeza i puškama. Na Mudrić-glavici nalazila se posada koju je sačinjavala 2. četa 1. bataljona, jačine oko 120 vojnika, naoružanih sa 2 minobacača 81 mm i preko 5 puškomitraljeza; U selu Vojnovac nalazila se trupna komora 1, 2. i 3. čete i 3. četa bez jednog voda, dok je u Trojvrhu bila 1. četa, jačine oko 120 vojnika, naoružanih sa 2 minobacača 81 mm, 8 puškomitraljeza, preko 15 automata i puškama.

U susednom mestu Josipdol nalazio se štab 1. bataljona, koji je bio odgovoran za odbranu na liniji s. Radoševići — Trojvrh.

Neprijatelj je u ovim posadama imao vrlo solidna fortifikacijska utvrđenja koja su bila izgrađena za borbu i za stanovanje. Oko utvrđenja bile su postavljene žičane prepreke, ispletene od pet redi bodljikave žice i minska polja. Plan vatre i plan odbrane bili su dobro usklađeni. Zemljište na kome su se nalazile posade manevarsko je, mestimično pošumljeno i vrlo pogodno za branioca a i za napadača.

Za napad su određene naše snage i to: 3. brigada, ojačana sa 4 minobacača 81 mm iz pratećih četa 1. i 2. brigade, i 1 pt-topom 37 mm iz 2. brigade. Ove jedinice imale su zadatak da napadnu i likvidiraju neprijateljska uporišta u s. Radoševići, zatim na Mudrić-glavici, u s. Vojnovcu

i na Trojvrhu (t. 599). Napad na Trojvrh izvršila bi dva bataljona, s tim što bi jedan bataljon napadao od pravca Vrhovca (t. 526) i s. Jančići a drugi od s. Turkalja. Sa druga dva bataljona napasti neprijatelja u s. Radoševići i na Mudrić-glavici i to: jednim bataljonom napasti na Mudrić-glavicu od pravca Lipove drage (k. 410) a drugim od s. Radoševića, s tim da deo snaga ovog bataljona prethodno likvidira neprijateljsku posadu u s. Radoševići. Po likvidaciji Mudrić-glavice i Trojvrha odmah preći u napad na neprijatelja koji se nalazi u s. Vojnovcu.

Od pridodatih minobacača 81 mm formirati privremenu minobacačku četu pa je ovim brigada imala dve minobacačke čete. Jednom četom napadati na Trojvrh, a drugom na Mudrić-glavicu.

1. brigada imala je zadatak da posedne položaje k. 316 — s. Radošići sa zadatkom da osigura 3. brigadu od pravca Josipdola i Tounja.

2. brigada imala je zadatak da sa položaja s. Cerovnik — brdo Klekinja — k. 500 spreči prodor intervencije neprijatelja od pravca s. Josipdola i s. Modruša prema Trojvrhu i s. Vojnovcu.

Brdski art. divizion 8. divizije dobio je zadatak da se plasira u rejonu s. Vukelići i da neutrališe neprijateljsku artiljeriju u Josipdolu. Sem toga divizion je imao zadatak da po naređenju štaba divizije tuče one otporne tačke iz kojih će legionari pružati jači otpor jedinicama 3. brigade.

Haubički divizion 4. korpusa imao je zadatak da se postavi severno od brda Klasnice u rejonu k. 455, s tim da otvara vatru po komandi štaba divizije.

Na osnovu ove borbene zapovesti štaba 8. divizije od 22. novembra,[25] štab 3. brigade odredio je sledeće zadatke svojim jedinicama:

— 1. bataljon, ojačan minobacačkom četom brigade, napada na Trojvrh, od Vrhovca i s. Jančića, a 4. bataljon od s. Turkalja. Po oslobođenju Trojvrha ovi bataljoni su imali zadatak da napadnu neprijatelja u s. Vojnovcu;

— 3. bataljon, ojačan minobacačima iz 1. i 2. brigade, imao je zadatak da napadne na neprijateljsku posadu na brdu Mudrić-glavici, dok je 2. bataljon trebalo da sa jed-

[25] Borbena zapovest štaba 8. divizije čuva se u arhivi Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 27/4—3, kut. 827.

nom četom likvidira neprijateljsku predstražu u s. Radoševići. Sa ostatkom bataljona napad vršiti na Mudrić-glavicu od pravca Radoševića. Po zauzeću Radoševića i Mudrić-glavice bataljoni su imali da napadnu na neprijatelja u s. Vojnovcu. Pošto je napad trebalo da izvrši i 1. i 4. bataljon po likvidaciji Trojvrha, to je štab brigade bio predvideo da se zajedničkim snagama svih bataljona brigade izvrši napad na Vojnovac i da se to poslednje uporište zajedničkim snagama likvidira.

U toku 22. novembra izvršene su sve pripreme za napad. Pripreme su obuhvatile preglede, čišćenje i podmazivanje naoružanja. Sem toga izvršena je u granicama mogućnosti i popuna municijom i ostalim borbenim potrebama. Štab brigade i štabovi bataljona razradili su plan napada i upoznali starešine i borce sa njihovim zadacima. Borcima je objašnjen politički značaj ove akcije. Održani su sastanci sa članovima KPJ i sa članovima SKOJ-a. Na ovim sastancima objašnjen je značaj akcije i pred njih je postavljeno da oni svojim ličnim primerima služe za podstrek ostalim borcima i da budu inicijatori svega onoga što bi vodilo bržoj pobedi. U vremenu od 15. do 20. novembra još dok se brigada nalazila na teritoriji Rakovice izvedene su dve vežbe sa temom „Napad na naseljeno mesto i napad na dobro utvrđene položaje". Pri izboru zemljišta za drugu nastavnu temu vođeno je računa da ono bude što sličnije zemljištu oko s. Vojnovca. Pri montiranju zadatka težilo se da se da što približnija situacija stanja neprijateljske posade na Trojvrhu, Vojnovcu i Mudrić-glavici. Ova akcija bila je od posebnog značaja za 3. brigadu, tim pre što je ona posle četvoromesečnih akcija i diverzija na komunikaciji Karlovac — Ogulin — Jezerane dobila jedan daleko složeniji zadatak koji je morao uspeti. Ovoga je bio svestan štab brigade i štabovi bataljona, pa i osnovne organizacije KPJ i SKOJ-a.

Tok borbe: 23. novembra u 6,15 časova 3. brigada sa jedinicama ojačanja otpočela je napad na Trojvrh, Mudrić-glavicu i Radošević. Artiljerijska priprema je izostala, jer nije bila planirana, pošto se računalo da će se bataljoni iznenadnim i brzim dejstvom probiti kroz prve neprijateljske redove i tek tada, ukoliko bi se ukazala potreba, artiljerija divizije i korpusa stupile bi u dejstvo. Podila-

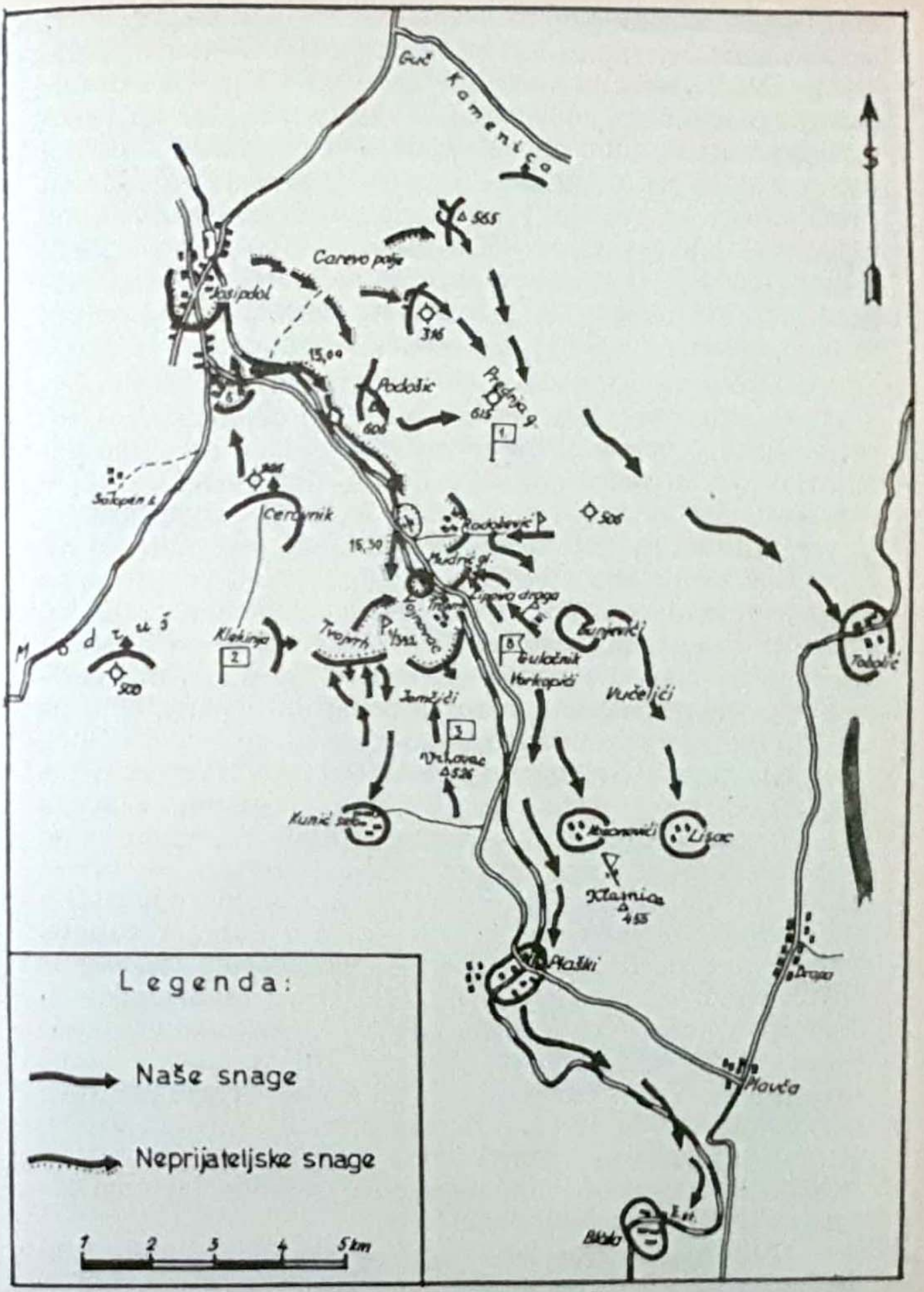

Raspored jedinica 8. divizije za vreme napada 3. brigade na Trojvrh i Vojnovac 23. novembra 1944.

ženje jedinica bilo je dobro izvedeno i kada su se prvi borci dotakli žičane prepreke zazvonilo je na stotine starih kutija što je otkrilo naše prisustvo. Nakon toga legionari osvetljavaju prednji kraj odbrane i taj teren tuku jakom pešadijskom vatrom. Jedinice brigade usled snažnog otpora i nemogućnosti da se probiju kroz žičanu prepreku bile su prisiljene da se povuku na polazne položaje. Nakon prvog neuspeha, kod pojedinih četa gubi se vera u brz uspeh. Štab brigade je izdao naređenje da se izvrši ponovna priprema za novi napad, a jedinice su obaveštene da će pre drugog napada uslediti naša art. priprema.

U 8 časova istog dana je izvršena minobacačko-artiljerijska priprema, koja je imala za cilj da neutrališe neprijateljske otporne tačke i vatrena gnezda na prednjim neprijateljskim položajima. Međutim, ova vatrena priprema bila je slaba zbog vrlo kratkog trajanja i zbog toga što se prelazilo na tučenje drugog cilja, mada prvi nije bio još uništen. Usled slabo izvedene art. pripreme i drugi napad brigade nije uspeo. Neprijatelj se u drugom napadu još upornije branio, a njegova vatra bila je jača, pa nijednoj jedinici brigade nije uspelo da se probije u sistem neprijateljske odbrane. Posle ova dva neuspela napada, od 8 pa do 11 časova izvršena su dva manja napada radi nasilnog izviđanja neprijteljskog rasporeda jedinica i vatrenih tačaka. Tek nakon ovog oko 12 časova izvršena je druga art. priprema koja je bila mnogo bolja i za vreme ovog vatrenog naleta naša artiljerijska i minobacačka oruđa uspela su da vatrom po ograničenom broju najvažnijih neprijateljskih vatrenih tačaka postignu dobre rezultate. Čim je prestalo dejstvo artiljerije i minobacača otpočeo je opšti napad na neprijatelja na Trojvrhu i Mudrić-glavici. Jedinice 1. bataljona sa kojima je bio i komandant brigade uspevaju da probiju prve položaje, gde je nastala borba prsa u prsa. Pošto je neprijatelj za kratko vreme pretrpeo osetne gubitke, nešto oko tridesetak živih legionara uspelo je, zahvaljujući nebudnosti jedne čete 4. bataljona, da se probije iz okruženja i da pobegne u susednu legionarsku otpornu tačku u s. Vojnovcu.

Likvidacijom Trojvrha jedinice 1. i 4. bataljona bile su toliko iscrpljene da njihovi borci nisu više bili sposobni da gone neprijatelja koji je pobegao sa položaja i sklonio

se u Vojnovcu, a još manje su bili sposobni da pređu u napad na neprijateljsko uporište u Vojnovcu. Štab brigade pri planiranju akcije nije predvideo brigadnu i bataljonske rezerve, koje bi po zauzeću Trojvrha mogle nastaviti istim elanom napad na neprijateljsku posadu u Vojnovcu.

Neprijateljska posada iz Radoševića pobegla je u isto vreme kad i ostatak posade sa Trojvrha, s tim što su se legionari iz Radoševića sklonili u susednu posadu na Mudrić-glavici, koja je u to vreme bila sva u dimu, pošto se na njoj vodila žestoka borba između jedinica 2. i 3. bataljona i neprijatelja. Pošto je zauzet Trojvrh i Radoševići ovi uspesi ulili su novu snagu ljudstvu 2. i 3. bataljona, pa se neprijatelj ni na ovom brdu nije dugo održao jer je već do tada imao oko 50% izbačenih iz stroja. Ostatak neprijateljskih delova uspeva da se probije iz obruča i da se povuče u Vojnovac. Ni kod jedinica 3. bataljona nije bilo više snage da se odmah pređe u napad na Vojnovac. Oko 12 časova legionari iz Vojnovca, ohrabreni nailaskom njegovih pojačanja od Oštarija i Josipdola, kreću u protivnapad na položaje 3. bataljona na Mudrić-glavici. Zbog iscrpljenosti boraca, a još više zbog pomanjkanja municije za automatsko naoružanje, kao i ručnih bombi, neprijatelju je pošlo za rukom da ponovno zauzme Mudrić-glavicu koja je dominirala nad ostalim položajima u selu Vojnovcu.

Odmah čim je počeo napad 3. brigade na Trojvrh i Mudrić-glavicu, u neprijateljskom garnizonu Ogulinu, Oštarijama, Tounju i Josipdolu počele su pripreme za slanje pojačanja u Vojnovac. Oko 8 časova dve neprijateljske kolone od Oštarija i Josipdola krenule su prema položajima 1. brigade, a oko 9 časova je došlo do žešće borbe između jedinica 1. brigade i oko 500 legionara koji su pokušali da zauzmu brdo Treskavac. Nakon jednočasovne borbe neprijatelj je bio prisiljen da se povuče prema Oštarijama i Josipdolu. Oko 11 časova usledio je ponovni napad legionara i ustaša od Josipdola i s. Carevo Polje. Ovoga puta neprijatelj je napadao sa preko 600 vojnika, podržan jakom artiljerijskom i minobacačkom vatrom i nakon kratke borbe neprijatelj je uspeo da zauzme Radošića-brdo. U isto vreme legionari su odbacili brigadu i sa položaja na kotama 316 i 565.

Dok su se vodile borbe između 1. brigade i neprijateljskog pojačanja na prilazu ka s. Vojnovcu, dotle su se jedinice 3. brigade ubrzano pripremale za ponovni odlučan napad na Mudrić-glavicu i s. Vojnovac. U 15,30 časova usledio je napad 1, 3. i 4. bataljona dok je 2. bataljon bio u brigadnoj rezervi. Pripreme su bile dobro izvršene tako da je izgledalo da će neprijatelj posle tog napada konačno biti razbijen i uništen. Međutim, baš kada su već bili postignuti prvi uspesi, koji su potvrdili pretpostavku štaba brigade o brzoj likvidaciji neprijatelja, njemu je iznenadno stiglo pojačanje u pešadiji i oklopnim vozilima, koje je ušlo u Vojnovac, pa je štab divizije naredio štabu 3. brigade da prekine sa napadima.

U borbi za Mudrić-glavicu, s. Radoševići i Trojvrh neprijatelj je imao 185 mrtvih, 90 ranjenih i 8 zarobljenih legionara. Zaplenjen je 1 minobacač 81 mm, 4 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 5 automata, 10 tromblonskih pušaka, 55 pušaka, 3 pištolja, 30 ručnih bombi, preko 7.000 metaka 7,9 mm, 200 mina 81 mm, 200 mina 50 mm, 60 pari vojničkih odela, 150 ćebadi, 50 šatorskih krila i dosta drugog materijala. Pored toga uništene su dve radio-stanice, 1 radio-aparat, 2 minobacača 50 mm, 1 puškomitraljez i ubijeno 10 konja.

Prema izjavi tadanjeg komandanta brigade naše jedinice brigade imale su 23 mrtva i 80 ranjenih. Među ranjenim nalazio se i komandant brigade Dragan Pajić, koji se u toj borbi posebno istakao ličnom hrabrošću i umešnim komandovanjem. U operativnom izveštaju,[26] koji je štab 8. divizije uputio štabu 4. korpusa, pohvaljena je 3. brigada, koja je i pored mnogih nedostataka tokom borbe postigla zavidan uspeh. Celokupno ljudstvo u ovoj borbi pokazalo je veliku upornost i odlučnost. Ovo je bio jedan od najznačajnijih uspeha 3. brigade i jedan od ozbiljnijih poraza jedinica 392. legionarske divizije od njenog dolaska u ove krajeve (januara 1944. godine).

---

[26] Operativni izveštaj štaba 8. divizije nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta JNA, reg. br. 27/1—3, kut. 827.

Glava V

ZAVRŠNE BORBE ZA OSLOBOĐENJE ZEMLJE

BORBE U VREMENU JANUAR—APRIL 1945.

Oslobođenje Ličkog Petrovog Sela i Vaganca

Polovinom decembra neprijatelj se, posle prisilnog napuštanja Korenice i njene okoline, još zadržao u rejonu Čudina klanca (t. 822) koji se nalazi na jugoistočnom delu s. Gornji Babin Potok — na putu Korenica — Vrhovine — i u selu Gornji Babin Potok. Pored ovih posada neprijatelj je pojačao i posade u s. Vagancu i u Ličkom Petrovom Selu, jer je odatle vršio stalne ispade prema slobodnoj teritoriji Like, Cazinske krajine i Korduna. U ovo vreme neprijatelj je posebno bio aktivan na komunikaciji Vaganac — Ličko Petrovo Selo — Korenica i Vaganac — Drežnik-grad — Plitvička jezera, da bi prekinuo veze i saobraćaj između slobodne teritorije Like i Korduna.

Prema dogovoru između štabova 4. i 11. korpusa NOV i PO Hrvatske, 8. kordunaška divizija, bez 1. brigade, sa Unskom operativnom grupom i dve brigade 7. banijske divizije trebalo je da 31. decembra u 6,30 časova ujutro napadnu i likvidiraju ustaško-legionarske posade u Vagancu i Ličkom Petrovom Selu. Jedinice 11. korpusa ojačane sa 1. brigadom 8. divizije trebalo je da u isto vreme napadnu i razoružaju neprijatelja u Čudinu klancu i u s. Gornjem Babinom Potoku. S obzirom na to što su se 30. decembra atmosferske prilike prilično pogoršale, a pogotovo u Lici, gde je u toku dana padao gust sneg i duvala

jaka bura, 11. korpus je odustao od planirane akcije. U vezi s tim 1. brigada 8. divizije vraćena je u sastav svoje divizije i upotrebljena za osiguranje divizije od pravca Bihaća i Vrhovina.

Cilj napada na Vaganac i Ličko Petrovo Selo bio je da se likvidiraju ustaško-legionarske posade i time da se obezbedi sigurnija veza između Like, s jedne, i Korduna i Cazinske krajine, s druge strane, da se jednom stane na kraj stalnim neprijateljskim ispadima na slobodnu teritoriju onih oblasti i da se likvidiraju zloglasne ustaške jedinice koje su bile sastavljene od velikih zlikovaca i palikuća, koji su svojim terorističkim akcijama učinili mnogo zla u Hrvatskim selima Korduna i u muslimanskim selima na teritoriji Cazinske krajine.

Neprijateljsku posadu u Vagancu sačinjavao je 1. ustaški bataljon 7. ustaškog zdruga 10. divizije bez 3. čete i oko stotinak legionara i Nemaca iz 373. peš. divizije. Svega u Vagancu bilo je 800—1.000 neprijateljskih vojnika. Neprijatelj je bio naoružan sa 2 haubice 105 mm, 3 minobacača 81 mm, 6 minobacača 45 i 50 mm, 3 mitraljeza, preko 30 puškomitraljeza, automatima i puškama. Sem toga ustaše su bile vrlo dobro snabdevene municijom, a i ljudstvo spremno da se bori do poslednjeg čoveka. U selu i oko njega ustaše su izgradile čitav lanac utvrđenja, koji se sastojao od zemljanih bunkera, skloništa i saobraćajnica. Ispred tih objekata bila su postavljena minska polja sa protivtenkovskim i protivpešadijskim minama. Pored toga selo je bilo opasano žičanim preprekama od bodljikave žice. Plan odbrane i plan vatre bili su vrlo dobro postavljeni.

Ustašku posadu u Ličkom Petrovom Selu i na brdu Čelopeku sačinjavala je 3. četa 1. ustaškog bataljona iz Vaganca i oko 50 legionara sa nekoliko kamiona koji su opsluživali jedinice u Vagancu i Ličkom Petrovom Selu. Svega na ovim položajima nalazilo se oko 200 neprijateljskih vojnika, naoružanih minobacačima, puškomitraljezima, automatima i puškama.

Ustaška četa držala je položaje na brdu Čelopeku (t. 528), koje se proteže duž severoistočnog dela Ličkog Petrovog Sela, dok su se legionari nalazili u istočnom delu

Ličkog Petrovog Sela. I ovde su postojala jaka utvrđenja i bila solidno pripremljena za odbranu.

Ustaške posade u Vagancu i u Ličkom Petrvom Selu služile su kao predstraže bihaćkom garnizonu. Pošto su ove dve posade bile udaljene jedna od druge oko 2 km, to su Vaganac i Ličko Petrovo Selo sačinjavali jedinstveno utvrđenje. Uslovi za naš napad bili su nešto povoljniji kod Ličkog Petrovog Sela, što je štab 8. divizije pri planiranju ove akcije imao u vidu.

U vezi s borbenom zapovesti štaba 8. divizije Op. broj 85 od 29. decembra 1944. jedinice divizije i ojačanja dobile su sledeće zadatke:[1]

— 2. brigada u sadejstvu sa 1. muslimanskom brigadom UOG, ojačana sa 3 laka tenka i artiljerijskim divizionom divizije, napadaju i likvidiraju neprijatelja u Vagancu;

— 3. brigada da razbije neprijatelja i oslobodi Ličko Petrovo Selo sa glavnim uporištem na brdu Čelopeku. Napad brigade trebalo je da bude brz i energičan, kako bi se neprijatelj čim pre uništio, a time bi se stvorili pogodni uslovi za napad na Vaganac. Po oslobođenju Ličkog Petrovog Sela i Čelopeka brigada je dobila zadatak da jednim bataljonom produži napad na Vaganac od Ličkog Petrovog Sela, a ostalim jedinicama da se smesti u rejon Ličkog Petrovog Sela i da bude spremna na pružanje pomoći jedinicama 2. brigade;

— 1. brigada 8. divizije, 2. brigada UOG i dve brigade 7. divizije osiguravale su jedinice u napadu od pravca Vrhovina, Bihaća i Ostrošca.

U vezi s ovom borbenom zapovesti, štab 3. brigade izdao je usmenu zapovest bataljonima za napad:

— da 2. bataljon izvrši napad na ustašku četu na Čelopeku, pravcem Krnjakov vrh (k. 540), u čemu ga potpomaže 1. bataljon, koji će napasti Čelopek po likvidaciji legionara u Ličkom Petrovom Selu;

— da 1. bataljon u prvom naletu razbije legionarsku grupu u istočnom delu sela, a potom u zajednici sa 2. bataljonom izvrši napad na Čelopek od Ličkog Petrovog Sela;

---

[1] Zapovest se čuva u VII JNA, reg. br. 2—4/1, kut. 828.

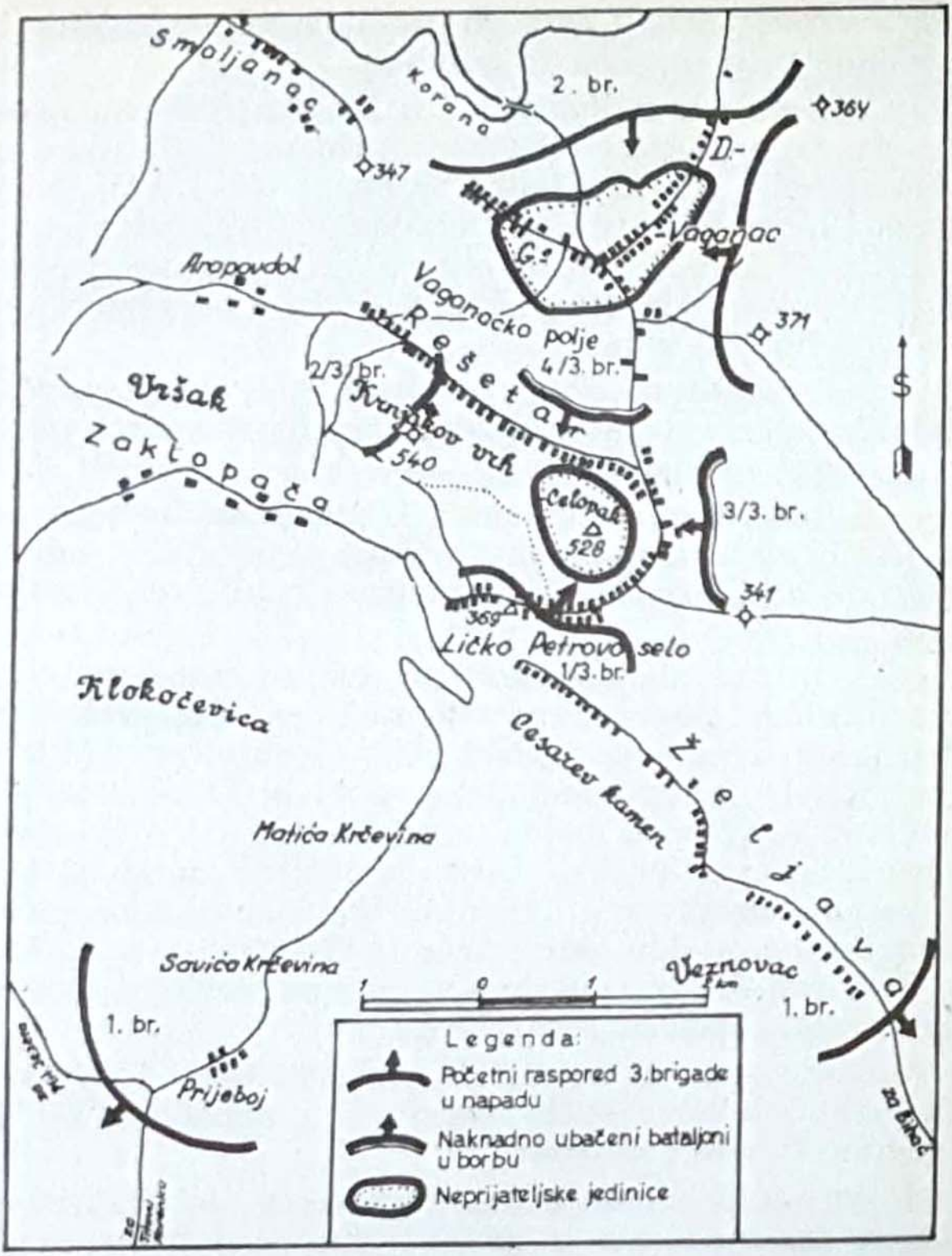

Raspored jedinica 3. brigade 31. decembra 1944. za vreme napada na Ličko Petrovo Selo i Vaganac.

— prateća četa brigade u prvo vreme potpomaže 1. bataljon za vreme njegovog napada na legionare u Ličkom Petrovom Selu, a posle produžava zajedno sa 1. bataljonom u napad na Čelopek. Minobacačke čete upotrebiti za grupno tučenje ciljeva i za izradu prolaza kroz minska polja i žičane prepreke. Pt-topove koristiti za uništenje

neprijateljskih vatrenih izvora u bunkerima i ostalim zaklonima;

— ostala dva bataljona nalazila su se u brigadnoj rezervi, s tim što je 3. bataljon bio predviđen da pruži pomoć 1. i 2. bataljonu, ukoliko bi došlo do zastoja u njihovom napadu. 4. bataljon da bude spreman za intervenciju, ukoliko bi neprijateljsko pojačanje od Bihaća ili nekog drugog garnizona prodrlo prema Ličkom Petrovom Selu.

Napad jedinica na Vaganac i Ličko Petrovo Selo počeo je umesto u 6,30 u 6,45 časova ujutro. Do zakašnjenja od 15 minuta došlo je usled jake bure, snežnih padavina i visokog snega. Napadu na Vaganac i Ličko Petrovo Selo nije prethodila art. priprema zato što divizijska artiljerija usled slabih vremenskih prilika nije mogla izvršiti sve pripreme niti su mogli biti uzeti potrebni elementi za gađanje. Prvi nalet bataljona bio je odbijen još pre nego što su oni stigli do bodljikave žice. Tek oko 9 časova ujutro usledio je drugi napad koji je bio podržan od strane artiljerije, ali i ovoga puta neprijatelj je vatrom zaustavio jedinice brigade još kod same žice. Pošto 3. brigada u dva pokušaja nije uspela da zauzme Ličko Petrovo Selo i Čelopek, to ni ostalim brigadama nisu bili stvoreni uslovi da se više angažuju u napadu na Vaganac, mada ih je pored artiljerije potpomogla i jedna tenkovska četa.

Oko 11 časova 3. brigada je ponovila napad na Čelopek i Ličko Petrovo Selo, no i ovog puta bez uspeha. Nešto pre 13 časova štab brigade ubacio je u borbu i svoj 3. bataljon i u 13 časova 31. decembra, otpočeo je četvrti napad na severni deo Ličkog Petrovog Sela i na brdo Čelopek. U snažnom jurišu sva tri bataljona jednovremeno izbijaju do žičanih prepreka, gde ih je neprijatelj dočekao snažnom pešadijskom vatrom. Bataljoni su bili zaustavljeni i pošto su se na bataljonske streljačke strojeve sručile desetine ručnih bombi, bataljoni su se morali ponovo povući. U 14 časova štab divizije izdao je naređenje štabu 3. brigade da Čelopek i Ličko Petrovo Selo moraju po svaku cenu biti zauzeti u što kraćem vremenu. Nakon toga štab brigade ubacuje u borbu i 4. bataljon i kompletna brigada pod zaštitom vrlo snažne artiljerijske i minobacačke vatre kreće u napad. Neprijatelj je na celoj liniji

odbrane bio ućutkan, jurišni pioniri brigade pod tako snažnom vatrenom podrškom privlače se žičanim preprekama i minskim poljima kroz koje izrađuju prolaze. Kada su jurišni pioniri otvorili put kroz minska polja i žičane prepreke, čete jedna za drugom upadaju u sistem neprijateljske odbrane. U 15,30 časova neprijateljska odbrana je malaksala. Ustaške jedinice koje su u toku osmočasovne borbe pružale snažan otpor nisu više mogle odoleti napadima brigade. Kako je ustaško komandovanje bilo dezorganizovano usled prekida telefonskih veza unutar posade komandant odlučuje da izvrši proboj iz okruženja i da se ostatkom ljudstva povuče u Vaganac ili u Bihać. Tada ustaše i legionari formiraju udarne grupe i po grupama, jačine 10 do 20 vojnika, vrše proboj iz Čelopeka i Ličkog Petrovog Sela u pravcu Bihaća. Jedan deo neprijateljskih vojnika uspeva da se probije iz obruča i pobegne prema Bihaću. Za ustašama i legionarima štab 3. brigade upućuje 4. bataljon koji ih u toku odstupanja tuče vatrom od koje je neprijatelj imao osetne gubitke. Ostatak neprijateljskih jedinica uništile su jedinice 1. brigade 8. divizije koje su bile na osiguranju prema Bihaću.

U 17 časova, kada je već bio zauzet Čelopek i Ličko Petrovo Selo, ustaše su, jačine jedne do dve čete, iz Vaganca izvršile napad na položaje 1. muslimanske brigade, sa ciljem da je odbace od Vaganca i da obezbede slobodan prolaz za izvlačenje iz Vaganca prema Bihaću. Svi napori neprijatelja da se probije kroz položaje 1. muslimanske brigade bili su bezuspešni, pa su se ustaše morale povući na polazne položaje. Za uspeh 1. muslimanske brigade treba u prvom redu zahvaliti uspešnoj intervenciji tenkovske čete koja je svojom vatrom omogućila brigadi da pređe u protivnapad i odbaci neprijatelja na polazne položaje. U 22 časa 31. decembra otpočeo je treći napad na Vaganac u kome je ovog puta učestvovala i 3. brigada sa 1. i 4. bataljonom, koji su napadali putem Ličko Petrovo Selo — Vaganac. Međutim, ni ovaj napad nije uspeo zbog slabije koordinacije između bataljona i brigada, pa je posle toga naređeno da se glavnina jedinica povuče na odmor, a da se 1. januar 1945. godine iskoristi za blokadu Vaganca i za temeljitije pripreme za napad koji bi usledio u toku noći 1/2. januara.

Pošto su u toku dana izvršene pripreme, koje su se sastojale u dogovorima između štabova brigada o saradnji i boljoj koordinaciji pešadije sa pratećim četama, oklopnom četom i artiljerijom i o preciziranju svih detalja oko početka napada, 2. januara u 0,30 časova otpočeo je napad, iako je vreme bilo još gore nego prethodne noći. Sneg je i dalje padao nošen jakom burom. Snežni nanosi dostigli su visinu blizu jednog metra, što je otežavalo kretanje boraca i brzo manevrisanje jedinica. Pod takvim okolnostima 2. i 3. brigada 8. divizije i 1. muslimanska brigada UOG uspele su da neopaženo priđu do prvih neprijateljskih prepreka. Pošto je žica na nekim mestima bila iskidana u ranijim napadima brigada, neki bataljoni 2. brigade 8. divizije i 1. brigade UOG prolaze kroz žičane prepreke i upadaju u prve ustaške rovove. U jurišu koji je usledio posle toga zauzeti su istureni neprijateljski bunkeri i saobraćajnice. Padom prednjih ustaških i legionarskih položaja bila je uzdrmana čitava neprijateljska odbrana. Ovaj prvi uspeh brigada prisiljava neprijatelja da napusti položaje u Donjem Vagancu i da se povuče prema južnom delu sela, gde su 1. i 4. bataljon, 3. brigade već napadali. Neprijatelj koji se povlačio iz Donjeg Vaganca ne zadržava se u Gornjem Vagancu, već pod zaštitom mraka i olujne noći vrši proboj kroz položaje bataljona 3. brigade i naglo se povlači prema s. Izačić-Gradu, sa namerom da se probije u Bihać. Čim su se ustaše probile iz Vaganca, njihovo povlačenje usled snažnog pritiska 1. i 4. bataljona 3. brigade pretvara se u bekstvo. U rejonu Izačić-Grada razbijeni delovi neprijateljske posade iz Vaganca naletili su na naše jedinice na osiguranju, gde je došlo do ponovne žestoke borbe i nakon jednočasovne borbe neprijatelj je uništen.

Jako ustaško uporište još od 1941. godine nazvano „mali Berlin“, kako su ga ustaše zvale iz ponosa, bilo je nakon četrdesetdvočasovne borbe konačno oslobođeno. Jedinice 8. divizije i UOG uspele su da razbiju i unište najelitniju ustašku jedinicu, ojačanu legionarima, koja se dugo držala u Vagancu i Ličkom Petrovom Selu. Za vreme borbi glavni teret izdržala je naša pešadija, koja je imala prilično podršku u artiljeriji i tenkovima. Mada tenkovi nisu pružili ono što se od njih očekivalo, oni su ipak dosta

pomogli pešadiji pri izradi breša u žičanim preprekama i u odbijanju neprijateljskih protivnapada iz Vaganca.

Jaka brigadna rezerva u borbi za Ličko Petrovo Selo i Čelopek došla je do izražaja i kad je zatrebalo štab brigade je imao mogućnosti da njom blagovremeno interveniše gde god se ukazala potreba. U toku borbi za jedno i za drugo mesto posebno je došla do izražaja upornost naših boraca i jedinica brigade pri likvidaciji neprijateljskih otpornih tačaka i njegove čvrste odbrane i to pod teškim vremenskim nepogodama koje su tih dana vladale u podnožju Plješevice.

U borbi za Ličko Petrovo Selo i Čelopek zarobljeno je 12 ustaša i legionara, 30 je poginulo i 50 ranjeno. Zaplenjena su 2 minobacača 81 mm sa 17 mina, 1 minobacač od 50 mm sa 30 mina, 2 mitrâljeza, 14 puškomitraljeza, 3 pištolja, 17 pušaka, 2 signalna pištolja, 107 ručnih bombi, 15.020 metaka 7,9 mm, 1 radio-stanica, 1 telefonska centrala, 2 poljska telefona, 3 km poljskog telefonskog kabla, 19 šinjela, 6 bluza, 9 pari cipela, 12 ćebadi, 3 konja, 2 karete i drugog materijala i životnih namirnica.

Gubici brigade iznosili su 7 mrtvih i 21 ranjen.

Broj ubijenih, ranjenih i zarobljenih neprijateljskih vojnika, kao i broj zaplenjenog naoružanja od strane jedinica 3. brigade u borbi za oslobođenje Vaganca, ne može se tačno utvrditi. Međutim, iz izveštaja štaba 8. divizije[2] vidljivo je da su 1. ustaški bataljon i delovi 373. legionarske divizije u toku borbi 31. decembra 1944, te 1. i 2. januara 1945. godine, imali 322 mrtva vojnika i 4 oficira i 33 vojnika zarobljena. Zaplenjeno je, pored ostalog, 2 haubice, 3 minobacača 81 mm sa 326 mina, 6 minobacača 45 i 50 mm sa nekoliko stotina mina, 3 mitraljeza, 29 puškomitraljeza, 295 pušaka, 798 ručnih bombi, 107.000 metaka 7,9 mm i dosta drugog materijala.

Ukupni gubici 3. brigade u vremenu od 31. decembra 1944. pa zaključno sa 2. januarom 1945. iznosili su 12 poginulih od toga 2 podoficira i 10 boraca i 38 ranjenih od kojih 2 oficira, 4 politička rukovodioca, 6 podoficira i 26 boraca.[3]

[2] Operativni izveštaj štaba 8. divizije nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta JNA, kut. 829.

[3] Pregled gubitaka 3. brigade vidi se iz akta koji se čuva u navedenoj arhivi. Reg. broj 2—8/1, kut. 829.

U borbama oko Ličkog Petrovog Sela i Vaganca najviše se istakla 3. udarna brigada 8. divizije i 2. bataljon 2. brigade iste divizije. U vezi s ovim štab divizije svojim aktom od 5. januara 1945. godine[4] dostavio je štabu 4. korpusa predlog za pohvalu ovih jedinica sledeće sadržine:

„U borbama pri likvidaciji jako utvrđenog neprijateljskog uporišta Čelopek, te u napadu na ustaško uporište Vaganac, istakle su se svojom borbenošću i prodornošću jedinice 3. udarne brigade na čelu sa štabom brigade.

U borbama pri likvidaciji jakog ustaškog uporišta Vaganac istakao se svojom borbenošću i prodornošću 2. bataljon 2. brigade na čelu sa kapetanom Pavlom Macutom, a naročito se istakla 1. četa toga bataljona na čelu sa poručnikom Simom Katićem.

Radi toga predlažemo da se navedene jedinice pohvale naredbom toga štaba."

Predlog štaba divizije bio je usvojen i uskoro naredbom štaba korpusa pohvaljene su predložene jedinice za hrabro držanje i za veliki udeo u oslobođenju Vaganca i Ličkog Petrovog Sela.

Borbe u rejonu Plaškog

Posle oslobođenja Vaganca i Ličkog Petrovog Sela 2. januara 1945. godine, jedinice 8. divizije dobile su kratak odmor i raspoređene su u rejonima Rakovice, Drežnik-Grada i Plitvičkih jezera. 3. brigada poslata je na odmor u sela Korita, Klanac i Brajdići kod Plitvičkih jezera.

Sneg koji je pao u Kordunu i Lici još u decembru 1944. i početkom januara 1945. dostigao je visinu jedan metar, a mestimično i više tako da je početkom 1945. godine neprijateljska delatnost iz garnizona u dolini Une, Like, Oguline i Karlovca bila svedena na izviđačke akcije manjih skijaških odeljenja. U isto vreme visok sneg i vremenske nepogode potpuno su paralisali akcije 8. divizije, te su i naše jedinice u toku januara bile ograničene na izviđačku delatnost. Za ovo vreme bila je organizovana vojnostručna nastava. U drugoj polovini januara 1945. godine 3. brigada, po naređenju štaba divizije, prebačena je u rejon Plaškog, sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciji Plaški

[4] Akt se čuva u arhivi VII JNA, kut. 828.

— Josipdol — Ogulin i Ogulin — Modruš — Brinje. Sem toga brigada je imala zadatak da osigura slobodnu teritoriju Plaščanske doline od upada neprijateljskih jedinica. Po dolasku na teritoriju Plaškog brigada je bila prisiljena da i dalje miruje jer je tih dana ponovo počeo da pada sneg i da duva snažna bura koja je oko Kapele trajala nekoliko dana.

Vreme je 2. februara bilo nešto bolje pa je taj dan iskorišćen za prvu organizovanu akciju. U toku dana 1. bataljon, ojačan jednom četom 4. bataljona, postavio je zasedu u šumi Kapeli kod mesta zvano Čareva kuća. Oko podne naišla su od Josipdola prema Jezeranima 3 kamiona sa oko 60 legionara koji su sprovodili hranu, odeću i obuću za svoju posadu u Jezeranima. Naše jedinice dočekale su ovu kolonu i uspele su da unište dva kamiona, dok je posadi trećeg, zahvaljujući brzoj intervenciji jedne motorizovane neprijateljske kolone iz Josipdola i Oštarija, pristigla pomoć. U ovoj koloni bilo je oko 5 srednjih tenkova i preko 300 vojnika pešaka, pa je štab bataljona odlučio da povuče jedinice i da se vrati u Plaški.

U borbi je ubijeno 25 legionara, 6 ranjeno i 7 zarobljeno. Zaplenjeno je 3 automata, 20 pušaka, oko 2.000 puščanih metaka, 125 pari cipela, 130 pari pantalona, 145 bluza, 80 majica i nešto drugog materijala i životnih namirnica. Zaplenjena su 2 kamiona. Jedinice brigade imale su 1 lakše rajenog borca.[5]

U početku februara štab brigade dobio je podatke da se izvesne snage ustaša i legionara koncentrišu u Josipdolu, Oštarijama i Tounju. Na osnovu ovih podataka 5. februara izvršen je raspored jedinica 3. brigade i to: 3. bataljon poseo je položaje u rejonu brda Lisac (k. 481) i s. Lisac, 2. bataljon Klasnica (t. 455), 4. bataljon nalazio se na položajima u rejonu Plaškog i 1. bataljon u brigadnoj rezervi u rejonu s. Vera i s. Lapat. Komandno mesto štaba brigade bilo je u severozapadnom delu s. Lapat, dok su samostalne čete i pozadinske ustanove brigade bile razvijene u selima Plavča i Draga.

---

[5] O ovoj akciji štab 4. korpusa poslao je telegram pod brojem 117 od 2. februara 1945. Vidi knjigu depeša 4. korpusa od februara 1945. koja se čuva u VII JNA.

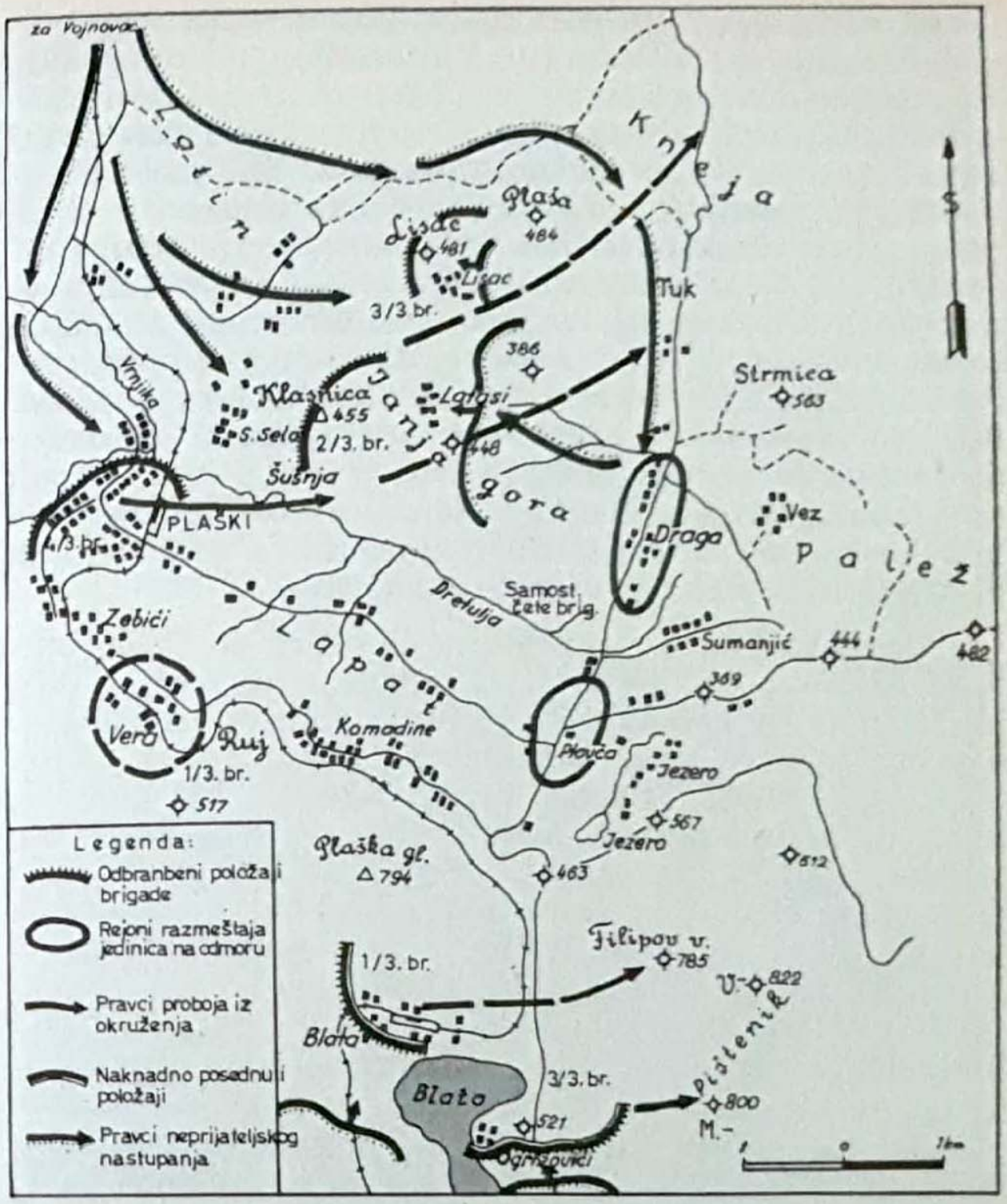

Raspored jedinica 3. brigade 6. februara 1945. i pravci neprijateljskog nadiranja prema položajima brigade.

U 7 časova ujutro 6. februara 1. ustaški bataljon, ojačan jednom četom legionara rezervnog bataljona 392. leg. divizije, krenuo je iz s. Vojnovca prema položajima brigade. Po izbijanju u rejon zaseoka Pavlice neprijatelj je formirao tri kolone i krenuo: desnom, s. Vojnovac — Plaški; srednjom, u pravcu Staro Selo kod brda Klasnica i

levom kolonom prema brdu Liscu. U isto vreme štab brigade dobio je obaveštenje da su 1. bataljon 847. puka 392. legionarske divizije i 19. ustaški bataljon krenuli iz Dabra u Licu, 6. februara rano ujutro stigli u Ličku Jesenicu i odmah produžili napredovanje prema s. Blatima i Plaškom i time ozbiljno ugrožavali pozadinu brigade. S obzirom na ovu situaciju, štab 3. brigade doneo je odluku da se sa 2. i 4. bataljonom i pratećom četom brigade suprotstavi ustašama koje su nastupale od Oštarija i Josipdola prema Plaškom, a 1. i 3. bataljon da se odmah uputi usiljenim maršom prema Blatima, sa zadatkom da u rejonu Blata sačekaju ustaše i legionare i da upornom odbranom ne dozvole da se neprijatelj probije u Plaški i da se spoji sa ustašama u rejonu Plaškog. Na osnovu ove odluke, koja je u konkretnoj situaciji bila realna, izdata su štabovima bataljona telefonska naređenja za akciju.

Oko 8 časova ujutro došlo je do oštrih borbi na liniji brdo Klasnica — Plaški. U to vreme neprijatelj je već bio izbio na levu obalu reke Dretulje, severno od Plaškog, a druge njegove snage zaposele su položaje kod Starog Sela i dalji napad usmerile prema Klasnici. Svi pokušaji neprijatelja da u prvom naletu probije položaje 4. i 2. bataljona ostali su bez uspeha jer su bataljoni pružili vrlo žilav otpor. Međutim, ovaj ustaški napad bio je samo ratna varka i njime su ustaše težile da vežu naše bataljone za sebe i da odvrate pažnju štabova bataljona i štaba brigade od 2. ustaškog bataljona koji je nastupao od Oštarija i Josipdola, severno od brda Lisca prema šumi Kneji i s. Dragi, sa zadatkom da što pre izbije u pozadinu brigade i da od tog pravca ugrozi položaje brigade (2. i 4. bataljona) na Klasnici i u Plaškom, te da u zajednici sa 1. ustaškim bataljonom opkole ove jedinice brigade i da ih unište. Ovaj neprijateljski poduhvat potpuno je uspeo zahvaljujući tome što su položaji na Liscu nakon odlaska 3. bataljona ostali bez snaga brigade, pa je neprijatelj uspeo da izvede manevar u desni bok i pozadinu jedinica u Plaščanskoj dolini. Pošto je neprijatelj svoje napade u početnim dejstvima uglavnom orijentisao prema Plaškom, a štab brigade je računao da je glavni cilj neprijatelja okupacija gradića Plaškog pa je zbog toga bilo zapostav-

ljeno i neosigurano desno krilo i pozadina brigade. Mada je 3. bataljon povučen sa Lisca i upućen prema Blatima, štab 2. bataljona trebalo je, radi sopstvene bezbednosti i radi bezbednosti čitave brigade, da na Lisac postavi bar jedno streljačko odeljenje sa puškomitraljezom i time bi bio sprečen svaki iznenadni upad neprijatelja sa tog pravca. U 10 časova pre podne još i dalje su trajale borbe u rejonu Klasnice i Plaškog. Za to vreme 2. ustaški bataljon ojačan četom legionara izbio je od Josipdola i s. Vojnovca u rejon Lisca a da uopšte nije bio primećen i odmah produžio napredovanje ka Kneji i s. Dragi. Na položajima Lisac ostala je prikrivena legionarska četa i otuda potpuno ugrozila desni bok brigade. Dok je neprijatelj vršio manevar preko Lisca i Kneje 1. bataljon brigade u 9 časova 6. februara izbio je u rejon Blata i poseo položaje s. Ogrizovići — k. 521, a nešto kasnije stigao je na ove položaje i 3. bataljon brigade. U 11,30 časova neprijateljska kolona od Ličke Jesenice ušla je u s. Begovac koje se nalazi južno od Blata i otpočela sa napadom na položaje 1. i 3. bataljona. Pošto je na ovom terenu sneg bio visok preko jedan metar manevarska moć ustaša i legionara bila je mala te oni nisu mogli da ispolje svoju premoć u ljudstvu i tehnici. Njihovi napadi bili su uglavnom kanalisani u zahvatu puta Lička Jesenica — Plaški, pa su štabovi 1. i 3. bataljona uspeli da uspešno pariraju svim pokušajima legionara i ustaša i da se održe na zauzetim položajima. Nakon jednočasovne borbe situacija je ostala nepromenjena i neprijatelj nije imao skoro nikakvih izgleda da se probije u Plaški od pravca Ličke Jesenice.

U 13 časova 6. februara 2. ustaški bataljon, koji je nastupao od Vojnovca, preko Lisca, Kneje i Tuka, izbio je u s. Dragu. Tek kada je posle 13 časova počeo da nastupa prema Janja-gori radi izvođenja iznenadnog napada iz pozadine na 2. i 4. bataljon, koji su se još nalazili na liniji Klasnica — Plaški, štab brigade je bio obavešten o pokretu i o namerama ove ustaške kolone pa je izdao telefonsko naređenje štabovima 2. i 4. bataljona da se hitno povuku sa položaja i da se probiju iz ustaškog obruča i to: 4. bataljon pravcem Plaški — s. Šušnjari — Janja-gora (k. 448) prema brdu Strmici (k. 563), a 2. bataljon pravcem zaseok Latasi u Janja-gori — šuma Kneja. Pozadin-

ske jedinice brigade, koje su se nalazile u s. Plavča i s. Draga, uspele su da se u poslednji čas izvuku iz obruča i povuku u šumu Palež. Čim su štabovi 2. i 4. bataljona dobili naređenje za povlačenje i probijanje kroz neprijateljske položaje u šumi Janja-gora, bataljoni su svaki u svom pravcu krenuli u proboj. U isto vreme ustaške jedinice iz rejona Plaškog i Starog Sela otpočinju gonjenje bataljona, što je još više otežavalo i onako tešku situaciju u koju su upali bataljoni. Međutim, i u ovoj teškoj situaciji ljudstvo ovih bataljona, gazeći sneg dubok oko 1 metar, uspeva da odoli neprijateljskim napadima sa svih strana. Dok su zaštitnice 2. i 4. bataljona pružale ogorčen otpor, glavnine bataljona vršile su proboj neprijateljskih položaja koje je nešto ranije poseo u Janja-gori. Pod silnim naletom jurišnih grupa ustaški položaji bili su probijeni i bataljoni se nakon toga izvlače u rejon Tuka i Kneja. Za vreme odstupanja i proboja ustaškog obruča 2. i 4. bataljon imali su 18 mrtvih, 26 ranjenih i 7 nestalih. Izgubljena su 4 puškomitraljeza.[6] No i pored ovih gubitaka, iako su bili potpuno opkoljeni, bataljoni su za celo vreme borbe sačuvali formacijske celine, zahvaljujući što su starešine jedinice u najtežim trenucima imali kontrolu i komandu u svojim rukama. Za ovakvo dosta srećno izvlačenje iz jakog ustaškog obruča u prvom redu treba zahvaliti upornoj odbrani 1. i 3. bataljona jer su uspeli da zadrže nekoliko puta jačeg neprijatelja.

Posle završenog povlačenja 2. i 4. bataljona, štab brigade izdao je naređenje 1. i 3. bataljonu da se i oni povuku prema šumi Pišteniku i s. Šumonić, pa je ovim bio otvoren put neprijatelju od Blata prema Plaškom.

U sumrak 6. februara neprijatelj se zadržao na liniji s. Vera — Plaški — Staro Selo — brdo Klasnica, gde je i zanoćio, dok je 3. brigada zanoćila na liniji Tuk — s. Vezmarj — s. Šumonjići. 7. februara je još uvek bio na ovim položajima. Štab brigade, s obzirom na događaje od prethodnog dana a i zbog velikog umora ljudstva, predložio je štabu divizije da se brigada odmah povuče iz Plaščanske doline prema s. Rakovici i Slunju radi kratkog odmora i sređivanja jedinica. Međutim, ovaj predlog štaba

[6] Vidi depešu broj 130 od 7. februara 1945, koju je štab 4. korpusa uputio GŠH. Depeša se nalazi u VII, reg. br. 10—8/1.

brigade nije usvojen već su umesto odmora bataljoni brigade još više istureni prema neprijateljskim položajima, mada nije bilo realnih izgleda da se jedinice brigade odlučnije suprotstave daleko nadmoćnijem neprijatelju, čije je ljudstvo bilo odmornije, dobro nahranjeno, popunjeno municijom, obučeno i opremljeno za planinsko ratovanje i za vođenje borbi po dubokom snegu. U zoru 7. februara raspored bataljona 3. brigade bio je: 4. bataljon na položajima u rejonu Lisac, 2. bataljon u rejonu Latas-brda (k. 386—448). Ostali bataljoni i prištapske jedinice u rejonu sela Drage i s. Plavče. U toku dana neprijatelj nije vršio nikakve pokrete.

U svanuće 8. februara jedan ustaški bataljon, jačine oko 400 ljudi, uspeo je da se neopaženo probije od Starog Sela u pozadinu brigade. Neprijatelj je, koristeći još mrak i nebudnost naših predstražarskih delova, koji su se nalazili na Liscu i Latasovom brdu kod zaseoka Latasi, prošao kroz međuprostore 2. i 4. bataljona i produžio dalje prema Tuku. Tek pošto su ustaše i legionari izbili na put Plaški — s. Tobolić kod Tuka, njegovi prednji delovi bili su primećeni od strane osmatračkih organa brigade. Dok je štab brigade dobio obaveštenje o pokretu neprijatelja, ustaše su već bile zaposele položaje u pozadini brigade na brdu Strmica (k. 563), težeći da prodru dalje prema jugu radi presecanja puta s. Plavča — s. Rakovica koji vodi kroz šumu Ljupča, sa zadatkom da preseku odstupnicu jedinicama brigade, ukoliko one pokušaju da se povuku u tom pravcu. Za vreme pokreta neprijateljske kolone preko Kneje ka Strmici, druge dve njegove kolone, jačine jednog ojačanog bataljona, krenule su i to jedna kolona železničkom prugom Plaški — s. Vera, preko brda Ruj, koje se nalazi na severozapadnim padinama Plaška glava (t. 794), i dalje u pravcu raskrsnice puteva Plaški — Lička Jesenica i Plaški — s. Rakovica, sa zadatkom da ne dozvole odstupanje jedinica brigade u pravcu Blata, a ujedno da u sadejstvu sa svojim jedinicama koje su posele brdo Strmica zatvore odstupnicu brigadi prema Rakovici. Druga veća ustaška grupa kretala se putem Plaški — s. Plavča sa zadatkom da izvrši napad na glavninu brigade u rejonu s. Plavča i s. Draga.

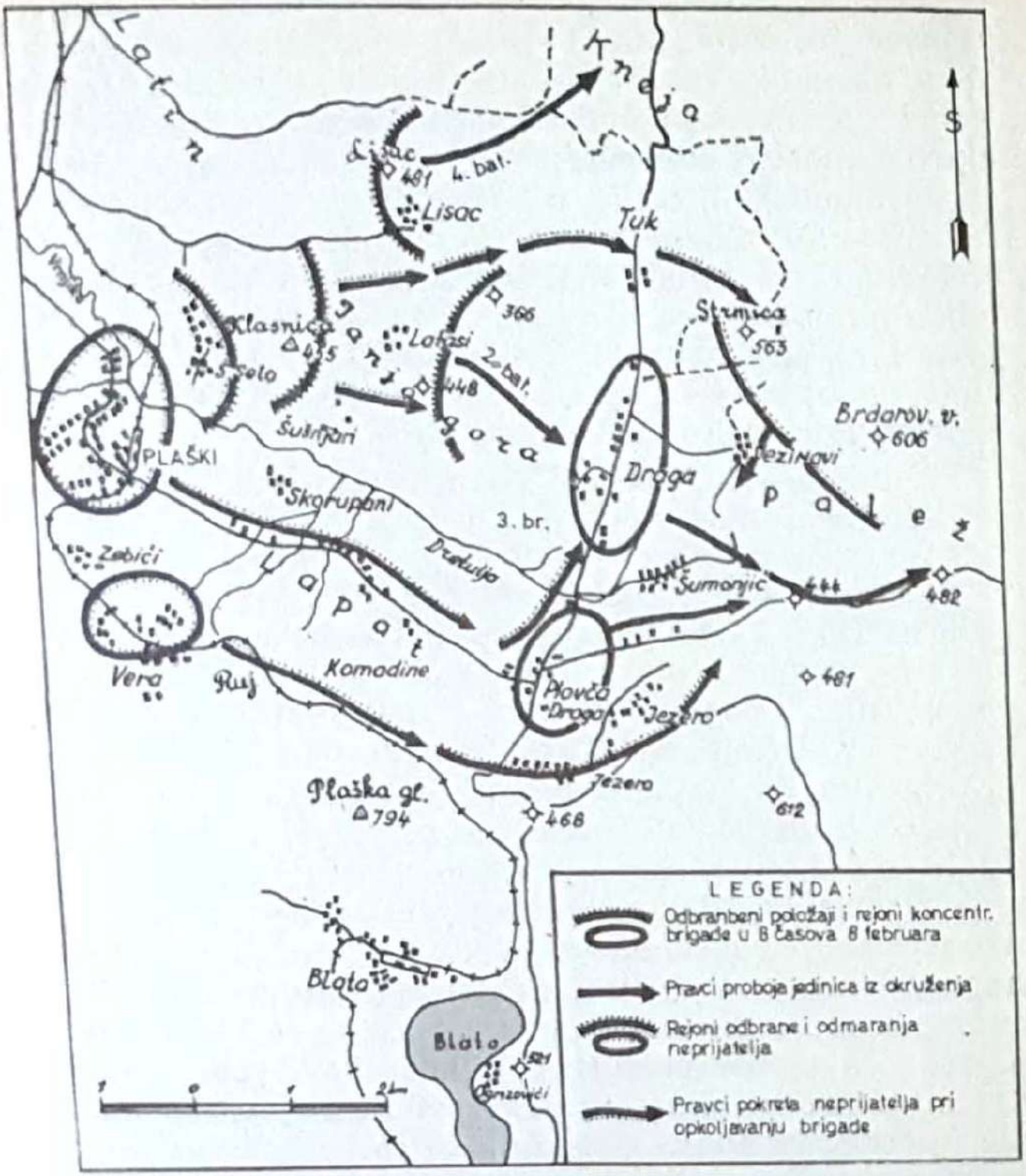

Raspored jedinica brigade u vreme okruženja od strane ustaških i okupatorskih jedinica 8. februara 1945. kod Plaškog.

Pošto je štab brigade bio prilično kasno upoznat o stvarnom stanju na terenu i o neprijateljskim pokretima, te je zbog toga sa zakašnjenjem usledilo i naređenje za povlačenje bataljona sa Lisca i Latasova brda, kao i za blagovremeno izvlačenje glavnine brigade. U vezi sa ovom situacijom štab brigade izdao je naređenje za proboj jedinica iz s. Plavča i s. Drage i da odstupe preko s. Šumonjića

— k. 482 u rejon s. Bajića. Štabu 4. bataljona bilo je prepušteno da sam odluči kojim pravcem će se povući. Čim je počelo povlačenje brigade, njene jedinice su bile sa svih strana napadnute. Čak i ustaške jedinice sa brda Klasnica i od Starog Sela krenule su u napad, pa je u rejonu s. Plavče i s. Drage, zatim na delu puta koji vodi od s. Plavče do zaseoka Bajići u šumi Ljupča nastala teška borba. Neprijatelj je navaljivao sa svih strana, težeći da prisili jedinice brigade na predaju ili da ih dovede u takvu situaciju gde bi bile potpuno uništene. U tako složenom i teškom položaju jedino su se snašli štabovi 1, 2. i 3. bataljona, sačuvali su hladnokrvnost, prisebnost i održali jedinice u rukama. Komandanti bataljona 1. Mile Trkulja, 2. Cvijo Sudar i 3. Mile Božić svojim prisustvom i ličnim primerom podstrekivali su borce na izdržljivost i upornost. U ovoj situaciji najbolje je prošao 4. bataljon, s obzirom na to što je štab bataljona izabrao najpogodniji pravac povlačenja, tako da u toku odstupanja nije naišao na neprijatelja. Štab 4. bataljona u ovoj situaciji samo je brinuo o svojim jedinicama. Iako su ostali bataljoni bili u vrlo teškoj situaciji, štab 4. bataljona, mada je imao mogućnosti nije im pritekao u pomoć. U selu Dragi pozadinske jedinice brigade i bataljona bile su iznenadno napadnute od infiltriranih ustaških delova. Najvažnije je bilo sačuvati ljudstvo pa iako deo brigadnog materijala propadne. U najtežoj situaciji našao se 1. bataljon koji je pri proboju od zaseoka Šumonjići prema šumi Ljupča naišao na neprijateljske položaje u šumi Palež, severoistočno od kote 444 i bio istovremeno napadnut sa fronta i bokova. Probijanje bataljona bilo je vrlo teško jer je jedini put na kome je bila snežna prtina bio posednut jakim ustaškim jedinicama, pa je ljudstvo bataljona moralo gaziti duboki sneg što je usporavalo kretanje jedinica, a neprijatelju su bili stvoreni idealni uslovi za tučenje vatrom jedinica bataljona. Bataljon bi se našao još u težoj situaciji da komandant bataljona nije blagovremeno postavio mitraljesku četu na bezimenu kotu 200 m jugozapadno od kote 482. Pri proboju ova četa je mitraljeskom vatrom prikovala ustaše za svoje položaje i tako olakšala proboj ostalih četa bataljona.

Posle proboja 1. bataljona ostao je otvor u neprijateljskim položajima kroz koje su se probili ostali bataljoni

brigade. Izbijanjem jedinica brigade u rejon zaseoka Bajića, ustaše su se povukle u Plaški. Odmah zatim upućeno je nekoliko grupa boraca da pretraže zemljište na kome su vođene borbe radi prikupljanja ranjenih i mrtvih i radi sakupljanja ostavljenog naoružanja i materijala. Po povratku ovih ekipa sa terena, bilo je interesantno slušati njihova izlaganja o stanju na koje su oni naišli. Na prostoru od oko 10 km^2 nađeno je preko 30 mrtvih naših boraca i neprijateljskih vojnika. Oko njih nalazila se razbacana oprema, oružje i mrtvi konji. Sneg je bio crven od prolivene krvi i krvi ubijene stoke.

Prilikom proboja iz neprijateljskog obruča brigada je imala 20 mrtvih, 5 nestalih i 15 ranjenih.[7]

Ukupni gubici neprijatelja u borbama 6. i 8. februara iznosili su oko 100 mrtvih i ranjenih. Naši gubici u istom periodu bili su: 38 mrtvih, 12 nestalih i 41 ranjen. Među poginulima nalazio se komesar 2. bataljona Ico Kosanović, ađutant 1. bataljona Dušan Grba, komandir čete Stanko Janjanin i komesar čete Jovan Ilić. Među nestalima bili su: pomoćnik komesara čete Stevo Dmitrović i oficir pri štabu 4. bataljona pporučnik Miloš Šimunlija. Ranjene starešine bile su komesari četa Stanko Tarbuk i Mirko Lovrić i pomoćnik komesara čete Milić Tepšić.

Sem gubitaka u ljudstvu brigada je 6. i 8. februara izgubila 1 mitraljez, 2 pt-puške, 16 puškomitraljeza, 42 puške, 2 automata, 2 pištolja, oko 3.000 metaka 7,9 mm, 2 konja, 5 brdskih kazana, 1 km poljskog telefonskog kabla. Za vreme borbi i proboja utrošeno je 20.496 metaka za puške i automatsko naoružanje, 37 ručnih bombi i nešto ostale municije.

Za akcije 6. i 8. februara neprijatelj je izvršio posebne pripreme, uvežbavao je ljudstvo u gerilskom ratovanju i kretanju po dubokom snegu i u snabdevanju jedinica posebnom opremom i naoružanjem. Pre svega, većina neprijateljskih vojnika bila je naoružana poluautomatskim puškama, automatskim naoružanjem i snabdevana dovoljnim količinama municije. Suvišna oprema i odevni predmeti koji su otežavali pokrete po snegu zamenjeni su laganijom i prikladnijom odećom. Pri izradi planova napada pošlo

[7] Operativni izveštaj štaba 8. divizije nalazi se u arhivi VII JNA, reg. br. 2—1, kut. 828.

se od stvarne situacije koja je bila na terenu: razmeštaja jedinica, taktike njihovog ratovanja, dubokog snega, slabe odeće i obuće boraca i geografskog sastava zemljišta. Sem toga, neprijatelj je posebnu pažnju posvetio organizaciji veza brigade i razmeštaja štaba brigade i štabova bataljona. Na osnovu tako dobro proučene situacije plan napada i vatre razrađeni su do najmanjih sitnica. Zato nije ni čudo što je neprijatelj u toku svega tri dana izvršio dva dosta uspela napada na brigadu i naneo joj do tada najosetnije gubitke.

Vremenske prilike tih dana u rejonu Plaščanske doline više su pogodovale napadaču, a posebno takvim jedinicama koje su se dobro pripremile za ratovanje po snegu i temperaturi od —20°C. Sneg je padao češće pa ni prtina nije bilo dovoljno tako da su borci brigade za vreme odstupanja i proboja jedva hodali, pri čemu ih je neprijatelj lakše gonio pokretom i vatrom.

Osnovne slabosti koje su ispoljene o komandovanju bile su; štab brigade praktično nije postojao a njegov se uticaj za vreme borbe nije ispoljio (komandant se nalazio na lečenju; načelnik štaba i komesar obično su se nalazili kod najugroženijih bataljona, itd.).

Štab divizije kada je primio izveštaj o neuspehu 3. brigade 6. februara 1945. u rejonu Plaškog, nije smeo dozvoliti da brigada ostane i dalje raspoređena tako da ju je neprijatelj svakog časa mogao ponovno iznenaditi i naneti joj nove gubitke. Tim pre što je njeno ljudstvo od umora, nespavanja, gladi i pretrpljenog neuspeha preživljavalo izvesnu krizu. I pored toga brigada je prema naređenju štaba divizije zadržana u ravničastom zemljištu i na domaku jačih neprijateljskih snaga koje su se nalazile u širem rejonu Plaškog.

Iako je brigada 6. februara pretrpela nepotrebne gubitke, zbog nebudnosti i slabog obezbeđenja krila i bokova, štab brigada, a ni štabovi bataljona nisu izvukli na vreme potrebne pouke iz ovog primera, pa nije ni čudo što je neprijatelj na isti način svega dan kasnije doveo brigadu opet u težak položaj. U kritičnim momentima na komandnom mestu brigade nije bilo komandanta, komesara ni načelnika štaba brigade, što je takođe bio jedan od nedostataka.

Neprijatelj je mogao postići i veće uspehe da je u najtežim situacijama bio odlučniji i uporniji. Međutim, u teškim situacijama posebno je došla do izražaja odlučnost i upornost čitavog ljudstva brigade, a posebno nekih njenih starešina. U toku proboja bilo je divnih primera junaštva. Ađutant 1. bataljona Dušan Grba kada su se strojevi čete, koja je bila u prvim redovima, malo pokolebali i kada je izgledalo da ona neće uspeti da izvrši proboj ustaških redova, on junački izlazi pred četu i povikom: „Juriš drugovi, za mnom, neprijatelj beži" podstiče čitavo ljudstvo čete na juriš i u silnom naletu borci probijaju ustaški lanac i omogućuju ostalim jedinicama izlaz iz okruženja. U toku juriša Grba je bio najpre ranjen a nakon toga drugi neprijateljski rafal pokosio ga je i on pada mrtav. Ili, drugi primer: Miloš Šimunlija, oficir pri štabu 4. bataljona, za vreme odstupanja bataljona iz Plaškog prema Latasovom brdu ostaje u zaštitnici sa grupom boraca. Kada je neprijatelj primetio da bataljon odstupa još više je navalio na zaštitnicu bataljona. Nastala je teška situacija. Trebalo je osigurati odstupnicu bataljona ali u tom slučaju treba žrtvovati i ljudstvo u zaštitnici. Kada je Šimunlija uvideo u kakvoj se situaciji nalazi zaštinica, uzima automat i tri ručne bombe i sam preuzima ulogu zaštitnice. Njegovim hrabrim držanjem omogućena je odstupnica zaštitnice, ali on nije uspeo da se povuče za bataljonom.

Oslobođenje Bihaća

U vremenu od 1. do 6. marta brigada se nalazila u rejonu Primišlja i Tobolića i za to vreme imala je tri sukoba sa neprijateljem koji je iznenadnim ispadima nastojao da odbaci brigadu dublje prema slobodnoj teritoriji. U ovim borbama neprijatelj je svaki put bio zaustavljen i prisiljen na povlačenje prema Ogulinu. Ukupni neprijateljski gubici iznosili su 65 mrtvih i 70 ranjenih. U isto vreme brigada je imala 2 mrtva i 9 ranjenih. Pošto je neprijatelj pretrpeo neuspeh, i plan nije ostvario, konačno je odustao od daljih ispada prema slobodnoj teritoriji. Nakon toga brigada je već 6. marta u sumrak po naređenju štaba divizije krenula u rejon Plitvičkih jezera i Drežnik-Grada, gde je ostala sve do 20. marta 1945. godine.

U 7 časova 21. marta ujutro muslimanska brigada* 8. divizije krenula je prema s. Baljevcu. 2. brigada ove divizije prema s. Izačić-Gradu kod Bihaća, sa zadatkom da izvrše napade na tamošnje neprijateljske posade. Oko 10 časova brigade su otpočele sa napadima na Baljevac i Izačić-Grad, dok je 3. brigada bila u divizijskoj rezervi. U 11 časova muslimanska brigada, nakon dvočasovne teške borbe, likvidirala je ustaše u s. Baljevcu i produžila nastupnim maršem prema Bihaću. U 14 časova 2. brigada u sadejstvu sa nekim jedinicama 7. divizije likvidirala je jako ustaško uporište u Izačić-Gradu i u s. Prnjavoru, koje se nalazi na severnom delu Izačić-Grada.

Oko 17 časova 22. marta 3. brigada, bez 3. bataljona, izvršila je napad na neprijateljsku posadu u s. Vedro Polje u kome se nalazila jedna ojačana četa legionara iz 373. peš. divizije. Za to vreme 3. bataljon naše brigade bio je pridodat muslimanskoj brigadi, koja se pripremala za napad na Zavalje (južno od Bihaća). Nakon jednočasovne borbe 1. bataljon uspeo je da prodre u sistem neprijateljske odbrane, čime je moral neprijateljskih vojnika bio poljuljan. Znake demoralizacije u neprijateljskim redovima koriste 2. i 4. bataljon i još snažnijim napadom uspevaju i oni da probiju neprijateljske prve odbrambene položaje. Kada se neprijatelj našao u kritčnoj situaciji njegova komanda pokušava protivnapadom da izbaci bataljone iz sela, ali im to ne uspeva. Mrak je pao i bataljoni brigade koriste tamu za bržu likvidaciju pojedinih uporišta, no i neprijatelj nastoji da što bolje iskoristi tamno veče za bolju odbranu posade. Pošto neprijatelju i nakon nekoliko neuspelih protivnapada nije uspelo da zadrži nalete bataljona, on uspeva da zbog nebudnosti bataljona pronađe slabe spojeve u rasporedu jedinica i da se probije prema Bihaću.

U borbi za Vedro Polje neprijatelj je imao 20 poginulih i 30 ranjenih. Brigada je zarobila 19 legionara. U istoj borbi brigada je imala 6 mrtvih i 17 ranjenih. Među ranjenima bilo je 5 podoficira komandira odeljenja i vodova. Zaplenjeno je 21 puška, 1 tromblonska puška, 5.400 metaka 7,9 mm, 100 ručnih bombi, 21 konj, 40 kg kože za obuću, 10 šinjela i drugog materijala i hrane.

---

* Muslimanska brigada došla je u sastav 8. divizije nakon rasformiranja UOG, koncem februara ili prvih dana marta 1945. g.

Muslimanska brigada u toku noći 21/22. marta nije likvidirala neprijateljsku predstražu na Vučjaku kod Zavalja, pa je tek noću 22/23. marta počela borba za Zavalje. Kako brigadi u prvom jurišu nije pošlo za rukom da probije neprijateljsku odbranu, to je štab divizije iste noći ubacio u borbu i 3. bataljon 3. brigade, koji je napadao na Zavalje sa severne strane sela. Oko ponoći obustavljen je napad na Zavalje, jer brigadi i pored ovog pojačanja nije uspelo da uđe u mesto. U 3 časa 24. marta ujutro muslimanska brigada sa 3. bataljonom 3. brigade i prvim delovima 26. divizije 4. armije koji su stigli iz Like ponovo napada na Zavalje. Borba je bila vrlo teška. U prvim jurišima ranjen je politički komesar 3. bataljona Milić Bećo Vojnović, a već na sledećem jurišu teže je ranjen i vršilac dužnosti komandanta bataljona Jovan Gvozdić. U svanuće 23. marta delovi 26. divizije, muslimanske brigade i 3. bataljona uz podršku tenkova 4. armije upadaju u Zavalje. Pošto neprijatelj nije više mogao da izdrži stalne napade jedinica NOV, povlači se u Bihać, ostavivši u Zavalju preko 50% mrtvih i ranjenih legionara.

U vremenu od 21. do 23. marta 1945. godine jedinice 7. i 8. divizije u snažnim naletima oslobodile su sva sela oko Bihaća. U tim akcijama oslobođen je Vaganac, Ličko Petrovo Selo, Baljevac, Brekovica, Turija, Izačić-Grad, Vedro Polje, Zavalje i druga mesta. Kako je ova akcija čišćenja uspela i pošto je u rejon Bihaća stigla i 26. divizija 4. armije odlučeno je da se produži sa napadom na Bihać, mada po ranijem operativnom planu napad na Bihać nije bio predviđen.

Za napad na Bihać predviđena je 8. divizija, izuzev 1. brigade koja se nalazila u rejonu Plitvičkih jezera i vodila borbe sa neprijateljem koji se pokušavao probiti iz Like u Kordun.

Plan napada donet je na brzinu i sadržavao je samo osnovne zadatke jedinica, jer je napad na Bihać trebalo da usledi posle pregrupisavanja jedinica, predviđenih za akciju, pa nije bilo vremena za šira razmišljanja i izradu detaljnijeg plana. Naime, trebalo je iskoristiti momentanu demoralizaciju koja je zavladala među neprijateljskim vojnicima i jedinicama u gradu, a koja je nastala kao rezultat nagle likvidacije svih okolnih nemačko-ustaških posada.

Suština plana napada na Bihać sastojala se iz sledećeg:

1. — Da napad na grad otpočne 24. marta pre podne, s tim da se u prvoj fazi napadne na deo grada koji se nalazi na levoj obali reke Une zato što su se raspoložive snage 7, 8. i 26. divizije NOV nalazile koncentrisane samo prema tom delu grada.

2. — Uporedo sa napadom na zapadni deo Bihaća biti spreman za forsiranje Une radi početka napada i na drugi deo grada koji leži na desnoj obali reke.

3. — U toku napada nastojati da se sačuva most na Uni, koji spaja zapadni sa istočnim delom grada, kako ga neprijatelj ne bi uništio za vreme borbi.

U početnoj fazi napada raspored jedinica 8. divizije bio je: 3. brigada, ojačana oklopnim bataljonom 4. armije, imala je zadatak da napada pravcem Vedro Polje — zahvat puta koji vodi od Vedrog Polja prema Bihaćkom polju i Bihaću. Desno od 3. brigade putem Zavalje — Žegar — Bihać nastupala je 26. divizija, a levo 2. brigada 8. divizije. Muslimanska brigada bila je u divizijskoj rezervi.

Štab 3. brigade izdao je u rejonu Vedrog Polja jedinicama usmenu zapovest za napad. Po ovoj zapovesti brigada je sa jedinicama za ojačanje trebalo da krene iz rejona Vedrog Polja u 8.30 časova ujutro 24. marta. Pokret prema Bihaću bio je predviđen da se izvede u marševskoj koloni, s tim da na čelu kolone maršuje oklopni bataljon, zatim 1. bataljon i štab brigade. Iza 1. bataljona trebalo je da nastupa 2. bataljon, a potom 3. bataljon sa pratećom četom brigade i 4. bataljon na začelju. Trupna komora brigade ostavljena je u rejonu s. Turije, sa zadatkom da odmah razvije brigadnu stanicu za snabdevanje. Po izbijanju čelne kolone na oko 1.000 m pred selo Križ u kome su se nalazili istureni položaji bihaćkog garnizona, brigada je trebalo da se razvije za borbu. Borbeni raspored bio je sledeći:

— 1. bataljon, ojačan oklopnom četom, od mesta razvoja da krene prema Bihaću, s tim da svojim desnim krilom pročisti selo Križ i da održava stalnu vezu sa jedinicama 26. divizije;

— 2. bataljon, ojačan oklopnim bataljonom, bez jedne čete, da se kreće u zahvatu puta koji vodi kroz Bihaćko

polje u Bihać, težeći da što pre izbije na raskrsnicu puteva severno od s. Križ;

— 3. bataljon, ojačan pratećom četom brigade, od linije razvoja nastupa levo od 2. bataljana, s tim da održava vezu sa jedinicama 2. brigade koje su imale da napadaju levo od njega;

— 4. bataljon u brigadnoj rezervi;

— četa za vezu imala je zadatak da početkom borbe uspostavi telefonske veze između štaba brigade i štabova bataljona;

— inžinjerijska četa bila je na okupu i uvek spremna za akcije bilo na kom pravcu, radi izrade prelaza preko reke Une, raščišćavanja minskih polja, likvidacije jako utvrđenih objekata pomoću jurišnih pionira čete.

Oko 10 časova 24. marta čelo kolone brigade izbilo je na 500 metara pred severnim delom s. Križ. Neprijatelj je otvorio vatru na prethodnicu brigade. Čim je otvorena vatra jedinice brigade razvile su se za borbu i krenule u napad. 1. bataljon krenuo je prema neprijateljskim položajima u Križu, a za njim su pošle i ostale jedinice svaka u svom pravcu. U borbi za likvidaciju neprijateljskog uporišta u Križu, 1. bataljon upotrebio je jednu pešadijsku i oklopnu četu. Obe ove čete bez zastajkivanja krenule su odlučno u napad, s tim što je oklopna četa mitraljeskom i artiljerijskom vatrom tukla neprijateljske vatrene tačke i time brzo prisilila neprijatelja na povlačenje prema gradu. Za vreme povlačenja ove neprijateljske grupe, ona je bila gonjena vatrom i pokretom jedinica 1. bataljona pa je vrlo malo neprijateljskih vojnika uspelo da se spase. Negde oko 10.30 časova ujutro oslobođeno je mesto Križ na periferiji Bihaća, a u isto vreme druga brigada 8. divizije zauzela je jedan istureni neprijateljski položaj na koti 246, koja se nalazi u Bihaćkom polju.

Oslobođenjem Križa otpočela je teška borba u predgrađu na levoj obali Une. Neprijatelj se žilavo branio, mada moral kod njegovih vojnika pre početka napada nije bio na visini, te je štab 8. divizije računao da će neprijatelj pružiti slabiji otpor. U ovoj borbi trebalo se boriti za svaku kuću, osvajati svaki bunker po bunker i rov po rov. No, i pored toga borci 3. brigade i ostalih jedinica nošeni željom za pobedom napadali su svom žestinom. Pešadijske

jedinice brigade imale su snažnu podršku oklopnog bataljona pa i divizijske artiljerije. Međutim, usled slabijih veza između pešadije i podržavajuće artiljerije u nekoliko navrata sopstvena artiljerija gađala je po položajima bataljona naše brigade i time usporavala tempo napredovanja, a kod izvesnog dela boraca izazvala strah od gubitaka. Oko 16 časova brigada je izbila pred križanje puteva Zavalje — Bihać i Ličko Petrovo Selo — Bihać odakle je neprijatelj pružao ogorčen otpor iz bunkera oko raskrsnice i utvrđenih objekata i zgrada. Radi likvidacije te raskrsnice štab brigade ubacio je u borbu i 4. bataljon iz brigadne rezerve, a posle ovog brigada je u zajednici sa jedinicama 26. divizije likvidirala neprijatelja u tom delu grada i nastavila sa napredovanjem prema Uni. U toku napredovanja brigade, neprijatelj je izvršio 3—5 protivnapada na jedinice brigade, međutim, svaki pokušaj neprijatelja da zaustavi napredovanje brigade bio je slomljen i naši bataljoni ponovo bi krenuli dalje. Za vreme napada u gradu svaki bataljon imao je u bataljonskoj rezervi po jednu ojačanu četu koja je služila za razbijanje neprijateljskih jačih otpornih tačaka i za odbijanje njegovih protivnapada.

U toku noći 24/25. marta muslimanska brigada 8. divizije prešla je kod s. Vrkašić na desnu obalu r. Une, sa zadatkom da napadne i likvidira neprijateljski spoljni odbrambeni pojas u rejonu Bakšaiš, a potom da čisti deo grada na desnoj obali Une i da tako našim jedinicama stvori uslove za forsiranje reke. Pošto je u toku 24. marta veliki deo grada na levoj obali Une bio oslobođen, noću 24/25. marta jedinice 3. brigade, pa i ostale naše jedinice, imale su nekoliko časova kratkog odmora. Rano ujutro 25. marta 3. brigada krenula je ponovo u napad. Levo od nje 2. brigada skoro je bila očistila od neprijatelja „svoj" deo grada i potom je i ona prebačena preko Une u Vrkašić i Kralje radi pripreme za napad na deo grada koji se nalazi na desnoj obali Une. 3. brigada 25. marta u svom napredovanju naišla je na žilav otpor neprijatelja. No, pošto je 26. divizija uspešno osvajala deo po deo neprijateljskih položaja, to je bataljonima 3. brigade bilo olakšano dalje napredovanje. Mada je neprijatelj nastojao da po svaku cenu održi svoje trupe na levoj obali Une to mu nije

pošlo za rukom već je bio prisiljen da se uz velike gubitke u ljudstvu i tehnici povuče na desnu obalu reke.

Po oslobođenju dela grada, koji se nalazi na levoj obali Une, 3. brigada je po naređenju štaba divizije prebačena u s. Klokot kod Bihaća radi odmora i priprema za odlazak na teren Rakovice i Slunja, gde je neprijatelj izbio od pravca Karlovca i Ogulina. Nakon odlaska 3. brigade iz Bihaća, borbe u gradu su nastavljene još dva dana i 28. marta 1945. grad je konačno oslobođen.

U toku borbe 3. brigade u Bihaću njene jedinice ubile su 118, zarobile 57 i ranile 180 neprijateljskih vojnika. U isto vreme naša brigada imala je 4 mrtva i 36 ranjenih.

Zaplenjeno je 7 puškomitraljeza, 72 puške, 8 automata, 11 pištolja, 2.050 ručnih bombi, 20.000 metaka 7,9 mm, 3 radio-aparata, 26 telefona, 4 pisaće mašine, 1 roto-aparat za umnožavanje, 2 šapirografa, 120 šinjela, 100 bluza, 40 hlača, 150 ćebadi, 40 pari cipela, 100 kg papira, 6,700.000 kuna i dosta drugog materijala i životnih namirnica.[9]

Plan napada na Bihać bio je dobro postavljen i ostvaren. Raspored bataljona u početku napada bio je takođe dobar i zahvaljujući njemu kao i visokom moralu boraca i starešina ne samo 3. brigade već i ostalih jedinica koje su učestvovale u napadu na Bihać, neprijateljska spoljna odbrana je brzo likvidirana i tada je nastala ogorčena borba sa neprijateljem koji je težio da po svaku cenu održi Bihać u svojim rukama. Međutim, štab brigade je blagovremenom intervencijom brigadne rezerve, te održavanjem stalne veze sa susednim jedinicama, koordinirao napad i pokret svojih bataljona i tako jednim vrlo solidnim planom napada njene jedinice postizavale su uspeh za uspehom. Iako je borba bila dinamična i oštra, bataljoni brigade nisu imali većih gubitaka zahvaljujući dobroj usklađenosti pokreta jedinica i vatre, te uskoj saradnji između pešadije i tenkova. Tokom cele borbe samoinicijativa starešina i većine boraca bila je na visini. Borci su tokom borbe, a to se prenelo i na cele jedinice, planski dejstvovali i u toku napada uvek tražili načina kako bi najlakše i bez gubitaka

[9] Vidi pregled izvedenih operacija jedinica 8. divizije za mart 1945. Op. br. 22 od 4. aprila 1945, koji se nalazi u arhivi Vojnoistorijskog instituta JNA, reg. br. 7—1/1, kut. 828.

zauzeli neki objekat iz koga je neprijatelj davao otpor, omogućavali svom susedu levo i desno da lakše i bez gubitaka kreće napred i goni neprijatelja.

Borbe oko Slunja, Poloja i Primišlja

U toku najžešćih borbi za oslobođenje Bihaća, delovi 392. legionarske divizije i dva bataljona 1. rezervnog lovačkog puka iz Generalskog Stola i Ogulina izvršili su prodor prema Primišlju, s. Perjasici i Slunju. U vezi sa ovom situacijom 3. brigada je po naređnju štaba 8. divizije povučena 25. marta iz borbi u Bihaću i nakon kratkog odmora upućena u pravcu Slunja. 26. marta brigada je stigla u rejon Rakovice. Tu su jedinice brigade imale kratak odmor a potom je nastavljen marš ka Slunju sa zadatkom da u svanuće 26/27. marta izbije u blizinu brda Melnica (t. 518) i brda Kosovo kod zaseoka Katići, gde se nalazio jedan bataljon legionara i nešto ustaša.

Organizacija i tok marša bila je prepuštena štabovima bataljona, jer je štab brigade pre pokreta upoznao komandante bataljona sa pravcem marša, vreme polaska i dolaska pojedinih bataljona u određene rejone. Polazak prvih bataljona na marš počeo je noću 26/27. marta u 21 čas, zahvaljujući dobroj organizaciji kao i tome što je pokret izveden bez zastoja, svi bataljoni stigli su u određene rejone oko 1 čas posle ponoći. U toku marša dobijeni su podaci o približnoj jačini i rasporedu neprijateljskih jedinica u rejonu Melnice i Kosova.

U zoru 27. marta brigada je sa 1, 2. i 3. bataljonom izvršila napad na neprijatelja, s tim što je 1. bataljon napao neprijatelja na brdu Melnici, a 2. i 3. bataljon imali su zadatak da napadnu i likvidiraju neprijatelja u zaseoku Katići i na brdu Kosovo. 4. bataljon bio je u brigadnoj rezervi i imao je zadatak da održava tesnu vezu sa 1. bataljonom te mu, ukoliko on sam ne bi mogao da likvidira neprijatelja na Melnici, treba pomoći. Pre početka napada računalo se na to da je moral neprijateljskih vojnika slab i da neće pružiti ozbiljniji otpor. Međutim, već na samom početku napada uočeno je da legionari, Nemci i ustaše čvrsto drže položaje i da će se grčevito braniti. Prvi naš

napad neprijatelj je dočekao snažnom vatrom i uspeo je da nas povrati na polazne položaje. Naše jedinice ponovo su izvršile pripreme za napad i pod zaštitom dejstva minobacačke i mitraljeske vatre bataljoni su krenuli po drugi put u napad. Dobrim manevrom jedinice 2. bataljona i jedna četa 3. bataljona uspele su da zauzmu prednje neprijateljske položaje na Kosovu. Odmah zatim čete 2. i 3. bataljona žešće napadaju i kada je izgledalo da će neprijatelj biti prisiljen da napusti brdo Kosovo, legionari ubacuju u borbu dve čete iz rezerve i protivnapadom zauzimaju izgubljene položaje. Oko podne izvršen je i treći napad na celom frontu brigade. Ovog puta naš napad je bio toliko snažan da je neprijateljska odbrana morala popustiti a pošto su bili zauzeti istureni legionarsko-ustaški položaji, štab brigade ubacio je i brigadnu rezervu, koja je snažnim napadom na težište odbrane na brdu Melnici uspela da slomi neprijateljski dalji otpor. Tada su Nemci, ustaše i legionari počeli da se povlače prema Primišlju i Poloju odakle je u isto vreme krenulo nemačko pojačanje radi prihvata svojih jedinica koje su odstupale od Slunja. Gonjenje neprijatelja nije vršeno jer su naše jedinice bile do kraja fizički iscrpljene, uz to i tučene jakom artiljerijskom vatrom od pravca Primišlja i Poloja.

U toku ove borbe kod Slunja neprijatelj je imao 62 mrtva i 95 ranjenih, 3 legionara su zarobljena. Zaplenjeno je 10 pušaka, 1 automat, 2 pištolja, 1 radio-stanica, 5.000 metaka 7,9 mm, 1 dvogled, 6 pari cipela i drugog materijala. Mi smo imali 7 mrtvih i 26 ranjenih. Izgubljen je 1 mitraljez.[10]

Posle povlačenja neprijateljskih jedinica od Slunja one su zaposele položaje s. Perjasica — s. Poloj — s. Primišlje — s. Tounjski Tržić i na taj način zaposele novu liniju odbrane na slobodnoj teritoriji Korduna. U prvo vreme nije se znao tačan zadatak neprijateljskih jedinica na ovim položajima. Mislilo se da je osnovni cilj ovih okupatorskih jedinica da se stvori širi obruč ispred komunikacije Ogulin — Karlovac, koja je inače do tada bila često izložena napadima naših jedinica NOV i POJ. Međutim,

[10] Vidi pregled izvedenih mesečnih operacija 8. divizije u martu 1945. Op. br. 22 od 4. aprila, koji se nalazi u arhivi VII JNA, reg. br. 7—1/1, kut. 828.

kasnijim razvojem događaja na teritoriji Like i u dolini reke Une videlo se da je neprijateljski ispad prema Slunju i posedanje položaja na liniji Perjasica — Tounjski Tržić trebalo da posluži za prihvat okupatorskih i ustaških jedinica koje su se povlačile sa teritorije Like i Bosanske krajine.

Dejstvo podržavajuće artiljerije za vreme odbijanja neprijateljskog napada od strane jedinica 3. brigade. Snimljeno u aprilu 1945. u rejonu s. Poloja.

U zoru 29. marta tri bataljona 3. brigade otpočeli su sa napadom na neprijateljske položaje koji su se nalazili na liniji kota 435 — severno od s. Mrzlo Polje — kota 494 (severno od Debele gl.) — brdo Debela glava. 4. bataljon napadao je na k. 435; 3. na k. 494 i 2. na položaje na brdu Debela glava. Pod zaštitom mraka naše jedinice krenule su u napad sa ciljem da iznenadno upadnu u neprijateljski sistem odbrane i da stvore povoljne uslove za brzu likvidaciju ustaša i legionara u s. Gor. Primišlju. U vezi sa

ovom zamisli štaba 3. brigade, njene jedinice pošle su na izvršenje zadatka. Međutim, do iznenađenja nije došlo iako su naše jedinice podilazile vrlo oprezno. Kada su prišle na 200 metara do neprijateljskih prednjih položaja na njih je otvorena vrlo žestoka vatra iz celokupnog naoružanja. No, i pored toga dve čete 2. bataljona uspele su da na juriš zauzmu prednje neprijateljske položaje i da se ukline u sistem njegove odbrane. Nakon ovog prvog uspeha, bataljon ubacuje u borbu i rezervu sa zadatkom da proširi svoj uspeh, ali tada i neprijatelju pristižu sveža pojačanja od Primišlja i protivnapadom ovih snaga 2. bataljon je prisiljen da se povuče sa Debele glave. Ostala dva bataljona naše brigade imala su delimičnih uspeha, ali su nešto kasnije protivnapadima bili odbačeni na polazne položaje. Oko 8 časova bataljoni su ponovo krenuli u napad. Od polaznih do jurišnih položaja potpomagale su mitraljeske čete i prateća četa brigade. Pod dejstvom mitraljeske i minobacačke vatre bataljoni su uspeli da se prebace do jurišnih položaja i da izvrše brz i energičan napad. Iako je neprijatelj i ovoga puta dejstvovao snažnom vatrom sva tri bataljona uspela su da se ukline u neprijateljsku odbranu i kada je počela borba po dubini, neprijatelj je ubacio u borbu sveže rezervne snage, a potom je protivnapadom po drugi put odbacio jedinice brigada na polazne položaje. Posle ovog, štab brigade odustao je od daljih akcija i naredio da se bataljoni povuku.

U toku borbe u rejonu Debele glave kod Gor. Primišlja neprijatelj je imao 15 mrtvih i 23 ranjena. Mi smo imali 2 mrtva među kojima i komesara 2. bataljona Slavka Jakšića i 13 ranjenih.

Borbe na liniji Perjasica — Primišlje prestale su 1. aprila. Neprijatelj se i dalje utvrđivao na zauzetim položajima, što je bio znak da on još za izvesno vreme namerava da ostane na okupiranom delu Korduna. Štab 8. divizije odlučio je da se brigada povuče na kraći odmor.

4. aprila 104. planinska nemačka divizija sa delovima 373. legionarske divizije krenula je iz rejona Cazina i Ostrošca prema Drežnik-Gradu i Rakovici sa zadatkom da se najkraćim putem probije u rejon Karlovca. Kada je počeo prodor 104. lovačke divizije od Ostrošca bilo je jasno zašto je neprijatelj tako uporno branio položaje na liniji

Perjasica — Primišlje. Čim je počeo pokret 104. divizije, njoj u susret u rejon Ličkog Petrovog Sela upućena je 7. banijska divizija, a delovi 8. divizije prebačeni su u rejon Rakovice.

U toku 15. i 16. aprila izviđački organi divizije i 3. brigade izvršili su izviđanje neprijatelja i zemljišta na kome se on nalazio. Detaljnim osmtaranjem i prikupljanjem podataka iz više izvora ustanovljeno je da se u rejonu Perjasice nalazi 1. domobranski puk 12. peš. brigade i dve čete 1. planinskog rezervnog nemačkog puka. Na delu terena Perjasica — Poloj nalazio se 4. ustaški bataljon 13. divizije NDH, a na liniji Poloj — Primišlje nalazio se 724. puk 104. nemačke divizije. Na osnovu ovih podataka, štab divizije je odlučio da u zoru 18. aprila napadne neprijatelja na frontu Perjasica —Poloj — Primišlje — Tounjski Tržić sa zadatkom da se neprijatelju nanesu što teži gubici i time ga prisili na povlačenje prema Karlovcu i Ogulinu. Za izvršenje ovog zadatka, štab divizije je 17. aprila izdao zapovest za napad,[11] kojom je 3. brigada imala zadatak da noću 17/18. aprila krene iz rejona s. Kuzma Perjasička, neprimetno prođe između neprijateljskih položaja i kada se prebaci u pozadinu izbije na desnu obalu Mrežnice kod Bijelog brda na Mrežnici. Izbijanjem u taj rejon s jednim bataljonom napasti neprijatelja na Lončarića-glavi (k. 390), a sa ostalim jedinicama izvršiti napad na legionarske položaje u rejonu sela Juzbašića i Adžibabe. Ovaj manevar 3. brigade vršen je radi napada na neprijatelja iz pozadine odakle je bio manje osiguran i manje se nadao. Po likvidaciji ovih položaja nastaviti napredovanje duž puta Tounj — Primišlje i na taj način omogućiti bolji uspeh 2. i muslimanskoj brigadi, koje su imale zadatak da likvidiraju neprijatelja u Donjem i Gornjem Primišlju.

U 5 časova 18. aprila ujutro sve jedinice divizije otpočele su sa napadom na neprijatelja, koji je bio dobro utvrđen i imao je veći broj automatskog naoružanja i minobacača. Iako je 3. brigada već u prvom naletu uspela da likvidira nekoliko neprijateljskih utvrđenih položaja na desnoj obali reke, ona nije postigla potpun uspeh, jer je

---

[11] Zapovest 8. divizije nalazi se u arhivi VII JNA, kut. 828.

neprijatelj pružio vrlo snažan otpor. Neprijateljska taktika svodila se na tučenje artiljerijskom i minobacačkom vatrom jedinica brigade od momenta njihovog polaska sa polaznih položaja sve do jurišnog odstojanja. Za to vreme njegova pešadija nalazila se u zaklonima na suprotnoj strani brda i tako je bila potpuno zaklonjena od dejstva naše mitraljeske i art. vatre. Kada bi jedinice brigade izbile pred jurišne položaje neprijateljska pešadija zauzimala bi položaje na prednjem kraju odbrane i odmah bi sručila paklenu vatru sa bliskih odstojanja po jurišnim strojevima bataljona. Pod ovakvim uslovima borbe, neprijatelj je obično uspevao da odbije naše napade, a i ako bi se neka naša jedinica uspela da uklini u njegov sistem odbrane, neprijatelj bi ubacio u borbu sveže rezervne snage i preduzeo protivnapad koji je redovno uspevao. Zahvaljujući ovakvoj neprijateljskoj taktici nijedna brigada divizije u toku napada 18. aprila nije postigla značajniji uspeh. Pošto se neprijatelj odlučio na upornu odbranu na posednutom zemljištu 3. brigada je posle ovih neuspeha, zajedno sa drugim jedinicama divizije, vodila duže borbe sve do 25. aprila 1945. kad je po naređenju naših viših štabova rasformirana.

Rasformiranje 3. (Plaščanske) udarne brigade

Od početka 1945. godine jedinice naše divizije vodile su teške borbe. U ovim borbama imali smo povećan broj gubitaka iznad dotadanjeg proseka, a rezerve u popuni ljudstva na teritoriji Korduna i Plaščanske doline već su bile iscrpene. Brojno stanje 3. brigade početkom aprila iznosilo je oko 900 ljudi. Približno brojno stanje bilo je i u ostalim brigadama divizije, izuzev muslimanske u kojoj je bilo nešto oko 1.500 ljudi. Pošto su već početkom aprila bili odbrojani poslednji dani okupatoru i njegovim slugama, a definitivno oslobođenje zemlje bilo je na pomolu, to je u takvoj situaciji trebalo pojačati borbu i uložiti poslednje napore radi potpunog uništenja neprijatelja. Zato je štab korpusa odlučio da se rasformira 3. brigada kako bi se sa njenim ljudstvom bolje popunile 1. i 2. brigada 8. divizije. Trebalo je iz rasformiranih bataljona 3.

brigade popuniti bataljone 1. i 2. brigade, a od ljudstva jedinica rodova i službi popuniti istoimene jedinice divizije. Umesto rasformirane 3. udarne brigade štab korpusa je odlučio da se preimenuje muslimanska brigada kao 3. muslimanska brigada 8. divizije.

25. aprila 3. brigada je postrojena kod s. Primišlja, a potom je komandant brigade Mirko Žutić pročitao naredbu štaba 8. divizije o rasformiranju brigade. Nakon toga, Žutić je održao prigodni govor i na kraju je pozvao sve starešine i borce da se i u budućim borbama i zadacima još više založe i da daju sve od sebe i da na taj način što više doprinesu konačnom uništenju okupatora i njegovih slugu.

Posle završenog svečanog dela rasformiranja brigade, od 1. i 2. bataljona formiran je novi bataljon pod komandom Cvije Sudara i kao takav upućen u sastav 1. udarne brigade. Od 3. i 4. bataljona formiran je 2. bataljon i za komandanta bataljona postvljen Petar Vukobratović. Ovaj bataljon ušao je u sastav 2. udarne brigade. Kompletne jedinice rodova i službi 3. brigade upućene su u sastav odgovarajućih jedinica divizije. Preostali komandni kadar štaba brigade, štabova bataljona i nekih komandi čete poslat je po unapred utvrđenom planu u štab divizije i štab 4. korpusa na novi raspored.

Iako su borci i starešine 3. brigade teška srca primili odluku o rasformiranju brigade, ipak su bili svesni da je u konkretnoj situaciji to bilo možda najbolje rešenje. Zato nije ni bilo nikakvih negodovanja od strane boraca i starešina, već dapače među ljudstvom je došlo do spontanog veselja. Tom prilikom odjeknule su partizanske pesme, klicalo se drugu Titu, Komunističkoj partiji i slobodi. Ovo veselje bilo je i prošireno prisustvom naroda i omladine obližnjih sela. Na kraju veselja i na rastanku nastalo je ljubljenje i stisci ruku. Eto tako je svega 12 dana pre završetka rata formacijski prestala da postoji proslavljena 3. kordunaška brigada, koja je po oceni viših štabova ulazila u red boljih ne samo brigada 8. divizije, već i NOV i PO Hrvatske. Iako je brigada kao celina rasformirana i kao takva više nije postojala, njen borački i starešinski sastav prošao je od 28. aprila do 7. maja put: Primišlje na Kordunu, Ogulin, Vrbosko, Delnice, Brod na Kupi u Gorskom kotaru; Rakek i Ilirska Bistrica na teritoriji Slo-

Prenos posmrtnih ostataka 520 žrtava ustaškog pokolja u maju 1941. u selu Blagaju kod Veljuna. Snimljeno u leto 1945. u selu Veljunu.

venije. Na putu kroz Gorski kotar i Istru narod je sa oduševljenjem dočekivao jedinice divizije. Za vreme prolaska kroz sela jedinice su prolazile kroz špalir naroda koji su zasipali borce cvećem i pozdravima dobrodošlice. Sem toga klicalo se slobodi, slobodnoj Istri, te bratstvu jugoslovenskih naroda. Te reči brujale su među borcima jedinica, te reči bile su ispisane crvenim slovima svuda i na svakom mestu. Na zidovima popaljenih sela, na slavolucima, na svakoj kući stajale su parole posvećene Istri i Slovenačkom primorju i oslobođenju ovih pokrajina od dugogodišnjeg jarma Musolinijeve fašističke Italije.

Od Prezida, kroz lepe crnogoričine šume, ispod snegom pokrivenog Snežnika, na dan 1. maja 1945, prolazile su čete i bataljoni 8. divizije, a među njima i ratnici bivše 3. kordunaške brigade, staru versajsku jugoslovensko-italijansku granicu, prolazile su u Istru, a srce boraca kucalo je mnogo jače zbog oduševljenja što se kordunaškim i krajiškim jedinicama pružila prilika da i one sa drugim jedinicama NOV Jugoslavije daju svoj doprinos oslobođenju i priklju-

čenju matici Jugoslaviji. Prvi pozdrav našim borcima zaželeo je narod popaljenog sela Koritnice, zasipajući cvećem jedinice. Borci i stanovnici ovog sela bili su oduševljeni i susretom. Narod i njegova slavna armija osloboditeljica slavili su toga dana, pored skorog oslobođenja ovih krajeva, i 1. maj 1945. godine, koji je prvi put, mada u skromnim uslovima, slavljen kao međunarodni praznik radnika i seljaka — praznik radnog čoveka.

Iako brigada kao celina nije imala tu čast da dočeka kapitulaciju okupatorske vojske i slobodu zemlje, njeno preživelo ljudstvo, svrstano u preostale jedinice divizije, nakon trodnevne vrlo teške i žestoke borbe protiv jedinica 97. nemačkog korpusa u rejonu Ilirske Bistrice, savladalo je 7. maja neprijatelja i time je rat za njih bio završen. U toku dana u Ilirskoj Bistrici bilo je veliko slavlje, narod i armija slavili su veliku pobedu. U podne 7. maja štab 8. divizije u vanrednom izdanju divizijskog lista „Bratstvo", krupnim slovima je pisalo:

Rat je završen — Njemačka je kapitulirala. I dalje se nastavlja:

Agencija „Rojter" objavila je da je Njemačka kapitulirala na svim frontovima.

Kapitulacija je potpisana u glavnom štabu generala Ajzenhauera, u Remsu u Francuskoj. U ime Nemačke akt o kapitulaciji je potpisao novi šef Njemačkog generalštaba general Gustav Jodl, a u ime saveznika načelnik Ajzenhauerovog stana general Smit, sovjetski general Suslakov i francuski general Seve. Kapitulacija je potpisana tačno u 2 sata 41 minut ujutro 7. maja 1945. godine. Poslije potpisa general Ajzenhauer primio je generala Jodla koji je izjavio: „Ovim potpisom primirja njemački narod i vojska predani su na milost i nemilost pobjediocima..."

U vremenu od 5. decembra 1942. pa do 25. aprila 1945. godine brigada je prokrstarila Kordun, Liku, Bosansku krajinu, Baniju, Pokuplje, Žumberak, Belu krajinu i deo Gorskog kotara. Za dve godine, 5 meseci i 20 dana brigada je prevalila oko 4.100 km puta. Krajnja tačka na istoku do koje je brigada doprla bio je Cazin i Hrastovica kod Petrinje, na severu Klinča — Selo kod Zagreba, Krašić na Žumberku i Metljika u Sloveniji. Na zapadu Črnomelj, Vrbovsko i Žuta Lokva, i na jugu Gospić i Srb u Lici. Najveći deo vremena brigada je provela na Kordunu i Lici, a za ovaj teren bila je posebno vezana nakon rasformiranja

Kordunaškog i Plaščanskog partizanskog odreda početkom leta 1944. godine. S obzirom na to što se celu 1944. godinu na teritoriji Korduna nalazio Glavni štab NOV i POH, CK KPH, štab 4. korpusa i njegove prištapske jedinice i ustanove, te Okružni NOO Karlovac, OK KP Karlovac i mnoge druge civilne i vojne ustanove Kordunaškog vojnog područja to je 3. brigada imala zadatak da posedanjem položaja na liniji Perjasica — Primišlje — Tounjski Tržić — Plaški aktivno dejstvuje železničku prugu Karlovac — Ogulin i put Karlovac — Oštarije — Brinje i ometa saobraćaj na tim komunikacijama, te nanosi neprijatelju gubitke i time obezbeđuje slobodnu teritoriju Korduna sa tog pravca. Mada je brigada dobar deo vremena sprovela na Kordunu i Lici, ona je u toku njenog postojanja prevalila veliki put i imala težih marševa po besputnom terenu, po snegu i velikoj hladnoći. Neki od tih marševa još su i danas u živom sećanju preživelih boraca i starešina brigade kao: marš koji je brigada izvela od 1. do 4. januara 1943. godine iz rejona Čemernice kod Topuskog preko Vrginmosta, Vojnića, Slunja, Rakovice do Saborskog kod Plitvičkih jezera. Ili, marš koji je izveden od 17. do 20. januara iste godine iz rejona Ličke Jasenice do Krnjaka u dužini od oko 75 km. Oba ova marša izvedena su za nepun mesec dana i u rekordnom vremenu, mada je sneg bio visok oko 1 metar, a u Lici i oko Slunja bio je još i veći. Prosečna dnevna temperatura iznosila je oko —10°C, a noću ona je dostizala i do —30°C. Posle završenih marševa jedinice brigade odmah su stupile u teške borbe sa jakim neprijateljskim snagama. Tek što je brigada 20. januara maršem stigla u rejon Krnjaka, već sutradan je nastavila da odstupa pred daleko jačim neprijateljem a ujedno da vodi teške odbrambene borbe na komunikaciji Krnjak — Slunj — Bihać — Gor. Lapac.

Pored ovih marševa brigada je u toku rata izvela i mnoge druge kao usiljeni marš Otočac — Gospić, sprovođenje ranjenika sa Žumberka, preko Črnomelja, Vinice, Trošmarije i Dubrava u rejon Perjasice. Marš brigade iz rejona Krnjaka kroz Kordun, Pokupsko na Žumberak itd.

Iako je brigada jedan deo vremena bila vezana za obezbeđenje slobodne teritorije Korduna i Like i tako su joj akcije bile delimično ograničene, ona je ipak tokom svoga postojanja postigla vidne uspehe.

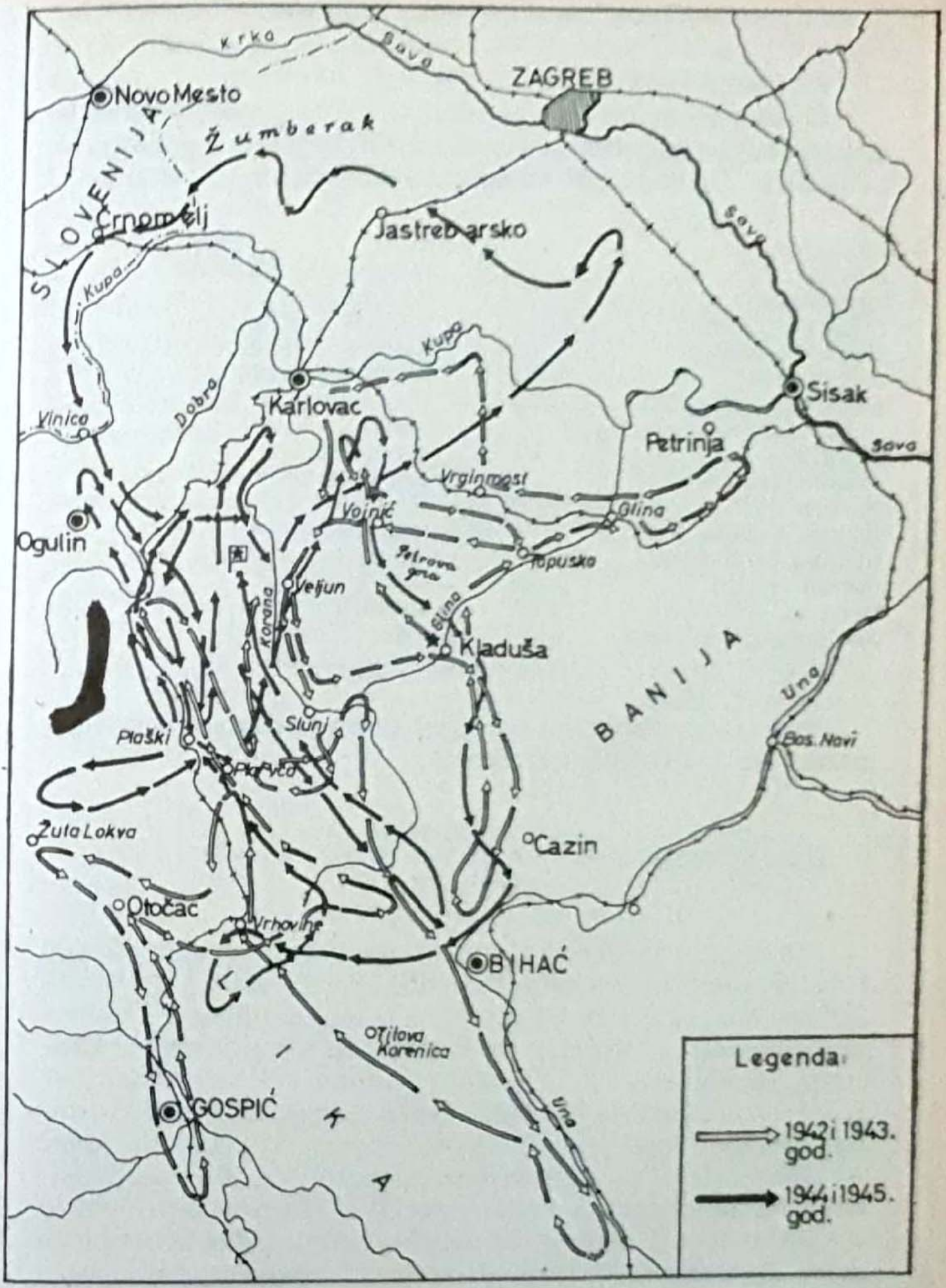

Pređeni put brigade u toku rata

Gubici neprijatelja i brigade:

a) *neprijatelja*

U toku borbi brigada je ubila 2.463 neprijateljska vojnika, podoficira i oficira. Ranila 2.527 vojnika i podoficira i 6 oficira. Zarobila 857 vojnika i podoficira i 16 oficira.

Zaplenila:

pušaka	1.270	tenkova od 3,5 tona	1
tromblonskih i poluautomatskih pušaka	23	kamiona od 3,5 tona	4
pištolja raznih	68	putničkih automobila	1
automata	62	motocikla raznih	7
signalnih pištolja	13	bicikla običnih	5
puškomitraljeza	99	dvoosovinskih kola	17
mitraljeza	51	konja i mazgi	89
minobacača 45, 50 i 81 mm	36	radio-stanica	6
topova raznih	6	poljskih telefona i tel. centrala	37
metaka 7,9 i 8 mm	455.000	minodetektora	2
ručnih bombi	3.365	ručnih dvogleda i ručnih busola	39
mina za minobacače	2.530	vojničkih odela oko	1.000
artiljerijskih granata	996	ćebadi	958
		šatorskih krila	215

Sem ovog zaplenjeno je još dosta drugog vojničkog materijala i životnih namirnica.

Uništena i oštećena neprijateljska tehnika

Oboren je jedan dvomotorni avion bombarder, oštećen 1 i uništena 3 putnička automobila, oštećenih 6 i uništenih 24 kamiona, oštećeno 5 i uništena 3 tenka, uništen 1 oklopni automobil i oštećena još dva ovakva automobila. Uništena lokomotiva i 3 železnička vagona, od toga jedan oklopni vagon. Srušen železnički most na reci Lici kod Gospića. Porušeno 8 propusta i 3 podvožnjaka na pruzi Karlovac — Gospić. Ova pruga porušena u dužini od 9,7 km, prekinuta na 492 mesta, a pruga Zagreb — Karlovac prekinuta na 100 mesta. Uništene železničke zgrade i postrojenja na ž. st. Topusko, Oštarije i Skakavac. Srušena su četiri veća mosta i to na Uni kod Kulen-Vakufa, na reci Lici kod Gos-

pića i na Mrežnici Kod s. Tobolića i Primišlja. Izrađeno je preko 30 prepreka na putevima Korduna, Like, Cazinske krajine i Žumberka radi sprečavanja saobraćaja neprijateljske motorizacije.

Ubijen 81 konj i mazga koje je neprijatelj koristio za transport ili nošenje naoružanja.

b) *gubici brigade*

U toku rata brigada je imala oko 400 mrtvih boraca i starešina a među njima: 1 politički komesar brigade, 2 člana politiodela brigade, 1 zamenik komandanta brigade, 3 komandanta bataljona, 4 komesara bataljona, 1 zamenik komandanta bataljona, 4 ađutanta bataljona, 1 obaveštajni oficir bataljona, 1 referent sanîteta bataljona, 2 intendanta bataljona, 1 oficir pri štabu bataljona, 18 komandira četa, 11 političkih komesara četa, 3 zamenika komandira četa, 4 pomoćnika komesara četa i preko 35 komandira vodova i vodnih delegata.

U istom periodu brigada je imala 1.100 ranjenih starešina i boraca od toga: 2 komandanta brigade, 8 komandanata bataljona, 6 komesara bataljona, preko 20 komandira četa, 15 političkih komesara četa i drugih.

Pored navedenog brigada je izgubila u borbi

pušaka	56	minobacača	2
pištolja	3	mitraljeza	2
automata	3	pt-pušaka	2
puškomitraljeza	17		

Oslobođeno gradova i sela

a) *u samostalnim borbama brigada je oslobodila:* Hrastovicu kod Petrinje, Topusko, ž. st. Topusko, Čemernicu kod Topuskog, Vukmanić kod Karlovca, Slunj, Cetingrad, Veliku Kladušu, Ličko Petrovo Selo, Vedro Polje kod Bihaća, Donji Babin Potok, Rudopolje kod Vrhovina.

b) *U saradnji sa drugim jedinicama:* Vukmanić kod Karlovca, Skakavac, Drežnik-Grad, Zavalje kod Bihaća,

Bihać, Gornji Lapac, Saborski, Ličku Jasenicu, Oštarije, Vaganac, Brinje, Vrhovine, Otočac, Ramljane i Duman kod Perušića i Krašić na Žumberku.

Pohvale i odlikovanja brigade

a) *Pohvale*

1. — Za istrajnost, požrtvovanost i za uspehe postignute pri oslobođenju Saborskog i Ličke Jasenice januara 1943. i za zalaganje na rušenju železničke pruge, mada je temperatura iznosila —30°C, i odbijanje četničko-italijanskih napada pri pokušaju ponovnog zauzimanja Saborskog i Ličke Jesenice, 15. brigada pohvaljena je naredbom štaba divizije.

2. — Za uspehe postignute u toku 4. neprijateljske ofanzive i za akcije izvedene u proleće 1943. pri čišćenju Like od okupatora i domaćih izdajica brigada je dobila naziv UDARNA.

3. — Na dan 21. septembra 1943. komandant divizije predao je brigadi prelaznu divizijsku zastavu za uspehe postignute u borbama u toku takmičenja — juni, juli, avgust — 1943. godine.

4. — Za primernu upornost u borbama pri odbrani sela Plaščanske doline i za uspehe postignute u prvoj polovini marta 1944. brigada je 17. marta od strane GŠH istaknuta za primer ostalim jedinicama NOV Hrvatske.

5. — Za uporne borbe na prostoru Ostrožac — Cazin u vremenu od 9. do 12. aprila 1944. godine prilikom osiguranja jedinica 8. divizije i UOG koje su napadale na neprijateljski utvrđeni garnizon u Cazinu, brigada je istaknuta ostalim jedinicama kao primer od strane štaba 4. korpusa.

6. — Pohvaljena naredbom štaba 8. divizije za uspešne borbe pri zauzimanju jakih neprijateljskih utvrđenih položaja na Trojvrhu i Mudrić-glavici kod Plaškog. Istom naredbom pohvaljen je i komandant brigade Dragan Pajić.

7. — Pohvaljena naredbom štaba 4. korpusa početkom januara 1945. za uspešan napad na Ličko Petrovo Selo i Vaganac. Ovom naredbom pohvaljen je i štab brigade.

b) *odlikovanja*

Nakon završetka rata brigada je zbog zasluga u borbama protiv neprijatelja, za zasluge na učvršćivanju bratstva i jedinstva naših naroda, za zasluge koje je učinila svom narodu, Ukazom Vrhovnog komandanta maršala Tita odlikovana i to:

1. — Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vencom.
2. — Ordenom zasluga za narod sa zlatnim vencom.
3. — Ordenom partizanske zvezde sa zlatnim vencom.

Četiri starešine brigade proglašene su za narodne heroje Jugoslavije, a devet je unapređeno u čin generala JNA.

Eto tako je stvarana i rasla 3. kordunaška brigada. Iako mlada i stvorena u oči čuvene okupatorske ofanzive „vajs" njeni borci su već do tada nosili na svojim zastavama mnoge pobede, njihove puške kaznile su mnoge zločince i izdajice, njihovi smeli i neodoljivi juriši ulivali su smrtni strah u kosti neprijatelja, zatvorenog u betonskim bunkerima okruženim bodljikavom žicom i minskim poljima.

Posle njenog formiranja, u okupatorskoj najezdi za vreme 4. neprijateljske ofanzive osetili su njenu ubojnost, moć i snagu naročito italijanska okupatorska vojska i četnici na teritoriji Like. U periodu njenog postojanja sinovi Korduna su smelo i neustrašivo u potpunosti izvršavali naređenja svog voljenog Vrhovnog komandanta maršala Tita i krvlju svojih najboljih sinova pokazali koliko vole svoj narod i domovinu. Borbeni put brigade obeležen je teškim ali slavnim borbama, kojima je ispisana istorija naše narodnooslobodilačke borbe.

Kroz NOR ona je dostojno pronosila slavu naroda Korduna, dostojno je svetila žrtve i stradanja svog napaćenog kraja. U brigadi narod njenog kraja gledao je čvrstog zaštitnika i branioca onih ideala za koje su mnogi sinovi i kćeri Korduna i drugih krajeva naše zemlje dali svoje živote.

U jedinicama brigade borili su se rame uz rame Srbi iz Korduna i Hrvati iz Hrvatskog primorja i Istre. Oni su zajednički nosili buktinju bratstva i jedinstva naših naroda, pionirski izvršavali ulogu sjedinjavanja i bratimljenja Srba, Hrvata i ostalih bratskih naroda nove Jugoslavije. U večitoj će uspomeni ostati i pokoljenja će govoriti o palim Kordunašima po bregovima Bosanske krajine, Pokuplja, Žumberka, Bele krajine i Gorskog kotara, koji nisu žalili živote za odbranu hrvatskih i muslimanskih sela i domova, kao i za stvaranje boljih uslova života budućim pokoljenjima. Neka i ovo delo bude uspomena na njih.

PRILOZI

Prilog br. 1

PREGLED

starešina koji su bili na dužnosti komandanta i političkog komesara brigade, te komandanata i komesara bataljona

Red. br.	PREZIME I IME	vreme provedeno na dužnosti	razlog premeštanja
	KOMANDANTI BRIGADE		
1	VIDOVIĆ NIKOLA	5. 12 1943. do konca oktobra 1943.	postavljen za op. of. divizije
2	NOVKOVIĆ MOMČILO	od novembra 1943. do 31. 12. 1943.	prekomandovan u 35. diviziju
3	KUKIĆ MILOŠ	1. 1. 1944. do jula 1944.	postavljen za komesara 2. brigade
4	PAJIĆ DRAGAN	od avg. 1944. do 1. 3. 1945.	postavljen na višu dužnost
5	ŽUTIĆ MIRKO	1. 3. 1945. do 25. 4. 1945.	rasfor. brigada
	POLITIČKI KOMESARI BRIGADE		
1	BEKIĆ BRANKO	5. 12. 1942. do 22. 1. 1943.	poginuo
2	BACKOVIĆ ALEKSANDAR	25. 1. 1943. do 1. 7. 1943.	prekomand. za komesara 4. brig.
3	BAJIĆ DUŠKO	1. 7. do 2. 8. 1943.	prekomand. za komesara 4. brig.
4	BACKOVIĆ ALEKSANDAR	2. 8. 1943. do 31. 12. 1943.	postav. za komesara 8. divizije
5	LIVADA SIMO	1. 1. 1944. do sept. 1944.	postav. za komesara KVP
6	ZIMONJA MILAN	od poč. septembra 1944. do 25. 4. 1945.	rasfor. brigada
	1. — BATALJON KOMANDANTI		
1	BREBERINA MIŠKO	5. 12. 1942. do 15. 3. 1943.	teško ranjen i umro
2	PAVIĆ MIĆO	15. 3. 1943. do 16. 7. 1943.	poginuo
3	LJEPOVIĆ VOJIN	1. 8. 1943. do 25. 4. 1944.	ranj. i up. u bol.
4	PEŠUT ĐURO ALIN	1. 5. 1944. do avgusta 1944.	na raspolaganje OK KPH
5	SAVIĆ VASO	1. 8. 1944. do polovine	postavljen za op.
6	TRKULJA MILE	16. 12. 44. do 25. 4. 1945. decembra 1944.	of. brigade rasfor. brigada

br. Red.	PREZIME I IME	vreme provedeno na dužnosti	razlog smenjivanja
	KOMESARI 1. BATALJONA		
1	RATKOVIĆ MILE	5. 12. 1942. do 15. 12. 1942.	teže ranjen
2	NAPIJELO MILIĆ	17. 12. 1942. do 21. 3. 1943.	teže ranjen
3	CVIJANOVIĆ MILAN	25. 3. 1943. do jula 1943.	onesposobljen za trupu
4	TRKULJA NEBOJŠA	15. jula 43. do 31. 12. 1943.	postavljen za komesara 3. batalj.
5	NINKOVIĆ VLADO	1. 1. 1944. do 20. 10. 1944.	poginuo
6	VUJAŠKOVIĆ JANKO	21. 10. 1944. do 25. 4. 1945.	rasfor. brigada
	2. BATALJON — KOMANDANTI:		
1	BASARA NIKOLA	20. 12. 1942. do 1. 9. 1943.	post. na višu duž.
2	IVKOVIĆ RADE	1. 9. 1943. do 31. 12. 1943.	premešten u karlovački PPO
3	PEŠUT ĐURO ALIN	1. 1. 1944. do 1. 5. 1944.	post. za komand. 1. bat. 3. brigade
4	KOZLINA SIMO	1. 5. 1944. do 2. 8. 1944.	post. za komand. bataljona PPK
5	SUDAR CVIJAN	15. 8. 1944. do 25. 4. 1945.	rasfor. brigada
	KOMESARI 2 BATALJONA:		
1	MAMULA BRANKO	20. 12. 1942. do 12. 2. 1943.	oboleo od tifusa
2	BULAT JOVICA	15. 2. 1943. do 1. 8. 1944.	premešten na višu dužnost
3	RASTOVAC OSTOJA	1. 8. 1944. do 26. 11. 1944.	zbog bolesti
4	KOSANOVIĆ ILIJA ICO	26. 11. 1944. do 6. 2 1945.	poginuo
5	JAKŠIĆ SLAVKO	6. 2. 1945. do 17. 4. 1945.	poginuo
	3. BATALJON — KOMANDANTI:		
1	PAVIĆ MIĆO	5. 12. 1942. do 10. 1. 1943.	oboleo
2	LJEPOVIĆ MILE	10. 1. 1943. do aprila 1943.	teže ranjen
3	KOZLINA SIMO	25. 4. 1943. do 1. 5. 1944.	postavljen za komandanta 2. bat.

Red. br.	PREZIME I IME	vreme provedeno na dužnosti	razlog smenjivanja
4	VEČERINOVIĆ ĐURO	1. 5. 1944. do avg. 1944.	zbog bolesti
5	BOŽIĆ MILE	6. 8. 1944. do 25. 2. 1945.	teže ranjen
6	GVOZDIĆ JOVAN, zas. k-ta	26. 2. 1945. do 25. 4. 1945.	rasfor. brigada
	KOMESARI 3. BATALJONA:		
1	LIVADA SIMO	5. 12. 1942. do 15. 8. 1943.	postavljen za komesara PPO
2	BASTA MILAN	20. 8. 1943. do 31. 12. 1943.	postavljen za komesara PPO
3	TRKULJA NEBOJŠA	1. 1. 1944. do 31. 8. 1944.	premešt. u 34. div.
4	JAKŠIĆ SLAVKO	1. 9. 44. do januara 1945.	ranjen
5	VOJNOVIĆ MILIĆ	5. 1. 1945. do 25. 4. 1945.	rasfor. brigada
	4. BATALJON — KOMANDANTI:		
1	PERIĆ IGNJATIJE	31. 1. 1943. do 23. 4. 1943.	postavljen za načel. štaba brigade
2	ZATEZALO SIMO-ŠKERIĆ	23. 4. 1943. do kraja jula 1943.	zbog bolesti — ranjen
3	KORAĆ LJUBOMIR	25. 7. 1943. do 30. 1. 1944.	zbog odlaska na novu dužnost
4	SUDAR CVIJAN	1. 2. 1944. do 16. 7. 1944.	zbog ranjavanja
5	BOŽIĆ STEVO	18. 7. 1944. do 10. 2. 1945.	poginuo
6	VUKOBRATOVIĆ PETAR	15. 2. 1945. do 25. 4. 1945.	rasfor. brigada
	KOMESARI 4. BATALJONA:		
1	NOVAKOVIĆ MOJSIJE	30. 1. 1943. do 20. 2. 1943.	onesposobljen za oper. jedinicu
2	SKORUPAN MIRA	20. 2. 1943. do 15. 3. 1943.	premeštena u štab brigade
3	MARKOVIĆ RADE	15. 3. 1943. do sept. 1943.	premešten na drugu dužnost
4	ERDELJAC PETAR	sept. 1943. do 31. 12. 1943.	premešten u Karlovačku brigadu
5	MARKOVIĆ RADE	1. 1. 1944. do sept. 1944.	poginiuo u borbi
6	ZJAČA DRAGAN	sept. 1944. do 24. 4. 1945.	rasfor. brigada

Prilog br. 2

BROJNO STANJE I NAORUŽANJE 15. BRIGADE[1] na dan 20. aprila 1943.

A. Brojno stanje ljudstva

po spisku			na rashodu			u licu			PRIMEDBA
muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	
1.370	47	1.417	671	14	685	699	33	732	

NAPOMENA: u isto vreme brojno stanje 4. brigade iznosilo je 1.506, a 5. brigade 8. divizije 1.066 ljudi.

U odnosu na ostale brigade divizije rashod ljudstva 15. brigade bio je znatno veći i on je iznosio 685 boraca i starešina ili 48,3% od ukupnog brojnog stanja brigade. Ovaj rashod nastao je kao posledica većeg broja izbačenih iz stroja u toku borbi i obolelih od tifusa koji je u to vreme harao u jedinicama NOV i POH.

B. Pregled naoružanja brigade

pušaka	685	municije za puške . .	16.617
automata	2	municije za automate .	10
puškomitraljeza	32	municije za puškomitraljeze	8.926
mitraljeza	5	municija za mitraljeze	2.000
lakih bacača	7	mina za lake bacače .	132
		ručne bombe defanzivne	112
		ručne bormbe ofanzivne	333

Iz navedenog pregleda naoružanja može se izvući zaključak da je brigada još 20. aprila 1943. godine bila uglavnom naoružana: puškama, puškomitraljezima, mitraljezima i lakim minobacačima. S ovom vrstom i količinom naoružanja vatrena moć brigade bila je relativno mala. Ako se tome doda da je i popuna municijom bila jako slaba (prosečna količina municije za pušku iznosila je 24 metka, na puškomitraljez po 279 i na mitraljez po 400 metaka), što je još više umanjivalo ionaku slabu i malu vatrenu moć brigade.

---

[1] Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 89, str. 268.

Sekr. 15. brigade 8. div.
1. korp. 16. januar 1943.

PREGLED PARTIJACA U 15. BRIGADI 8. DIVI

jedinica	komandanti										komesari									
	polit. pripad.			socijalni sastav					nac. sastav		politička pripadnost				socijalni sastav				nac. sastav	
	partijci	nepartijci	kanididati	radnici	seljaci	obrtn. trg. i namešten.	intelektualci	biv. ofic. i podof.	Srbi	Hrvati	partijci	nepartijci	kandidati	skojevci	radnici	seljaci	obrt. nameš. i trgovci	intelektualci	Srbi	Hrvati
štab brigade	2			1	1				2		2						1	1	1	1
1. bataljon	2				2				2		5				1	3		1	5	
2. bataljon	1					1			1		4					2	1	1	4	
3. bataljon	1				1				1		5				1	3	1		5	
mitr. četa											1					1			1	
četa za vezu																				
SVEGA:	6			1	4	1			6		17				2	9	3	3	16	1

NAPOMENA: original se nalazi u arhivi CK SK Hrvatske u kutiji 15. brigade.

Prilog br. 2a

PREPIS

ZIJE I KORPUSA NOV HRVATSKE

oficiri								partizani										
politič. pripad		socijalni sastav				nac. sastav		politička pripadnost				socijalni sastav partije					nac. sastav partije	
partijci	nepartijci	radnici	seljaci	obrt. trgov. i nameštenici	inteletktualci	Srbi	Hrvati	partijci	nepartijci	kandidati	skojevci	radnici	seljaci	obrt. i trg.	inteletktualci	bivši of. i podof.	Srbi	Hrvati
2			1		1	1	1		9	4								
1			1			1		51	165	29	54	4	43	3	3		48	3
3			2	1		3		12	115	23	20	1	9	2			10	2
5		1	2	1		4	1	14	114	12	30	2	9	2	1		13	1
1			1		1	1		6	41	3	4	1	5				6	
1		1				1		2	51	2	6	1	1				1	1
13		2	7	2	2	11	2	85	495	73	114	9	67	7	4		78	7

SEKRETAR
Antun Vidović, s.r.

Prilog br. 3

PREGLED

nacionalnog i socijalnog sastava 3. brigade 8. divizije na dan 31. oktobra 1944. godine

BROJNO STANJE BRIGADE		socijalni sastav																		nacionalni sastav								PRIMEDBA
		radnika		seljaka		intelektualaca		Obrtnika i sitnih trgov.		namještenika i sred. škola		vojna lica		policajaca žandar. i financ.		Srba		Hrvata		Crnogoraca		Italijana		
boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	boraca	starešina	
1.089	364	41	28	1.023	308	4	4	7	10	10	8	2	2	2	4	353	919	167	11		1	—	2	
Ukupno 1.453		69		1.331		8		17		18		4		6		1.272		178		1		2		

NAPOMENA: Ovo je izvod iz nacionalnog i socijalnog sastava 8. divizije. Ovaj pregled nalazi se u Zborniku dokumenata i podataka o NOR-u, tom 5, knj. 34, dok. 112.

Prilog br. 4

IZVOD IZ PREGLEDA

brojnog stanja oficira i podoficira 8. divizije NOV Jugoslavije 25. decembra 1944.

BROJNO STANJE 3. BRIGADE	oficira								podoficira					PRIMEDBA
	pukovnika	ppukovnika	majora	kapetana	poručnika	potporučnika	zastavnika	ukupno oficira	starijih vodnika	vodnika	mlađih vodnika	desetara	Ukupno podoficira	
po spisku	—	—	1	2	17	11	2	33	43	65	97	61	266	
u rashodu	—	—	1	—	4	3	—	8	12	17	33	21	83	
na licu	—	—	—	2	13	8	2	25	31	48	64	40	183	

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — potpukovnik,
S. O.

Komandant — potpukovnik
Mih. Vojnović, s.r.

NAPOMENA: Original ovog dokumenta čuva se Vojnoistorijskom institutu, reg. broj 15/5, kut. 827.

PREGLED[1]

brojnog stanja ljudi i opreme čete za vezu 3. brigade 8. divizije sa stanjem od decembra 1944. godine

redni broj	NAZIV SPECIJALNOSTI I VRSTA OPREMA	brojno stanje				PRIMEDBA
		oficira	podoficira	boraca	s v e g a	
1	telef. signalista	1			1	
2	radio-telegrafista			1	1	
3	telef. linijaša		10	18	28	
4	signalista		7	9	16	
5	telefonskih mehaničara		1		1	
6	kuvara			1	1	
7	ekonoma			1	1	
8	bolničara			1	1	
9	konjovodaca			4	4	
	UKUPNO:	1	18	35	54	
	NAZIV OPREME	količina				
1	radio-stanica SCR 284	1				
2	telefon. centrala od 6 brojeva	1				
3	telefona induktorskih	7				
4	telefonskog kabla u km	15				
5	signalnih barjačića	6				pari

NAPOMENA: 1 Izvod iz pregleda brojnog stanja ljudstva i opreme 8. divizije koji se čuva u arhivu Vojnoistorijskog instituta JNA pod reg. br. 9/2—17, kut. 827.

REGISTAR

IMENA I LIČNOSTI

A

Ajzenhauer 294, 295

B

Backović Aleksandar 69, 90, 304
Bajić Duško 304
Basara Nikola 31, 151
Basta Milan 306
Bekić Branko 14, 15, 45, 304
Bekić Milan 31
Berd (engl. kapetan) 243
Bjelivuk Lale 30
Blažević Veljko 31
Bogdanović Mirko 54
Bokonjić Mićo 77
Bolić Đuro 17
Božić Glišo 16, 32, 77
Božić Mile 235, 246, 248, 275 i 306
Božić Miloš 31, 156
Božić Simo 54, 90
Božić Stevo 54, 156, 235, 306
Božić Vaso 142
Breberina Branko 20
Breberina Miško 15, 60, 66, 304
Bućan Ljuban 31
Bulat Jovica 156, 235, 305

C

Crnković Mile 17
Cvijanović Milan 305

Ć

Ćetković Vlado 120
Ćorda Miloš 16, 30
Ćujić Đuro 155, 236

D

Dakić Milisav 14, 15, 60, 66, 69, 77
Dejanović Miloš 15
Dmitrović Stevo 276
Dokić Simo 16
Dujić Lazo 54

Đ

Đujić Momčilo 80
Đurić Miloš 198

E

Erdeljac Petar 306
Eremić Mile 16, 156

F

Francetić Jazo 89

G

Gabrić Stanko 15
Gaćeša Bogdan 15
Galogaža Rade 229
Graora Milan 127, 198, 211

Grba Dušan 156, 276, 279
Grković Miloš 54
Grubor Nikola 69, 151
Grudić Đuro 83
Gvozdić Jovan 211, 281, 306
Gvozdić Ninko 211

H

Holjevac Vjećislav 215
Hrstić Mile 59

I

Ilić Jovan 276
Ivanović Ipoja 140
Ivković Rage 149, 305

J

Jakšić Slavko 156, 168, 235, 289, 305, 306
Jančić Dušan 202
Jančić Milan 30
Janjanin Stanko 276
Jarić Vaso 90, 118
Jodl Gustav 294, 295
Jović Mile 156

K

Karan Dušan 198
Karan Stevo 155
Karapandža Đuro 16
Katić Simo 267
Kekić Milutin 251
Klipa Milan 187
Korać Ljubomir 156, 306
Korać Jovo 54, 157
Kosanović Ico 276, 305
Kosanović Jovo 229
Kosanović Rade 187
Kosijer Đuro — Capo 155
Kozlina Simo 17, 59, 113, 156, 209, 235, 305
Krajinović Dušanka 15
Kreča Stanko 16
Kresović Jovan — Joja 32
Krivokuća Nikola 30
Krneta Milan 31
Krnić Mihailo 214
Kukić Miloš 154, 155, 235, 304

L

Lapčević Milan 155
Livada Simo 17, 154, 155, 157, 222, 235, 304, 306
Livada Svetozar 162
Lovrić Mićo 20
Lovrić Mirko 276
Lovrić Rade 54
Lubarda Marko 45
Lucić Marko 141, 236

LJ

Ljepović Mile 16, 305
Ljepović Vojan 156, 304

M

Macut Pavao 267
Macut Stevo 74
Maćešić Mirko 32
Maćešić Niko 32, 198
Mamula Branko 16, 31, 305
Mantanari 84
Marković Rade 156, 238, 306
Matijević Marko 103
Matijević Mićo 20, 198
Matijević Nikola 31
Martinović Đuro 16, 30, 211
Martinović Janko 17
Menićanin Stevo 16
Mikl 163
Milašinović Miloš 54, 174
Miličević Mile 179
Milojević Rade 14
Miljenović Jovo 30
Miljković Huska 111, 127, 128, 129, 130, 132, 149, 150, 153
Miljković Mane 162
Mirabile Mario 80
Momčilović Božo 83
Moškov Ante 9
Mrđenović Drago 54, 59
Mrđenović Marko 31, 149
Mrkalj Dušan 172
Mrkonjić Milan 31, 155
Mrmić Janko 157
Muratori 84

N

Nanetti 59
Napijelo Milić 16, 77, 305
Nasazzi 84
Ninković Vlado 156, 251, 305
Novaković Mojsije 54, 306
Novaković Mojsije 20
Novković Mojsije 20
Novković Momčilo 151, 153,

O

Opsenica Ilija 214

P

Pajić Dragan 235, 258, 300, 304
Palanzone 84
Pavelić Ante 127, 216
Pavić Mićo 16, 17, 216
Pekač Dragan 202
Perić Ignjatije 54, 77, 114, 131, 141, 155, 306
Pešut Đuro Alin 156, 304,305

R

Rajković Milan 16
Rastovac Ostoja 235, 305
Ratković Mile 15, 30, 305
Rizvić Mujo 128
Rkman Božo 17, 155,
Roknić Vaso 17
Romčević Ilija 54
Rota 84

S

Sabljić Janko 17
Samardija Đuro 211
Savić Rade 32
Savić Vaso 250, 304
Seve 294
Selak Musa 156
Sibinčić Milan 16
Smoljanović Miloš 17
Skorupan Anka 15
Skorupan Ilija 229
Skorupan Mira 306
Skorupan Vojo 187
Smit 294
Soldo 84
Srdić Ignjatija 229
Srdić Mirko 31, 59

Š

Šimunlija Mile 87, 96
Šimunlija Miloš 276
Širmbrand 180
Šepelj Stevo 156, 229
Škaljac Simo 17
Šumonja Miloš 154, 157
Švrljuga 194

T

Tarbuk Stanko 31, 276
Tepšić Milić 276
Tito 241, 298, 300, 301,
Tomašević 163
Tomljenović Braco 180
Trbojević Mile 14, 54, 59, 149
Trbojević Miloš 16, 60, 66
Trkulja Branko 16, 31
Trkulja Mile 175, 304
Trkulja — Skorupan Mira 20, 155
Trkulja Nebojša 156, 235, 305, 306
Turčić Petar 155
Turkulin Artur 13

U

Ulemek Marija 76, 84
Uzelac 112

V

Vandrušek Ivan — Vanjka 90
Večerinović Đuro 157, 306,
Veresio 84
Vidović Anton 14, 15, 309
Vidović Nikola 14, 15, 17, 45, 56, 66, 90, 304
Vlašić Vaso 187
Vojnović Milić Beco 281, 306
Vorkapić Rade 54
Vučetić Jovan 16, 30

Vučković Stevo 181, 200
Vujić Dmitar 16, 30
Vujašković Janko 17, 305
Vukobratović Petar — Perica 156, 292, 306
Vukić Drago 17, 118, 156
Vukobratović Drago 77
Vuković Miloš 161, 162
Vuletić Đuro 157
Vuletić Ilija 156

Z

Zapoli 88
Zatezalo Simo Cojle 139, 142
Zatezalo Simo Škerić 17, 156, 172, 306
Zgaga 9
Zimonja Milan 235, 304
Zjača Dragan 156, 235, 306
Zjača Uroš 229

Ž

Živković Glišo 140, 142
Živković Mile 219
Živković Milan 187
Žutić Mirko 292, 304

PARTIJSKO POLITIČKE I DRUGE ORGANIZACIJE I ORGANI

Centralni Komitet KPH 12, 180, 295
Komitet SKOJ-a brigade 90
Institut za izučavanje radničkog pokreta Hrvatske 19, 154
Narodnooslobodilački odbor Katinovac 115
Narodnooslobodilački odbor Perna 115
Nezavisna država Hrvatska 216
Okružni NOO Karlovac 8, 157, 295
Okružni komitet KPH Karlovac 8, 157, 295, 304
Opštinski komitet KPH Plaški 154
Organizacija SKOJ-a u brigadi 20
Partijska organizacija KPH brigade 20
Prva partijska divizijska konferencija 154
Savez komunističke omladine Jugoslavije 19.
Sekretar partijske organizacije 15. brigade 308
Skojevska organizacija 1. bataljona brigade 20
Sreski NOO Korenica 126
Sreski NOO Plaški 157
Sreski NOO Slunj 8
Sreski NOO Veljun 8
Sreski NOO Vojnić 8
Sreski NOO Vrginmost 8
Sreski komitet KPH Plaški, 157
Sreski komitet KPH Slunj 8
Sreski komitet KPH Vojnić 8
Sreski komitet KPH Veljun 8
Sreski komitet KPH Vrginmost 8

REGISTAR VOJNIH JEDINICA I USTANOVA

Armije

NOV Jugolsavije
4. armija 281
Nemačke
2. oklopna armija 143

Bataljoni NOV i PO Jugoslavije

Artiljerijski divizion 8. divizije 64, 150, 192, 213, 253
Bataljon Operativnog štaba za Kordun 241
4. bataljon 1. ud. brigade Hrvatske 13, 14
4. bataljon 1. ud. brigade 8. div. 188
4. bataljon 2. ud. brigade 8. divizije 101
4. bataljon 15. ud. brigade 8. divizije 20, 54, 55, 57, 58,

59, 60, 61, 62, 64, 65, 72, 75, 76, 77, 79, 81, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 95
4. bataljon 3. ud. brigade 8. div. 100, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 118, 122, 123, 124, 125, 129, 130, 131, 133, 135, 136, 139, 140, 141, 145, 152, 153
4. bataljon 3. Plaščanske br. 8 div. 156, 159, 162, 165, 167, 169, 170, 174, 176, 177, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 196, 197, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 214, 217, 222, 223, 225, 227, 231, 235, 237, 238, 240, 242, 243, 245, 251, 253, 254, 256, 258, 262, 264, 265, 268, 270, 271, 272, 273, 275, 280, 282, 283, 284, 286, 288, 292
2. banijski bataljon 31
2. diverzantski bataljon 4. kor. 217, 221, 223.
2. bataljon Plaščanskog partizanskog odreda 128, 130, 131.
2. bataljon 2. ud. brigade 8. div. 135, 140, 141
2. bataljon 15. ud. brigade 8. div. 14, 16, 20, 22, 23, 25, 26, 29, 33, 35, 36, 37, 41, 42, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 57, 59, 60, 61, 62, 64, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 81, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 95, 96, 97
2. bataljon 3. ud. brigade 8. div. 100, 103, 106, 110, 111, 112, 118, 119, 121, 123, 124, 125, 129, 130, 131, 133, 136, 138, 139, 144, 145, 146, 147, 152, 153
2. bataljon 3. Plaščanske brigade 8. div. 156, 159, 161, 163, 164, 165, 169, 170, 172, 174, 176, 177, 178, 179, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 193, 196, 197, 211, 212, 214, 217, 220, 222, 228, 231, 235, 239, 242, 243, 257, 258, 261, 263, 268, 270, 271, 272, 273, 275, 276, 280, 282, 283, 286, 287, 288, 289, 292, 305
Haubički divizion 4. Korpusa 253
Oklopni bataljon 4. armije 282, 284
Oliadinski bataljon 1. ud. br. 8. div. 189, 190
Prateći bataljon 8. divizije 86
Pontonirski bataljon 4. korpusa 241
1. bataljon 4. brigade 8. div. 42, 45, 46, 47, 49, 51
1. bataljon 1. ud. brigade 8. div. 159, 173, 206, 207, 208
1. bataljon 5. ud. brigade 8. div 56, 59, 60
1. bataljon 2. ud. brigade 8. div. 188, 249, 254.
1. bataljon 15. ud. brigade 8. div. 14, 15, 19, 20, 22, 25, 26, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 72, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 86, 88, 89, 90, 91, 95, 96
1. bataljon 3. ud. brigade 8. divizije 101, 103, 107, 118, 121, 123, 124, 125, 128, 130, 131, 134, 135, 139, 140, 145, 146, 149.
1. bataljon 3. Plaščanske brigade 8: div. 156, 159, 161, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 183, 184, 186, 187, 193, 194, 212, 213, 214, 217, 218, 220, 222, 225, 228, 231, 235, 238, 239, 242, 243, 245, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 256, 258, 262, 263, 264, 265, 268, 271, 272, 273, 275, 276, 280, 282, 283, 286, 292
3. bataljon 1. ud. brigade Hrvatske 13, 14
3. bataljon Kordunaškog partizanskog odreda 47
3. bataljon 1. ud. brigade 8. div. 189

3. bataljon 5. ud. brigade 8. divizije 56
3. bataljon 15. ud. brigade 8. div. 14, 16, 17, 20, 28, 33, 34, 36, 37, 38, 41, 42, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 57, 59, 61, 62, 64, 65, 72, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 86, 89, 90, 91, 95, 96
3. bataljon 3. ud. brigade 8. div. 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 113 115, 118, 119, 120, 122, 129, 131, 134, 135, 138, 139, 142, 144, 145, 147, 148, 151
3. bataljon 3. Plaščanske brigade 156, 159, 161, 162, 165, 167, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 193, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 222, 225, 231, 232, 235, 238, 239, 242, 244, 245, 246, 247, 251, 257, 258, 263, 268, 270, 271, 272, 273, 275, 280, 281, 282, 283, 286, 287, 292, 305
Udarni bataljon Kordunaškog partizanskog odreda 13, 14

Ustaško-domobranski bataljoni

4. ustaški bataljon
10. ustaški bataljon 142, 143, 144
9. ustaški bataljon 80
19. ustaški bataljon 178, 198, 204, 270
2. ustaški bataljon 270, 271
2. lovački bataljon 84.
2. stražarski bataljon 84
2. bataljon 1. pešad. puka 84
8. ustaški slunjski bataljon 195
5. ustaški bataljon 142, 143, 144, 224,
1. bojna 12. peš. puka 88
1. stražarski bataljon 84
1. bataljon 11. peš. puka 94
1. ustaški bataljon 269, 270
1. ustaški bataljon 7. ust. zdruga 260, 266
3. stražarski bataljon 80
3. ustaški bataljon 142, 143, 144
34. ustaški bataljon 198, 200, 201, 203
32. ustaški bataljon 84. 204.
33. domobranski bataljon 80.
33. ustaški bataljon 84, 142, 176, 178, 180, 189, 224, 239
31. ustaški bataljon 84, 198, 204
30. ustaški bataljon 164, 168
13. ustaški bataljon 224
Turopoljski ustaški jurišni bataljon 218

Italijanski bataljoni

Brsaljerski bataljon „Zara“ 59, 61
26. bataljon 59, 61
I. bataljon 1. peš. puka divizije „RE“ 33
1. bataljon 121. peš. puka divizije „Macerata“ 33

Nemački bataljoni

A bataljon 1. lovačkog puka 211, 213
B bataljon 1. lovačkog puka 211, 213, 214
Dopunski bataljon 371. divizije 143
202. tenkovski bataljon 204
Pionirski bataljon 392. divizije 163
Izviđački bataljon 373. divizije 204
1. bataljon 846. puka 185
1. bataljon 847. puka 178, 270
3. bataljon 846. puka 178, 180
3. bataljon 847. puka 178

Muslimanska milicija Miljković Huske

Tržački bataljon 128

Bolnice

Bolnica kordunaškog vojnog područja 230

Brigade NOV Jugoslavije

14. Primorsko-goranska brigada 47, 48, 49
4. brigada 7. divizije 131, 195
4. brigada 8. kordunačke divizije 12, 13, 14, 21, 23, 24, 25, 28, 30, 42, 47, 78, 79, 80, 81, 82, 88, 98, 304, 307
4. brigada Unske operativne grupe 98, 100
9. brigada 6. divizije 57, 58, 61, 62, 63, 64, 78, 79, 80, 81, 82, 83
9. slovenačka brigada 159, 162
2. brigada 7. divizije 131
2. brigada 8. divizije 98, 100, 101, 106, 133, 135, 143, 149, 150, 153, 154, 159, 162, 163, 164, 165, 178, 187, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 198, 204, 208, 209, 210, 216, 217, 218, 226, 235, 241, 253, 261, 265, 266, 267, 280, 282, 283, 284, 290, 291, 292, 304
2. brigada 35. divizije 201
2. muslimanska brigada UOG 195, 196, 261
Karlovačka brigada 34. divizije 223, 306
Muslimanska brigada 8. divizije 280, 281, 284, 290, 291, 292
8. krajiška brigada 93
5. brigada 8. divizije 12, 13, 14, 15, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 47, 48, 54, 55, 56, 76, 78, 79, 85, 93, 94, 95, 98, 307,
15. brigada 8. divizije 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56
15. brigada 8. divizije 57, 58, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 88, 89, 90, 93, 95, 96, 97, 98, 299, 307, 308
15. slovenačka brigada 229
1. brigada 6. divizije 61
1. brigada 7. divizije 131
1. Brigada 8. divizije 98, 120, 133, 134, 143, 150, 153, 159, 161, 162, 174, 176, 177, 187, 190, 192, 205, 217, 226, 227, 228, 235, 241, 253, 258, 259, 260, 261, 286, 291, 292
1. brigada 35. divizije 201
1. brigada „Franjo Ogulinac" 34. divizije 215, 217, 221, 222, 223
1. muslimanska brigada UOG 195, 249, 261, 264, 265
1. Ud. brigada Hrvatske 13, 16, 19
6. primorsko-goranska brigada 13, 39, 46, 47, 48, 49, 51, 66, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 84
16. brigada 7. divizije 16, 31
3. brigada 7. divizije 131, 195, 232, 233
3. brigada 13. divizije 199, 201, 204
3. brigada 19. divizije 199
3. ud. brigada 8. divizije 98, 99, 100, 101, 102, 106, 107, 109, 110, 111, 115, 117, 120, 121, 125, 126, 128, 129, 131, 133, 135, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 310, 312
3. Plaščanska brigada 8. divizije 153, 155, 157, 159, 161, 162, 163, 164, 167, 168, 169, 173, 174, 176, 177, 178, 180, 186, 187, 189, 192, 193, 194, 195, 198, 199, 200, 201, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 232, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 235, 236, 240, 241, 246, 248, 253, 254, 258, 261, 262, 264,

265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 300

Ustaško-domobranske Brigade

3. domobranska brigada 106, 107, 112
3. ustaška brigada 121
Utinjski zdrug 9

Čete NOV i PO Jugoslavije

Baterija poljskih topova art. diviziona 8. div. 133
Brdska baterija art. diviziona 8. divizije 86, 96
Četa za vezu brigade 32, 135, 283
2. četa 1. bataljona brigade 16, 22, 26, 29, 60, 183, 249, 250
2. četa 2. bataljona brigade 23, 31
2. četa 3. bataljona 17, 113, 115, 209
2. četa 4. bataljona 54, 142
Haubička baterija art. diviziona 4. korpusa 133
Inžinjerijska četa brigade 126, 127, 129, 135, 198, 212, 214, 283
Minobacačka četa brigade 252
Mitraljeska četa brigade 16, 31, 34, 41, 53, 54, 55, 61, 75, 92
Mitraljeska četa 1. bataljon 275
Prateća četa brigade 127, 135, 181, 183, 192, 217, 262, 270, 283, 289
1. četa 1. bataljona brigade 16, 22, 23, 26, 29, 41, 96, 140, 249 250
1. četa 2. bataljona brigade 31, 119, 181, 199
1. četa 3. bataljona brigade 17, 59, 113, 114, 115, 139, 144, 209
1. četa 4. bataljon 54, 117, 219
1. četa 2. bataljona 2. brigade 267
1. četa 2. bataljona Kordunaškog partizanskog odreda 144
Tenkovska četa tenk. bataljona 4. korpusa 264
3. četa 1. bataljona brigade 16, 22, 24, 26, 29, 249, 251
3. četa 2. bataljona brigade 23, 31.
3. četa 3. bataljona brigade 17, 113, 115, 209
3. četa 4. bataljona 54
3. četa 1. bataljona Kordunaškog partizanskog odreda 21

Čete neprijateljske vojske

Ustaško-domobranske

4. brdska baterija 84
9. četa 11. peš. puka 94
2. četa 1. bat. 5. planinskog puka 115
Inžinjerijska četa 21
11. četa 11. peš. domob. puka 94
Oklopna četa 84
Posadna četa 80
3. četa 10. domobranskog bataljona 25
3. četa 11. pešadijskog puka 111
3. četa 1. bataljona 2. posadnog zdruga 192

Italijanskog

8. baterija 7. art. puka divizije Lombardija 33

Nemačke

4. četa B bataljona 1. rez. puka 208, 210
2. četa 1. bataljona 746 puka 252.

2. četa pt-bataljona 392. divizije 178
1. četa 1. bataljona 746. puka 252
3. četa B bataljona 1. rez. puka 208, 210
3. četa 1. bataljona 746. puka 252

Divizije NOV Jugoslavije

6. Lička 13, 56, 61, 62, 63, 64, 66, 78, 84, 85, 87
7. Banijska 13, 31, 47, 51, 121, 128, 131, 133, 134, 180, 259, 261, 280, 281, 282, 290, 291
8. Kordunaška 13, 17, 20, 21, 26, 32, 37, 46, 47, 56, 63, 66, 67, 69, 71, 78, 80, 84, 85, 86, 88, 92, 93, 94, 98, 101, 121, 128, 133, 134, 143, 150, 151, 154, 157, 158, 163, 180, 187, 189, 190, 192, 194, 195, 197, 200, 203, 204, 205, 215, 217, 218, 221, 223, 226, 229, 233, 258, 259, 265, 266, 267, 281, 282, 285, 292, 293, 300, 304, 307, 311
13. primorsko-goranska 121, 178
26. divizija 281, 282, 284
34. divizija 180, 215, 216, 229, 235, 236, 306
35. divizija 199, 203, 206, 304

Divizije Nemačke vojske

SS Norland divizija 133
1. Kozačka konjička divizija 142, 216, 224
7. SS „Prnc Eugen“ divizija 14, 40, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 56
104. planinska divizija 289, 290
114. lovačka divizija 117, 118
371. pešadiska divizija 142, 143
373. legionarska divizija 91, 122, 142, 195, 260, 266, 280, 289
392. legionarska divizija 163, 164, 165, 167, 168, 174, 175, 178, 198, 203, 204, 252, 286

Divizije Italijanske vojske

Divizija Kralj — „Re“ 49, 80
Divizija „Lombardija“ 45
Divizija „Sassari“ 63, 66, 67

Grupe NOV I PO Jugoslavje

Operativna grupa 47
Unska operativna grupa 92, 93, 100, 197, 215, 259, 265, 300

Nemačke

Grupa armija „E“ 241

Italijanske

Grupa „Fabri“ 45

Korpusi NOV i POJ

1. NOU korpus NOV Hrvatske 13, 45, 47, 49, 93, 99, 121
4. korpus NOV Hrvatske 133, 155, 180, 194, 216, 237, 238, 239, 245, 267, 268, 292
11. korpus NOV Hrvatske 200, 204, 205, 259, 260

Nemački

15. brdski korpus 204
97. korpus 294
3. SS oklopni korpus „Germanija“ 133

Italijanski

5. korpus 61

Komande jedinica NOV i POJ

Komanda Kordunaškog vojnog područja 42, 53, 190, 235, 295, 304

Četničke

Komanda za Liku 36

Italijaiske

Komanda 5. armijskog korpusa 38, 60, 84

MUSLIMANSKA MILICIJA HUSKE MILJKOVIĆA 111, 128, 129, 130, 131, 132, 143, 149, 150, 151

Odredi

NO Partizanski

Cazinski partizanski odred 128, 130, 131, 149, 150, 151, 152

2. Kordunaški partizanski odred 6, 20

Karlovački partizanski odred 149, 305

Kordunaški partizanski odred 12, 20, 31, 40, 83, 90, 95, 96, 235, 241, 295

Krajiški partizanski odred 195

Lički partizanski odred 199, 203, 204

Plaščanski partizanski odred 93, 118, 153, 154, 156, 157, 159, 162, 163, 180, 181, 185, 187, 188, 189, 206, 241, 295, 306

1. Kordunaški partizanski odred 6, 20

Turopoljski partizanski odred 217, 221

Žumberački partizanski odred 223

Nemački

55. izviđački odred 205

Četnički

Medački četnički odred 204

Operativni štabovi NOV i POJ

Operativni štab za „Gacku" 78

Operativni štab za Kordun 47, 241

Pukovi — Pukovnije

Nemački

1. puk „Brandenburg" 2. okl. armije 204, 208

1. rezervni puk 180, 189, 213, 214, 224, 286

1. planinski rezervni puk 290

14. policijski puk 3. SS korpusa 119, 121

92. motorizovani puk 204

384. puk 373. leg. divizije 204

669. grenadirski puk 143, 144

741. legionarski puk 99

724. legionarski puk 290

846. grenadirski puk 178, 180, 185, 189

847. grenadirski puk 163, 174 185, 189

969. puk 369. leg. divizije 47

SS Denemark puk „Horland" divizije 134

Italijanski

1. peš. puk divizije „Re" 80 puk divizije „Sasari" 56

Ustaško-domobranski

1. domobranski puk 12. peš. div. 290

2. pešad. domob. puk 29
11. pešadijski domobranski puk 290

Štabovi NOV i POJ

Glavni štab NOV i PO Hrvatske 12, 13, 20, 21, 31, 37, 49, 56, 61, 71, 154, 168, 180, 189, 190, 194, 198, 215, 272, 295, 299
Štab 1. korpusa NOV Hrvatske 51, 66, 78, 80, 84, 85, 88, 92, 115, 121, 128
Štab 4. korpusa NOV Hrvatske 133, 134, 150, 157, 158, 163, 198, 215, 221, 230, 232, 241, 248, 258, 259, 268, 272, 295, 300
Štab 8. divizije 34, 38, 39, 46, 53, 54, 56, 61, 66, 78, 89, 92, 93, 95, 98, 102, 103, 117, 121, 143, 145, 153, 154, 157, 159, 163, 168, 177, 178, 189, 190, 198, 199, 204, 218, 219, 227, 230, 241, 252, 253, 258, 276, 283, 286, 289, 300
Štab NOP odreda za Kordun 5
Vrhovni štab NOV i POJ 13, 189, 194, 241

I t a l i j a n s k i

Štab 5. armijskog korpusa 66

U s t a š k o-d o m o b r a n s k i

Štab 4. posadne brigade 84
Štab 11. domobranskog puka 94
Ustaški stan u Zagrebu 9, 87
Zapovjedništvo 1. domobranskog sektora 163
Zapovjedništvo 1. domobranskog zbora 30
Vojnoistorijski institut JNA 221, 237, 238, 239, 245, 253, 258, 261, 266, 267, 268, 276, 285, 287, 290, 312

NAZIVI MESTA I GEOGRAFSKO-TOPOGRAFSKIH OBJEKATA

A

Afrika 30
Alzas 91
Arapov Dol 122
Austrija 71, 163

B

Babin Potok 203, 204
Babina gora 145, 193
Bačuga 133
Bajići 275, 276
Bakšaiš 284
Balabani 224, 225
Baljevac 199, 280, 281,
Baljkuša 69
Banija 47, 66, 67, 93, 116, 127, 142, 143, 211, 233, 294
Banski Kovačevac 14, 20, 21, 22, 23, 24, 144, 145
Barilović 40, 41, 59, 60, 65, 76, 103, 104, 105, 199, 223
Batnoga 100
Begovac 271
Begovo Brdo 100, 101, 226
Bela krajina 12, 295, 301
Belaj 215
Beograd 13
Berlin 117
Bihać 12, 42, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 91, 95, 105, 106, 117, 121, 122, 127, 128, 130, 131, 132, 143, 150, 152, 153, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 205, 208, 260, 261, 264, 265, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 297, 299.
Bihaćko polje 282, 283
Bijeli brijeg 57, 59
Bijelo brdo 290
Bilajska 88
Bijelo polje 51
Blagaj 293
Blagojević brdo 41
Blata 35, 36 37, 39, 91, 92, 185, 187, 188, 270, 271, 272, 273

Blatnica 215, 221
Bobićeva Krčevina 123
Boce 173, 174, 175, 176
Bocino brdo 174
Boište 200
Boričevac 57, 59, 65
Borovi vrh 33, 34, 36
Bosanska krajina 12, 52, 288, 301
Bosanska krupa 131, 195, 295
Bosanski Novi 194
Bosanski Petrovac 53
Bosiljevo 12
Božići 209
Brajdići 267
Brakusova čelina 79
Breborine 193
Breborina 42
Brebrovac 225
Brekovica 131, 132, 281
Brest 233
Brezarići 227
Brezova Glava 40, 147, 193
Brezovac 204
Brezovca 76, 79
Brinje 168, 170, 174, 178, 179, 233, 235, 246, 268, 295, 299
Brlenići 227, 228
Brlog 78, 79
Brkušal 189
Brod na Kupi 292
Brušani 85
Bruvno 63, 143
Bučica 25, 143
Budačka 88
Budačka Rijeka 14, 40, 41, 42, 45, 46, 149
Budak 86, 87
Buhača 100
Bukovac 213, 214
Bukovica 103
Buševac 215, 216, 217, 218, 220, 221
Bužim 99, 131, 150, 195

C

Careva kuća 268
Carevo polje 257
Carevo selo 121, 158
Cazin 52, 96, 98, 99, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 128, 129, 130, 131, 143, 150, 151, 152, 153, 194, 195, 196, 197, 198, 289, 295, 300
Cazinska krajina 12, 93, 111, 116, 127, 128, 129, 131, 142, 143, 149, 150, 153, 192, 211, 215, 259, 260, 298
Cekinovići 210, 212
Cepeliš 134, 135, 140
Cerik 169
Cerovac 193, 194, 233
Cerovnik 169, 170, 171, 172, 174, 190, 253.
Cesarev kamen 123
Cetingrad 12, 48, 93, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 105, 106, 107, 112, 116, 149, 153, 299.
Cetinska Varoš 100
Crkva 181, 183
Crkvina 83, 250
Crna Vlast 71, 72, 76, 77, 78
Cvetičko selo 50
Cvijanovići 145, 147.
Cvitovići 40, 46.

Č

Čabraje 143, 145
Čatrnja 249
Čelopek 206, 260, 261, 262, 264, 266
Čemernica 15, 16, 20, 21, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 45, 295, 299.
Čiče 181, 182, 183, 208, 209
Čokolka 159
Čorkova Uvala 207
Črnomelj 231, 295, 297
Čudin klanac 72, 74, 204, 295
Čukur 41

Ć

Ćujići 47, 95

D

Dabar 78, 178, 179, 192, 270
Dalmacija 35, 71, 117, 118, 175
Debela glava 288, 289

Debela kosa 42, 190
Delnice 292
Désinac 224
Dizdarević-brdo 108
Dnopolje 56
Dobra 231
Doljani 55, 76, 78, 79, 192
Donje Dubrave 162, 163, 164, 231, 232, 233, 237, 238, 239, 242, 245
Donje Prekržije 228
Donje Primošlje 290
Donje Trebine 193, 194.
Donji Babin Potok 71, 72, 73, 74, 75, 78, 299
Donji Lapac 52, 53, 56, 57, 59, 67, 69.
Donji Poloj 213, 214
Donji Pribić 227
Donji Sjenčak 143, 144
Donji Skrad 103
Donji Štrbci 55
Donji Vaganac 50, 265
Draga 92, 184, 185, 186, 190, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275
Draganić 224, 226, 227
Drenovača 53, 54, 55, 56
Drenovica 181, 183
Dretulja 184, 239, 270.
Drežnik-Grad 12, 46, 47, 49, 50, 106, 117, 122, 248, 249, 250, 267, 279, 289, 299
Drvar 208, 211
Dubrave 163, 165, 231, 245, 297
Duga Resa 6, 103, 105, 112 119, 120, 121, 165, 175, 178, 187, 214, 215, 232, 233, 235, 241, 243, 244, 251
Dugačka kosa 101
Dugi Dol 77, 78, 103, 104.
Duman 200, 201, 202, 203, 299.

Đ

Đunića Selo 197

DŽ

Džaferović-brdo 108, 110

F

Farkašić 51, 117, 118
Filipov vrh 188
Furjan 48, 97

G

Gacka dolina 71, 78, 80, 84, 85
Galge 161
Galović-Selo 103
Gata 131
Generalski Stol 118, 119, 120, 121, 142, 162, 163, 164, 165, 199, 211, 214, 231, 232, 234, 235, 237, 238, 242, 244, 245, 252, 286
Gerovo 164, 165
Glina 6, 25, 26, 28, 29, 30, 99, 101, 113, 114, 115, 116, 133, 134, 143
Glinica 47
Glumačka glavica 209, 210
Gore 133, 134
Golubić 53
Gornja Bačuga 134
Gornja Kupčina 227, 228
Gornje Dubrave 119, 162, 163, 164, 165, 231, 238.
Gornje Primišlje 288, 289, 290
Gornje Trebinje 22, 23, 193
Gornji Babin Potok 75, 78, 259
Gornji Budački 8, 44, 45
Gornji Lapac 31, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 297, 299.
Gornji Sjeničak 143
Gornji Vaganac 49, 50, 265
Gorski Kotar 39, 292, 293, 295, 301.
Gospić 54, 71, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 199, 203, 295, 297, 298.
Gračac 63, 84, 93
Grabovac 251
Gradac 25
Gradina 108, 110, 198
Grahovo 108
Grandić-Breg 226
Grčka 241, 246

Gređani 113, 114, 115
Grič 165, 167
Gromića-glava 181, 183

H

Hajdarevac 99
Hrastik 53, 56
Hrastovica 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 295, 299.
Hrašće 225
Hrlići 225
Hrvatska 66, 117, 224, 228
Hrvatski Blagaj 47
Hrvatsko Primorje 71, 78, 117, 118, 119, 120, 165, 168, 171, 175, 190, 224, 237, 238, 252, 301.
Hrvatsko Selo 113
Hržnik 228

I

Ilirska Bistrica 292, 294
Irinovac 156
Istra 78
Italija 30, 117, 142, 241.
Izačić-Grad 265, 280, 281

J

Jabukovac 99
Jakšići 184
Janja gora 176, 184, 271, 272
Jančići 253
Jasikovac 88, 89
Jastrebarsko 221, 222, 223, 224
Javornik 33, 35, 75, 79
Jekići 144
Jerkovića brdo 49
Jesenica 34, 37, 38
Jezerane 175, 178, 179, 238, 254, 268.
Jezerce 51, 91, 121, 125, 126, 205
Jezerine 228
Jezero 184, 185, 187
Johovo 149
Josip dol 96, 120, 158, 169, 170, 172, 174, 175, 178, 184, 187, 238, 252, 253, 257, 268, 270, 271.
Jovac 47, 48
Jovetići 174, 176
Jovići 148
Jugoslavija 241, 294, 301
Jurići 144
Jurjeva kosa 79
Juzbašići 210, 290

K

Kablar 144
Kalnik 8
Kamenica 45, 165, 178, 187, 210, 211
Kameniti vrh 181, 183, 184
Kamensko 192
Kantarevac 98
Kapela 34, 36, 75, 174, 175, 176, 177, 185, 186, 190, 238, 246, 247, 252, 268.
Kapići 130
Karamarkovići 103, 104
Karlobag 85, 87, 88
Karlovac 6, 8, 9, 21, 22, 23, 24, 32, 40, 41, 42, 45, 95, 96, 103, 105, 107, 112, 118, 119, 120, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 158, 159, 162, 163, 165, 174, 175, 180, 190, 192, 193, 194, 199, 211, 213, 214, 215, 216, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 231, 233, 234, 235, 237, 239, 240, 241, 243, 244, 246, 247, 252, 254, 267, 285, 287, 289, 298, 299
Kartalije 144
Katići 286
Kejić-most 214
Kestenova gora 190
Kestenak 211
Kladušnica 109
Klanac 267
Klanac Perjasički 214
Klarića glavica 211, 212
Klasnica 188, 189, 239, 253, 268, 269, 270, 271, 272, 275.
Klekinja 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 253
Klinac 134

Klinča-Selo 223, 224, 295.
Klipino brdo 103, 145
Klokoč 101
Klokočevica 123, 124, 125.
Klokot 285
Kneja 177, 180, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 270, 271, 272, 273.
Knež Gorica 22, 23, 193.
Kneževa Kosa 40
Kolić-brdo 249, 250.
Komarica 79
Kompolje 78, 79, 81, 82, 83.
Kompoljski vrh 80, 81.
Konjavića vrh 226
Kopaonik 159
Koprivna 128
Korana 49, 50, 95, 97, 98, 100, 103, 104, 105, 128, 213, 214, 249.
Koranski Brijeg 104
Koransko Selo 105
Knin 208
Kordrn 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 18, 20, 21, 42, 45, 46, 49, 53, 66, 67, 93, 101, 102, 104, 106, 112, 115, 116, 117, 119, 122, 127, 142, 143, 149, 153, 178, 181, 190, 192, 193, 199, 202, 203, 205, 206, 208, 211, 215, 220, 230, 232, 233, 234, 235, 240, 246, 250, 267, 281, 287, 289, 291, 292, 295, 297, 298, 300
Kordunski Ljeskovac 128
Korenica 49, 50, 52, 67, 90, 121, 125, 126, 199, 205, 259.
Korita 181, 267.
Koritnica 294.
Kosa 204
Kosanovići 174, 176, 177, 185.
Kosanjak 174, 176.
Kosijersko Selo 104
Kosovo 286, 287
Kostanjevac 226.
Košare 159, 167, 174, 188.
Kralje 284
Krašić 224, 226, 227, 228, 295, 299.
Kravarsko 219, 220, 221.
Krbavica 69.
Krbavsko polje 203
Krivodol 196
Križ 282, 283
Krkljuši 144
Krnjak 6, 10, 40, 41, 42, 44, 45, 102, 103, 104, 149, 213, 295, 296, 297.
Krnjakov vrh 261
Kršlja 49
Kruge 55
Krupače 227
Kučinić-Selo 161
Kujače 179
Kukača 190
Kukići 212
Kula 130, 195, 196, 197
Kulen Vakuf 55, 57, 59, 60, 62, 65, 117, 298.
Kunić 174, 178
Kupa 6, 12, 14, 20, 22, 24, 25, 143, 144, 180, 192, 216, 231, 244.
Kupčina 227
Kupinec 223
Kuplensko 45
Kurilovac 217
Kuzma 213, 214, 290

L

Lađevac 48, 97
Lapac 52, 53, 56, 62, 63, 64, 65, 66, 117, 143.
Lapačka dolina 52, 53, 56, 57, 59
Lapad 268
Lasnija 14, 20, 21, 24, 25, 143
Laškića brdo 195, 196.
Latas-brdo 273, 274
Latasi 271
Lekenik 217
Lente 144
Leskovac 103, 104.
Lička Jesenica 21, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 46, 75, 78, 79, 91, 92, 121, 122, 184, 185, 187, 188, 190, 205, 270, 271, 273, 295, 299.
Lički Novi 87
Lički Osik 86
Ličko Leš-će 202

Ličko Petrovo selo 12, 49, 50, 51, 52, 91, 106, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 198, 199, 200, 205, 206, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 281, 284, 290, 299, 300.
Lika 21, 37, 45, 49, 52, 53, 54, 63, 66, 67, 69, 78, 84, 85, 86, 87, 90, 92, 93, 94, 117, 118, 120, 122, 126, 143, 154, 190, 192, 198, 199, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 215, 235, 259, 267, 281, 288, 295, 298, 299, 300.
Lipova draga 253
Lipovača 49, 249.
Lisac 176, 184, 200, 268, 270, 271, 273, 274.
Lisina 50, 53.
Liskovac 129, 150
Livade 212
Lohovska brda 53.
Lončarića-glava 290
Loskunja 145, 146, 148
Lović Prekrški 228
Luke 55
Lumbardenik 95, 96

LJ

Ljupča 184, 185, 186, 237, 275

M

Macin dol 195, 197
Maćešići 41, 42
Mađarska 71
Mađerčića-brdo 145, 147
Magarice 200
Majerova glava 82
Majetići 197
Mala Buna 217
Mala Kladuša 98, 107, 110, 111, 149, 150.
Mala Vranovina 113
Mala Živulja 121, 124, 125
Mali Humac 183, 186
Mali Palež 121, 124, 125
Mali Skočaj 52
Malička 31
Malo Seoce 53, 55
Maljevac 47, 149
Mandić Selo 40
Martinovići 41, 42 45.
Mašnik 231
Mašvina 47, 48
Matića Krčevina 123
Mavračići 221, 222, 223
Mazin 56, 61, 62 63, 64, 143
Meašići 165
Medak 88
Medveđak 122
Međeđak 148
Međudražje 52
Melnica 95, 96, 286, 287
Metla 72, 74, 80, 81 82, 83
Metljika 231, 295,
Miholjsko 47, 149
Mikašinovići 165
Miletin vrh 53
Milkovići 181, 183
Miljkovići 108, 109
Miščevići 169, 170
Mišljenovići 184
Mlakovac 103, 104, 105
Močila 184, 185
Modruš 120, 170, 172, 173, 175, 190, 253, 268
Mraclin 216, 217, 218, 219, 220, 221.
Mračaj-brdo 144
Mrežnica 143, 164, 181, 208, 210, 212, 214, 231, 232, 233, 234, 290, 298.
Mrkalji 144, 145.
Mrkići 42
Mrzlo Polje 288
Mudrić-glavica 169, 170, 174, 175, 252, 253, 254, 256, 300
Mujagića Selo 151
Muljci 144
Munjava 169, 170, 174
Musafino polje 28
Mušaluk 86
Mutnik 131, 150, 152

N

Nebljusi 53, 54, 55, 56, 117
Nemci 42
Nepeke 108, 110

Nikolino brdo 113
Nikšić 47
Novaci 224

NJ

Njemačka 294

O

Odbin 217, 218, 220
Ogrizovići 271
Ogulin 6, 45 48, 85, 95, 96, 107, 118, 119, 120, 121, 142, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 167, 168, 174, 177, 178, 187, 192, 224, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 241, 244, 246, 251, 252, 254, 257, 267, 268, 279, 285, 286, 287, 290, 292, 295.
Okič 145, 147
Okičnica 222
Okrug 225, 226
Orahovica 83
Osredak 195, 197
Ostovica 81
Ostrožac 52, 106, 128, 129, 130, 131, 132, 150, 152, 194, 195, 196, 197, 261, 289, 300.
Ostrvice 61
Oštarije 45, 85, 118, 119, 120, 121, 142, 143, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 178, 180, 184, 187, 209, 210, 234, 235, 238, 239, 241, 242, 246, 247, 248, 252, 257, 268, 270, 295, 298, 299.
Oštarski Stanovi 49
Oštra 87
Oštri grič 200
Otočac 34, 36, 37, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 88, 89, 90, 199, 200, 202, 203, 299.
Otok 161, 163
Otoka 98, 99, 107, 108, 131, 150, 195.
Ozalj 158, 215, 224

Plitvice 207

P

Padeško brdo 144, 145
Padežani 42
Paleč 186, 272, 275
Panos 79
Paulov breg 228
Pavičići 57, 58, 59
Pecka 135
Pećigrad 99, 111, 150, 151, 152, 194.
Perjasica 6, 9, 10, 107, 120, 199, 208, 213, 214, 231, 232, 233, 235, 242, 286, 287, 288, 289, 290, 295, 297.
Perna 31, 47.
Perušić 200, 201, 203, 204, 299.
Perušić brdo 72, 75.
Pešćanica 217
Petići 212
Petrino Polje 79
Petrinja 133, 134, 136, 138, 139, 140, 141, 295, 299.
Petrinjica 134, 136, 138
Petrova gora 9, 10, 47, 115, 143, 144, 190
Petrovića njiva 147
Petrovina 224, 225
Pisarovina 221, 222, 223.
Pištenik 91, 188, 272.
Pjanići 130, 131.
Plaša 176, 188.
Plaška glava 174, 176, 184, 185.
Plaški 6, 33, 37, 39, 45, 48, 54, 78, 91, 92, 118, 120, 153, 154, 156, 157, 168, 169, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 205, 208, 210, 212, 213, 235, 237, 239, 252, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 278, 295, 300.
Plaščanska dolina 37, 85, 153, 154, 157, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 184, 186, 188, 192, 229, 239, 240, 268, 270, 278, 291, 299.
Plavča 92, 176, 184, 187, 188, 189, 268, 272, 273, 274, 275.
Plieš 95, 96.

Plitvička jezera 21, 32, 37, 39, 49, 50, 51, 67, 71, 90, 91, 95, 118, 121, 122, 125, 126, 184, 187, 188, 199, 205, 206, 207, 235, 249, 267, 279, 281, 295.
Plitvički Ljeskovac 49, 51, 204, 206, 207.
Ploča 63
Plješevica 56, 190
Podcetin 100
Podgorje 24, 31, 42.
Podhum 237
Podkrajci 102, 104.
Podzvizd 111, 150.
Pokuplje 8, 12, 143, 187, 215, 216, 218, 221, 229, 230, 297, 301
Poloj 156, 213, 214, 286, 287, 288, 290.
Poljana 99
Poljanak 90, 121, 122, 205, 207.
Polje 108, 109, 197.
Poljički vrh 81.
Ponikvari 113
Ponorac 42
Ponor 100
Popinovac 98
Popović Brdo 23, 193
Potok 165
Prekrižje 228
Prezid 293
Prijeboj 51, 90, 91, 121, 123, 125, 205, 206 207.
Primišlje 6, 96, 165, 167, 175, 184, 189, 190, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 235, 240, 279, 286, 287, 289, 290, 292, 295, 298.
Prvinići 226
Prnjavor 24
Prodanovići 172
Pruginići 143

R

Radina Gorica 228
Radošević Selo 168, 169, 238, 252, 253, 254, 257, 258.
Radošić-brdo 169, 170, 172, 174, 275.
Radošići 253
Rakek 292
Rakovica 12, 47, 48, 49, 95, 105, 106, 184, 185, 205, 235, 249, 250, 251, 254, 267, 272, 273, 285, 289, 295
Ramljani 200, 201, 202, 203, 204, 299.
Rastovača 122
Rečica 21, 24, 25, 192, 221, 235, 244
Rems 294
Repušnjak 101
Rešetar 91, 122, 123.
Rijeka 158
Rim 117
Rudine 82
Rudopolje 71, 72, 75, 76, 79, 299.
Ruj 273
Rujnica 10
Ruševica 100

S

Sabljaki 172, 173, 174, 175, 176, 177.
Saborski 21, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 46, 121, 205, 295, 299.
Sadilovac 249
Samobor 223, 224
Sava 143
Sekulić-Poljana 177
Sekulići 181, 183.
Seoce 77
Senj 81, 82, 83, 120, 163, 168, 175, 178, 237, 238, 241.
Siča 214
Sinac 202
Sipići 41, 45.
Sisak 134, 194, 216, 217, 218, 220, 228.
Sitnik 179
Sjeničak 144, 145, 235.
Skakavac 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 40, 103, 144, 145, 193, 235, 298, 299.
Skela 115
Skočaj 52, 53.
Skokovi 128, 129, 130, 150, 152, 153.

Skradnik 158, 163, 165, 167, 168, 178, 190.
Slavetići 225, 226.
Slovenija 222, 231, 292, 295.
Slovensko primorje 293.
Slunj 6, 12, 21, 32, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 107, 112, 116, 128, 165, 180, 184, 187, 205, 208, 213, 250, 272, 285, 286, 287, 288, 295, 297, 299.
Slušnica 96
Sljepčevići 42, 45.
Snajićev vrh 52
Snežnik 293
Smoljanac 50
Smrdan 130
Soriča Krčevina 124, 125.
Sorževo 225, 226.
Srb 53, 57, 65, 117, 295.
Srednja gora 169
Srpsko Polje 89
Stabarnica 161
Stanišić-brdo 163, 164, 165.
Staro-Selo 239, 259, 270, 272, 273, 275.
Stative 215
Stipanov grič 201
Strmac 188, 189, 226.
Strmica 271, 273.
Stubanj 26
Sv. Duh 135
Sv. Jan 227
Sv. Jana 223, 224.
Sv. Petar 159
Svinjarica 42, 45.
Svojič 107, 231, 232, 233.

Š

Šabići 15
Šamarica 143
Šalarica 143
Šćulac 6
Šijanovići 22
Škare 78, 79.
Škrtić-brdo 192
Štrbci 56
Štrulić 96, 128, 129, 131, 150, 152.
Šumonjić 184, 188, 272, 274, 275.
Šupice 185
Šušnjari 171
Švica 89
Švički vrh 81, 82.

T

Taborište 96, 143.
Tanča gora 12
Tarabići 210
Tatar-Varoš 106
Tešnjak 134, 135.
Tisov vrh 121, 123.
Tobolić 10, 175, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 192, 208, 209, 237, 238, 240, 251 273, 279, 298.
Točak 33, 36.
Todorovo 99, 111.
Topusko 12, 15, 20, 21, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 45, 47, 98, 99, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 143, 295, 297, 299.
Tounj 45, 85, 119, 120, 143, 158, 159, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 174, 187, 189, 192, 208, 209, 211, 213, 232, 233, 235, 238, 240, 242, 251, 252, 253, 268, 290.
Tounjski Tržić 6, 143, 187, 189, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 235, 237, 287, 288, 290, 295.
Tounjski Zdenac 159
Tounjčica 167
Trebinje 23, 24, 193.
Trkulje 146
Trn 108, 110.
Trojvrh 169, 171, 172, 173, 174, 175, 178, 190, 237, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 300.
Trošmarija 165, 167, 168, 231, 297.
Tržac 128, 129, 130, 131, 150.
Tuk 184, 186, 188, 217, 272, 273
Tulačnik 188
Tušilović 9, 40, 41, 102, 103, 145, 146, 147, 148, 192, 235.
Tušilovački Cerovac 144
Turja 281, 282

Turkalji 168, 253.
Turopolje 215, 216, 217, 218, 221

U

Udbina 56, 62, 63, 64.
Una 12, 40, 51, 52, 54, 55, 195, 267, 282, 283, 284, 285, 287, 298.
Um 79
Utinja 6, 9, 10, 40, 103, 145, 147, 192

V

Vaganac 12, 49, 50, 51, 91, 105, 106, 121, 122, 124, 125, 126, 199, 200, 251, 259, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 281, 300
Vajin vrh 169, 170
Vedro Polje 280, 281, 282
Velebit 85
Velića glava 99
Velika Gorica 216, 217, 218, 219, 220, 221.
Velika Kladuša 6, 9, 13, 14, 42, 47, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 116, 117, 127, 129, 143, 149, 299
Veliki Kozinac 104
Veliko Seoce 55
Velika Vidovača 200
Veljun 6, 32, 41, 45, 46, 47, 148, 213, 293
Vera 92, 176, 177, 185, 268, 272, 273
Vijenac 200
Vinica 231
Visoki vrh 100
Višnjevača 50
Vivodina 226, 231
Vlaški vrh 81, 82.
Vojišnica 6
Vojnić 6, 9, 10, 32, 39, 40, 41, 42, 45, 47, 103, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 194, 295
Vojnički Grabovac 45
Vojnovac 169, 170, 171, 175, 178, 180, 190, 237, 239, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 271
Vojnove Glave 69
Vojvodići 57, 58, 59
Vranograč 98, 99, 108, 131, 150
Vranovina 28
Vranovinska glavica 28
Vratnik 82
Vrbovsko 292, 295
Vrginmost 10, 24, 25, 26 29, 31, 32, 45, 143, 145, 295
Vrhovac 174, 176, 253.
Vrhovine 6, 14, 15, 37, 39, 52, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 259, 260, 261, 299
Vrhovinski Dugi Dol 79
Vrkašić 284
Vrnjika 173, 174, 176, 239
Vrsta 131
Vršak 53, 201
Vrtoče 117
Vučjak 133, 281
Vujičići 144
Vukasi 173, 175, 176, 177
Vukelić Poljana 33
Vukelići 174, 175, 176, 253.
Vukmanić 21, 22, 23, 24, 40, 103, 192, 194, 299
Vukmanska Bukovica 103, 147, 148, 192
Vukmirovići 49, 144
Vukovići 34
Vukovina 217

Z

Zagorje 44, 45, 46
Zagreb 12, 19, 35, 71, 85, 87, 88, 180, 190, 216, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 230, 237, 241, 295, 298
Zaklopača 122, 123
Zalužnica 76, 78, 79, 80
Zavalje 50, 51, 52, 199, 280, 281, 282, 284, 299
Zbijeg 106
Zdenac 165
Zdenčina 180, 221, 222, 223.
Zebići 174, 175, 176, 177, 239

Zinaje 22
Zuleševica 56
Zvečaj 232, 234, 243, 245, 251
Zvezda Danica 203, 204

Ž

Žabica 89
Žabička 88
Žalčeva kosa 100, 106
Ždralovo 98
Žegar 282
Željava 123, 124, 125, 199
Živković Kosa 31, 146
Žrvnica 101
Žumberak 8, 12, 42, 47, 143, 215, 216, 218, 221, 222, 223, 224, 227, 228, 229, 230, 233, 295, 297, 298, 299, 301
Žute lokve 24
Žuta Lokva 78, 81, 295

SADRŽAJ

Glava I

Strana

FORMIRANJE BRIGADE I PRVE NJENE BORBE . . . 5
Uslovi za formiranje brigade 5
Formiranje brigade 13
Na obezbeđenju napada na Skakavac, Banski Kovačevac i Lasinju 20
Čemernica je oslobođena 25
Oslobođenje Saborskog i Ličke Jesenice 32
NEPRIJATELJSKA OPERACIJA „VAJS — 1“ 40
Odstupanje brigade od Krnjaka do reke Une . . . 40
Odbrambene borbe na levoj obali Une 51
Napad na italijanske jedinice kod G. Lapca 56

Glava II

BORBE U GACKOJ DOLINI I OKO GOSPIĆA 71
Oslobođenje Donjeg Babina Potoka i Rudopolja . . . 71
Osiguranje napada na Crnu Vlast 76
Oslobođenje Vrhovina i Otočca 78
Napad na Gospić 84
Obezbeđenja severnog dela Like 90
DEJSTVA NA TERITORIJI KORDUNA I CAZINSKE KRAJINE 93
Oslobođenje Slunja 93
Borbe oko Velike Kladuše i Cetingrada 98
Žetva na Kordunu 102
Oslobođenje Velike Kladuše 105
Topusko je oslobođeno 112

Glava III

Strana

KAPITULACIJA FAŠISTIČKE ITALIJE I VELIKI USPESI NOP U HRVATSKOJ 117

Sprečavanje prodora nemačkim trupama prema Dalmaciji i Hrvatskom primorju 117

Na zadatku obezbeđenja slobodne teritorije Like . . 121

Prvi sukobi sa muslimanskom milicijom Huske Miljkovića 127

Oslobođenje Hrastovice 133

Neprijateljska operacija „panter" 142

Borbe sa muslimanskom milicijom 149

DEJSTVA OD 1. JANUARA DO 1. APRILA 153

Oslobođenje Oštarija 158

Borbe kod Tounja 162

Borbena dejstva na komunikaciji Oštarije — Brinje 168

Odbrana Plaščanske doline 175

Na teritoriji Tobolića i Plaškog 179

BORBE U KORDUNU, LICI I CAZINSKOJ KRAJINI OD APRILA DO JUNA 192

Oslobođenje Vukmanića 192

Na pravcu Ostrožac — Cazin 194

Zaseda kod Ličkog Petrova Sela 198

Oslobođenje Dumana i Ramljana 200

Neprijateljska operacija „norgenštern" 203

Borbe u rejonu sela Primišlja 208

Dejstva 3. brigade u vreme Drvarskog desanta . . . 211

Glava V

BORBE U ŽUMBERKU, KORDUNU I LICI OD JUNA DO DECEMBRA 1944. GODINE 215

POKRET NA ŽUMBERAK 215

Obezbeđenje napada na Buševac 215

Borbe na Žumberku 221

Evakuacija ranjenika sa Žumberka na Kordun . . . 230

DEJSTVA BRIGADE NA KOMUNIKACIJI KARLOVAC — OGULIN — BRINJE 233

Osiguranje žetve 233

Rušenje železničke pruge i uništenje puta Karlovac — Ogulin 241

Strana

3. bataljon u zasedi na Kapeli 246
Neuspeh 1. bataljona kod Drežnik Grada 248
Napad na Trojvrh, Vojnovac i Mudrić-glavicu . . . 252

Glava IV

ZAVRŠNE BORBE ZA OSLOBOĐENJE ZEMLJE . . . 259
BORBE U VREMENU JANUAR — APRIL 1945 259
Oslobođenje Ličkog Petrova Sela i Vaganca . . . 259
Borbe u rejonu Plaškog 267
Oslobođenje Bihaća 278
Borbe oko Slunja, Poloja i Primišlja 285
Rasformiranje 3 (Plaščanske) udarne brigade . . . 290
Prilozi 301
REGISTAR 211

IGNJATIJE PERIĆ

PETNAESTA KORDUNAŠKA NOU BRIGADA

Jezički redaktor
Stana Stanić, prof.

*

Tehnički urednik
Andro Strugar

*

Korektori
Gordana Rosi,
Biljana Đorđević

*

Omot
Miroslav Vojić

Štampanje završeno juna 1969.
Tiraž 2.000
Cena 36 din.

Štampa „KULTURA", Beograd, Makedonska 4.